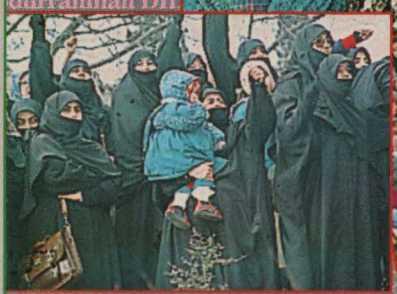
Yeni arayışlar, yeni yönelimler

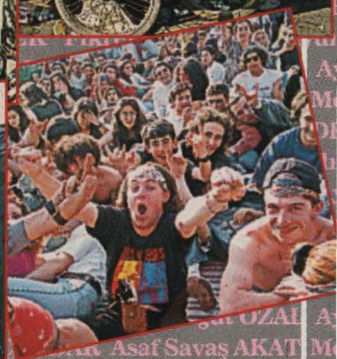
2. Cumhuriyet tartışmaları

Turgut ÖZAL
Aydın MENDERES
Mehmet ALTAN
Hikmet ÖZDEMİR
Cengiz ÇANDAR
Asaf Savaş AKAT
Mete TUNÇAY
Toktamış ATEŞ
Cem EROĞUL
Bülent TANÖR
Yalçın KÜÇÜK
Melih PEKDEMİR
Sungur SAVRAN
Ertuğrul KÜRKÇÜ
Doğu PERİNÇEK
Fikret BAŞKAYA
Aydın ÇUBUKÇU
Ali BULAÇ
Abdurrahman DİLİPAK
Recep Tayyip ERDOĞAN

2. Baskı

Metin SEVER
Cem DİZDAR

başak

2. Cumhuriyet tartışmaları

Röportajlar: Metin SEVER
Cem DİZDAR

BAŞAK YAYINLARI

Başak Yayınları
Sağlık Sok. 63/1
Yenişehir ANKARA
Tel: 4317695

2. Baskı Tarihi : Ağustos 1993, Ankara

Kapak: Size Design
Baskı: Şahin Matbaası 433 11 50

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....5
Turgut ÖZAL
3. İzmir İktisat Kongresi konuşmaları.....13
Mehmet ALTAN
Sorun politik devletten liberal devlete geçememektir.....33
Aydın MENDERES
Ekonomik liberalizm tek başına siyasi liberalizmi temin etmez.....61
Hikmet ÖZDEMİR
1453 İstanbul'unda sivil toplumun kurumları vardı.....69
Cengiz ÇANDAR
Özal'ın cenaze töreni Kemalizmin cenaze töreniydi.....91
Asaf Savaş AKAT
Sivil toplum inanılmaz hızla güçleniyor.....115
Mete TUNÇAY
Bölgenin sorunlarını Yakın Doğu Federasyonu çözer..133
Toktamış ATEŞ
2.Cumhuriyet tartışmaları abesle iştigaldir.....145
Bülent TANÖR
2. Cumhuriyet değişim güçlerini bölmüştür.....175
Cem EROĞUL
Türkiye'nin temel sorunu Kemalist devrimin yarım kalmış olmasıdır.....195
Yalçın KÜÇÜK
Devlet mülkiyet meselesi değil, kuvvet meselesidir.....211

Melih PEKDEMİR
Özal gerçek anlamda revizyonist ve oportünisttir.....223
Sungur SAVRAN
2.Cumhuriyet demokratik bir açılım değildir.....257
Doğu PERİNÇEK
2. Cumhuriyet; emperyalizme kölelik projesidir.....283
Ertuğrul KÜRKÇÜ
Sosyalistler ne 1. Cumhuriyetçilerin ne de
2. Cumhuriyetçilerin yanında yer almalıdır.....301
Aydın ÇUBUKÇU
Devleti içeriğinden boşaltılmış olarak görüyorlar.....331
Fikret BAŞKAYA
2.Cumhuriyet dünya kapitalizminin yeni evresine uyum sağlama çabasıdır.....355
Ali BULAÇ
Milli devlet miadını doldurdu.....367
Abdurrahman DİLİPAK
Devlet inanç ve hukuk federasyonları biçiminde örgütlenmeli.....393
Recep Tayyip ERDOĞAN
Demokrasi amaç değil, araçtır.....417
BASINDAN SEÇMELER
Orhan GÖKDEMİR.....435
Güneri CIVAOĞLU.....443
Mehmet Ali BİRAND.....449
Coşkun KIRCA.....453
Çetin ALTAN.....459

ÖNSÖZ

Dünyamız, seksenli yıllarda sonuçları daha sonraki yıllara sarkacak çok önemli olaylara sahne oldu. Reel sosyalizmin çözülüşü, bir sistemin çözülmesinden öte daha büyük bir anafora neden oldu. Bu anafor, yeni bir dönemin kapısını araladı ve **"Yeni Dünya Düzeni"** olarak da adlandırılan bu süreç kendi dinamiklerini ortaya çıkardı. Globalleşme ile birlikte yeni ulus–devletler tarih sahnesine çıktı. Yeni dönemin gerçekliği gibi görünen büyük entegrasyon hamleleri, aynı zamanda farklılaşma–ayrışma taleplerini de beraberinde getirdi. Globalleşmenin diğer bir adı da yerelleşme olarak karşımıza çıktı.

Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku'nun yıkılması ile ortaya çıkan bu yeni durum, siyasal ve ekonomik politikalarını genellikle konjonktürel dalgalanmalara göre belirleyen Türkiye'yi de kaçınılmaz olarak etkiledi. Son zamanlarda dünyada olduğu gibi Türkiye'de de en çok telaffuz edilen sözcük **"değişim"** oldu. Sanki, yüzyıllar öncesinde Herakleitos'un; "**Evren boyuna akan bir süreçtir, başı sonu olmayan bir değişmedir**" sözünü yeni keşfediyoruz.

Türkiye toplumu da dünyadaki bu değişim ve yönelimin içine girmiş bulunuyor.(!) Toplumun değişik kesim ve katmanlarından, yönleri farklı da olsa "değişim" talepleri dillendiriliyor.

Değişim talebiyle ortaya çıkanlar proğramlarını ve istemlerini oluşturdukları çeşitli platformlarda ortaya koyarken, değişim yönündeki bu arayışlar içinde en popüler olma ve çokca tartışılma anlamında **"2. Cumhuriyet"** projesi basında ve diğer iletişim araçlarında kendisine ciddi sayılabilecek bir yer buldu. Buna bağlı olarakda bir kısım insanlara **"2. Cumhuriyetçiler"** denmeye başlandı bile. Ve talepleri aynı başlık altında toplanmasa bile yak-

laşık olarak aynı argümanları kullanan bu aydın kadro, **"Birinci Cumhuriyetçiler"** tarafından topa tutuldu.

Tartışmalar daha çok gazetelerde ki köşe yazılarında sürdürüldüğünden toplumun derinliklerine nüfuz edemediği izlenimi veriyor. Yaklaşık üç yıldır sürüdürülen **"2. Cumhuriyet"** tartışmaları argümanları anlamında bir türlü netliğe kavuşturalamadı ve hâlâ bir toz duman içinde sürdürülmeye çalışılıyor. Ancak yine de görülen o ki bu tartışmalara toplumun geniş kesimleri sanıldığı kadar duyarsız değil. Tartışmaların bunca zamandır gündemde kalması ve gittikçe artan bir ilgiyle izlenmasi bunun göstergesi.

Tartışmaların çerçevesinin çizilmesini ve argümanların net olarak ortaya çıkmasını amaçlayan bu çalışmada, olabildiğince farklı düşünsel iklimlerden kişilerin görüşleri alınmaya çalışıldı. Konu başlığının sadece gazetelerde ya da televizyonda belirli kişilerin açılımlarının dışında da bir anlamı olmalıydı. Ve başlangıç noktasında sorunsalın daha iyi anlaşılabilmesi için yöntemsel olarak bazı sorular üretildi. Bu sorular etrafında da çalışmanın çerçevesi çizilmeye çalışıldı.

Değişim talepleri yönündeki bu argümanlara belirli noktalarda katılanlar, tamamen katılanlar, farklı açılımlar getirenler kimlerdi? 2. Cumhuriyet tanımı, toplumun değişik kesimlerinden gelen değişim talebini tam olarak karşılayabiliyor muydu? Bu tartışmanın sadece liberallerle Kemalistler arasındaki bir tartışma olarak sunulması ne kadar doğruydu? Tartışma dışında başka taleplerle ortaya çıkan gruplar ya da sınıflar var mıydı?

Bu sorulardan bazılarının yanıtı hâlâ çok açık değil. Yani rahatça va sıkça kulladığımız bir kelime olmasına karşın değişimin yönünü tanımlayabilmek sanıldığı kadar kolay değil. Çünkü herkes kendince bir değişim isti-

yor ve istenilen değişim başkasının değişim talebiyle örtüşmüyor. Ayrıca argümanların netleşememesi sürecin hâlâ bir arayış süreci olduğu izlenimini veriyor. Projesi olanların gücü yok; gücü olanlarında projeleri yok. Bu nedenle, Türkiye şimdilik bir bekleme dönemi yaşıyor. Sorunlarının çözümü için hiçbirşey yapmıyor, yapamıyor; sadece bekliyor; durumu idare ediyor. Ancak yine de, Türkiye toplumunun artık geriye dönülmez bir "değişim" sürecine girdiğine hiçkimsenin kuşkusu yok.

Bu tartışmaların bugüne kadar basına yansıyan biçimine baktığımız zaman iki kesimin ortaya çıktığını görüyoruz: Değişime karşı olanlar ve değişime direnenler. Ancak değişime direnenler olarak ifade edilen kesimlerin bile bugün Türkiye'de önemli sayılabilecek bazı noktalarda değişimden yana olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu kesim sadece daha kontrollü, daha yavaş ve Birinci Cumhuriyet değerlerine bağlı bir görünüm arzediyor. Bugün Türkiye'de askerlerin bile sivil bir görünüm çizmeye çalışmaları söylediklerimizi doğrular nitelikte.

Bu tartışma süreci içerisinde farklı boyutlarda da olsa değişimden yana olan kesimleri şöyle sıralayabiliriz:

1– Asker–sivil bürokrasinin – bunlar merkez güçler olarak teleffuz ediliyor– devlet üzerindeki egemenliğinden rahatsız olan burjuvazinin bir kesimi.

2– Ulus–devletin veya resmi ideolojinin yoksayma ve baskı politikalarına maruz kalan Kürtler.

3– **"Birinci Cumhuriyet"**in en önemli fobilerinden birisini oluşturan İslâmcılar . Ve bunların sınıfsal tabanları olan millici karakterli(!) burjuvazi.

4– Kentlerin varoşlarında yaşama mücadelesi veren kent yoksulları. Veya büyük kentlerde refahtan yeterli oranda pay alamayan taşralı güçler.

Bunların dışında varolan, durumdan memnun olma-

yan ve değişiklik isteyen grup ya da katmanlar varsa da bunlar taleplerini sistemli bir biçimde dillendirecek birlikteliği henüz sağlayabilmiş değiller.

Peki değişimden yana olan güçler neyi talep ediyorlar? Bugünkü görünümüyle bir toplumsal proje sunarak değişim talep eden kesim "2. Cumhuriyetçiler" ve İslamcıların bazı kesimleri.

2. Cumhuriyetçiler, ortak paydalarına rağmen homojen bir yapı arzetmiyorlar. Biraz da körün fili tarif etmesi gibi herkesin kendisine göre tarif ettiği 2. Cumhuriyet kavramı içinde iki kavramı daha barındırıyor: **Neo-Osmanlılık** ve **sivil toplum**. İslâmi kesim de ise Refah Partisi, **"Adil Düzen"** önerisiyle son yerel seçimlerde önemli bir atılım sağlarken; Ali Bulaç ve Abdurrahman Dilipak'ın başını çektiği entellektüel bir kesim ise ütopya düzeyinde çoğulcu bir toplum modeli olarak sundukları **"Medine Sözleşmesi"**ni tartışmaya açtılar.

Okuyucuya önhazırlık olması açısından toplumda değişim isteyen çeşitli güçlerin ortak bir payda da toplanabilecek taleplerine kısaca değinmek istiyoruz;

1– Devlet anlayışı değilmeli. Devlet totaliter ve otoriter olmaktan çıkarılmalı: Türkiye'de devlet anlayışı, halihazırda, çağdışı bir nitelik arzetmektedir. Çünkü devlet, totaliter ve otoriter karakteriyle sivil toplum anlayışını boğmakta ve sınırsız demokrasi anlayışını rafa kaldırmaktadır. Bu yönüyle devlet, birey–toplum üstü kutsal bir güç olarak sahnede varlığını korumaktadır. Devlet bu karakteristik özelliğine bağlı olarak merkeziyetçi–bürokratik bir yapılanma arzetmektedir. Bütün yetkileri merkezde toplayan ve merkez güçleri herşeyin üstünde yegane otorite sahibi kılan bir yapılanma sözkonusudur. Bu yüzden hep emderen, buyuran ve dayatan bir konumda olmuştur.

Çağdaş devlet anlayışı, merkeziyetçi ve baskıcı değildir(!). Tersine çağdaş devlet anlayışında, devletin küçültülmesi ve sivil toplum anlayışı temelinde özerkliklerin sağlanması esas alınmaktadır. Türkiye'de değişim önce devletten başlamalıdır. Hayatın her alanına müdahale etmeyi farz telakki eden totaliter ve otoriter devlet anlayışı değişmeli, merkeziyetçi–bürokratik yapı tasfiye edilmelidir. Bir başka deyişle, devlet küçültülmeli, hükmeden buyurgan devlet yerine hakem devlet anlayışı benimsenmelidir. Devletin ekonomi, eğitim, sağlık, kültür, vb. alanlarındaki tekelinin ortadan kaldırılması, bu tür hizmetlerin çağdaş Batılı toplumlarda olduğu gibi sivil toplum kurumlarına bırakılması sağlanmalıdır. Devlet, "tekçi bir kültür" veya "resmi ideoloji" dayatan bir aygıt olmaktan çıkarılmalıdır.

Devletin ekonomideki payı azaltılmalıdır. KİT'ler yoluyla devlet zarara uğramaktadır. Plansız istihdam devlet kadrolarını şişirmektedir. Ancak, devletin ekonomik gücü "normal sınırlara" çekilirse, halk üretken hale gelebilir ve devletin ceberrut ve anti demokratik tavrı sona erer. Yoksa, para sahibi olan devlet toplumdaki her türlü faaliyetin de kural koyucusu oluyor.

2– Anayasa tümden değişmelidir. Sivil çağdaş bir anayasa hazırlanmalıdır.

Mevcut anayasa, 12 Eylül darbesini gerçekleştiren generallerin hazırladıkları bir anayasadır. Bu bakımdan anti–demomkratik bir anayasadır. Bugüne kadarki bütün anayasalarda "devletin bekası" fikri, öncelikli olarak belirleyici olmuş, buna bağlı olarak devletin bütün bir toplumu denetim altına almasını sağlayan düzenlemeler getirilmiştir. Bu bakımdan "buyurgan", "yasakçı" ve "dayatmacı" anayasalar toplumsal sıkıntıların ana nedeni olmuşlardır. Bütün anayasalar "halka güvensizlik" temeli

üzerine oluşturulmuşlardır. Türkiye'de anayasalar birey ve toplum için değil, devlet için yapılmıştır.

Artık bu süreç tersine işlemelidir. Tüm yurttaşların görüşleri alındıktan sonra anayasaların hazırlanmaları gerekmektedir Sadece toplumda mevcut siyasal partilerin değil, tüm sivil güç odaklarının üzerinde anlaşabilecekleri bir anayasa, öncelikle ve önemlilikle insanın temel hak ve özgürlüklerini "Hukuk devleti" anlayışı çerçevesinde garanti altına alıcı bir anayasa olmalıdır.

3– Hukuki refom: Yasama ve yargı erkleri yeniden tanzim edilmelidir. Sivil–çoğulcu bir hukuk anlayışı egemen kılınmalıdır.

Yasamanın tekliği veya çıkarılan kanunların tüm yurttaşları bağlayıcı nitelikte olması, sivil toplumu oluşturan bireylerin veya birey topluluklarının hukuk anlayışlarına vurulan bir darbe hükmündedir. Yasama ve yargı erki'nin sivil ve çoğulcu zemine oturtulması, Türkiye toplumunun realitesine uygundur.

4– Din–Devlet ilişkileri: Devletin din üzerindeki tekeline son verilmesi veya devletin din üzerindeki tek yanlı müdahalelerinin kaldırılması gerekir. Bütün dinler, inançlar ve mezhepler karşısında devlet tarafsız olmalıdır.

5– Ordu sivil otoritenin emrinde olmalı ve küçültülmeli: Türkiye'de ordu sürekli siyasetin içinde olmuştur. Askerler, devleti kuran güç olarak varlığını hep duyurmuştur. Askerler, devleti kuran güç olarak kendilerini gördükleri için sürekli kendilerini devletin asıl sahipleri konumuna oturtmuşlardır. Türkiye'de ordu, artık ülke yönetiminde söz sahibi olmaktan çıkarılmalıdır. Ordunun görevi ve misyonu yeniden belirlenmelidir. Ordunun görevi daha çok savunmaya yönelik olmalıdır.

6– Yerinde yönetim sağlanmalıdır: Türkiye'de merke-

ziyetçi bürokratik yapının tasfiyesi yerinde yönetimin ağırlık kazanmasına bağlıdır. Valiler seçimle işbaşına gelmeli, yerel emniyet güçleri de seçimle işbaşına gelen valilerin emrinde olmalıdır. Yerel yönetimler yerel parlamento statüsünde olmalıdır.

Bu arada değişimi talep edenler arasında yer alan ve kendilerini **"2. Cumhuriyetçiler"** içersinde gördüğümüz **Neo–Osmanlıcılar** ise ülkenin dış siyaset kalıplarına müdahalede bulunan projeksiyonlar yapıyorlar. Değişen dünya şartlarında Türkiye'nin önünde büyük ufuklar açıldığı ve aktif bir dış politikayla önemli sıçramalar yapılabileceğini vurgulanıyor. **"Tarihle barışmak"** çerçevesinde **"Neo-Osmanlılar"** diye adlandırılan grup Türkiye'nin "emperyal bir vizyon"a sahip olmasını ve bunun gereklerini yerine getirmesi istiyor. Hemen tüm Türklük dünyasını (!) içine alan bölgede Türkiye'nin nüfuz alanlarını genişletme projeleri üretiliyor.

İslâmi açılımlar;

Son dönem Türkiye'nin siyasi hayatında etkin rol oynamaya başlayan İslâmi kesim ise geleneksel kabuğudan çıkmaya başladı. İslâmi kesimin bazı temsilcileri önerdikleri toplum modelleriyle değişim talebine destek vermekteler. İslami kesimin değişim talepleri içersinde toplumsal model sunan iki kesim öne çıkıyor. Refah Partisi, **"Adil Düzen"** önerisini getiriyor. Başını Ali Bulaç ve Abdurrahman Dilipak'ın çektiği "entellektüel İslamcılar" ise **"Medine Sözleşmesi"**nden hareketle bır toplum modeli öneriyorlar.

2. Cumhuriyet projesinin mimarlarından birisinin merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal olduğu kabul gören bir gerçektir. Böyle bir çalışma yapılırken Turgut Özal'la görüşmemek söz konusu olamazdı. Ancak, Özal'ın vefatı nedeniyle bu görüşme yapılamadı. Bu gelişme üzerine,

Özal'ın 3. İzmir İktisat Kongresi'nde yaptığı konuşmayı kitaba dahil ettik. Sayın Özal'ın perspektifini sunması açısından yeterli olacağı kanısındayız.

Bu kitapta mutlaka olması gerektiğini düşündüğümüz diğer isim ise PKK lideri Abdullah Öcalan'dı. Ancak bu görüşmede gerçekleşemedi. Abdullah Öcalan'a yolladığımız sorulara bir türlü yanıt alamadık.

Kitabın sonuna ise **"Basında 2. Cumhuriyet"** başlıklı küçük bir bölüm ekledik. Ve özellikle ilgimizi çeken birkaç yazıya burada yer verdik. "Saptamalar" bölümünde ise, bizim yer yer söyleşilere de yansıyan bakış açımızı özetlemeye çalıştık.

Bu kitabın oluşmasına gerek önerileriyle gerekse emekleriyle yardımcı olan tüm dostlarımıza da teşekkürü bir borç biliyoruz.

Metin Sever– Cem Dizdar
15 Mayıs 1993

Turgut ÖZAL

Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal 1927 yılında Malatya'da doğdu. 1950 yılında Istanbul Teknik Üniversitesi'nden Elektrik mühendisi olarak mezun oldu. Turgut Özal 1952 yılında ABD'ye giderek ekonomi eğitimi gördü. Türkiye'ye döndükten sonra Elektrik İşleri Etüd İdaresi Genel Müdür Yardımcısı olarak görev yaptı.

1961–62 yılları arasında askerlik hizmetini Milli Savunma Bakanlığı Bilimsel Danışma Kurulu üyesi olarak ifa etti ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasına katkıda bulundu. Aynı zamanda Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde dersler verdi.

Keban Barajı ve hidroelektrik santralının proje çalışmalarında ve finansmanının temininde çok önemli rol oynayan Turgut Özal, ayrıca Boğaz Köprüsü projesi, Karadeniz Bakır İşletmeleri, Seydişehir Alüminyum Tesisleri ve Istanbul Ambarlı Elektrik Santralı projelerinde çalıştı.

Turgut Özal bir süre Başbakanlık Teknik Uzmanlar Kurulu üyesi olarak görev yapmış ve 1967–71 yılları arasında da Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı görevini de yürütmüştür. Turgut Özal 1971–73 tarihleri arasında Dünya Bankası'nda çeşitli endüstri ve madencilik ile ilgili projelerde ve gelişmekte olan ülkelerde madencilik politikaları konularında danışman olarak görev yapmıştır. Türkiye'ye döndükten sonra çeşitli sınai kuruluşlarında çalıştı ve 1979 yılı sonlarına doğru Başbakanlık Müsteşarı olarak atandı. Aynı dönemde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı görevini de vekaleten yürüttü. Turgut Özal bu görevi sırasında uygulamaya konan sıkı ekonomi politikalarının baş mimarıdır. Aynı dönemde Özal Türkiye'nin uluslararası ekonomik ilişkilerini de yürütmüştür. 12 Eylül 1980 tarihinde ekonomik işlerden sorumlu Başbakan Yardımcısı olarak atanmıştır. 1982 yılında bu görevinden istifa etmiştir. 1983 yılında Anavatan Partisi'ni kurmuş ve aynı yıl yapılan genel seçimlerde başarılı olarak Türkiye'nin 19. Başbakanı olmuştur. Özal 1987 yılında yapılan ve Anavatan Partisi'ne rahat bir çoğunluk sağlayan erken seçimleri müteakiben ikinci bir dönem iktidarda kalmıştır.

31 Ekim 1989'da TBMM tarafından 8. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve 9 Kasım 1989 tarihinde başladığı bu görevini vefatına kadar sürdürmüştür.

"...Devletin gücü ile milletin gücünün etle tırnak misali birbirinden ayrılamaz olduğunun, bu iki gücü mutlak surette birleştirmek gerektiğinin idrakindeydik. Devletin ekonomik hayattaki müdahaleci rölü değiştirilmeliydi. Düzenleyici, teşvik edici ve çeşitli menfaatleri telif etmek sureyetiyle makro verimi arttırıcı bir devlet yapısı benimsenmeliydi.

Bürokratik karateri ağır basan merkeziyetçi idari yapımız mutlaka ıslah edilmeli, mahalli idarelerin görevleri yeniden belirlenmeli, gelişen Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılayacak bir yapıya kavuşturulmalıydı..."

Turgut Özal'ın 3. İzmir İktisat Kongresi'ndeki konuşmaları

4 Haziran 1992, İzmir

...Bugün, Türk ekonomisinin seyrini yorumlamak; önümüzdeki on seneye ilişkin beklenti, teklif ve temennilerimi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Birinci İktisat Kongresi'nin daha Cumhuriyet ilân edilmeden yapılmış olmasının bir anlamı: Cumhuriyetimizi kuranların iktisadi meselelerin önemini çok iyi kavramış olmalarıdır. Yıkılmış, harap olmuş bir ülke durumundan *"nasıl bir yol takip ederek ileri bir ülke konumuna gelebiliriz"* münakaşasını başlatmalarıdır.

1923 Birinci İzmir İktisat Kongresi'nin temel amacı vardı: Bir, bitmez tükenmez savaşlardan bitap düşmüş memleketimizin "milli bilanço"sunu çıkarmak; iki, Türkiye'ye, dünyanın en ileri ülkeleri arasındaki tarihi yerini -müktesep hakkını- iade edecek ekonomik politikaları tespit etmek.

Birinci İktisat Kongresi'ni takip eden yaklaşık 15 yıllık dönemde benimsenen politikaların olumlu sonuçlar verdiğini; Türk ekonomisinin 1923-1938 yılları arasında ciddi gelişmeler gösterdiğini müşahade ediyoruz. Ancak, ne yazık ki, bir sonraki dönemde yani 1938–1950 döneminde ekonomik göstergelerde aynı seviyeler tutturulamamış, kalkınma yavaşlamıştır. Bu talihsiz dönüşümde, hiç şüphesiz, 2. Cihan Harbi'nin yarattığı şartlar kadar, yönetimin benimsediği devletçi ekonomik politikaların da rolü vardır.

Şunu da ifade etmeliyim, devlet müdahalelerini istihdam ve büyümenin garantisi olarak görmek, sadece bize özgü bir durum da değildir.

O dönemde Birleşik Amerika'da dahil olmak üzere Batı'daki bütün hükümetler aynı ideolojiyi bir kaç nesil boyunca az çok paylaşmışlardır. Hatta, seksenli yıllara kadar partiler arası muhalefet ve münavebeler bu ortak kanaatler çerçevesi içinde kalmıştır. **1950'li yıllar, Türkiye ekonomisinde, özel teşebbüsün saygınlığının kabul görmeye başladığı yıllardır. Ancak, ferdi, devlet karşısında imtiyazlı kılan serbest piyasa ekonomisi arayışları güdük kalmış.**

1960'dan sonra da "planlı" diye adlandırılan bir devreye girilmiştir. Özellikle bu devrede "devlet bürokrasilerinin milletlerin kaderine el koymaları" şeklinde ifade edebileceğim devletçi doktrinler" âdeta tabulaştırılmıştır. Bu doktrinler ekonomik kalkınmanın mutlak koşulu olarak kabul görmüşlerdir.

DEVLETÇİLİK KARŞITI MÜCADELE

1980'li yıllar ise bütün dünyada "ortak bir kanaatler bütününden" yani, devletçi doktrinlerden, "yeni bir bütüne" devletçilik karşıtı mücadeleye girişildiği yıllardır. Bu yıllar aynı zamanda kitleler çağının sona erdiği yıllardır.

Mikro-enformatik ile biyo-teknolojinin birleşmesi şeklinde ifade edebileceğim teknolojik ihtilal, daha çok refah yaratabilmek için kitlelerin büyük sanayi tesislerinde, şehirlerde yoğunlaşma gereğini ortadan kaldırmıştır.

Kitleler çağının sonu anlamına gelen bu gelişme bir anlamda tekil insanı bir kere daha dünyanın merkezine oturtan, bağımsızlığını iade eden gelişmedir.

Bireye bağımsızlığının iadesi demek, kitleyi birey karşısında üstün kılan anlayışın, yani devleti bireyin karşısında üstün kılan anlayışın, ortadan kalkması demekti.

Yeni görüşte, devlet kavramının da mutasyona uğraması kaçınılmazdı. 1979 yılında, bir tebliğimde özetlediğim gibi, yeni görüşte, bundan böyle **güçlü devlet, memurları çok olan devlet değildir; güçlü devlet, harcamaları çok fakat iki yakası biraraya gelmeyen devlet değildir.**

Güçlü devlet, bir istihdam kapısı değildir, güçlü devlet, bir mabut veya baba değildir.

Hepsinden önemlisi yeni görüşte, aslolan devletin zenginliği sonucu milletin zenginliği değil, milletin zenginliği sonucu devletin zengin olmasıdır. Yani, yeni görüşte hedef, insanın, ferdin bizzat kendisidir.

Ekonomik kalkınma sürecinde devlet fertle rekabete girmez, tersine ona gelişmesini, kalkınmasını kolaylaştıran akılcı hizmetleri sunar.

Devlet böyle bir yapılanmaya gitmelidir.

Özetlediğim bu ilkeler, 1980'li yılların başından itibaren kapitalist dünyada sarsıcı değişikliklere neden olurken, komünizmin yıkılması ve sosyalist blokun yeniden yapılanmasını zorunlu kılmıştır.

"BOĞAZLARIN HASTA ADAMI" GİBİ YAKIŞTIRMALAR

Muhterem delegeler,

Birinci İktisat Kongresi'nden ancak 58 yıl sonra toplayabildiğimiz İkinci İktisat Kongresi'nin yapıldığı tarihte, Kasım 1981'de, Türkiye'nin şartları neydi?

Ülkemiz askeri idare altındaydı. **Türk ekonomisi 1970'li yılların sonuna doğru başlayan ve 1980'de en şiddetli safhasına giren kriz dönemlerinden birisini yaşıyordu. İflas, "boğazların hasta adamı" gibi düyun-u umumiye felâketini çağrıştıran yakıştırmalar fev-**

kalâde moral bozucuydu. Ancak, İkinci İktisat Kongresi'nin kapanış konuşmasında belirttiğim gibi, 1980'lerin başında Türkiye az gelişmiş bir ülke olarak da nitelendirilemezdi. İğnemizi, kefenimizi, çimento ve şekerimizi ithal ettiğimiz günleri geride bırakmış, bu üretimi yapacak fabrikaları kurabilecek teknolojik güce sahip olmuştuk.

ÇAĞI DOĞRU OKUDUK

İkinci İktisat Kongresi'nde tespit edilmesi gereken ana hedef ne olmalıydı?

Ben bu ana hedefi İkinci İktisat Kongresi'nin kapanış konuşmasında açıkça belirttim. Bu ana hedefin muasır medeniyet seviyesi ile aramızdaki farkı kapatarak ileri devletler seviyesine yaklaşmak olduğunu söyledim.

Muasır medeniyet seviyesi ile aramızdaki farkı o şartlarda ve on yıl içinde azaltmak hedefinin çok zor, hatta gerçekleştirilmesi imkânsız bir hedef gibi görülebileceğinin bütünüyle idrakindeydim. Ancak, şunu da biliyordum ki, biz çağı doğru okuyorduk; ve çağı doğru okumak demek, Türk ekonomisini dünyadaki mukadder gelişmeleri göğüsleyebilecek donatıma kavuşturmak, dünyanın gidişatına senkronize etmek demekti.

1981 İkinci İktisat Kongresi'nde, kapanış konuşmamda bu ara hedefe en iyi şekilde varabilmek için kullanacağımız yöntemlerin, prensiplerin bir dökümünü de yaptım. Bunları özetle ifade etmek istiyorum:

1- "Ekonominin tabiî kanunları vardır. Bu kanunların dışına çıkarak nehri tersine akıtmaya çalışmayalım. Arz-talep kanununu yok sayarak, fiyat kontrolü uygulamaya çalışmak çifte fiyat, karaborsa gibi sıkıntılar yaratır. Para, döviz ve emtia fiyatlarının serbestçe oluşacağı bir or-

tamda ekonomik sistemleri çökerten olumsuzluklar olmayacaktır" demiştim.

MAKRO VERİMİ ARTTIRICI BİR DEVLET YAPISI

2- Devletin gücü ile milletin gücünün etle tırnak misali birbirinden ayrılamaz olduğunun, bu iki gücü mutlak surette birleştirmek gerektiğinin idrakindeydik. **Devletin ekonomik hayattaki müdahaleci rölü değiştirilmeliydi. Düzenleyici, teşvik edici ve çeşitli menfaatleri telif etmek sureyetiyle makro verimi arttırıcı bir devlet yapısı benimsenmeliydi.**

3- Bürokratik karakteri ağır basan merkeziyetçi idari yapımız mutlaka ıslah edilmeli, mahalli idarelerin görevleri yeniden belirlenmeli, gelişen Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılayacak bir yapıya kavuşturulmalıydı.

4- İktisadi planlamanın yapılan ve yapılacak işlerin bir bilançosunu ortaya koyması, hataların hızla teşhis ve tedavi edilebilmesini sağlaması bakımından faydası aşikardır. Ancak, 60'lı ve 70'li yıllardan farklı olarak planlamayı, sosyalist ülkelerin katı ve doğmatik anlayışının dışında mütalaa etmemiz gerekiyordu. Bizim planlarımız düzenleyici, yönlendirici, denge kurucu olmalı, bütün sektörlerin istifade edeceği malûmat ve bilgileri içermeliydi.

5–1981'de kalkınma ve gelişmemizi durdurma boyutlarına varmış olan altyapı ve enerji yetersizliğini mutlaka ve süratle gidermek için, mevcut iç ve dış her türlü imkânı seferber etmeliydik. Elektriksiz, telefonsuz, otoyolsuz veya meydansız bir ülkenin gelişmesi mümkün değildi.

6- Osmanlı Devleti'nin son 150 senesinden itibaren

en büyük meselemiz, kalkınma önündeki en büyük engelimiz ve darboğazımız dış ödemeler dengesiydi. Bu konuda İkinci İktisat Kongresi'nde işaret ettiğim hedef şuydu: "Türkiye'nin bu meseleyi Üçüncü İktisat Kongresi'ne kesin çözüme kavuşturmuş olarak gitmesi gerekmektedir" demiştim.

"Bu problemin çözümünün odak noktası ise ihracatımızdır. İhracatı, sadece ürettiklerimizi dış pazarlarda satabilmek şeklinde değil, ülkemizin kapalı ekonomiden vazgeçerek topyekûn dışarıya açılması olarak anladığımızı da" vurgulamıştım ve devam etmiştim: "ürettiklerimizi, başka milletlerin üretimleriyle uluslararası bir rekabet platformunda sınamadan, bu üretimlerde başarılı olduğumuz kanaati indi ve subjektif olmaya mahkumdur. Bunun için, önümüzdeki dönemde yıllardır gösterdiğimiz çekingenliği yenerek dış âleme cesaretle açılmayı milli bir hedef olarak benimsemeliyiz. Ödemeler dengesi problemine ancak bu yolla temelli ve kalıcı bir çözüm getirebiliriz" demiştim.

7- Şehirlerimizin büyüyeceğini, sosyal problemlerin şehirlere kayacağını işaret ederek, mahalli idarelerin ve özellikle belediyelerin güçlendirilmesi, altyapı ve toplu konut meselelerine çok büyük önem verilmesi gerektiğini belirmiştim. Ayrıca kalkınmanın dengeli ve süratli bir şekilde sağlanabilmesi, gruplararası dengenin muhafazası, gruplararası farklılıkların azaltılması bakımından enflasyonu aşağıya çekmenin hayati öneme haiz olduğunu da ifade etmiştim. **Ekonomik gelişme ve kalkınmada başarı kazanmanın mutlak surette, "doğru ve gerçekçi politikaların kararlılık ve davamlılıkla uygulanması, milletimizin teşebbüs gücünün tam manasıyla ortaya çıkarılması; zekâ, kabiliyet ve çalışkanlığının seferber edilmesine" bağlı olduğunu biliyorduk.** Ayrıca,

"Alınmış kararların sonuçları beklenmeden, bir müddet uygulandıktan sonra değiştirilmesi, kaynak ve zaman israfına yol açar. Tepedeki kararsızlığı iktisadi hayatın tamamına yansıtır, ciddi bir güvensizlik ortamı meydana getirir" demiştim. "Geçirdiğim acı tecrübelerin, ekonomik politikalarımızda devamlılık olmamasından kaynaklandığını" kaydetmiştim. İkinci İktisat Kongresi'nin kapanışında son olarak ifade ettiğim husus şudur: **"Eğer şimdiye kadar saydığım şartlar, ara hedefler ve yöntemler kararlılıkla uygulanırsa, Allah'ın izniyle, on yıl sonra bu şehirde yapılacak Üçüncü İktisat Kongresi'ne iştirak edecek delegeler" -ki şu anda sizlersiniz- "Türkiye'nin büyük mesafe aldığını müşahade edeceklerdir. Doğru istikametlerde gidersek, on yılın sonunda erişeceğimiz ekonomik göstergeleri bugünden tahayyül etmek mümkün değildir" demiştim.**

EKONOMİK POLİTİKA DOĞRU İDİ, HEDEFLERİN ÇOĞUNLUĞU GERÇEKLEŞTİ

Çok değerli delegeler,

Üçüncü İktisat Kongresi'ni idrak ettiğimiz bugün, **onbir yıl önce öngördüğümüz hedeflerin büyük çoğunluğunun tahminlerin ötesinde gerçekleştirebilmiş bulunmaktayız. Türkiye'nin bu başarısı herşeyden önce, 80'li yıllarda benimsediğimiz ekonomik politikaların doğru olduğunu, doğru istikamette olduğumuzu göstermesi bakımından önemlidir.** On yıl sonra yapacağımız Dördüncü İktisat Kongresi'ne ışık tutacağı için önemlidir.

Geçtiğimiz 10 yıla kısa bir göz atarsak;

- Ekonominin doğal kanunlarının işletildiği,

- Ferdi, devletin karşısında imtiyazlı kılan serbest piyasa ekonomisinin işlerliğe kavuşturulduğu;

- Türk parası bakımından çok önemli bir hedef olan konvertibiliteye geçildiği,
- İthalatın tamamen serbestleştiği;
-İleri ülkeler bankaları ile rahatça rekabet eden bankacılık sisteminin kurulduğu görülecektir.
- 1981'de kalkınma ve gelişmemizi durdurma boyutlarına ulaşmış olan altyapı ve enerji eksikliğimiz giderilmiştir.
- Telekomünikasyon,
- Elektrik,
- Karayolları,
-Hava ve deniz limanlarındaki büyük gelişmeler, altyapı meselemizi önümüzdeki yıllar için de rahatlığa kavuşturmuştur.
- 150 senedir ekonomik kalkınmamız önünde en büyük engel olan döviz darboğazı meselesi kökten halledilmiştir.
- Cumhuriyet dönemimizin en büyük projesi olan GAP çerçevesinde ülkemizin en büyük barajı olan Atatürk barajı rekor bir süratle, 4 yıl 2 ay 15 gün içerisinde tamamlanmış ve en önemlisi kendi imkanlarımızla ve Türk müteahhitleri tarafından gerçekleştirilmiştir.
- Turizmimiz batı standartlarını dahi aşan tesislere kavuşurken, gelirleri 300 milyon dolardan 3,5 milyar dolara çıkmıştır.
- Küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri yurt sathında yaygın bir şekilde kurulmuştur. Bu tesisler çok önemli bir ihtiyacın cevabı olmuştur.
- İhracatımız beş misli katlanmıştır. Ve toplamın yüzde 80'i beş bin kalem sanayi ürününden oluşmaktadır. Bu suretle ihracatımızda çok kısa sürede inanılmaz ölçüde bünye değişikliği sağlanmıştır.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Cumhuriyet döneminin hiç-

bir devrinde görülmediği şekilde modernize edilmiştir. Ama daha önemlisi, elektronik teçhizattan Stinger füzelerine, roket motorlarından F-16 uçaklarına, zırhlı muhaberebe araçlarından hücumbotlara, denizaltılara ve fırkateynlere kadar yüksek teknoloji ürünlerini kendimiz imal edecek teknolojik beceriyi elde etmiş, savunma sanayiini kurmuş olmamızdır.

- Şehirleşme ve konut meselelerinde çok önemli mesafeler katedilmiştir. Şehirlerimizin altyapılarını ve şehir idarelerini güçlendirmekte ilk defa ve büyük atılımlar yapılmıştır.

- Gelir idaresi baştan aşağı yeniden düzenlenmiş, bilgisayar sistemine geçilmiş, vergi reformları yapılmıştır. Bu cümleden olmak üzere katma değer vergisi yerleştirilmiş, vergi sayısında azaltmaya gidilmiş, vergi iadesi gibi sistemlerle vesika usulü getirilmiştir.

- Gerçek bir sermaye piyasası oluşturulmuş, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası kurulmuştur.

- Bütün bu gelişmeler, 1980'de çevresindeki bütün ülkelerden geri durumda olan Türkiye'yi bu ülkelerden 10 ila 20 sene öne geçirmiştir.

- Türkiye'nin bugün artık bölgesinde önemli siyasi ve iktisadi bir güç olduğu kesin olarak herkes tarafından teslim edilmektedir.

Bugünkü hükümetimiz de artık komşularımıza kredi ve hibeler verebilmekte, eğitim ve teknik yardım yapmakta, Türkiye'yi örnek almalarını tavsiye etmektedir.

Değerli delegeler,

Daha on-onbir yıl önce zirai karaktere sahip olan bir ülke için bu gelişmeler olağanüstüdür. Ve doğru yönde olduğumuzu göstermesi bakımından fevkalâde umut vericidir.

Türkiye'nin daha da iyisini yapabileceğini göstermesi

bakımından fevkalâde umut vericidir.

ANA HEDEFİMİZ

Şimdi bizim için önemli olan Türkiye'nin bu noktadan nereye gitmesi gerektiğini tayin etmektir. Üçüncü İktisat Kongresi'ni yaptığımız 1992'den on yıl sonra, inşallah yine bu güzel şehirde yapacağımız Dördüncü İktisat Kongresi için ana hedefimiz ne olmalıdır?

Ben "önümüzdeki on yıl içinde Türkiye'nin ana hedefi, sayıları nihayet on-onbeşi geçmeyen ileri ülkelerden bir tanesi olmaktır" diyorum. Türkiye, birinci sınıf ülkelerin arasına girmelidir ve girebilir" diyorum.

Değerli delegeler,

Bu ana hedefin fizibilitesi vardır. Çünkü birinci sınıf büyük devlet olabilmenin şartlarından birincisi iyi bir coğrafi konumda bulunmak, ikincisi yeterli büyüklükte, nitelikli nüfustur. Türkiyemizin coğrafi konumu fevkalâde avantajlıdır.

On yıl sonra biz, önde elen bir ülke olmaya namzet nüfus potansiyeline sahip olacağız. Bu bizi Avrupa'da ikinci büyük ülke yapacaktır.

Üçüncüsü, gelecek on yıl Türkiye'nin önüne çok büyük bir istikbal açan dönemdir. Balkanlardan Orta Asya'ya kadar müslüman ve büyük bir kısmı Türk olan yeni devletlerle birlikte kendi gücümüzü daha tesirli hale getirebiliriz. Bu fırsatı iyi kullanabilirsek akılcı, gerçekçi, hakkaniyetli yöntemlerle işbirliğini ilerletebilirsek, hem biz hem de bu kadeşlerimiz dünya üzerinde önemli bir gruplaşmanın etkili fertleri olarak ortaya çıkabilirler.

Bunlar bize Allah'ın bahşettiği büyük imkânlardır, büyük avantajlardır. Bu avantajları mutlak surette kullan-

malı, gücümüzü kuvveden fiile çıkarmalıyız.

SERBEST PAZAR EKONOMİ SİSTEMİNE BAĞLI KALMAK

Değerli delgeler,

Türkiyemizi birinci sınıf ülkeler arasına sokmanın şartları, ana hedef ve yöntemlerini şöylece ifade edebilirim:

1– Bu hedefe ulaşmanın temelinde demokrasiyle elele gelişen serbest pazar ekonomi sistemi yatar. Bu sisteme önümüzdeki on yıl süresince de mutlaka bağlı kalmalı, devletin ekonomiye müdahalesini asgariye indirmeliyiz. Dışa açılma politikamızdan asla taviz vermemeliyiz. "Bebek endüstriler", sanayi, ticaret ve tarımda korumacılık gibi zaman zaman ortaya atılan ve duygusal kabul gören kolaycı yaklaşımlara itibar etmemeliyiz. Bunun Türkiye'nin geleceğine ipotek koymak demek olduğunu unutmamalıyız.

2- İster Sosyal Sigorta Sistemi, ister Kamu İktisadi Teşebbüsleri, ister vergiler yoluyla olsun, **devletin topladığı ve kullandığı kaynaklar milli gelirin yüzde otuzunu geçmemelidir.**

3- Devlet sınai ve ticari faaliyetlere asla girmemelidir. **Kamu İktisadi Teşebbüsleri derhal tasviye edilmeli, özelleştirilmeli veya kiralanmalıdır. Yatırımlarını geri ödeyebilen elektrik santralleri, içme suyu, otoyollar, telekomünikason gibi altyapı hizmetlerini özelleştirmekten kaçınmalıyız. Aynı çerçevede Sosyal Güvenlik Sisteminin süratle özelleştirilmesi şarttır.** Aksi takdirde ve bugünkü işleyişiyle devam ederse, sosyal güvenlik sisteminin devleti çökerteceğinden korkarım. Doğru olan: Belirli bir geçiş sürecinden sonra fertlerin, standartlarını

devletin koyduğu, ancak bizzat kendilerinin seçtiği özel sigorta sistemlerinden yararlanmasıdır.

HUKUK REFORMU ZARURİDİR

4- Devleti, güvenliği, adaleti, insanlara eşit muameleyi sağlamak gibi asli görevlerini lâyıkıyla yerine getirecek yapıya kavuşturmak için yapılan çalışmaları hızlandırmalıyız. Burada en önemli husus, bizim gibi müslüman toplumların huzur ve mutluluğu adalette bulmalarıdır. Tarihi mirasımız mülkün temelinin refahtan önce adalet olduğu şeklinde gelişmiştir. Bu yapı aşikardır. Süratli ve doğru karar alabilen, anormal yükler altına sokulmamış bir adalet mekanizması toplum huzurunun teminatıdır. Hukuk ilmi ve teknolojisindeki tekamülün hukuk düzenimize yansımasını sağlamak ve hukuk düzenimizin günün ihtiyaç şartlarına daha çabuk intibakını temin etmek için içtihat hukukunun daha da gelişmesi zaruridir. Yüksek mahkemelerimizin başta Anayasa olmak üzere yasalarımızla ilgili tekamüle matuf yorumlar geliştirebilecekleri ortamı mutlaka oluşturmalıyız. Adalet mensuplarımızın en iyi şekilde yetişmelerini temin edecek imkanları sağlamamız lâzımdır.

Sayın delegeler,

Bu noktada bir önemli hususa daha temas etmeden geçemeyeceğim. Yaşlı dünyamız hızlı değişimlerin beraberinde getirdiği çevre tahribatına giderek daha fazla maruz kalmaktadır. Gelecek nesillere bırakabileceğimiz en değerli mirasımız ise tabiat varlıklarımızdır. Çevre konusunda geçtiğimiz dönemde önemli işler başardık. Çevreyi koruma şuurunun en küçük yaştan itibaren insanlarımıza aşılanması ihtiyacına cevap veren en önemli adımlardan birisi, çevre izciliğinin kurulması olmuştur.

Bu konuda eğitim ve öğrenimin yanısıra, çevre korunmasına ileri teknolocilerle özen gösterilmesi gereği âşikârdır. Hiç süphesiz bu saha geleceğimiz için önümüzdeki dönemde üzerinde önemle duracağımız konulardan birisi olacaktır.

Değerli delegeler;

Şimdi de ana hedefimize varabilmek için özel önem vereceğimiz ve üzerinde ağırlıkla durmamız gereken sahalara değinmek istiyorum.

BİLGİ ÇAĞININ İNSANI

21'inci asır yüksek teknoloji ve bilgi çağıdır. 80'li yıllarda başlayan teknoloji ihtilali, başta elektronik ve biyoteknoloji olmak üzere bilimde sağlanan başdöndürücü gelişmeler, insanoğlunun beyin gücünü daha da iyi kullanmasını sağlayarak önüne inanılmaz sonsuzluk açmaktadır. Önümüzdeki asır ferdin asrıdır, bilgi asrıdır. Defalarca ifade ettiğim gibi, bu asırda fertlerin kitleler halinde değil daha çok ufak gruplar ve tek tek çalıştıkları bilgisayar, telekomünikasyon, nakliye, inşaat, turizm gibi ekonomik faaliyetlerden oluşan hizmet sektörü, toplam iş gücünün yüzde sekseninden fazlasını istihdam edecektir.

Mutlaka idrak etmemiz gereken husus, **21'inci yüzyılı şekillendirecek olan hizmet sektörünün daha kabiliyetli, daha bilgili insana ihtiyaç gösterdiğidir.**

Değişim, ferdin bizzat kendisinden başlayacaktır. İleri ülkeler arasına girebilen milletler, bu değişimi gerçekleştirebilen, insanını 21'inci yüzyılın gerekleri doğrultusunda eğitebilen milletler olacaktır.

Türkiye'nin bundan böyle hedefi, binlerce kişinin çalıştığı devasa tesisler değil, bilgi çağının arkasında

kalmayacak insan yetiştirmek olmalıdır.

ÜÇ SAHAYA ÖZEL ÖNEM VERMELİYİZ

Bu sebeple üç sahaya özel önem vermek mecburiyetindeyiz. Bunlar: Eğitim, sağlık ve yüksek teknolojidir.

Önümüzdeki on senede bütün gücümüzle yükleneceğimiz üç saha bunlar olmaladır.

– Eğitime fevkalade büyük önem vermeliyiz.

– Eğitimde zihniyet değişikliğine fevkalade ihtiyaç vardır.

– Okulların devletçi zihniyetten artakalan yöntemlerle yönetimine son verilmelidir.

– Okullarımızın yönetimini, bürokratik tahakkümden kurtarmak, topluma, yani mahalleye, şehre, ya da bölgeye mâletmekten kaçınmamalıyız.

– Mahalleli burası benim okulum, şehirli burası benim lisem, üniversite ilimizin üniversitesi diyebilmelidir.

– 21'inci yüzyıla uygun olan sistem budur.

– Devlet ancak standartları tesbit etmek, eğitim kalitesini denetlemek ve eğitimi desteklemek görevini üstlenmelidir.

Kitleler çağının sona ermesi, ferdin toplumun merkezine yerleşmesi, insan sağlığına geçtiğimiz yüzyıllarda görülmeyen önemin verilmesini getirmiştir. Türkiye'de sağlık sorununun halledilememiş olmasının temel nedeni, mevcut sağlık sistemimizin bürokratik mekanizmanın verimsizliğine teslim edilmiş olmasıdır. Sağlıklı toplum gerçekleşirebilmek için sağlık sistemimizi tıpkı okullarımızda teklif ettiği gibi devletin elinden çıkarıp halka mâletmeliyiz. Sistemi, sağlık hizmetlerinden yararlananların bizzat müdahil olabilecekleri bir yapıya kavuşturmamız gerekir.

Bakınız,

Rekabete kapalı sanayinin gelişmesinin mümkün olmadığı gibi, rekabete kapalı eğitimin ve sağlık hizmetlerinin de gelişmesi mümkün değildir.

TÜRKİYE'NİN BİLGİ ÇAĞINA SIÇRAMASI

Yüksek teknolojiye bir an evvel geçebilmenin en kestirme ve en sağlıklı yolu, insanların ihtiyaç duydukları bilgileri en iyi şekilde ve en kısa zamanda emirlerine amade kılan sistemlerin getirilmesidir. Geçtiğimiz dönemde elektronik, bilgisayar ve enformatik sahalarında çok büyük gelişmeler sağlanmış olmakla beraber, bu alanlardaki en son gelişmeleri yakinen takip etmek mecburiyetindeyiz. Sadece üniversitelerimize, öğretim müesseselerimize değil, bütün insanlarımızın emrine kütüphaneler, bilgi bankaları gibi en modern sistemleri sunmak, Batı'nın ileri ülkelerinin bilgi ağlarıyla bütünleşmek zorundayız. Mevcut yüksek teknolojiyi mutlaka dışarıdan getirmeleyiz. Şunu ifade edeyim ki; bulunan bir şeyi yeniden keşfetmeye lüzum yoktur ama keşfedilen şeylerin üzerinde ileriye gitmek imkanı vardır. Türkiye, bilgi çağına ancak bu yolla sıçrama yapabilecektir.

ÜÇ TEMEL HÜRRİYET

Değerli delegeler,

Şimdi sizlere ana hedefimize varmak ve ileri bir ülke olabilmek için üç temel prensibe sıkı sıkıya sarılmamız gerektiğini bir kere daha ifade etmek istiyorum.

Bu prensiplerden ilki "Düşünce Hürriyeti"dir. Düşünme kabiliyeti çeşitli yollarla engelenen, düşündüğünü söyleyemeyen, düşünceye saygıyı öğrenmeyen bir

toplumun ilerlemesine, yukarıda öngördüğümüz hedeflere ulaşmasına imkân ve ihtimal yoktur.

Her ferdin, her kurumun bir diğerinin düşüncesine saygı gösterdiği toplumlar, milli birliklerini koruyan, mütecanis toplumlardır.

İkinci prensip, "Evrensel Anlamda Din ve Vicdan Hürriyeti"dir. Yalnız ve yalnız, dini ve vicdanı baskı altında tutulmayan insan huzurlu, verimli, mutlu, istekli ve hatta kabiliyetli insandır.

Üçüncü prensip, "Teşebbüs Hürriyeti"dir. Uygar rekabet ortamı olduğu sürece, devlet müdahaleciliğini asgari seviyede tutmak kalkınmanın ilk ve temel gereğidir. Derin inancım odur ki; on-onbeş civarındaki ileri ülkelere biran önce katılmamızın ana motoru teşebbüs hürriyeti olacaktır.

Değerli delegeler;

1981 İkinci İktisat Kongresi'nde belirlediğimiz hedeflere büyük çoğunlukla ulaşabildiğimiz gibi, bugün burada öngördüğümüz hedeflere de ulaşabileceğimize inanıyorum. Her zaman söylediğim gibi sıraladığım prensipleri uygularsak, bizi durdurabilecek hiçbir güç yoktur. Üstelik bugün, 1980'lerde sahip olmadığımız büyüklüğe erişmiş eğitilmiş insan gücümüzle, tecrübe birikimimizle geçtiğimiz 10 senede gerçekleştirdiklerimizi katlayarak ileriye götürmemiz mümkündür.

Nesiller gelir, nesiller gider. Önemli olan bir neslin kendisinden sonra gelecek nesile neler bırakabildiğidir. Tarih ancak bu birikimleri yazar. Büyük millet olmak da bu birikimleri nesilden nesile taşıyabilmekten geçer. İşte bu nedenle şunları asla unutmayalım: Büyük ülke olma şurunu insanlarımızda yerleştirmeliyiz.

Büyük ülke olmanın, memleketin birlik ve beraberliğinden geçtiğini insanlarımıza anlatmalıyız. İnsanlarımızı,

büyük hedeflere fedakârlık etmeden, çalışmadan, gayret sarfetmeden varılamayacağına inandırmalıyız. Türkiye'nin büyük geleceğine ancak bu yolla ulaşabiliriz.

Daha evvel söyledim, şimdi burada bir kere daha tekrar ediyor ve sözlerimi tamamlıyorum:

Ciddi hatalar yapmazsak, 21. Yüzyıl Türklerin ve Türkiye'nin yüzyılı olacaktır.

Mehmet ALTAN

Türkiye'nin bütün sorunu politik devletten liberal devlete geçememesidir

Ocak 1953'te Ankara'da doğdu. İlkokulu Maçka İlkokulu'nda, orta öğrenimini Saint-Joseph ve Bakırköy Lisesi'nde bitirdi. 1979 yılında İstanbul İktisadi Ticari İlimler Akademisi'nden mezun oldu. Aynı yıl lisansüstü eğitimi için Fransa'ya gitti. 1980 yılında Türkiye-IMF ilişkilerini inceleyen bir tezle uzman oldu. Yine aynı üniversitede (Paris I-Pantheon- Sorbonne) Milli Eğitim Bakanlığı emrine verilen Fransız Hükümeti bursu ile doktoraya devam etti. 11 Mart 1985 tarihinde ***"Politique exterieure et investissements etrangers en Turquie: Analyse des relations avec les Etats- Unis et L'Union Sovietique"*** *adlı tezle iktisat doktoru ünvanını pekiyi dereceyle bitirdi. Yüksek lisans eğitimi sırasında çeşitli dergi ve gazetelere makaleler yazdı. Cumhuriyet Gazetesinin Paris muhabirliğini yaptı. Bu gazeteye yazdığı deneme türü yazıları* ***"Kanatlı Karınca"*** *adlı kitabında topladı. Bu kitabıyla* ***"Akademi Kitabevi"****nin deneme, anı, gezi dalında başarı ödülünü aldı. (1986) Türkiye'ye döndükten sonra Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.'de planlama uzmanı olarak çalıştı. Mesleğiyle ilgili çalışmalara ve makaleler yazmağa devam etti. Mayıs 1986'da* ***"Süperler ve Türkiye"*** *adlı kitabını yayınladı. 3 Mart 1986 tarihinde İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne yardımcı doçent olarak girdi. 6 Kasım 1987 yılında doçent oldu. Doçent olduktan sonra bugüne kadar üç kitap daha yayınladı.* ***Marks'tan Sevgilerle*** *(1989),* ***Darbelerin Ekonomisi*** *(1990),* ***Matadorun Ölümü*** *(1992). İstanbul Üniversitesi öğretim üyeliğinin yanında 1987 yılından beri Sabah Gazetesinde köşe yazarlığı yapmaktadır.*

"... Ekonomik yapılanma öylesine oluşmuş ki herkesin devletten talep etme zorunluğu var, köylüsünden sanayici geçinenine kadar. Ve bu yapılanma içinde vatandaş ne verdiği vergiyi denetleyebiliyor, ne de verdiği oyu. Yani yapay bir parlamento var. Verdiğin vergileri, oyu denetleyemiyorsun. Halkın dışında, belirli bir kesimin çıkarlarına hizmet eden ve bizi bu çağa taşıyamayacak bir yapı.

Yeni bir yapı oluşturmak lazım. Buna ikinci dememizin nedeni; "Birinci Cumhuriyet"in aksaklıklarını rahatça soruşturmamızı; "Birinci Cumhuriyet"in ideolojisi önlüyor. Resmi ideoloji, kültür ve tarih var. Ve bunları sorgulamak yasak. 10 yılda bir darbe yapılan bir ülkede bu aksaklığın zaman içinde değiştirilmesi çok zor. Bu mutabakatın sona erdirilip toplumun bütün katmanlarının katıldığı yeni bir düzenleme gerekiyor."

Mehmet ALTAN

Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını nasıl ilişkilendiriyor ve bunların bağını Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından nasıl kuruyorsunuz?..

Cumhuriyet pratik olarak hanedanın elinden iktidarı almaktır. Yani tersinden söylersek hanedanın iktidarına son vermektir. Pratikte de başka bir yararı yoktur. Bunu şöyle de ispatlayabiliriz: Örneğin; bugün Saddam rejimi kendisini cumhuriyet olarak sunmaktadır. Humeyni rejimi, Hafız Esad rejimi cumhuriyettir. Fakat bunlarda hiçbir demokratik iklim sözkonusu değildir. Demek ki cumhuriyet ve demokrasi arasında hiçbir benzerlik ve bağlantı yok. Buna karşın İngiltere'de cumhuriyet yoktur, ama en gelişmiş demokrasilerden biridir. Hollanda, Belçika içinde aynı şeyleri söyleyebiliriz. Demokrasi her türlü fikrin rahatça söylenip propaganda yapabilmesi ve rahatça örgütlenmesidir. Eğer cumhuriyeti demokrasi ile besleyemezseniz, yani cumhuriyet çerçevesini demokrasiden yoksun bırakırsanız, bunun bir faşist yönetime dönüşmesi de söz konusudur. Cumhuriyet ve demokrasiden birisine içerik birisine de çerçeve olarak bakıyorum. Demokrasiden yoksun bir cumhuriyetin çok fazla işe de yarayacağını sanmıyorum. Nitekim bizde de 1923 yılında cumhuriyet yönetimi iktidarı hanedanın elinden almış ama halka vermemiş. Egemenlik tek parti diktatoryasının eline geçmiş ve demokrasi kendisine yol açamamış. Nitekim "altı ok"un kendisinde de demokrasi yoktur.

Ancak halkçılık ilkesini demokrasi olarak görenler var...

Halkçılığı demokrasi olarak görmek resmi ideolojinin propagandasıdır. Bence "altı ok" içindeki en faşist ilke-

lerden birisidir "halkçılık". Çünkü, "kaynaşmış, sınıfsız, imtiyazsız bir kitleyiz" mantığı demokrasinin özüyle çelişiyor. Sosyal sınıfları yadsıyan; o toplumun gelişmesinde en yararlanacağımız dinamiği yasaklayan; o dinamiğin oluşmasını sağlayacak temel alt yapıyı düşman sayan bir anlayıştır. Halkçılığın demokrasi ile hiçbir ilişkisini göremiyorum. Tam tersine toplumları geliştirecek olan zıtlaşma dinamiğine düşman bir ilkedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bunca yıllık geçmişinden sonra, bugünkü temel sorunları nelerdir?...

Buradaki temel sorunsalı devletin yapılanması. Burdaki devlet, teknik bir devlet olmamış; yani halkın refahını maksimize edecek bir devlet anlayışı ile yapılanmamış. Çünkü halkın bütün sosyal katmanlarının ve sınıflarının mutabakatıyla oluşan bir devlet değil. Halkı dışlayıcı bir ideolojisi var. Ekonomik yapısı o bürokratik yapıyı besleyecek bir hedefe göre ayarlanmış. Şimdi böyle bir devlet tabii ki halka refah getiremeyecek. Toplumun refahını maksimize etmeye yönelik mantıktan yoksun ve dolayısıyla demokrasiyi de ideolojisi nedeniyle dışlayan bir rejim ile, 1993 yılında çağı yakalamamızın imkânı yok. En temel meseleler olarak bunları görüyorum. Dayandığı mutabakat sınırlı bir mutabakat, dışlayıcı ideolojisi var, toplumsal refahı arttırmaya yönelik hiçbir anlayışı yok.

Türkiye'de sistematik bir değişimden söz ediliyor. Sizce bu değişim isteğine hangi sorunlar kaynaklık ediyor ve değişimi kimler istiyor, kimler istemiyor?

70 yıllık Türkiye tarihine baktığımız zaman başarılı olamadığımız iki tane alan görüyoruz. Bunlardan biri

üretim. Türkiye hâlâ 5 milyonluk bir Batı ülkesi kadar üretemiyor. Nüfusu ile eş Avrupa ülkelerinden 14-15 misli daha az üreten bir ülke. İkincisi ise demokrasi açısından müthiş bir sefillik ve eksikliğin olması. Bu iki konuyu bu yapılanma çözemiyor. O yüzden refahı arttırmak ve toplumu özgürleştirmek açısından değişim diyoruz.

Bu değişimi kimler istiyor? Bu değişimi bugünkü devlet mutabakatı dışında kalan bütün katmanlar istiyor. Yani asker-sivil bürokrasi ve bunların payandası ile zengin olan sahte burjuvazi dışında tüm kesimler istiyor.

Tüm bu değişim talepleri içerisinde siz açılımınızı "2.Cumhuriyet" diye tanımladınız. Bu tanımlamayı oluşturan argümanları değerlendirebilir misiniz?...

2. Cumhuriyet dememizin nedeni; bir kere burası asker devlet. Ülkenin bütün anayasalarını darbelerle oluşturmuşlar. Hâlâ bugünkü yapıda Milli Güvenlik Kurulu, parlamentonun üzerinde bir anayasal kuruluş. Halk egemenliğini yönlendiriyor, hatta denetliyor. Üniformalılara ilişkin hiçbir yolsuzluk iddiası araştırılamıyor. Kontrgerillaya kadar hiçbir şey soruşturulamıyor.

Yani kısaca, bu haliyle bir vatandaş devleti değil. Bin tane örnek verilebilinir. Dışkı yedirenlere 6 ay ceza verdiler, acaba tersi olsaydı o köylülere kaç yıl verilirdi. Faruk Tuna'nın öldürülmesi. Öldürülme Adli Tıp'ta kanıtlanmış ama 8 yıldır kamu davası açılamıyor. Faruk Tuna bir generali öldürseydi ne olurdu?

Bütün bunlara baktığımız zaman şunu görüyoruz; bu devlet kendi içindekileri koruyor. Vatandaşlık hukuksal bir kavramdır. Yani devletle birey arasında hukuksal bir ilişki kurar. Bu hukuksal yapının burada oluşmadığını görüyoruz. Türk ırkından, Müslüman dininden ve sünni

mezhebinden gelmeyenlerin buranın üyesi sayılmadığı bir garip anlayış var. Ayrıca vatandaş ekseninden yoksun bu anlayış, kıt kaynakları da en verimli şekilde kullanmak yerine egemenliğini pekiştirmek için kullanıyor.

Devlet, içinde bulunanlara ekonomik ve siyasal zırh sağlayan bir yapılanmadadır. Halkın dışındadır, halkla ilişkisi kopmuştur.

Ekonomik yapılanma öylesine oluşmuş ki herkesin devletten talep etme zorunluğu var, köylüsünden sanayici geçinenine kadar. Ve bu yapılanma içinde vatandaş ne verdiği vergiyi denetleyebiliyor, ne de verdiği oyu.

Yani yapay bir parlamento var. Verdiğin vergileri, oyu denetleyemiyorsun.

Halkın dışında, belirli bir kesimin çıkarlarına hizmet eden ve bizi bu çağa taşıyamayacak bir yapı.

Yeni bir yapı oluşturmak lazım. Buna ikinci dememizin nedeni; "Birinci Cumhuriyet"in aksaklıklarını rahatça soruşturmamızı; " Birinci Cumhuriyet"in ideolojisi önlüyor. Resmi ideoloji, kültür ve tarih var. Ve bunları sorgulamak yasak. 10 yılda bir darbe yapılan bir ülkede bu aksaklığın zaman içinde değiştirilmesi çok zor.

Bu mutabakatın sona erdirilip toplumun bütün katmanlarının katıldığı yeni bir düzenleme gerekiyor.

İnsanlar konuşurken hâlâ "Başıma bir iş gelir mi?" diye korkuyor. Kimden iş gelecek, hepimiz vatandaşsak. Demek ki vatandaştan daha vatandaş sahipleri var bu ülkenin. Kim bunlar? " Birinci Cumhuriyet"i kuranlar. Bu cumhuriyeti kuranların gölgesi ve tehditi oldukca bu devleti üretken ve demokratik bir hale getirmek çok zor.

Ancak 2. Cumhuriyet sloganı ile, birincisinin yasaklarının delinerek, mutabakatlığına son verilerek, buranın dönüşebileceğini düşünerek 2.Cumhuriyet diyoruz. Açılımımızın temel dayanakları bunlar.

Bu sıkışıklık içinde de olsa, herşeye rağmen bir parlamento ve buna bağlı olarak geniş yığınların tercihleri var. Bu değişim rüzgârları içerisinde partileri nasıl değerlendiriyorsunuz?...

Bu partiler, üretken bir toplum olmadığın takdirde çok hızlı bir yapaylaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalıyor. Bugünkü siyasi yapıda suni ve yapay. Bütün Türk halkının tercihini kapsayan bir örgütlenme modeli gerekiyor herşeyden önce Türkiye'de. Yani bucak, ocak, gençler, öğretim üyeleri, sendikalar; yani bütün sivil toplumu oluşturacak örgütler anayasa ve kanunlarla yasaklanmış. Bu bir avuç profesyonelin oynadığı oyun gibi.

İkincisi, bugünkü siyasi yapı Türk halkının oyunu alarak devleti yönlendirmiyor. Türk halkının oyunu alıyor ama, devlete sığınıyor; devleti oluşturan mutabakata, asker-sivil bürokrasiye sığınıyor ve halktan kopuyor.

Türk halkı seçtiği adamları denetleyemiyor. Orada halk değil, bu söylediğim, " Birinci Cumhuriyet"in askeri niteliği, egemen niteliği oturuyor parlamentonun üstüne.

Bu söylediklerimi somutlayayım: Son Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu ilk önce çıktı. Cumhurbaşkanı tarafından MGK'daki konuşmalar ileri sürülerek reddedildi. İkinci çıktığında artık birincisi gibi değildi. Birincisi ile, yasallaşan ikincisi arasındaki irade kimin iradesi; Meclis'in iradesi olmadığına göre.

Sistem tıkandığı için Meclis artık Türk halkının sorunlarına çözüm getiremiyor.

Bunun içinde çoğunluğu oluşturan hiçbir parti yok. Yani bugünkü siyasetin başarılı olabilmesi için, Türk halkının özlemleri yönünde devleti dönüştürmesi lazım. Buna gücü yetmiyor. Bugünkü koalisyonda bunun en güzel örneği.

Değişimden yana olan hiç parti yok mu?...

Değişimden yana parti yok. Çünkü onların amacı ülkeyi dönüştürmek değil, iktidara gelmek. Ama o iktidar da gerçek bir iktidar olmuyor. Başkalarıyla paylaşıyorsun. Bırakın dönüştürmeyi, gerçekten iktidar isteyen parti yok. Onun için de gittikçe etkisiz kalıyorlar.

Partilerin amacı nedir? Toplumsal sorunlara bilinç ışığında çözüm getirmek. Getirdikleri bu çözüm doğrultusunda da taraftar toplamak. Bir yıl önce iktidar da ANAP, muhalefette SHP vardı. Bir yıl sonra yerler değişince "Çekiç Güç" konusundaki tavırlarda değişiyor.

Toplumsal olaylara kalıcı, ilkeli, bilinçli bir çözüm getirmiş partilerin bu kadar hayati sorunlarda bir yıllık bir zaman arasında bu kadar tavır değiştirmesi sözkonusu olamayacağına göre, bunlar iktidar için oluşturulmuş menfaat çeteleridir. Siyasal parti yapılanmasından çok uzaktırlar...

Refah Partisi biraz daha farklı görülmüyor mu?...

Bugünkü sıkıntı yapılanmayı değiştirmek. Yapılanmaya alternatif çözümler üretmek gerekir. Tek alternatif çözüm üreten parti Refah olduğu içinde, İstanbul gibi bir yerde büyük başarı gösterebiliyorlar. Onun dışında da çözüm üreten yok. İşte bu yüzden 2. Cumhuriyet kavramı demokratik bir çözüm üretiyor.

Siz, "Birinci Cumhuriyet"i 1923'ten itibaren olumsuz olarak değerlendiriyorsunuz. Ancak genç cumhuriyetin özellikle 30'lardan sonra taşlaşmaya başladığını, daha önceki süreci ilerici bir süreç olarak değerlendirenlerde var.

Onlar Birinci Meclis ile İkinci Meclis arasındaki farkı söylemeye çalışıyorlar. Birinci Meclis daha demokratik ve çoğulcu bir meclistir. 2. Meclis, Kemalizmin rakiplerini tasfiye ettiği bir Meclistir. Ama meşru olarak tek otorite sayılması 23'ten sonradır.

Terakki Perver Fırkası ne? İstiklal Mahkemeleri'ni hukukçulardan seçelim demek rejim düşmanlığı mı? Meclis'te kuvvetler bütünlüğünü tercih etmeyelim, yani herşey Mecliste ve onun başkanında toplanmasın. Daha demokratik bir denetim mekanizması getirelim demenin cezası o sırada ölüm vs.. dir.

Peki iktisadi alanda, özellikle İzmir İktisat Kongresi incelendiğinde bir liberal havadan söz edilebilir mi?

Bu hareketin niteliğini çok net verecek bir örnek vermek istiyorum. Bu hareket TKP Genel Sekreteri Mustafa Suphi'yi Trabzon'da boğdurtuyor; hem de İzmir suikastını bahane ederek liberal hareketin lideri Cavit Bey'i astırıyor. Bunun dışında da zaten başka bir rejim yok. Nasıl bir rejim ki bu; birbirine zıt iki alternatifi yok ediyor ve üçüncü bir alternatifi de yok.

Bütün o yapılanmanın özü oradadır. Çin'de ki gibi Osmanlıdan alınmış bir mirastır. Bürokrasi sosyal sınıfları kendisine düşman ve rakip olarak görür. Çünkü sosyal sınıfların normal olarak geliştiği ülkelerde bürokrasi onların denetimindedir. Bizde ise herşeyin hakimi asker ve sivil bürokrasidir. Ekonomi de bu egemenliği pekiştirmek üzerine kurulmuştur.

Kemalist devletçilik, liberal yahut sosyalist merkezi planlama sistemlerinde bulunabilir bir devletçilik değildir. Tamamen bürokratik egemenliği pekiştiren bir devletçiliktir. Bugünkü hadisede; devletin ekonomik gücünün

elden çıkarılmasına gösterilen direnişte "1. Cumhuriyet" mutabakatının delinmemesi içindir. Öyle bir sistem ki; sosyal sınıfları geliştirebilecek her türlü ekonomik sisteme düşman. Onun için, siyasal liderini de öldürüyor.

Gerçek kapitalist ve gerçek işçi sınıfının olmadığı, bütün herşeye devletin içindeki asker-sivil bürokrasinin karar verdiği bir ülke burası.

Yeniden "2. Cumhuriyet"in argümanlarına dönelim. "Ekonomiyi halka vermekten" söz ettiniz. Halk homojen bir kavram değil, "halkı" nasıl tanımlıyorsunuz?

Devlet elini ekonomiden çektiğiniz zaman ekonomi halka verilmiş olur. Dünyanın hiçbir devletinde, dünya piyasalarından bağımsız, politik emirle taban fiyatlar oluşturulmaz. Bunun paralarını kim veriyor? Vergi verenlerin elinden alınıp, vergi vermeyen tarım kesimine, oy satın almak için para aktarılıyor. Bu yapı kırılmadığı sürece bunun tarım üreticisine de faydası yok. Çünkü, enflasyonla verilen o para geri alınıyor. Devlet bu işten elini çektiği zaman, örneğin tütün üreticisi; dünya piyasa koşullarının kendisine yolladığı sinyaller doğrultusunda üretim yapacaktır. Böylece verimsiz bir faaliyet ortadan kaldırıldığı vakit; toplum ekonomiyi üstlenmiş ve refaha katkıda bulunmaya başlamış sayılacaktır.

Yani politik devletten, liberal devlete geçmeyi kastediyorum. Türkiye'nin bütün sorunu politik devletten liberal devlete geçememesidir. Politik devlet olarak kurulmuştur. Bütün dünyadaki toplumlar artık liberal toplum aşamasındadır. Ulus devlet üzerine kurulmuş, çoğulculuğa izin vermeyen, sosyal zıtlaşmaları yasaklayan, ekenomiyi tek merkezli kılan garip bir yapılanmadır bu. Recep Peker'in "İnkılap Dersleri"ne bakarsanız bunu çok açık gö-

rürsünüz. Bunu liberal bir topluma dönüştürmek lazım. Dinamizmini çelişkilerden alan, ekonomisini uluslararası rekabete göre biçimlendiren toplum ve devlet yapısı..

Sizin söyleminiz sivil toplumcu bir söylem. Bu söylemin Türk siyasal kültüründe sizce karşılığı var mı? Yani hiçbir sivil toplum kurumuna sahip olmayan bu ülkede böyle bir açılımın vücuda gelmesi mümkün mü?

Ben bu soruyu 2.Cumhuriyet jakoben mi, değil mi diye algılıyorum. 2. Cumhuriyet jakoben bir hareket değildir.

Türkiye'nin talihsizliği üretim biçiminden kaynaklanmaktadır. Söylediğiniz gibi sivil toplum geleneğinin olmaması, üretimin ve demokrasinin gelişmemesinin nedeni; Selçuklulardan bu yana üretim biçiminin hep tarıma dayalı olmasındandır. Siz o tarım toplumu niteliklerini değiştiremezseniz, "Köylü efendimizdir" dersiniz; ama Çankaya'ya çıkan köylüleri dövdürtür veya kararname ile kılık kıyafet devrimi yaparsınız. Bundan 70 yıl sonra türban meselesi ortaya çıkar. Çünkü kılık kıyafet devrimi bir üretim biçimiyle topluma gelir yerleşir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçtiğiniz zaman kılık kıyafette değişir, çünkü tarla kıyafetiyle fabrikada çalışamazsınız. Bu bir süreçtir. O süreci dürtüklemek yerine bu işi kararnamelerle yaptığınızda toplum ona intibak edemez. Başlangıçta intibak etmiş gibi görünür ama sonradan intibaksızlık ortaya çıkar.

2. Cumhuriyet, Türkiye'nin tarım toplumu olmaktan çıkarılıp bilgi toplumuna ulaşmasının yollarını soruşturucak bir örgütlenmedir. Yani ekonominin halka bırakılması bu imkanı bize verir. Devlet ideolojilerden arındırılmış, tarafsız, toplumun hizmetindeki bir araçtır. Ve toplumsal

mutabakat o aracın hangi istikamette gideceğini belirler.

Örneğin Fransa'da bugün bir plan yapılıyor. Orada bir stratejist devlet kavramı var. Fransa'da bütün patronlar, işçi sınıfı sendikaları, bütün sivil toplum örgütleri oturuyorlar planın stratejisini oluşturuyorlar.

Bu toplumun ise kendi yapılanması hakkında bir inisiyatifi yok. Ayrıca hep üst yapı kurumlarından oluşturulan bir ülke olduğu için, buna bir muhalefet olacağını da sanmıyorum. Yani Türk toplumunun kendisine verilecek ekonomik ve siyasal özgürlükleri olgunlukla kullanabileceğine umudum var. Yani ben, Türk halkını bakkala gönderilmeyen, sakınılan, saka' bir çocuk gibi görmüyorum. Toplumu bu halden çıkarmak lazım. Bu jakobenlik değil, Türk halkının bugünkü mevcut özlemlerini, yapısını inkar etmeden, ne istediğini aynaya vurdurmaktır. O kendisini gördükçe ne yana doğru değişmesi gerektiğini de anlayacaktır. Halbuki bugün burada resmi kültür ve resmi ideoloji Türkiye'nin pırlanta olduğunu, Türk halkının harika olduğunu söylüyor. Türk halkı kendisini tanıma olanağı bulmadığı vakit tabii ki, değişme gereksinimi de duymuyor. Aynaya bakmayı yasaklıyor ama "senin saçın başın çok düzgün, çok yakışıklısın" diyor resmi kültür.

Oysa, bu toplumun tamamen özgür bırakılması ve toplumun kendi kendisini irdelemesiyle mümkün. Ekonomik olarak da dinamizmi devletin himayesinden çıkarmakla mümkün olacak bir hadise. Jakoben, yukarıdan değiştirici değildir.

Amaç tarım toplumu olmaktan çıkmaktır. Burada da önemli olan halkın inisiyatifidir. Devletin yapısı değiştiği zaman, toplumun ortaklaşa refah artışı isteğini de yerine getirmek kolaylaşacak.

Bu devlet daha vergi alamıyor. Başka bir anlamda Tür-

kiye'de devlet olacak mı, olmayacak mı? Onun tartışması bu...

Bu tartışmalarda "2. Cumhuriyet" taraflısı görünenlerden Çetin Altan'ın yaptığı bir Euro-Türk, Maganda-Türk ayrımı var. Bu tanımlama çerçevesinde düşünüldüğünde bu ülkede Maganda-Türkler oranlanamayacak oranda baskın görünüyorlar. Bu yapı içerisindeki bir bireyin, nasıl "homo economicus"a dönüştürülebileceğini düşünüyorsunuz?...

Teknik olarak ne yapacaksınız diyorsanız söylüyorum. Öncelikle verginin yaygınlaştırılması lâzım. Bugün dört kişiden birisi vergi veriyor. Verenlerde vatandaş değil; verdiği vergiyi denetleyemiyor.

İki; homo economicus ruhunun geliştirilebilmesi için gümrük koruma oranlarının AT ile eşitlenmesi lâzım. Türkiye'deki sanayi %48 oranında korunurken, bu oran AT'de %8'dir.

Dünyadaki ekonomik standartlara yönelik kararlar aldığınız zaman, buradaki devletin kendi çarpık yapılanmasından dolayı rant sağlayanlar rantlarını elden çıkartacak. Uluslararası standartlara uygun kararlar alındığında o toplumda ister istemez gelişecektir.

Niye 80-90 arası Türkiye'de bir zihniyet değişimi oldu. Ticareti liberalleşti, insanlar ilk olarak olayın bir başka boyutunu gördüler. Rekabet başka bir standart getirdi.

Yeryüzü ile entegrasyon, Türk halkının bu olumsuz yapısını çabuk değiştirmesine imkân tanır. Türkiye'nin dışarıyla ilişkilerini önleyenler milliyetçilik adı altında rant götüren bir avuç çete. Yani bu teknik olarak halledilmeyecek birşey değil. Bunun için AT standartlarına uymak yeterlidir.

AT oranlarının uygulanması, büyük sanayilerden bazılarının diyelim ki TOFAŞ'ın batmasını da beraberinde getirmez mi?

Kaynaklarını verimsiz kullanıyorsa getirir. Bundan da kaçınmamak lâzım.

Bu durumda Türkiye'de büyüme yönünde bir eğilim olamayacağını düşünenler var?

Olaya birey ve tüketici açısından bakmadığınız zaman spekülasyona yol açarsınız. Siz Türk halkına en iyi arabayı ucuza satma veya alma imkânı veriyor musunuz, önemli olan budur. Bir padişah söylemidir; "Ne olacak bu ekonominin hali" demek. Birey olarak benim sorunum değil ki bu. Benim sorunum en iyisini en ucuza almak. Zaten insanların homo economicus gibi düşünmeye başlamaları, Türkiye'nin kıt kaynaklarının en rasyonel kullanımını da beraberinde getirecektir. O zaman otomobil tüketicisine bugünkü gibi çürük çarık araba satmanın mümkünü olmayacak. En verimsiz yöntemin yarar getirdiğini söylemek iktisat mantığının özüyle çelişiyor. Milli sanayi diye birşey çıkarmışlar. Onu korumak lâzımmış! Niye? Gidip uluslararası sermayeyle rekabete girişmesi gerekiyor.

Türkiye'de uluslararası rekabete girecek bir sanayinin varolma şansının olduğunu düşünüyor musunuz?

Bu rantabilite meselesidir. Türk şirketleri 1980 yılına kadar nakit akışı kavramından yoksundu. ODTÜ'nün "24 Ocak'ın Türk şirketlerine ne katkısı oldu?" diye bir araştırması var. Bu araştırmanın da gösterdiği gibi 24 Ocak

Türk şirketlerini rasyonalize etmiştir. Rekabet rasyonale eder, rasyonel değilse de çöker. Bu da hiçbir bireyin sorunu değildir.

Bireyin kendisini bu denli düşünmesi, sınırların ötesiyle entegrasyonu, tam bağımsızlık ve üniter devlet gibi sorunları da beraberinde getiriyor.

Tam egemenlik kavramı değişti. Uluslararası rekabetten pay alamayan bir ülkenin egemenliği sözkonusu değildir. Siyasal milliyetçilik ölüyor, ekonomik egemenlik doğuyor. Bugünkü Türkiye Ortak Pazara başvurdu, ama bugün 1923 mantığı ile Ortak Pazar'a giremeyiz. Çünkü oradaki süreç toplum egemenliğini AT üst kurumuna vermeyi öngörüyor. Siz uluslararası ekonomik pastadan pay alamıyorsanız nasıl egemen olacaksınız. Bu ekonomik güç meselesi, siyasal bir slogan değildir. Saddam şimdi egemen mi?..

Bu kavramlar uluslararası ekonominin değişimi ile ilgili. 1789 burjuvası iç pazara muhtaçtı, onun için, Türkiye'nin tutucu kesimlerinin sahip çıktığı kavramları oluşturdu. Ama bugün yeryüzü sermayesi ulusal pazarlara sığmıyor, yeryüzü pazarlarına taşmış durumda. Dolayısıyla ulusal pazarları korumaya yönelik bütün kavramları kendi eliyle öldürüyor. 1789 Fransa'da vatan, bayrak, millet kavramlarını ortaya çıkarmıştı aynı Fransa sınırları, bayrağı, parayı vs. kaldıran sürecini onayladı geçenlerde.

Gelişmelere uluslararası kapitalizmin değişimlerinden hareketle bakmazsanız, bizdeki gibi 1789'da takılıp kalırsın ki, o bile buraya tam olarak yerleştirilemez. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi dışkı yedirirken uygulanıyor mu? Ama onun şemsiyesine sığınıyorlar...

Dünya ekonomisinden pay almaktan söz ettiniz. Türkiye'nin uluslararası tekellerin kayıtsız hakimiyetinin olduğu bu pastadan pay alabilme şansının olduğunu düşünüyor musunuz?..

Aynı şeyleri 80'lerde de söyleyebilirdin. Türkiye bugün GSMH'nın %15'ini ihraç ediyor. Bu mantıkla bu noktaya gelinemezdi. Bu bir rekabet meselesi. Olayı bu biçimde koyduğunuz vakit sanayileşme hiçbir zaman mümkün olmaz. Şili uyguladığı yöntemle Latin Amerika'nın kaplanı olmuş, geçenlerde okudum. Tekeller filan değil, iktisatın mantığı kıt kaynakların en verimli şekilde kullanılmasıdır. Sizin sorunuzu belki farklı biçimde formüle etmek gerekiyor. Dünya işbölümü var. O dünya işbölümündeki yerimiz ne olacak? Dünya işbölümündeki yerinizi sizin üretici performansınız belirler. Mesela Türkiye yaptığı yanlışlar sonucu dünya işbölümünde hiçbir zaman birkaç basamak atlayamadı. Uluslararası ticaretteki payımız binde beş. Nüfusa göre yüzde bir olması lâzım. Bundan daha kötü ne olacak. Dünya işbölümü izin vermez değil, izin veriyor. Çünkü Yeni Dünya Düzeni kendi geliştirdiği malları satacak pazarlar arıyor. Kapitalizmi ihraç ediyor. Neden? Çünkü kol gücüne gerek duymadan çok sofistike mallar üretiyor. Ben sabun tüccarıysam sizin her şeyin yıkanmanızı isterim ki sabun satayım. Bunu kendi kârım için isterim, ama onun içinde kötü değildir. Şimdi insan emeğine gerek duymayan, insan emeğine ihtiyaç duymadığı halde devamlı fiziki üretimini arttıran bir yeryüzü sizin gelişmenizi mi ister, böyle kalmanızı mı? Gelişmenizi ister çünkü; nitelikli bir talebe ihtiyacı var. Demokrasi, piyasa ve insan hakları zaten uluslararası kapitalizmin söylemi. ABD'nin insan hakları raporu Türkiye'yi yerden yere vuruyor. 1960'ların emperyalizm ta-

nımlarını düşünürsen bunun olmaması gerekiyor. Ama dünya 60'da değil 90'da. Bilgi çağını Türkiye anlayamadı. Emperyalizmin ilkel sömürüsü geride kaldı.

Şimdi kâr oranları düşüyor, insan ihtiyacı azalıyor ve gelişmiş mallarını satacak pazar arıyor. Onun için de dünyayı dönüştürüyor. Sanayi devriminden çok daha engin bir devrim yaşanıyor.

Türkiye bunu anlamadığı için hâlâ 1789 mantığı ile konuşuyor. Sağcısı da, solcusu da. Aslında sağcısı, solcusu yok. Bu topraklar bu kadar net ayrımları yaratacak sınıfları geliştirmemiş.

Planınızın can alıcı noktalarından biri de özelleştirme. Ancak özelleştirmeler sonucu ortaya bir çok sorun çıkacağı da düşünülebilir. Bazı örneklerini de yaşadık. Büyük oranda işsizlik ve buna bağlı ahlaki deformasyon gibi... Biliyoruz ki Türk insanının "sivil toplum" macerası da son derece cılız ve köksüz. Bu örgütsüzlük içinde ne olacağını tahmin ediyorsunuz?

Özelleştirme insanların aç ve açıkta bırakılması değil, kaynakların verimli kullanılması olarak anlaşılmalıdır.

Bu nasıl başarılacak. Somutlaya bilir misiniz?

Ben kentli olarak köylü ailesine her ay 2 milyon girdi sağlıyorum. Zonguldak'ta kişi başına milli gelir 6000 dolar, Türkiye ortalaması 2000 dolar. Bu bir hesap kitap meselesi. Bu insanları aç ve açıkta bırakmak değil, kaynağın daha rasyonel kullanılması sözkonusu olan.

Orada toplumsal organizasyon vs. gündeme geliyor. Bir şok dalga ile insanları kapının önüne atmak sözkonusu değil.

Bu da yine o çok kızılan devletçe mi örgütlenecek?

Devlete bu çözümü oluşturan siyasi güç emir verecek.

Bu tanımlar çok belirgin değil. Biraz açar mısınız?...

Özelleştirmenin örnekleri var. Meksika'da, Arjantin'de, İngiltere'de yaptılar.

Şimdi farklı yapılardan bahsediyoruz. Batı'da ve Latin Amerika'da kapitalizmin kendine has dinamikleri var ve bu mümkün olabilir. Türkiye'deki dinamikler ve tarihsel süreç kendine has bir çizgide. Aynı reçete bu yapı içerisinde önemli sorunlar çıkartmaz mı? Sınıfsal çelişkilerinde tarihini düşünürsek toplumun kendine ait örgütleri var. Biz de istihdam alanları oldukça sınırlı, işsiz kalan sokağa dökülünce de mâlum polis copu...

Şok yaratmak değil amaç, bu bir örgütlenme meselesi. Mesela Fransa'da 60 yılında köylülük oranı %20, bunu zaman içinde normal ölçülere indirmek istiyorlar ve yaptıkları plan sonucu 20 yıl içinde %3-4 indiriyorlar...

Burada asıl vurgulanması gereken, Türkiye'deki toplumsal formasyonun tarihinin gözardı edilmesi gibi geliyor bana. Bu açıdan da Avrupa ya da Amerika üzerinden yapılacak örneklemelerin çok aydınlatıcı olduğu yolunda şüpheye kapılıyorum...

Alınacak her tedbir o toplumun niteliğini de değiştiriyor. Siz bugün tarım borsası kurduğunuz vakit bu sektör çok daha verimli hale gelir. KİT işsizlik sigortasıdır. O iş-

sizlik sigortasını vermemenin dinamiğini de yaratır. Burada girişimci insan yapısı neden yok. Çünkü herkes yeterince rant aldığı kanaatinde. Toplum politize olmadığı için, bütün kesimler örgütlenmediği için bunlar konuşuluyor. Kimse niye işsizleri konuşmuyor, ölen bebekleri konuşmuyor, niye Diyarbakır'daki %40 işsizi konuşmuyor? Çünkü KİT'lerde çalışan insanlar kamuoyunu oluşturan azınlıklar arasında. Ama diğerlerinin kamuoyu oluşturacak gücü, örgütlenmesi yok. Ayrıca KİT işçisini ezmekte değil amaç, daha rasyonel yerde kullanmak. Fransa bunu demir-çelikte yaptı. Oraları kapatmadan evvel çalışanları mesleki eğitimden geçirdi. Bu teknik bir sorun. Bu bir hareketi başlatma meselesidir. Toplumda insan gibidir. Sende belirli bir hayatı yaşamadan gelişmiyorsun. Onu ancak üretim biçimi verecek ve bunun hayata geçmesi de devletin elini ekonomiden çekmesi ile mümkün. Burada ekonomik olmanın karşılığı kaos değil, refah.

Ekonominin toplumsal yapıların önüne konduğu; ABD, İngiltere gibi ülkelerde biz sivil toplum örgütlerinin darmadağın edilişini izledik. Bizde zaten bu tür örgütlenmeler yok. Bu kadar ekonomik bir söylemle devlet katında mutabakat sağlayacağını düşündüğünüz katmanlardan çalışanların, sermaye karşısında oluşturacağı sivil örgütler ölü doğmuş olmuyor mu?

Bu bir ekonomik süreçtir. Bu süreci başlatmadığın takdirde tüm bu sorular ve laflar havada kalır. Biz tarım toplumuyuz, yeryüzü neyi yaşıyor, bilgi çağını. Bu mesafe nasıl kapanacak? Soru bu. 70 yıllık Birinci Cumhuriyet bu toplumu tarım toplumu olmaktan kurtaramadı, kurtarmakta istemedi. Çünkü Birinci Cumhuriyetin ideolojisi

ancak köylü toplumunda geçerli olabilir. İşte sivil toplumu vs. herşeyi doğuracak olan, üretim sürecindeki bu değişiklik olacaktır.

Bugün bütün Batı ülkelerinde de siyaset kurumunda problemler var. Çünkü hepsi 19'uncu yüzyılın gereksinimlerine göre oluşmuş. Ve bugünkü toplumun isteklerine yanıt veremiyor. Fransa'da 600 bin dernek var. Siyasi sistemin tıkandığı yerde alternatif örgütlenmeler gelişiyor. Ama biz daha tüketici hakkımızı koruyamıyoruz.

Anlatılmak istenende bu. Batının böyle örgütleri var. Bizde böyle bir tarihsel süreç yaşanmadığından bu tür bilince bu topraklarda rastlayamıyoruz.

Bilinci geliştirecek olan üretim sürecindeki değişimdir. Tarım toplumu olarak hiçbir bilincimiz yok. Vergi vermiyorsun, üretmiyorsun; ne bilincin olacak, avantacı oluyorsun.

Biraz da tersten bakalım. Tarımdaki 10 milyon insan var, müslümanlar ya da çağdaş muassır medeniyet seviyesine çıkmak istemeyenler var. Yani "homo economicus" anlayışı reddedenler var. Bu katmanlar toplum tasarımınız içerisinde nereye oturuyorlar?

İşte bu soru jakoben bir soru. Yani toplumu toplumdan fazla düşünemezsiniz. Eğer istemiyorsa öyle kalır.

Bu değişim talepleri içerisinde bir de "Neo-Osmanlı" söylemiyle ortaya çıkanları görüyoruz. Kendinizi bunlara yakın buluyor musunuz? Ayrıca Türkiye'nin bir "emperyal vizyon"a sahip olması gerektiğini de düşünüyorlar. Böyle bir şeyi mümkün görüyor musunuz?

Yani Türkiye'nin böyle bir gücü var mı?..

Benim projem devlet-birey ilişkilerini çağdaşlaştıran bir yapıdan ibaret. Türk ordusunun savunma gücü ortada, Türk parasının değeri dolara göre belirleniyor. Türkiye'nin dünya ticaretindeki payı, üretim kapasitesi belli; Türkiye bugün hapishanelerini koruyamıyor. Bunlar olmadığı vakit emperyal istekler ancak kültürel alışveriş olabilir. Ancak bunun içinde toplumun yeniden örgütlenmesi gerekir. Söz verdiğin 10 bin daktilo makinasını üç yıldır Türki devletlere hâlâ gönderemiyorsan nasıl yapacaksın bu dediklerini? Bir kere hangi orduyla yapacaksın. Batum'dan kalkan Rus uçağını yakalamıyorsun daha. Bunlara ben fantazi olarak bakıyorum. Sadece ekonomik, kültürel entegrasyondan sözedilebilir. O da bugünkü haliyle mümkün değil.

Yeni Dünya Düzeni ile bugün Türkiye'deki arayışlar arasında nasıl bir bağ kuruyorsunuz?...

Yeni Dünya Düzeni'ni uluslararası kapitalizmin geldiği aşama belirleyecektir. Buna üretim faktörleri açısından bakalım. Üretim faktörleri neydi; toprak, emek, sermaye, girişimdi. Toprağın payı çok düştü. Fransa'da 1.5 milyon köylü 300 bine düşmediği için sorun çıkıyor. Bizde 10 milyon köylü var. Şimdi köylülük bitiyor, kol gücü geriliyor. Neden? Bilgi toplumuna geçildi. Bilgi toplumu şu demek: Kol gücüne ihtiyaç yok, bilimsel bilgi, üretim sürecine o kadar çabuk aktarılıyor ki. İnsan emeğine ihtiyaç azaldığı zaman üretim miktarı artıyor. Daha kaliteli daha verimli hale geliyor. Japonya son 2-3 yıl içerisinde enerji ve hammadde girdisinde bir değişiklik olmadan üretimi 2.5 kat arttırmış. Böyle bir kapitalist sistemde; işçi kesim

azalıyor, hizmet sektörleri artıyor. Refah artıyor çünkü. İnsanların refahları arttıkça çalışma saatleri düşüyor, boş saatler artıyor. Marx Manifesto'yu yazdığında işçi yılda 4500 saat çalışıyordu; bugünse 1539 saat çalışıyor. Fransa 96'da haftada 39 saate geçecek.

Böyle yüksek bir teknoloji ile mal ürettiğiniz zaman bunu nereye satacaksınız. Ayrıca artık Marksist anlamda kol gücünü sömürmediği zaman işin kâr oranları düşüyor. Bu noktada tek çıkış sürümden kazanmak, çok satmak. Bunun içinde emperyalist sistem yeryüzünde insan hakları, demokrasi, serbest piyasayı şiar edindi. Çünkü bu olmadan toplumların ekonomik yapılarını en verimli biçimde kullanamıyorsun. O zaman talepler artmıyor.

Ayrıca kâr oranları düştüğü için emperyalizm artık oralarda adam beslemek istemiyor. Kendi malını satacağı yerlerde huzur sağlamak için artı bir para vermeyi tercih ediyor. Peki huzurlu bir mal ve hizmet ortamı için geçerli olan nedir? Demokrasi ve insan hakları. Uluslararası emperyalizm bizim kara kaşımız için değil, ayakta kalmak için, yeryüzünü yeni üretim biçimine göre şekillendirmeye çalışıyor. Ve bu şekillendirmeye Yeni Dünya Düzeni diyor.

Ancak bizde uluslararası ekonomik gelişmeyi izleyemeyen insanlar, kasaba politikacısı gibi bu konu üzerinde polemik yapıyorlar. Bir feodal toplumda yaşıyor olmasaydık ve pazar için üretim yapıldığını görseydik bilimsel devrimin gelmekte olduğunu görecektik. Şimdi insan emeğine gerek kalmadan sermayenin geliştirdiği ve belirlediği yeryüzünde Yeni Dünya Düzeni süreci başladı. Ancak Fransa'da devrimden 19 yıl sonra düzen kurulabildi. Yani bugünden yarına bakmadan "düzen", "düzensizlik" demenin ucuz polemik olduğunu düşünüyorum. Buna bir süreç olarak bakmak lazım. Bu süreç diktatör-

lükleri yok ederek başlamıştır. Mafyalara darbe vuruluyor çünkü sokağa atacak ek parası yok.

Nihayet bu süreç komünizme evrilecek, sınıfsız topluma geçilecek. Yani bu değişim olumsuz bir değişim değil. Ekonomik gelişmeye göre siyaset yapılır. Bir Marksist'in en büyük avantajı uluslararası kapitalist sistemi izleyebilmesidir.

Burada Marksist yok ki!. Uluslararası sistem nedir? Uluslararası işbölümü nedir? 1960 yılındaki kapitalist emperyalizm ile 1993 yılındaki emperyalizm arasında ne fark var? İthal ikameci dönemin dayanıklı tüketim mallarından bir teknolojiye geçtikse bu ne sayesinde oldu? Bugün yeryüzünü belirleyen üretim faktörü nedir? Emek midir, toprak mıdır? Sermaye midir, girişimci midir? Bu soruları sormadan, bunların yanıtlarını net bir biçimde vermeden siyasi analiz yapmak sadece şarlatanlıktır.

Başkanlık sistemi üzerine neler düşünüyorsunuz?

Ben başkanlık sistemine karşıyım. Burası padişahlıktan gelme bir ülke, demokratik eğilimlerin çok dışında bir yapılanması var. Onun için bunun demokrasiyi zehirleyeceğinden korkuyorum.

Konu biraz dağılacak ancak yine de bu soruyu önemli buluyorum. TÜSİAD'da bir takım kopmalar gözleniyor. Yine bu çerçevede ülkede bir orta ölçekli görece bağımsız olduğu iddia edilen bir burjuvazi var ve bu büyük burjuvaziye karşı değişim sözcülüğünü yapan katmanlar arasında gösteriliyor? Ne diyorsunuz?

Türkiye'de gerçek kapitalist çok az. Bu işi algılamayan, Marksist kültürden gelmeyen, kapitalist sistemi bilmeyen,

kendisini sol kemalist diye niteleyen kesimler var burada. Uluslararası klasik sol yelpazede hiçbir yere oturtamayacağım daha çok nasyonal sosyalistlere yakın bir anlayış var. Türk sermayesi uluslararası sermayeye direniyor, ancak marksist olmadığı için ne kadar başarılı olabileceğini göremiyor. Büyük sermaye küçük sermayeyi yutar ve şekillendirir. Türk sermayesi küçük bir kesimiyle değişimden yanadır; bunun da oranı düşüktür. Bunun en iyi turnusolu da AT ile gümrüklerin eşitlenmesi macerasıdır. Hükümet 100 malı söz verdiği halde yapamadı çünkü büyük üç holding buna direndi...

Bu değişim sürecinde İslâmcıların ve Kürtlerin durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz. Sizin projeniz içersinde bu iki kesimin durumu ne olacak? Ayrıca İslâmcıların bir kesimi tarafından bir toplum modeli olarak tartışmaya açılan "Medine Sözleşmesi" hakkında neler düşünüyorsunuz?

Türkiye'yi 1923'ten sonra garnizona benzetmeye yönelik bir resmi ideoloji var. Tek tip insan isteyen, bunun olmasına çalışan bir resmi ideoloji. Bunun içinde Kemalizm sivil topluma karşıdır. Yani toplumun kendini olduğu gibi tanıması, formüle etmesi ve bunu devlete aktararak; devletin buna yönelik hizmetlerde bulunmasını sağlayan bir anlayıştan uzaktır. Resmi ideoloji Türkiye'yi kendisini inkâr etmeye zorlamıştır. Mesela, Türkiye'de bir Kürt sorunu vardır, ama resmi ideoloji bunu yok saymıştır. Türkiye'de bir müslümanlık sorunu vardır, yani kültür olarak müslümanlık reddedilmiştir. Kemalizm diğer ideolojilerden de hoşlanmaz.

Şimdi Türkiye, Turgut Özal'ın atılımı, serbest piyasanın emeklemesi, dünya şartlarının iyice değişmesiyle bu

dar elbiseden kurtulmaya çalışıyor.

Din olarak değil, ama kültür olarak hepimizi etkileyen müslümanlığı keşfediyor, Kürt sorununu keşfediyor, Alevilerin dışlandığını keşfediyor. Bütün bu mozaiklerin oluşturacağı dinamizm bu toplumu daha demokratik ve üretken hale getirir. O toplum kendisini tanıyacak, eksikliklerini, yeterliliklerini görecek, buna göre tavır alacak ve kendisini dönüştürecek. Bunların hepsi ortaya çıkıyor. Bunların ortaya çıkması beni sevindiriyor. Çünkü Türkiye'yi demokratik ve üretken bir toplum yapmak, bu toplumu tanımaktan geçer. Bütün bu ortaya çıkan şeyler vardı, fakat yasaktı. 70 yıldır yasaklanan bir kimlik kendine oksijen alacak bir delik bulduğu zaman, daha fazla öfke ortaya koyuyor. Bir toplumun bütünselliği içinde değerlendirilecek kültürel kimliğin bir ögesi olmak yerine, bir öfke, bir tepki hareketi olarak ortaya çıkıyor.

İslâmi hareket bir tepki hareketi olmaktan çıkıp, toplumu bir inanç vesayetine almaktan ne kadar hızlı vazgeçerse ve dinin toplumun kültürel kimliği için çok önemli olduğunu vurgularsa, esas hakettiği yeri daha çabuk alacaktır. Askeri vesayetten kurtarmaya çalıştığımız toplumu, bir inanç vesayeti altına sokmaya çalıştığı müddetçe de marjinal olarak kalacaktır.

"Medine Sözleşmesi"ne gelince... Ben tüm bu projelere insanla doğanın ilişki biçiminden bakıyorum. Yani insanla doğa ilişkilerinin mevcut yaşamda en ileri noktadaki durumu benim için ölçü.

Ben bu tartışmalarda Türk toplumunun doğaya egemenliğinin mevcut çağdaş boyutlara gelebileceğine inanmıyorum. Bunun için de sürekli üretim biçiminin önemini vurguluyorum. Bilgi toplumlarının ortaya çıkması, insanoğlunun doğaya hakimiyetindeki egemenlik sınırlarının ne kadar genişlediğini gösteriyor. Türk toplumu doğaya

nasıl egemen olacaktır, bu egemenliğini nasıl pekiştirecektir? Dolayısıyla köylü toplumundan bilgi toplumuna nasıl gidecektir? Sürecin biçimini, insanın doğa üzerindeki hakimiyetini teknolojik olarak tartışmadığınız vakit bunların bir yararının olacağından emin değilim ben.

Kürtlerin bu süreçteki durumu...

Kürt meselesi bir gerçek. Bunu ordu sopasıyla yok edemezsiniz. Ben uluslararası siyasi dengelerle işlerin halledilmesinden yana değilim. Kürt meselesi, Türk devletinin 70 yıldır ihmal ettiği bir sorunun kangren haline gelmesidir. Bunu çözecek olan devletin dönüşümüdür. Bugün Türkiye'de terörün en yoğun olduğu yerler toprak ağalığının en yoğun olduğu yerlerdir.

Ülkenin bir yöresi hâlâ aşiretler ilişkisinden kurtarılamamışsa, oraya hâlâ bitmekte olan emek–sermaye çelişkisi sokulamamışsa, bir de resmi tarihle oradaki insanların farklılığı inkar edilmişse burda sorun bitmez.

Buradaki sorunun halledilmesi, Türkiye'de vatandaş-devlet ilişkilerinin çağdaş ölçülerde kabulü ile mümkün. Kürt sorunu ancak Kürtlerin kimliğini kabul etmekle çözüm aşamasına gelebilir. Bütün bunlar devlet-birey ilişkilerinin yeniden şekillenmesiyle olur.

Benim için Türk devletinin vatandaşı olup olmamak önemlidir. Vatandaşlık hukuksal bir kavramdır. Bireyle devlet arasındaki hukuksal bağdır. Sen bu hukuksal bağın gereğini yerine getirmeyip, insanlara, müslüman dininden, Türk ırkından ve Sünni mezhebinden mi diye bakarsan bu işi çözemezsin.

İlk önce demokratikleşme ivmesini arttırarak buranın ekonomik sorunlarını ortaya koymasını sağlamak lâzım. Bu da devletin dönüştürülmesiyle olanaklı.

Mehmet ALTAN

Özal'ın vefatı bu değişim sürecini nasıl etkileyebilir?

Özal'ın ölümü Türkiye'de değişim peşinde koşan grubun devletteki bir ittifakının ortadan kalkması olarak değerlendirilebilir. Bugün devletin dönüştürülmesi Türkiye'nin en önemli sorunlarından birisidir. Özal, devlet başkanı olarak bunun farkında olan birisiydi. Ve şimdi,Türkiye böyle bir şanstan mahrum kaldı. Ancak, Türkiye'nin kurtuluşunu veya Türkiye'nin daha çağdaş daha üretken demokratik bir toplum haline gelmesini sağlayacak esas güç toplumun üretim ilişkileridir. Yani köylülüğün bitirilmediği bir ülkede insanların rolü etkilidir ama, nihai çare değildir. Özal, Türkiye'de bir zihniyet değişimi yaptı.

Türkiye'nin kendisini tanımasına olanak kılacak bir iklim yarattı. Ama, bütün bunları tamama erdirmek, Türkiye'de bir üretim biçimi devrimi yapmak, köylülükten kurtulmak, sivil toplumu kurmak o toplumun gayretiyle oluşabilir ve sağlıklısı da budur. Önemli bir değişim ittifakı kaybedilmiştir ama, tek bir adama bağlanarak hiçbir toplum kurtulamaz ve dönüşemez. Turgut Özal bu sürecin sadece katalizörüydü. Esas rol o toplumun kendi gücüne, ihtiyacına ve arzusuna kalıyor.

Aydın MENDERES

Ekonomik liberalizm tek başına siyasal liberalizmi temin etmez

Eski Başbakanlardan Adnan Menderes'in üç oğlundan en küçüğü olan Aydın Menderes 1946 yılında Ankara'da doğdu. İlkokulu başkentte bitirdikten sonra, orta eğitimine İstanbul Robert Koleji'nde başladı. 27 Mayıs İhtilali'nden sonra Ankara'ya dönmek zorunda kaldı ve orta eğitimini TED Ankara Kolejinde 1963-1964 döneminde tamamladı. Ankara İktisadi ve Ticari ilimler Akademisi'nden 1973 yılında mezun olduktan sonra kısa dönem subaylık yaptı. 1977 yılında Adalet Partisi'nden seçimlere girip Konya milletvekili; 1978 yılında da AP Genel İdare Kurulu üyesi seçildi. 1980 yılından sonra siyasi yasaklılar arasında yer aldı. 1987 referandumuyla siyasal yasağı kalktı ama, aktif siyasete girmedi.

1992 yılında başladığı parti kuruluş çalışmalarını 21 Mayıs 1993'te tamamladı ve Büyük Değişim Partisi'ni kurdu. Halen aynı partinin Genel Başkanlığını yürütüyor.

"...Türkiye'nin demokratikleşmesi tamamlanmadı. Bunun tamamlanması iki hedefin gerçekleşmesine bağlıdır: Birincisi devlet herhangi bir düşüncenin, inanışın, arayışın, ideolojinin kabul ettirme aracı olmamalıdır. İkincisi ise, her düşünce, inanış, arayış veya ideoloji istediği zaman siyasal partisini kurabilmelidir. Bunlar Türkiye için, demokrasinin "olmaz ise olmaz" şartlarıdır. 2. Cumhuriyet ile istenen bu kapsamda bir demokratikleşme ise, katılıyoruz. Ancak bunu 2. Cumhuriyet adı altında değil, demokratikleşme olarak ifade etmenin doğru olduğuna inanıyoruz. Eğer 2. Cumhuriyet demokratikleşmeden farklı ve ondan öte ögeleri savunuyorsa, bu bizim ilgi alanımızın dışındadır..."

Aydın MENDERES

Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını nasıl ilişkilendiriyorsunuz? Bu ilişki Türkiye tarihi açısından nasıl değerlendirilebilir?

Cumhuriyet, saltanat ya da krallığın olmadığını gösterir. Demokrasi ise diktatörlüğün veya totaliter rejimin. Krallık ya da saltanatı kaldıracak olanlar halkın iradesini kralın iradesi yerine koyacaklarını söylediler. Nasıl olacağı ise belirtilmedi. Demokrasi ise uzun bir süreç içerisinde bazen kralı da muhafaza ederek halkın iradesini ülke yönetiminde egemen kıldı. Bazen cumhuriyet ve demokrasi birlikte yürüdüler.

Bu iki kavram veya uygulamanın tarihsel gelişimi ve ülkeden ülkeye gösterdiği farklılık budur. Bu açıdan bakınca iki tür cumhuriyetten söz etmek mümkündür: Totaliter ve demokratik cumhuriyetler.

Demokrasi yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar yaygın bir rejim değildi. Aksine yirminci yüzyılın ilk yarısında sağ veya sol totaliter rejimlerin modası vardı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk yaygın demokratikleşme dalgası yaşandı. Pek çok ülke demokrasiyi seçti.

İkinci yaygın demokratikleşme dalgası 1989'un ikinci yarısından itibaren yaşanmaya başladı. Avrupa Kıtası'nda yer alan sosyalist ülkeler demokratikleşmenin yolunu seçtiler.

Bizim cumhuriyetimiz de önce totaliter bir cumhuriyetti. 1946'da çok partili siyasi hayata geçişle birlikte demokratikleşmeye başladı.

Türkiye'de ekonomik ve siyasal hayatın tıkanmışlığı hemen tüm çevrelerce kabul edilen bir gerçek, bu tıkanıklığın aşılması için önerilen "2. Cumhuriyet"in argümanlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? "2. Cumhuriyet"

talebiyle başlatılan tartışma sürecini yararlı buluyor musunuz?

Türkiye'nin demokratikleşmesi tamamlanmadı. Bunun tamamlanması iki hedefin gerçekleşmesine bağlıdır: Birincisi devlet herhangi bir düşüncenin, inanışın, arayışın, ideolojinin kabul ettirme aracı olmamalıdır. İkincisi ise, her düşünce, inanış, arayış veya ideoloji istediği zaman siyasal partisini kurabilmelidir. BunlarTürkiye için, demokrasinin "olmaz ise olmaz" şartlarıdır.

2. Cumhuriyet ile istenen bu kapsamda bir demokratikleşme ise, katılıyoruz. Ancak bunu 2. Cumhuriyet adı altında değil, demokratikleşme olarak ifade etmenin doğru olduğuna inanıyoruz.

Eğer 2. Cumhuriyet demokratikleşmeden farklı ve ondan öte ögeleri savunuyorsa, bu bizim ilgi alanımızın dışındadır.

2. Cumhuriyet tartışmalarının bir ayağını da Neo-Osmanlılık oluşturuyor. Bu bakış açısı Türkiye'ye "emperyal" bir vizyon yüklüyor. Bu konuda neler düşünüyorsunuz? Türkiye'nin bu vizyonu gerçekleştirecek gücü var mı?

Dünyadaki ve Türkiye'ye komşu bölgelerdeki değişim Türkiye'nin önüne yeni bir dış politika oluşturma görevini koyuyor. Bu somut gerekliliğin "Neo-Osmanlılık" veya "emperyal vizyon" gibi soyut kavramlarla ilgisi yoktur.

Türkiye Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya ile ilgilenmem diyemez. Nasıl olsa başka ülkeler ilgilenecektir. Bu durum bu bölgelerde başka ülkelerin Türkiye aleyhine etkinik kazanması demektir. Bu da bölgesel dengeleri Tür-

kiye'nin aleyhine çevirir, ya da daha aleyhine bir şekle sokar.

Türkiye bu bölgelerle ekonomik, kültürel ve siyasal (diplomatik) ilişkilerini geliştirecektir. Bu bir zorunluluktur. Bu zorunluluk dış politikamızı giderek önemli ölçüde etkileyecektir ve öyle olması da gereklidir.

Acaba bu bölgelerle Türkiye ne kadar ilgilenebilecektir? Bu sorunun cevabı bizim ekonomik imkanlarımıza, hayat gücümüze ve somut projeler (ekonomik bütünleşmeyi sağlayacak) üretmemize, üretebilmemize bağlıdır.

Bu değişim süreci içerisinde İslâmi kesimin ve Kürtlerin etkisi ne olabilir? İslâmi kesim alternatif toplum modeli oluşturabilir mi?

Herkes, her düşünce, her inanış, her arayış ve her ideoloji kendisini serbestçe ifade edebilmeli, isterse siyasi partisini kurabilmelidir. Bu herkes ve her kesim için iyidir. Bu şartlar altında herkes elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışır.

Başkanlık sistemi, eyaletler sistemi ve yerel yöneticilerin seçimle iş başına gelmesi uygun olur mu?

Eyalet sistemi gelişmiş bölgelerin işine yarar, gelişmemiş bölgelerin değil. Yerel yöneticilerin seçimle iş başına gelmesi de tek başına daha iyi hizmeti garanti etmez. Belediye başkanlarını ve belediye meclislerini halk seçiyor, ama bu kurumların hizmetlerinden kimse memnun değildir.

Bu ileri ya da uç arayışların dışında yerel yöneticilerin güçlendirilmesi ve demokratikleştirilmesi doğru tercihtir. Merkezi yönetim artık bir çok konumda valilere ve yerel

yönetimlere yetki devrinde bulunmalıdır.

Yirmibirinci yüzyılda Türkiye bir şehirler ve şehirliler Türkiye'si olacaktır. Bu gerçek belediyelere özel bir önem kazandırmaktadır. Bunun için belediyelere yeni mali kaynak (kurumlar ve gelir vergisi gibi vergilerin bir kısmını toplama yetkisi); yeni mali sorumluluk (belediyelerin borçlarında kamu kuruluşu sayılmaması); yeni demokratik katılım imkanları (belediye meclisi üyelerinin ilçe yerine mahalle bazında seçilmesi ve belli konularda yerel referandum) ve daha yaygın örgütlenme (mahallelerde belediye şubelerinin açılması ve belli işlemlerin burada yapılması) biçimi kazandırılmalıdır.

Türkiye'nin yeniden yapılanma sürecine girmesi amaçlanıyor. Bu düşünceye siz de katılıyorsunuz. Bu süreçte partinizin yaklaşımı aşağıdaki konularda ne olacaktır: Asker-devlet, din-devlet ilişkisi; Tevhid-i Tedrisat ve eğitim, Kürt sorunu...

Önemli olan milli iradenin piramidin en üstünde olmasıdır. Bunun tek yolu daha önce ifade ettiğimiz kapsamdaki demokratikleşmedir. Demokratikleşme devletin bünyesindeki bütün ilişkileri verimli kılar.

Din devlete karışmasın denildi. Bu gerçekleşti. Öyle ise devlet de dine karışmamalıdır. Bu henüz gerçekleşmedi.

Herkesin ne öğrenip ne öğrenmeyeceğine kendisinin karar vermesi ilkesi benimsenmelidir. Bu kararı devlet, bireyler yerine veremez. Eğitim hem okul açma olarak, hem de müfredat olarak devletin tekelinde olmamalıdır. Bu demokratikleşmenin gereğidir. Bu hedefe makul bir takvim içerisinde ulaşılır.

Demokratikleşmenin toplumda var olan çeşitli farklılıkları yumuşatacağına, eğer aralarında bir gerginlik var-

sa bunu çözeceğine ve ulusal birliğe katkıda bulunacağına inanıyoruz. Demokrasiyi herkes için istiyoruz ve eksiksiz bir demokrasiyi koruyup, geliştirmek için herkesin ortak tavır alacağını görüyoruz.

Türkiye serbest piyasa ekonomisine geçmelidir. Bunun için kamu kesiminin milli gelir içindeki payının düşmesi ve devletin ekonomik hayata yönelik bütün müdahalelerinin azalması gerekir.

Türkiye için serbest piyasa ekonomisine geçiş enflasyonla mücadele ve yatırımların artıp işsizliğin azalması ile eş anlamlıdır. Çünkü enflasyonun nedeni kamu finansman açıklarıdır. Yüksek faizlerin sebebi de yine kamu finansman açıklarıdır. Devletin milli gelirdeki payı ve bununla beraber kamu finansman açığı da büyürken kamu yatırımları (KİT yatırımları dahil) azalmaktadır.

Yatırımları arttırmanın tek yolu devleti küçülterek bireylerin eline yeni yatırımlar için yeni kaynaklar temin etmektir.Ekonomik liberalizm tek başına siyasal liberalizmi temin etmez. Hatta onu lüzumsuz gösterebilir. Bunu akılda tutarken bir başka hususu da gözününde tutmak gerekir. Milli gelirin yarısını elinde tutan, ekonomik hayata her düzeyde yoğun bir şekilde müdahale eden bir devletle tam bir demokratikleşme de sağlanamaz. Doğru olan piyasa ekonomisine geçişle, demokratikleşmenin bir arada eş zamanlı ve paralel bir şekilde yürütmesidir.

Özellikle Sovyetler Birliği'nin parçalanma süreci ile başlayan ve "Yeni Dünya Düzeni" diye adlandırılan bu yeni oluşum ile "2. Cumhuriyet" gibi arayışlar arasındaki ilişki nasıl tanımlanabilir?

Bu 2. Cumhuriyeti savunanların cevaplayacağı bir sorudur. Burada kısaca, Yeni Dünya Düzeni üzerinde dura-

lım: Bundan pek çok kimse bahsediyor, ama içeriği hakkında kimse net birşey söylemiyor. Bu tabir iki süper güçlü ve iki kutuplu soğuk savaş döneminin bittiğini vurguluyor. Gerçekten bu dönem bitti. Dünya iki süper güçlü bir dünyadan çok süper güçlü bir dünyaya geçiyor. Bu nasıl bir dünya olacak? Bunun cevabını kimse peşinen bilemez. Bir süreç yaşanacak ve giderek dünya yeniden şekillenecektir. Yeni dünya düzeni bir veya bir kaç ülkenin planlaması ile şekillenmeyecek, bütün ülkelerin kendi etkinliklerini arttırmak ve çıkarlarını korumak yolundaki uğraşlarının bir bileşkesi olarak tedrici bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Özal'ın vefatı Türkiye'nin bundan sonraki siyasi sürecini ne yönde etkileyecektir?

Merhum Özal siyasi hayatımızda yenileşmeyi temsil etmiştir. Cumhurbaşkanı olarak da öyle. Özellikle Cumhurbaşkanlığı görevinde yeni yaklaşım ve açılımları dile getirmesi ayrı bir önem taşıyordu. Zira devletin bünyesinde çok ayrı bir ses yükselmiş oluyordu. Şimdi devletin bünyesi, bu sesten yoksundur. Mevcut siyasal partilerin büyük çoğunluğu da tutucu bir çizgiyi sürdürüyorlar. Bu durum karşısında siyasal hayat içerisinde yeni, güçlü ve yaygın bir değişim odağı oluşturulmalıdır. Büyük Değişim Partisi bu görevi üstlenmek üzere kurulmuştur.

Hikmet ÖZDEMİR

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'unda sivil toplum olduğunu iddia ediyorum

Hikmet Özdemir, siyaset bilimi doktoru. 1951 Kahramanmaraş doğumlu. İlk ve orta öğrenimini Kahramanmaraş, Mersin ve Erzurum'da tamamladı. Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde lisans, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde lisansüstü eğitim yaptı. The British Council bursu ile doktora sonrası araştırma için Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika İncelemeleri Okulu'nda bulundu.Tübitak'ta bilim politikası uzmanı olarak 11 yıl çalıştı. DYP–SHP koalisyon hükümetinde Başbakan Yardımcılığı Siyasi İşler Danışmanı iken, istifa ederek ayrıldı. Türkiye'nin siyasi sorunları üzerinde çalışan Dr. Özdemir, 1 Nisan 1993'de Cumhurbaşkanlığı Başdanışmanı olarak atandı.Hikmet Özdemir'in yayınlanmış çalışmaları şunlar: "Yön Hareketi", "Rejim ve Asker", "Devlet Krizi", "Sivil Cumhuriyet".

...Kürtlerle ve İslâmla barışmaktan, bir anlamda da kendimizle barışmaktan söz ediyorum. Bunların Yeni Dünya Düzeni ile ilgisi yok. Sivil toplumu kendi tarihimizde aramaktan, onu geliştirmekten yana olduğumu söylüyorum. Yeni Dünya Düzeni bize bir rol vermiş olabilir, ama ben, ülkem için gerekli olanı yapmaktan yanayım. Bugün Türkiye'de yeni bir konsensusa ihtiyacımızın olduğu açık. Bazı arkadaşlar "Medine Sözleşmesi" üzerinde duruyorlar. Bazıları "2. Cumhuriyet" tezini geliştirmeye çalışıyorlar. Bunlar güzel arayışlar. Beni teklifim ise şudur: Fatih Sultan Mehmet İstanbul'unda sivil toplumun olduğunu iddia ediyorum. Hem de bütün kurumlarıyla: Yani orada "1453 İstanbul Sözleşmesi" diye tanımlayabileceğimiz, adlandırabileceğimiz bir durum var. Buyurun inceleyelim. 1453 İstanbul'unda bugün imrenebileceğimiz bir ortam vardı. Çeşitli etnik ve dini cemaatler bir arada barış içinde, herbiri birer güzellik olarak Fatih İstanbul'unu oluşturmadılar mı? Yani "Medine Sözleşmesi", "2. Cumhuriyet" veya ortaya çıkacak başka önerileri tartışmak isteyen çevrelere "1453 İstanbul Sözleşmesi" diye adlandırabileceğimiz bir uygulamayı öneriyorum..."

İlk sorumuz, cumhuriyet ve demokrasi kavramları. Bu iki kavram genellikle birbirine karıştırılıyor. Siz bu iki kavramı nasıl değerlendiriyorsunuz ve Türkiye tarihi açısından nasıl ilişkilendiriyorsunuz?

Türkiye'de gerçekten kavramları kendilerine göre kullanan ve bunu bilerek yapan bir kesim var. Bir de özensizlikleri yüzünden yanlış kullananlara rastlıyoruz. Cumhuriyet ve demokrasi birbirine benzer diyenler arasında her iki kategoriden olanlar da bulunmakta. Tabii ki ideolojik amaçlı olarak benzer diyenlerin sayısı daha az.

Cumhuriyet ve demokrasi birbirine yakın değil tam tersine zıt şeylerdir. O kadar ki birbirinin altını oyarlar. Cumhuriyeti çok önemserseniz demokrasiyi ihmal edersiniz, demokrasi yok olur.

Nitekim bizde de, 1946'ya kadar cumhuriyet vardı, demokrasi yoktu. Demokrasiyi çok fazla önemsediğimiz zaman da cumhuriyeti kaybederiz.

Bu bölümü biraz açar mısınız?

Demokrasinin de bazı sınırlılıkları vardır. Örneğin, bir demokraside bazı hürriyetlerin sınırları nerede başlar nerede biter? Örgütlenme hakkı kutsaldır, bunun sağlanması gerekir; ancak bazı hallerde de bu haklarla ilgili kısıtlamalar getirilebilir. Her rejim kendine göre bir anlayışa sahiptir, bazı dengeler sonucu bu haklarla ilgili kısıtlamalar olur. Marjinal bazı grupların ya da büyük güce sahip odakların diğer kesimlerle ilişkilerinde sadece demokrasinin kuralları belirleyici değildir; güç dediğimiz birşey de var. Yani ben demokrasinin de saf, pür-ü pak olduğuna inanmıyorum. Demokrasinin de kirlilikleri var. Ama mümkün olduğunca temiz bir demokrasi ararız.

Peki, Cumhuriyet tarihi açısından düşünürsek bu kavramların uygulanışı ile ilgili neler söylenebilir?

Ben Türkiye'nin gelişme tarihini bir bütün olarak ele almaktan; Türkiye'nin başlangıcını 1830'lara götürmekten yanayım. Yani kafamda tek bir Türkiye var. Sadece, meşrutiyet Türkiyesi ve cumhuriyet Türkiyesi diye bir tasnif yapıyorum. Osmanlı dönemini de Türkiye'nin gelişme tarihi içerisinde düşünmekten yanayım. Çok partili rejim 1923'ten önce de vardı; hatta 1919'da İstanbul'da bulunan partilere bugünkü Türkiye'de rastlayamıyoruz. . O dönem de daha geniş bir yelpaze, daha fazla hoşgörü olduğu açık.

1923'ten itibaren bakarsanız neler söyleyeceksiniz?

1923'ü yaratan koşullarda, o dönemde Cumhuriyet Halk Partisi önderliğinin kafasındaki model, benim anlayabildiğim kadarıyla, Batı'ya rağmen Batılılaşma ve cumhuriyetçi Türk yaratma projesiydi. Bu bir proje. Projenin, Batı tarafından istenmiş olduğunu sanmıyorum. Batılılar sadece bizdeki azınlıklarla ilgililer. Bu, bizim içimizden çıkan bir grup insanın, Batı'ya rağmen Batılılaşma çabasıdır ve bunun bildiğiniz gibi evveliyatı vardır.

Bu projenin asıl önemli yanı cumhuriyetçi Türk yaratmaktır. Çünkü meşrutiyet Türkiyesi'nde Türk öğesi sahnede değil. Çöken bir imparatorluk... O imparatorluktan ortaya ne çıkarılabilirdi... Sevr'e bakarsanız; Türklere ait bir bölge, Ermenilere, Kürtlere ve Batı'da da Yunanlılara bırakılmış bir bölge var. Bu coğrafyada uluslararası zorluklara rağmen bağımsız bir milli devletin gerçekleştirilmesi büyük bir başarı. Bu açıdan ben milli mücadeleyi örgütleyen ve bunu başarılı şekilde milli devlete götüren

kadroya gerçekten büyük bir saygı duyuyorum. Fakat bu kadronun, cumhuriyet rejimini kurarken bazı tercihleri olmuştur. Bu tercihler üzerinde bugün düşündüğümde şu tespitleri yapıyorum: 1– Bu tercihler bugün artık iflas etmiştir. 2– Bu tercihler o dönemde yapılırken kesinlikle halka sorulmamıştır. O günkü koşullarda sormak da pek mümkün değildi.

Bu tercihler nelerdi? İki önemli tercihi sözkonusudur bu kadronun. Birincisi, İslâmla; ikincisi ise Kürtlerle ilgili. Bugün, rejimin içinde bulunduğu sıkıntının kaynaklarını anlamak için 1923'te kurulurken yapılan temel tercihi doğru tanımlamamız gerekiyor. Birinci tercihi inceleyelim. Türkiye 1830'lardan itibaren modernleşme dediğimiz bir yola girdi. İslâm'ın orjinal kaynaklarından oldukça uzak bir yoldu bu. Burada yeri gelmişken söyleyeyim, Türkiye'de bir şeriat tehlikesinden sözediliyor. Ben Türkiye'de şeriat için gerekli tarihi ve maddi zeminin olmadığını düşünüyorum. Bu maddi zemin 1830'lardan beri tüketilmiştir. İslâmla ilgili tercihte sözkonusu olan; 1923 önderliğinin Batılılaşmayı hedeflemesi ve cumhuriyetçi kimlik peşinde olmasıdır. Çünkü İslâmi kaynaklara göre davranmak isteyenlerle, Cumhuriyeti benimseyen ve bunu yerleştirmek isteyen kesimler arasında – yani bu dünyaya müdahale etmek isteyen kesimler arasında–bir çatışma olacaktı; bunu en baştan bertaraf etmek istediler. Ve bilinen değişiklikleri yaptılar.

Gelelim rejimin ikinci tercihine: Biliyorsunuz, Lozan Antlaşması'nda yalnızca gayrı müslimlere azınlık hakları tanınıyordu. Bu uluslararası hukuka uygun bir tutum. Kürtlere ise hiçbir özel hak verilmemişti. Çünkü müslüman oldukları için, gayri müslimlerle ilgili bu haklardan yararlanmaları sözkonusu değildi. Kürtlerin ya milliyet değiştirmeleri, Türk olmaları, Türkleşmeleri ya da dinle-

rini değiştirmeleri gerekiyordu. Kürtler dinlerini değiştirmediler ve Türkleştirilmeye de direndiler. Başlangıçta, Türkleştirme fikri ne kadar vardı bilemiyorum. Ancak Kürtler, biraz da İslâmi motiflerle Ankara'ya karşı direnince; Ankara tarafından ezildi ve Türkleştirme ideolojik bir yaklaşım olarak ortaya çıktı.

Buradan hareketle bugünTürkiye'nin temel sorunlarının neler olduğunu sıralamanızı istesem, neler söyleyebilirsiniz?

Devletin en önemli meselesi şudur demeyi yanlış buluyorum. Türkiye'nin önemli meseleleri vardır. Bir tanesi Kürt meselesidir. Bir tanesi din- devlet ilişkilerinde yaşadığımız sıkıntılardır. Diğeri askerlerin, anayasaya göre söz ve karar sahibi olan kurullarda temsil edilmeleridir. Bunların biri diğerinden daha az önemli değildir. Bunların hepsi birbiriyle içiçedir, birbirine bağlıdır.

Türkiye'de son dönem en çok kullanılan sözcük, "değişim". Sizin de katıldığınız bu değişim isteği üzerine homojen bir tanımlama yapabilir miyiz? Nedir bu değişim, neyin değişmesini istiyorlar? Veya şöyle de sorabiliriz; Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi sorunları bu değişime kaynaklık etti?

Türkiye'de değişim ihtiyacı çok somut bir şekilde dayatmış vaziyette mi; bir değişim rüzgârı var mı diye soruyorsanız; ben size iyimser olduğumu söyleyemem. Türkiye'de insanı çileden çıkartacak kadar fazla oturmuş bir bürokrasi, güçlü bir devlet ve bunun da böyle sürmesinden fayda bulan, nasiplenen bir kesim var; aracılar, iş takipçileri vs. Öte yandan ise, son bir- iki yılda rejimle ilgili

ciddi eleştiriler var. Ancak, şu anda insanların etrafında toplandığı ciddi bir değişim projesinden sözetmek olası değil. Şu an herkes rejimle ilgili eleştirilerini söylüyor. Bu bir süre daha devam edebilir. Bunun yerine ne konulacağı konusunda büyük tartışmalar çıkacak. Çünkü İslâmi kesimler haklı olarak İslâmın ilk haline dönülmesini isteyecekler. Bazı arkadaşlar **"Medine Sözleşmesi"** üzerine tartışmayı başlattılar bile. Marksist kökenden gelen arkadaşlarımız o gelenek içersinde bir kavramlaştırmaya gidecekler. Henüz anlaşılmayan kavramlar var. Laikliği bir din şeklinde algılayan çevreler var. Din düşmanı kesimler var. Oysa din bir gerçek, bir realite. Toplum yaşamımızın ayrılmaz bir parçası. Bazılarımızın dinle arası iyi olmayabilir. İslâmı beğenmeyenlerimiz de olabilir. İslâmi esaslara göre davranmak isteyenler, biz beğenmiyoruz diye bu davranışlarını bırakacak değillerdir.

Resmi ideloloji dediğimiz şey yaşlanmıştır. Resmi ideoloji nedir? Cumhuriyet kurulurken yapılan tespit: Batıya karşı batılılaşma ve cumhuriyetçi Türk yaratma projesi. Bu artık yürümüyor. Bunun yerine ne koyacağız, bunu henüz bilmiyoruz. Önümüzdeki dönem farklı projeler ortaya çıkacaktır. Yalnız, buradaki temel ilke projenin bütünleştirici olmasıdır. Bugüne kadar yazılanlar, söylenenler içinde en derli toplu projelerden bir tanesi İslâmi kesimden geliyor. **"Medine Sözleşmesi"** diye bilinen belge oldukça derli toplu bir önerme. Orada değişik kesimlerin, bir arada nasıl yaşayacağına dair bir model var. Ve, kucaklayıcı bir model. Değişimle ilgili bir projemiz olacaksa bunun bütünleştirici olması gerekiyor: Bütünleştirici, kucaklaştırıcı, farklı din ve mezheplerden farklı etnik kökenlerden gelen insanlarımızı kucaklayıcı; herkesin kendisini orada ifade edebildiği bir proje... Ve, devlet için yeniden yapılanma, yeniden örgütlenme projesi ise,

teknik bir proje olabilir. Şu andaki sözleşmeye müslümanların veya Kürtlerin sözleşmesi diyemeyiz. Ama böyle bir devlette bazı kesimler daha ağırlıktadır diyebiliriz.

Burda rejimin analizine geçmemiz gerekiyor. Bir rejimin analizinde esas alınacak şey anayasadır. Şimdiki anayasaya baktığımız zaman halkın seçtiği bir parlamentonun olmasına karşın, siyasi güç Milli Güvenlik Kurulu'nun elindedir. MGK'nin oluşumuna, görev ve yetkilerine baktığımız zaman da bunun bir sivil–asker koalisyonu olduğunu görüyoruz. Koalisyonun sivil kanadını hükümetten gelen beş kişi, asker kanadını da generaller oluşturmaktadır. Bu kurul temel politikaları tercihler şeklinde saptamaktadır. Hükümete düşen de bunu icra etmektir. Parlamentoya düşen ise bununla ilgili yasaları çıkartmak veya düzenlemektir.

Türkiye'de değişimi isteyen kesimler kimler?

Bu tür bir yönetimde kendilerine sözleşmede yer verilmeyen kesimlerden değişim talebi gelmektedir. Şu aşamada İslâmi kesim, Kürtler, her iki kesimden de olmamakla birlikte benim gibi insaf sahibi, ihale ve iş takibi benzeri talepleri olmayan, olmayacak olan bilim adamları, aydınlar...

Peki çalışan sınıfların böyle bir talebi var mı?

Şu aşamada ortaya çıkmış bir talep yok. Daha çok siyasileşmiş talepler sözkonusu. Şu aşamada rejimle ilgili kapsamlı eleştiri getiren iki kesim var. Daha önce de söylediğim gibi; İslâmi kesimler ve Kürtler. Resmi ideoloji her iki kesimin de meşru bir zemin üzerinde kendisini

eleştirmesini hazmedemiyor. Bizim gibi insanların eleştirileri ise tek başına herhangi bir anlam ifade etmez. Biz kitaplarımızda yazarız, panellerde konuşuruz ama, bu bir siyasi güç oluşacak anlamına gelmez. Bunun bir siyasi güç anlamına gelmesi, ülke genelinde sivil ve demokratik bir muhalefetin yaratılması; çok daha başka mekanizmaları, farklı ilişkiler ağını gerektirir. Biz ancak fikri ortamın hazırlanmasında katkıda bulunabiliriz. Öbür türlüsü siyasi organizasyonları gerektirir. Ama Türkiye'de bu siyasi organizasyonları yapmaya muktedir insanlar da var. Zaten bu insanlar da ortaya çıkacaklardır, çıkmışlardır.

Bu süreçte sosyalistleri nasıl değerlendiriyorsunuz. Varolan duruma karşı bilinen en müzmin muhalif grup sosyalistler. Çünkü onların iddiası ilk önce kapitalizme karşıydı. Sizin şemanızın içerisinde onlara rastlayamadık.?

Ben de rastlayamadım. Rastlayabilsem, söyleyeceğim...Proje var da ben mi anlamıyorum? Böyle bir şey yok. Israrla vurguluyorum. Herkesi kucaklamanız gerekiyor. Bütün yurttaşlar kendilerinin böyle bir projede varolduklarını görmeliler, yaşamalılar. Sözünü ettiğiniz kesimlerin bu manada ortaya attıkları bir proje yok. Olsa zaten tartışacağız.

Peki siz, "2. Cumhuriyet" tartışmalarına nerede katılıyor, nerede ayrılıyorsunuz. Bu tartışmanın argümanlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Örneğin: "2. Cumhuriyet'"le "ceberrut devlet yapısının kırılması; hanedandan alınıp halka verilemeyen iktidarın; devletten alınıp halka verilmesi" iddiaları v.s. var.

Mesela "1. Cumhuriyet", "2. Cumhuriyet" deniyor. Ama ben 2. Cumhuriyet kavramını kullanmıyorum. Çünkü, 2. Cumhuriyet dediğimiz zaman bunu iyi anlatamamaktan korkuyorum.

Şimdi şu aşamada, içtenlikle söylüyorum bütün bu söylenen şeyler bana, öğrenciliğimizdeki bildiri metinlerini hatırlatıyor. Biraz daha çalışmamız gerektiğini düşünüyorum. Bütün bu söylenen şeylere katılıyorum. Ama öyle konular var ki bugün bunlarla ilgili elimizde araştırma yok. Örneğin: 1931 ile 38 arası Türkiye üzerine yapılmış bir akademik çalışma yok. Yani biz daha Cumhuriyet Türkiye'sine tamamen hakim olabilmiş değiliz. Tabii burada konuların uzmanı kişiler tarafından yapılmış çalışmaları kastediyorum. Bugün bizim rejim üzerine yaptığımız eleştirilerin bir kısmı alışkanlıkla söylenen sözler. Pek çok konuda ciddi araştırmalar yapmış değiliz. Birçok kişi askeri darbelere karşı ama kimse askeri darbeler üzerine araştırma yapmadı. Darbe anının ortaya çıkmasında parlamentonun, sivillerin rolü üstüne çalışmalarımız yok. Bu konuda ben biraz daha temkinli olmaktan yanayım. Eleştirilerin hepsini ilgiyle izliyorum. Devlet, ceberrut devlet, evet ama; kerim olduğu yanlar da var. Yani bu yapıyı anlamak için biraz daha çalışmamız, öğrenmemiz lâzım. Ben hâlâ bilgimizin eksik olduğunu düşünüyorum. Bana on yıl önce Türkiye'deki en özgün düşünür kimdir diye sorsaydınız; Hikmet Kıvılcımlı veya Doğan Avcıoğlu derdim ama, şimdi Bediüzzaman Said Nursi diyorum. Öğrenmemiz gereken çok şey var.

Bu arayışların bir ayağı da tarihle barışmak tezi çerçevesinde oluşturulan "Neo-Osmanlılık". Bu yaklaşım, "Yeni Dünya Düzeni" içersinde biraz da emperyal

bir vizyonla ortaya çıktı. Siz Türkiye Cumhuriyeti'nde böyle bir güç görüyor musunuz?

Cumhurbaşkanı'nın yönettiği panelde de bunlar tartışılmıştı. Ben orada Türkiye'de değişim konusunda yazıp çizen kalem erbabının görüşlerini iki grupta toplayabileceğimizi söylemiştim. Bunlardan birincisi Mehmet Altan'ın temsil ettiği 2. Cumhuriyet tezi; diğeri ise Cengiz Çandar'ın dile getirdiği Neo–Osmanlılık. Ben orada, her iki kesimle ilgili eleştirilerim bulunduğunu söylemiştim. 2. Cumhuriyet tezi bana göre fazlasıyla içe dönük bir tez. Bu tezin gücü içi eleştirmekten geliyor. Yeni Osmanlılık tezi ise fazlasıyla dışa dönük bir tez. Bu tez de gücünü bizi dış dünyaya açmaktan alıyor. Bana göre biri dışarıyı, diğeri de içeriyi fazla ihmal ediyor. Ben bir ara yol peşindeyim. İçeriyle ilgili olarak Mehmet Altan gibi düşünüyorum: Yani, Türkiye bugün bir siyasi çürüme hali yaşıyor. Bu durum aşılmadan hiçbir şey yapamayız.

"Yeni Osmanlılığın" ise değişimle ilgili platforma katkısı şurada: Bugün bulunduğumuz coğrafyada elimize tarihi bir fırsat geçtiğine inanıyorum. Bu tarihi fırsatın bir de insani yanı var.

2. Cumhuriyet ve Yeni–Osmanlılık tezlerinin şu şekilde senteze tabii tutabileceğimizi düşünüyorum: 1- Kendi tarihimizle barışmak zorundayız. Tarihle barışmanın bir alt elemanı olarak İslâmla barışmak zorundayız. Çünkü İslâm bizim tarihimiz.

2– Kürt kimliğiyle barışmak zorudayız. Biz Kürt kimliğiyle barışmazsak bu Cumhuriyeti– numarası önemli değil– yaşatamayız. 3– Bireyle barışmak zorundayız. Çünkü bizim bütün organizasyonlarımız devleti korumak amacındadır. Her şey devlet içindir. Bunu tersine çevirmeliyiz. Nihayet, böyle bir tarihle barışma tezinin bir de

dış boyutu var. O da, eski coğrafyayla barışmak. Ama emperyal anlamda değil. Salt insani nedenlerle de olsa Bosna ile, Azerbaycan ile, Kuzey Irak'taki Kürt kardeşlerimizle ilgilenmek zorundayız. İşte bunu da Türk dünyasıyla barışmak şeklinde formüle ediyorum. Bu Türk dünyasının içine, önceki coğrafyada olmaları nedeniyle etnik anlamda Türk olmayan insanlarda giriyor.

Bu yaklaşıma tarihle ve coğrafyayla barışmak diyebilirsiniz. Ancak coğrafya ile barışmak ifadesi emperyal bir anlam çağrıştırabilir düşüncesiyle, Türk dünyasıyla barışmak diye formüle ediyorum. Bu söylediklerim 2. Cumhuriyet tezinden çok önemli bir noktada ayrılıyor. O da şu: Sivil toplum projesi. Ben dini cemaatlerin sivil toplumun yapı taşları olduğunu söylüyorum. Ayrıca benim İslâmla da bir sorunum yok.

Müslümanlar tarafından bugünlerde tartışmaya açılan "Medine Sözleşmesi" projesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

"Medine Sözleşmesi" bir konsensus projesidir. Bu veya bunun biraz geliştirilmiş hali uygulanabilir. Buna hiç bir itirazım yok. "Medine Sözleşme"sinde gayri müslimler için hiç bir sorun yok. Onlar gayet rahatlar. Ancak kendinizi müslüman olarak tanımlıyorsanız, müslümanca yaşama zorunluluğu var.

Benim gibi müslüman kültürüyle, İslâmla sorunu olmayan ama müslümanca yaşama konusunda da bir alışkanlığı olmayan insanların durumu biraz vahim görünüyor. Benim için ibadet çalışmak. Benim önümde hacca gitmekle, İsveç'te Mehmet Emin Bozarslan'ın arşivine gitme seçeneği olsa, ben tereddüt etmeden Mehmet Emin Bozarslan'ın arşivine giderim. Böyle olursa, ben, müslü-

manca davranmamış olacağım. Bu zor bir durum.

Bu noktada laiklik konusunda ne düşündüğünüzü de sorayım....

Laiklik, Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör'ün söylediği gibi birşey değil. Galiba kasıtlı olarak laikliği dinde devlet etkisi olarak anlıyorlar ve savunuyorlar. Laik bir sistemde inananların hiç bir sorunu olmaz. Rejim inananları potansiyel bir tehlike olarak görmez. Oysa bizde devlet, inananları potansiyel tehlike olarak görüyor. Benim üzerinde durduğum nokta şudur: Din ve devleti kesinlikle birbirinden ayrı tutmak zorundayız. Devletin dine müdahalesine karşı olduğum kadar dinin de devletle karşı karşıya gelmemesinden yanayım. Din, topluklara, bireye veya inananlara bırakılması gereken bir alandır. Bu manada birey istediğine inanır veya inanmaz. Devletin böyle bir tercihe karışamayacağı görüşündeyim.

Demin kısaca değindiğiniz sivil toplum meselesine gelmek istiyorum. Türk siyasal kültüründe böyle bir gelenek yoktur. Sivil toplumun hemen hiçbir kurumuna gerçek anlamda sahip olmayan, ciddi anlamda böyle bir geçmişi bulunmayan bu ülkede, bu süreç sağlıklı biçimde örgütlebilir mi? Siz bu konuda neler düşünüyorsonuz?

Biz, bir dönem, demokratik kitle örgütleri fetişizmini yaşadık . Oysa bunlar sivil toplum kuruluşları değildi. Bunlar kanunla kurulmuş, mesela Türk Tabipler Birliği, Barolar vb. resmi örgütlerdir, gönüllü organizasyonlar değildir. Sendikalar nispeten sivil toplum kurumlarıdır; fakat ne ölçüde resmi ideolojinin dışında oldukları kuşku-

ludur. Dini cemaatleri bu noktada önemsiyorum. Dini cemaatların, örgütlenme modelinin sivil toplumun yapı taşları olduğunu, olması gerektiğini, bunu da böyle benimsememiz gerektiğini düşünüyorum. Eğer biz bu özerk kuruluşları kendi hallerine bırakırsak; bunları rejimin baskı ve tahakkümünden kurtarırsak; bu kuruluşlar sayesinde Türkiye'de demokrasi kültürünün gelişimine önemli katkı da bulunuruz.

Dini cemaatleri diğerlerinden neden ayırıyorsunuz? Resmi ideolojiye rağmen ortaya çıkmaları nedeniyle mi?

Kendiliğinden ve resmi ideolojiden zarar görmüş kesimlerce oluşturuluyor.

Resmi ideolojinin dışında kalıp ona karşı konumlanan; örneğin, illegal örgütler de bu çerçevede incelenebilir mi? Yani sadece resmi ideolojiye rağmen konumlanmak sivil toplum kurumu olmayı beraberinde getirir mi?

İllegal örgülerin durumu dini cematlerden şu noktalarda ayrılır.: Birincisi, illegal örgütler askeri veya yarı askeri organizasyonlardır. İkincisi, adı üzerinde illegaldir yani gizlidir. Dini cemaatler ise gerçek anlamda sivil toplum kurumları olarak açıktır. Kapalı toplumda değil açık toplumda yaşayabilir. Oysa illegal örgütler açık toplumun düşmanlarıdır. Popper'in bu konudaki kavramlaştırmasını doğru buluyorum; illegal kuruluşlar açık toplumun düşmanıdırlar; ancak dini cemaatler açık toplumda hayat bulurlar. Dini cemaatta yer almak, İslâmı bir hayat tarzı olarak benimsemektir. İslâmı yaşamaktır. Bu sivil to-

plumla uyuşur. Herkes kendi özellikleriyle yaşar. Sivil toplum da bu değil midir, devletin en az hissedilmesi değil midir? Tabii ki devlet olacaktır. Ben bu noktada ütopik düşüncelere sahip değilim. Ama mümkün olduğu kadar devletin ideolojik tercihlerinin en en aza indirgenmesini savunuyorum

Böyle birşey mümkün mü? Yani devletin ideolojik tercihlerinin aza indirilmesi sözkonusu olabilir mi? Sonuçta devlet zor aracıdır.

Mümkündür. Devlet bazı hallerde zor aracıdır. Bazı devletler de uzlaşma aracıdır.

Örneğin: Amerika Birleşik Devletleri kurum olarak bir uzlaşma aracı olarak görülebilir mi. Çünkü orada daha farklı gelişen bir siyasi tarih var.

Bütün devletlerin aynı olduğunu düşünemem. Mesela ben, Türkiye'de pek çok şeye güvenemiyorum. Polisten korkuyorum. Ama, mesela İngiltere'de gördüm: Polis göstericilerin güvenliğini sağlıyordu, yine İngiltere'de polis silah taşımıyor. Oysa bizde belediye başkanları, belediye zabıtalarına dahi silah verilmesi için uğraşıyorlar. Zabıtaların görevi güvenliği sağlamak değildir, belediye ile ilgili fiyat denetimi yapmaktır.

Peki, devletin etkisinin -İngiltere, Amerika- buralarda az olduğu söylenebilir mi? Polisin silah taşımaması veya göstericilerin güvenliğini alması İngiltere'de devletin bizim devletten daha az baskıcı olduğu anlamına gelebilir mi? Orada devlet aygıtının koşulları daha eskilere gidiyor. Özellikle Thatcher döneminde, devletin

gerektiğinde bizdeki biçimi kullanmayarak da olsa ne kadar sert önlemlerle toplum üzerinde ciddi tahakkümü olduğunu gördük zannediyorum.

Ben, yalnızca demokrat olmaktan yana değilim; aynı zamanda cumhuriyetçiyim; yani cumhuriyetçi demokrat. En başta söylediğim şey de buydu. Yalnızca demokrasiyi istediğimiz zaman cumhuriyet gürültüye gidiyor. Ben herşeye rağmen bir devletten yanayım. Benim kafamda ütopik şeyler yok. Sınıfsız toplum hayalim de yok. Devletin olmayacağı bir toplum da düşleyemiyorum. Milliyetlerin, dinin ortadan kaldırılabileceğine inanmıyorum. Ayrıca kaldırılması gerektiğine de inanmıyorum. Yani bu farklılıklar olacak. Önemli olan bu farklılıkların bir arada yaşayabileceği bir iklim yaratmak. İşte, demokrasinin bu iklim olduğunu düşünüyorum. Eğer hava çok soğuksa sıkı sıkıya giyinmek zorundasınız. Sıcak olduğunda ise çiçekler açar; siz de paltonuzu çıkarırsınız. Eğer üstüste giyinmişseniz hareket edemezsiniz. Devlet de böyle değil mi? Devlet, mümkün olduğu kadar şeffaf olacak. Ama, devlet ne kadar şeffaf olur! Devletin de bir beyni, gizli odakları var. Buna karşı bizim önlemimiz ne? Hukuk devleti olacak. Yurttaşların hakkını araması sağlanacak. Uluslararası kuruluşlar öyle güç kazanmaya başladı ki siz devletinizi şikayet edebiliyorsunuz. Eskiden böyle durumlarda insana "vatan haini" derlerdi. Bunlar güzel gelişmeler. Bu bakımdan devletin bireye, bireyin de devlete bakışında ciddi bir değişim sözkonusu.

Thatcher devletinin davranışını o koşullarda incelemekten yanayım. Blok değerlendirmelere karşıyım. "Ben bundan yanayım" gibi bir anlayışa sahip değilim. Gerekirse ben, kendi istemlerime de karşı olabilirim. Yılmaz Güney'in bir filminde çok güzel bir cümle vardı: "Benim

aklım bana düşman" diye. Benim anlayışım budur. Benim aklım bana düşman, ben kendime karşı olabilirim.

Yalnız demokrat olmak.... Bu bana çok uçuk bir fikir geliyor. Belki çok aydınca bir davranış değil. Ama bu manada ben aydın da değilim ve olmayı da düşünmüyorum. Peki kendimi hangi kategoriye koyuyorum? Devletten yana da koymuyorum. Ben bilim adamıyım. Bulunduğum yerden olayların nasıl cereyan ettiğine bakıyorum. Bu konuda rejimi nasıl yumuşatabiliriz? Ama rejimi nasıl yumuşatabiliriz derken; şunu da söylemeliyim, bazı kesimlerin de, bazı davranışları itibarıyla uygarlaşmaları gerekiyor.

Bizdeki arayışların dünyadaki değişim rüzgârlarıyla bir bağını kurabiliyor musunuz? Veya bunun özel bir açıklaması var mı?

Kürtlerle ve İslâmla barışmaktan, bir anlamda da kendimizle barışmaktan söz ediyorum. Bunların Yeni Dünya Düzeni ile ilgisi yok. Sivil toplumu kendi tarihimizde aramaktan, onu geliştirmekten yana olduğumu söylüyorum. Yeni Dünya Düzeni bize bir rol vermiş olabilir, ama ben, ülkem için gerekli olanı yapmaktan yanayım.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nde yeni bir konsensusa ihtiyacımızın olduğu açık. Bazı arkadaşlar "Medine Sözleşmesi" üzerinde duruyorlar. Bazıları "2. Cumhuriyet" tezini geliştirmeye çalışıyorlar. Bunlar güzel arayışlar. Benim teklifim ise şudur: Fatih Sultan Mehmet İstanbul'unda sivil toplumun olduğunu iddia ediyorum. Hem de bütün kurumlarıyla: Yani orada *"1453 Istanbul Sözleşmesi"* diye tanımlayabileceğiz, adlandırabileceğimiz bir durum var. Buyrun oturup inceleyelim. Belki "ormanlarımdan bir dal kesenin başını kesmek zorunda kalabili-

rim". Ben başımın kesilmesine razıyım. Ama 1453 İstanbul'unda bugün imrenebileceğimiz bir ortam vardı. Çeşitli etnik ve dini cemaatler bir arada barış içinde, herbiri birer güzellik olarak Fatih İstanbul'unu oluşturmadılar mı? Yani "Medine Sözleşmesi", "2. Cumhuriyet" veya ortaya çıkacak başka önerileri tartışmak isteyen çevrelere "1453 İstanbul Sözleşmesi" diye adlandırabileceğimiz bir uygulamayı öneriyorum.

Yani siz yeni bir "İstanbul Sözleşmesi" mi öneriyorsunuz?

Evet, neden olmasın. 1453 İstanbul Sözleşmesi'ni hayata geçirebiliriz. Onu anayasa ilkeleri şeklinde yeniden vaazetmek mümkün. Dört temel konuda, sivil otoritenin üstünlüğü, insan hakları, çoğulculuk ve kültürel serbestlik. Bu dört konuyu yeniden düzenlemek durumundayız. Bir de özel alanlar meselesi var. Devletin bir teknik organizasyon şekline getirilmesiyle, sivil topluluklara bırakılacak alanlar: Din, eğitim, basın-yayım ve yerel yönetimler. Yani teknik örgüt olarak devlet yalnızca şunlarla görevli olacak: Savunma, vergi toplama, para basma ve diplomasi. Tabii ki bir de mahkemeler. Zaten laik devletin ve demokrasinin gereği de budur.

Bu tartışmalar çevresinde bir de parti çalışması var. Aydın Menderes'in oluşturmaya çalıştığı bu partiyi kendinizi yakın buluyor musunuz?

Sivil otoritenin üstünlüğünden ve insan hakları konusunda hassas davranmaktan yanayım. Kültürel serbestlikten, herkesin kendi kimliğini serbestçe geliştirebilmesinden, iletişim araçları, din, eğitim gibi bazı alanların özerk

düzenlenmesinden yanayım. Buna sağ veya sol bir program diyebilir misiniz? Bu bir yeniden yapılanma programıdır. Böyle olunca Aydın Menderes'le yanyana durmamak gibi bir sorunum yok. Ben Aydın beyle aynı gelenekten gelmiyorum. Ama bugün onun söylediği şeyler benim söylemek istediğim şeyler.

Bu partinin, bu oluşumun üretim ilişkilerini nasıl düzenleyeceği konusunda kafanızda farklı bir düşünce var mı?

Pazar ekonomisinden yanayım. KİT'lerin özelleştirilmesinden yanayım. KİT'leri halkın sırtında bir kambur olarak görüyorum. Tabii ki orada çalışan insanların işsiz kalmasını engelleyecek projelerimiz de olacak. Öte yandan, pazar ekonomisinin açtığı bazı yaraları sosyal güvenlik politikasıyla aşmak durumundayız. Dini cemaatların sivil toplumun yapı taşları olduğunu söylemiştim, burada birşey daha eklemek istiyorum; bu dini cemaatlar aynı zamanda birer sosyal güvenlik kurumu olarak çalışıyorlar. İslâmın kendine özgü bir anlayışı, mekanizmaları vardır.

Onların tam olarak serbestçe işletilebilmesi halinde, toplumda bazı sorunların bugünkü kadar olmayacağını sanıyorum. Kendimle ilgili söylemek istediğim birşey daha var: Ben eşitlik kavramını fetişleştirmekten uzak bir noktadayım. Benim için şu an önemli olan kavram, adalet kavramı. Eşitlik kavramını biraz soyut ve fantazi bir kavram olarak düşünüyorum. Adalet kavramı benim için esastır.

Başkanlık sistemi için neler söyleyebilirsiniz. Türkiye Cumhuriyeti'ne uygun mudur, değil midir?

Başkanlık sisteminin ciddi mahsurları olabilir. Tek kişinin büyük bir güç odağı haline gelmesi; bu güç kullanılırken, uygulamada diktatörlüğe kayma tehlikesini beraberinde getirebilir.

Öte yandan, parlamenter sistemin uygulamada bizi karşı karşıya bıraktığı önemli sorunlar da var. Biz parlamenter sistemi hiç bir dönem iyi işletemedik. Parlamenter sistem ve parlamento geleneğimiz icranın önünü tıkamaktadır.

Gerçekten hükümetin birçok konuda eli kolu bağlı kalıyor. Ayrıca siyasal sistem bir bütün halinde çürümeyi yaşamaktadır. Başkanlık sisteminde bir kişinin diktatör olma, tiran olma tehlikesi vardır ama; şu anda siyasal partilerde de her genel başkan bir tirandır. Ve günümüzde fevkalade hızlı karar vermek gerekiyor.

Başkanlık sisteminde Türkiye'nin daha iyi yönetilebileceğini düşünüyorum. Bunun bir başka nedeni de yürütmenin güçlü olmasından yanayım. Türkiye'deki siyasal yaşama baktığımızda inanılmaz bir bölünmüşlük vardır. Bu güçlü hükümetlerin kurulmasına engel. Oysa hem içerde hem de dışarda çözülmesi gereken çok ciddi sorunlarımız var.

Böyle bir cografyada hımbıl bir parlamento ile ayakta kalabilmemiz imkânsız. Başkanlık sistemi tiranlık tehlikesini taşıyor ama, parlamenter sistemde de bir başbakan arkasına meclis çoğunluğunu alarak pek ala tiranlık yapabilir. Nitekim bugün parlamentoda iktidarla ilişkili gensorular hemen reddediliyor. Bunun için gücünü halktan alan bir başkan ve bu başkanı denetleyen bir parlamento ülkeyi selamete çıkarabilir. Parlamentonun da ABD sistemine benzer yetkilerle donanmasından yanayım. Bizde de parlamento komisyonları olabilmeli ve hesap sorabilmeli, ama gerçekten hesap sorabilmeli.

Yani topyekün bir zihniyet değişikliği gerekiyor....

Topyekün zihniyet değişikliği şart ama bu değişikliği bu kurumlarla yapamayız. Türkiye'de parlamenter sistem tarihi şansını yitirmiştir. Parlamento itibar kaybına uğramıştır. Böyle bir kurumla Türkiye'de büyük bir atılım politikasını uygulayamazsınız. Başkanlık sistemini bu nedenle savunuyorum. Güçlü bir yürütme ve radikal bir değişim için. Eğer tiranlığa kayarsa, onu denetleme şansı da var. Yerinden yönetimi güçlendirmek gerekiyor. Herşeyi Ankara'dan halleden bir yapı olmamalı.

Son olarak şunu söylemek istiyorum: Bugün Cumhuriyeti kuran kadrolara yönelik eleştirilerde bulunurken; bu eleştirileri kişilere yönelik saldırgan bir üslupla ifade etmenin kimseye yararı yok. Ben yargılayıcı olmaktan yana değilim. Benim kafamda bir gelişme çizgisi, bir trend var. Zorbalıkları da iyi şeyleri de o trendin içinde değerlendiriyorum. Bazıları için bunlar bizim, bazıları içinse bunlar bizim değildir demiyorum. Hepsini birden yaşadık ve bugüne geldik, buyrun, bugünkü meselelerimizi düşünelim. Aydın Menderes bir söyleşide "PKK'nın ölülerine de Allahtan rahmet diliyorum. Hepsi için bir anıt dikelim; olsun, bitsin" demişti. Ben de aynı düşüncedeyim.

Cengiz ÇANDAR

Özal'ın cenaze töreni Kemalizmin cenaze törenine benziyordu

1948'de Ankara'da doğdu. A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden 1970'de mezun oldu. 68 kuşağı sol öğrenci liderlerinden. 1969-70 SBF Öğrenci Derneği Başkanlığı yaptı. Türk Solu ve Aydınlık Dergisi kurucularından. 1970-71 ODTÜ'de Uluslararası ilişkiler Asistanı. 12 Mart 1971'den sonra siyasi nedenlerden yurtdışına çıktı. Filistin Kurtuluş Hareketi saflarına katıldı. 1971-73 arası Lübnan'da, 1973-74'de İsviçre, Fransa ve Hollanda'da yaşadı. 1974 affından sonra yurda döndü. 1976'da Vatan'da başlayan gazetecilik hayatında Cumhuriyet, Hürriyet, Güneş ve Sabah gazetelerinde çalıştı. İran Devrimi'ni ve Ortadoğu sorununu Türkiye'ye tanıtan yazar olarak ün yaptı. Ortadoğu, Yunanistan ve Kıbrıs'tan sonra 1980'lerin sonlarında ilgi alanını Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelere kaydırdı. 1991'den sonra Turgut Özal'ın gayri resmi dış politika danışmanı işlevini kazandı. Turgut Özal ile birlikte olduğu dönemde "Neo-Osmanlılık" tezini ortaya atarak ilgi çekti.Direnen Filistin, Dünden Yarına İran, Ortadoğu Çıkmazı, Tarihle Randevu ve Güneşin Yedi Rengi adlı kitapları yayınlandı. Şu anda Turgut Özal düşüncesi ve dış politika felsefesine ilişkin bir kitap üzerinde çalışıyor. İngilizce, Fransızca ve Arapça biliyor.

"...Ben "2. Cumhuriyet"i ve onların "2. Cumhuriyet"den murad ettiklerini savundum. Ancak, "2. Cumhuriyet"i savunan herkes Neo–Osmanlılığı savunmuyor. Ben, Neo–Osmanlılık kavramını "2.Cumhuriyet" içinde görmüyorum; onun ötesinde görüyorum. Yani benim Neo-Osmanlılık dediğim şeyin gerçekleşebilmesi için "2. Cumhuriyet" diyenlerin dedikleri şeylerin gerçekleşmesi şart. Bunlar olmadan, benim dediklerim olamaz. Ben bunları, kendi misyonum için zorunlu bir geçit olarak görüyorum. Bu nedenle de ben kendimi "2. Cumhuriyetçi" saymıyorum. Söylediklerine itirazım olduğu için değil, demin de söylediğim gibi, kavramın kendisi, kafamda tasavvur ettiğim Türkiye rolüne itiraz eder bir özellik gösteriyor. Fransız ithali gibi geliyor kavram bana. Ve, daha çok Fransız kültürü ile yetişmiş entelijansiya tarafından terminolojiye sokuldu. Yalnız, sadece bir kavram tartışmasını anlamsız bulduğum için üstünde durmadım, ama kavramın formüle edilişinin ardında yatan kültür dokusu, benim Türkiye için aradığım kültür dokusu değil. Çünkü, bu tezi savunanların bazıları Türklükten çok hoşlanmıyorlar, Osmanlılıktan kesinlikle hoşlanmıyorlar. Bense hoşlanıyorum..."

Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını nasıl ilişkilendiriyorsunuz? Bu ilişkiyi Türkiye tarihi açısında nasıl değerlendiriyorsunuz?

İki kavram arasında ayrılmaz bir beraberlik yok. Bugün dünyaya baktığımız zaman idari yapısı monarşik olan, fakat demokratik olan devletlerin olduğunu görüyoruz. Öbür yandan, idari yapısı cumhuriyet olmasına karşın totaliter ve otoriter olan yapılar da görüyoruz. Bu yüzden bu iki kavramı yapışık kardeşler gibi düşünmek doğru değil. Türkiye'de cumhuriyet, Osmanlı devletinin yıkılışı neticesinde, Osmanlı devletinin topraklarından kurtarılabilen bir parça üzerinde ve 19 yüzyıl Avrupa'sının millet–devlet espirisi esas alınarak oluşturulmuştur. Yani tümüyle bir reddi miras zihniyetiyle davranıldı ve referans olarak da 19. yüzyıl Avrupası'nın millet-devlet anlayışı referans alındı. Bu doğrudan doğruya demokrasiyi beraberinde getiren birşey değildi. Yani, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda demokrasi kavramının içerilmiş olduğunu söyleyemeyiz. Millet–devlet espirisi ile kurulduğu; tek ulus, tek devlet zihniyeti sözkonusu olduğu için Türkiye Cumhuriyeti, Türk milletinin devleti olacaktı. Kürt meselesini bir şekilde gözardı etti. Kürtleri, Türklük kavramı içinde absorbe etmeye kalktığı oranda demokratiklik unsuru da sakatlanmış oldu. Müslüman toplulukların özerk örgütlenmelerine izin vermedi. Komünistliğin de, sınır ötesi Türklüğü içeren Türk milliyetçiliğinin de faaliyetlerine izinvermedi. Dolayısıyla Cumhuriyet'in mayasında demokrasi yok. Demokrasi, daha sonra İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya sisteminin dayatması sonucu bir çok partili parlamenterizm eksersizi olarak algılandı. 1980'li ve 90'lı yıllara geldiğimizde bunun yeterli olmadığı, yani, demokrasinin sadece çok par-

tili sistem olmadığı, bunun bir kültür, terbiye, belli ilkelerin benimsenmesi ve kurumlar meselesi olduğu anlaşıldı. Bu yüzden ben hâ lâ demokratikleşme sürecinin içinde olduğumuz kanısındayım. Yani demokrasi ile cumhuriyeti ayırıyorum ve demokrasinin de içinde bulunduğumuz sürecin adı olduğunu söylüyorum.

70 yıllık Cumhuriyet tarihi var önümüzde. Bu 70 yılın sonunda "değişim" sözcüğü çok sık teleffuz edilmeye başladı. Size göre, Türkiye'de "değişim" isteğini bu kadar öne çıkaran temel problemler neler?

Sanıyorum bunda en büyük unsur, Türkiye'nin de içinde bulunduğu dış dengelerin ve uluslararası kalıpların tepeden tırnağa değişmiş olmasıdır. Gerek teknolojinin, özellikle telekominikasyon ve iletişim alanında muazzam bir değişiklik göstermesi, dünyanın küçülmesi, ekonominin küreselleşme trendine girmesi, buna ek olarak soğuk savaş bloklaşmasının ortadan kalkması ve Türkiye'yi çevreleyen sınırların çitlerinin oynaması; Türkiye'nin, kendisini tanımladığı statik çerçevenin dışında bir daha tanımlamaya ihtiyaç duyurttu. Bu objektif unsurlar, bir de o döneme uygun bir şahsiyetin, Turgut Özal'ın, Türkiye'nin kaderine hükmetmesi ile birleşince değişim ihtiyacı özel bir ivme kazandı.

Bu değişim taleplerinin ortaya çıkmasına neden olan uluslararası konjonktürden ve dış dengelerden söz ettiniz. Bu "değişim" taleplerinin iç nedenleri yok mu?

Bunlar birbirine bağlı şeyler. Türkiye'yi iyice sabitleştirmiş olan dış dünyadaki dengelerin kırılması, Türkiye'nin iç koşullarını, iç dengelerini de etkiledi kaçınıl-

maz olarak. Türkiye ya dünyanın izole bir parçası olarak kalacak ya da yeni dünya koşullarına entegre olacak. Ancak, Türkiye'nin coğrafi yeri, tarihi geleneği ve kültürel doku birincisine izin vermiyor. Bu seçim Türkiye'nin elinde olan birşey değil. Türkiye bugün Burma'nın v.s. bulunduğu coğrafyada olsa belki direnme şansı daha fazla olabilir. Ama Türkiye öyle bir coğrafyada bulunuyor ve öyle bir tarihi miras taşıyor ki dünyadaki muzzam değişime duyarsız kalması imkânsız. Sanayi devrimi ölçüsünde yeni bir devrimin, bilgi çağına içine girmiş olan dünyanın, her alanda etkisi var. Karadenizle, Akdeniz akslarının üzerinde, Doğu, Batı, Asya, Avrupa, Balkanlar,Kafkasya, Müslüman Ortadoğu, Hıristiyan Avrupa akslarını kontrol eden bir noktada bulunan, transatlantik bağları olan, bir yandan da Dünyanın yeni güç odağı Pasifik'e birden bire ortaya çıkmış Türk dünyası aracılığı ile uzanma şansına sahip bir Türkiye; bu değişikliklerden kaçamaz. Bu değişikliklerin iç yapıdaki etkileri çeşitlidir: Ekonomide dünya pazarlarına entegre bir sisteme yönelmesi, ihraacat öncelikli bir ekonomi, ağır sanayi hamlesi diye Türkiye'yi yıllarca oyalamış kavramı by-pass ederek bilgi çağına atlama, o teknolojileri edinmeye yönelik bir zihniyet değişikliği geçirmesi, çok genç olan nüfus yapısı, Dünyada azınlıkların kendilerini daha açık bir kimlikle deklare edecekleri bir iklimle, Kürt meselesinin kendisini dayatması. Aynı zamanda Misak–ı Milli sınırları olarak tespit edilmiş sınırların ötesinde bir Türk dünyasının ortaya çıkmasıyla birlikte; bu ülke halkının kimlik sorularının cevaplarının karmaşıklaşması, Türkiye halkının kendini çok daha geniş bir ailenin bir parçası, üstelik önder unsuru olarak görmeye başlamaları, Balkanlardaki çözülmeyle tarihindeki Osmanlı kulvarlarının öne çıkması ve ülkenin netice olarak kendi içine dönük yaşa-

ma zihniyetinden çıkıp evrensel değerler sistemine, kendisine bir kimlik tanımı yaparak yol almaya başlaması... Tüm bunları yanyana getirdiğinizde ve topladığınız zaman 1980'e kadar alıştığımız Türkiye manzarası; kurumları, siyasi kadroları ve yapısından çok daha farklı şeyleri aramaya ve tartışmaya başladık. Değişim dediğimiz hadise bunların yaşanması.

Kemalist ideoloji sizce bu sürece ayak uydurabilir mi, kendisini yenileyebilir mi?

Hayır, yok... Ayrıca, Kemalizm, Mustafa Kemal'i tarihte şanlı bir yere oturtmaksa bir diyeceğim yok. Tarihte olağanüstü bir rol oynamıştır. Yeni ve genç bir devleti oluşturmuş bir önderdir. Ama, O'nu bir devlet doktrini halinde ikibinli yıllara taşımaya kalkarsanız gideceğiniz bir yer yok. Zaten, Kemalistlerin halinden de bu görülüyor. Bugün Kemalistler, Türkiye'de; muhafazakar, statükocu gelişmeye direnen fosil güçler haline geldiler. Her türlü sivil toplum kurumuna direnen, ekonomide demode ve geri bir devletçi zihniyeti savunan, bürokratik elitin halksız ve milletsiz iktidar gücünü güvence altına alacak askeri idareleri göz kırpan bir kesim oldular. Her anlamda reaksiyoner tutum sergiliyorlar. Bu yüzden, Kemalizmle gideceğimiz bir yer yok. Zaten Turgut Özal'ın cenaze töreni Kemalizmin cenaze törenine benziyordu. tabut Turgut Özal'a aitti ama, törenin kendisi Kemalizmin cenaze töreniydi.

Bu değişim talepleri içinde en dişe dokunur şekilde kavramlaştırılan "2. Cumhuriyet"... Ancak, "2. Cumhuriyet" projesi homojen bir yapı arzetmiyor. Ortaya çıktığı kadarıyla, siz, "2. Cumhuriyet"in argümalarını nasıl

değerlendiriyorsunuz. Nerelerde birleşiyor, nerelerde ayrılıyorsunuz?

Ben "2. Cumhuriyet"i ve onların "2. Cumhuriyet"den murad ettiklerini savundum. Ancak, "2. Cumhuriyet"i savunan herkes Neo-Osmanlılığı savunmuyor. Ben, Neo-Osmanlılık kavramını "2.Cumhuriyet" içinde görmüyorum; onun ötesinde görüyorum. Yani benim Neo-Osmanlılık dediğim şeyin gerçekleşebilmesi için "2. Cumhuriyet" diyenlerin dedikleri şeylerin gerçekleşmesi şart. Bunlar olmadan, benim dediklerim olamaz. Ben bunları, kendi misyonum için zorunlu bir geçit olarak görüyorum. Bu nedenle de ben kendimi "2. Cumhuriyetçi" saymıyorum. Söylediklerine itirazım olduğu için değil, demin de söylediğim gibi, kavramın kendisi, kafamda tasavvur ettiğim Türkiye rolüne itiraz eder bir özellik gösteriyor. Fransa'dan ithal gibi geliyor kavram bana. Ve, daha çok Fransız kültürü ile yetişmiş entelijansiya tarafından terminolojiye sokuldu. Yalnız, sadece bir kavram tartışmasını anlamsız bulduğum için üstünde durmadım, ama kavramın formüle edilişinin ardında yatan kültür dokusu, benim Türkiye için aradığım kültür dokusu değil. Çünkü, bu tezi savunanların bazıları Türklükten çok hoşlanmıyorlar, Osmanlılıktan kesinlikle hoşlanmıyorlar. Bense hoşlanıyorum. Bunları yeni koşullara göre yeniden yorumlamaktan yanayım. O yüzden, "2. Cumhuriyet" benim ürünüm değil. Fakat, onların söylediklerine katılıyorum. Sistemin tepeden aşağı radikal şekilde değiştirilmesini istiyorlar, tüm bunlara katılıyorum. Çünkü, bunlar olmadan, bilgi çağı toplumu olmaya ilerlemek, bir ekonomik güç odağı olarak kendi çevremizde etkin hale gelmek mümkün değil. Köhne bir devlet yapısı, merkezi bir idare, millet-devlet yapısı içinde hiçbir etnik rengi kabullene-

meyecek bir katılık, demokrasiyi sadece birbirinden çok farklı olmayan iktidar partilerinin seçim yarışı olarak gören, modası geçmiş bir parlamenter sistemi demokrasi diye savunan bir anlayış benim istediğim Türkiye değil. "2. Cumhuriyet"i savunanlar, bu noktaların tümünde değişikliğe gitmek istiyorlar. Devlet bankalarının ortadan kalkmasını, KİT'lerin ortadan kalkmasını devletin küçülmesini, bireyin haklarının öne çıkmasını istiyorlar. Şeffaflık istiyorlar. Askeri müdahale yolunun kapandığı, geçmişteki müdahalelerin de kutsanmadığı, silahlı kuvvetlerin devlet yönetiminde söz sahibi olmadığı, sivil toplumun geliştiği bir toplum istiyorlar ve bunların hepsine varım. Yalnız "2. Cumhuriyet"i savunanları savunmak, benim demokrasi anlayışımla da ilgili. Şeriat isteyenlerin de, Turan isteynlerin de serbestçe siyasi faaliyette bulunmalarını da savunuyorum.

Diğerlerini demokrasi anlayışınız içerisinde savunuyorsunuz, ama "2. Cumhuriyet" argümünlarına katılıyorsunuz ve bu argümanları kendi toplum projenize bir geçiş aşaması olarak düşünüyorsunuz...

Ama, ayrılık noktamız, onların bazıları, benim projeme kadar yürümek isteğinde değiller. Böyle bir ayrılık noktamız var.

Biraz önce, Türkiye'nin 80'lerden sonra demokrasi sürecine girdiğini söylediniz. Türkiye gibi ülkelerde serbest piyasa ekonomisi, yani ekonomik liberalizasyon siyasi liberalizasyonu da beraberinde getirir mi? Buna inanıyor musunuz?

Mehmet Altan, bunun rasyonelini de anlatıyor. Dünya-

da üretim biçimin değişmesi, demin değindiğimiz bilgi çağı toplumlarına geçilmesi hizmet sektörünü öne çıkarıyor. Çok bilinçli, becerikli, yüksek teknolojili ürünleri talep eden tüketiciler yaratıyor. Üretimde giderek robotların kullanılacağı, işçilerin de eski pazusu kuvvetli kol işçisi olmaktan çıkıp, beyinsel melekeleri gelişmiş işçiler olacağı çok farklı bir döneme girdik. Bana kalırsa, Türkiye'de yapılan tahlillerde ki sakatlık, kendilerine Marxsist diyenlerin de, sosyal demokrat diyenlerin de, dünyadaki üretim kalıbının ve tüketici yapısının geçirdiği devrimi görememeleri. Bu dönüşüm sermayeyi de farklı bir biçime kavuşturuyor. Tüketici ve çalışan kitleleri de.

Yani Kaustky'nin "ultra-emperyalizm" dediği süreç mi gerçekleşti?

Ben bu "izm"li sıfatlardan korkar oldum. Kültürel olarak belirli hamlıklardan kurtulamamış olduğumuz için bu kavramları kullanmaktan çekiniyorum. Bu nedenle, onaylayarak ifade etmeyeyim ama, o kavram altında murad edilen şeyler belli ölçülerde gerçekleşmiş durumda.

"2. Cumhuriyet"le birlikte ülkenin demokratikleşmesi yerine, şimdikinden daha da baskıcı, daha militarist olacağı düşüncesi var. Mesela 24 Ocak kararları, bu kararların geniş kitleler için getirdiği fakirleşme. Bu kararların büyük oranda 12 Eylül darbesiyle uygulamaya konması v.s. gibi unsurlar bu korkuda önemli rol oynuyor.

Bunu anlamıyorum. Türk entelijansiyasının müthiş bir zaafı var. Bu da yüzeysellik. Hiçbir şeyi derinlemesine incelemiyor. Her şeyden önce dil bilmiyor. Dil bilmeden

dünyayı izleyemezsiniz. Amerika'da, Fransa'da iki ay içinde kitapçı vitrinleri muazzam bir değişikliğe uğrar. Müthiş bir yayın akımı var. Bunlardan bir tanesi Türkçeye çevrilmemiştir. Kitap eleştiricileri ve tanıtıcıları dil bilmezler. Bunlar genellikle sol entelijansiyadır. Sol entelijansiyanın dünyayı takibi söz konusu değildir Türkiye'de. En fazla öğrendikleri 60'lı yıllardaki sol yayınlardır. Marx'ta, Lenin'de, Engels'de kalmışlardır. Bu gibi entellektüel gıda kaynakları olan Türkiye "entelijansiyası" karakuşi hükümler veriyorlar.

Türkiye'de 24 Ocak kararları aslında 1983'ten itibaren başlayan ekonomik alt yapı dönüşümünün ön habercisidir. Türkiye için çok radikal kararlardı ama kendi mantığı içinde çok radikal değildi. Asgari şartlardı onlar ve bunun için diktatörlük gerekmiyor. Dünyada bunun çok daha ötesi diktatörlük olmadan yapılıyor. Arjantin'e, Meksika'ya bakın. Avrupa Topluluğu aday üyesi olan, NATO üyesi olan, hele son anlaşmalarla gümrük birliğine hazırlanan Türkiye'de askeri diktatörlük olamaz. Olursa Türkiye'nin bütün bu özelliklerinden vazgeçmesi gerekir. Biz bunları bir kalemde emperyalizm diye bir kenara attığımız için, bu ilişkilerin modaliteleri üzerine fazla düşünme alışkanlığı edinmedik.

Ben tekrar "2. Cumhuriyet"in argümanlarına dönmek istiyorum. Değişim talepleri içerisinde sivil toplumcu bir söylem var. Türkiye gibi siyasi kültüründe sivil toplum geleneği pek olmayan bir ülkede bu süreç gerçekleşebilir mi? Sivil toplum kurumları kök salabilir mi?

Sivil toplum kurumları Türkiye'nin müslüman kültür yapısı gözardı edilerek oluşturulamaz. Çünkü Türkiye si-

maktadır. Tekkeler ise, Cumhuriyet'in ilk on yılında yasaklanmıştır. Türkiye'de laikliğin iki tür bulamacı uygulanmıştır. Cumhuriyet'i kuran kadronun ilham kaynağı Fransız jakobenliğidir. Avrupa tarihinde ateist laiklik sadece jakoben dönemine aittir, kalıcı da olmamıştır. Fakat bizim Cumhuriyetimizin yönetici kadrosu jakoben geleneğini devr almıştır. İkincisi Türkiye Cumhuriyet'i kurulduğu sırada müttefiki yine ateist olan Sovyetler Birliği'dir. Birincisi, ideolojik ilham kaynağı; ikincisi yaşadığı dönemdeki en yakın etkilendiği ölçü laikliğin ateist versiyonudur. 1920'lerde Cumhuriyet laikliği ateizm halini almıştır. Ve bir anti- din ve Türkiye şartlarında da anti-İslâmi bir karakter kazanmıştır. Bunun sonuçlarından bir tanesi de tekke ve zaviyelerin kapatılması olmuştur. Bunun neticesini şimdi şimdi görüyoruz. Bunun neticesi Müslüman cemaatın yer altına çekilmesi olmuştur. Yer altına çekildikten sonra Selçuklu ve Osmanlı döneminde kendi öz kültürü ve gücüyle geliştirmiş olduğu İslâmi versiyon yerine, Hilafet'inde kaldırılması ile birlikte, Arap dünyasının eline geçmiş olan İslâm bayraktarlığı yer altına çekilmiş olan Türk müslümanlarına nüfus etmiştir. Sonunda Refah Partisi'ne ve Suudi Arabistan'dan gelen petro dolarlara geldik.

Oysa biz Sayın Özal'la yaptığımız Balkan ve Ortaasya gezilerinde çarpıcı şekilde kendi sivil toplum kurumlarımızın İslâmi versiyonunu gördük. Ben Arap dünyasını çok iyi bilen bir insanım. Buralarda gördüklerim hiç orda gördüğümüz İslâm'a benzemiyordu. Türkifiye edilmiş bir İslâmi kurumlaşma vardı. Ve şu anda vardığımız nokta- Balkanlar'da Bosna-Hersek hadisesi, eski Yugoslavya'nın çözülmesiyle Mekadonya ve Kosava'nın belirmesi, Arnavutluk'ta rejim değişikliği, Türk dünyasının Sovyet zinciri dışında yeniden örgütlenebilir hale gelme-

si, bütün bunlar– yok olmamış ama üzeri örtülmüş kurumların doğumunun sancılarını hissettiriyor. Türkiye'de sivil toplum arıyorsanız, müslüman dokusunun ve o dokunun tarihte ürettiği kurumların dışında üretemezsiniz bu kurumları. Türkiye'nin müslüman bir ülke olduğunu kabul etmek lâzım. Tarihi birikimi o, insan malzemesi o, kültürü o, ve tarihin içinde onun ürettiği kurumlar var. Yeni kurumlar modern toplumların özellikleriyle bu tarihi geleneğin bir simbiosisi olabilir. Cumhuriyet'in yönetici kadrosunun ideolojisinin ilham kaynaklarında, kültüründe, terbiyesinde böyle bir şey yok. Nereden yaratacaktı. Ancak ithal edecekti ama bünyeye uymuyor. Nasıl ki millet-devlet formatı uymuyor ve üzerindeki dikişleri atmaya başlamışsa, onu da uyduramıyorlar.

Yani siz Osmanlıya döndüğümüzde dini cemaatler anlamında bir sivil toplum geleneğinin olduğunu ve bugünkü süreçte bunların öne çıkabileceğini söylüyorsunuz...

Modern toplumun özellikleriyle bir sentezden söz ediyorum. Onları aynen diriltmekten söz etmiyorum. Bilgisayar kullandığımız bir çağda yaşıyoruz. Ancak modern toplumun özellikleriyle kaynaşan bir şekilde ihya edebilirsiniz.

Kemalizmin, Jakoben özelliğinden söz ettiniz. Bugünkü değişim talepleri içinde aynı şey söz konusu değil mi?

Türkiye'de değişimin sembol figürü Turgut Özal'dır. Turgut Özal'ın cenazesi bu sorunuza verilen en güzel yanıttır. Özal, bir hafta önce gömüldü, cenaze törenini gör-

dük. Özal'ın cenazesi Türkiye tarihinin en büyük kitle hareketiydi. Her sektörden insanlar vardı. Değişimin simge figürü Özal'sa, onun temsil ettiği düşünce halka empoze mi ediliyor, yoksa halkın kedi titreşim trendini mi ifade ediyor, bunu cenazede gördük. Değişim anti-devlet bir tutumu ifade ediyor. Bu öyle metaforik bir özellik kazandı ki; Turgut Özal, Cumhurbaşkanı iken devlete muhalefet ediyordu ve öldüğü zaman devlet mezarlığına değil, devlet tarafından hain ilan edilerek asılmış adamların yanına gömüldü. Bu cenaze, değişim mayasının kitleler içinde tuttuğunun işaretiydi. Ama elbetteki her hareketin bir entelijansiyası vardır ve bu değişim fikrinin de bir entelijansiyası var.

Neden Neo-Osmanlılık ve sizin Neo-Osmanlılık diye ifade ettiğiniz kavramın sacayakları neler?

Ben 21'inci yüzyılın eşiğinde dünyadaki bütün üretim kalıbının değiştiğini söylerken küreselleşen dünya ekonomisinden ve uluslararası serbest ticaret sistemin çok yaygınlaşacağından hareket ediyorum. Şimdi bunun siyasi veçhesi iki kutuplu dünya sisteminin ortadan kalkması oldu. İki kutuplu dünya sisteminin ortadan kalkması dünyadaki her yerleşik kavramı yerinden oynattı. Her ülkeyi değilse bile bellibaşlı kavşak ülkelerin kendilerini yeniden tanımlamaları ihtiyacını getirdi. Türkiye bunların başında gelen bir ülke.

Buradan hareketle, Türkiye'nin kendisini, Cumhuriyet'in kuruluşundan yakın tarihe kadar süren kavramlarla tanımlayamayacağını ve yeniden tanımlaması gerektiğini düşünüyorum. Türkiye, Batı sisteminin bir uç karakolu görevi ile dünyada yer sahibi olmakla yetinen; kendi güvenliğini bir büyük ittifak sistemine devretmiş olan sıra-

dan bir ülkeydi. Oysa şartlar Türkiye'yi, dünyanın büyük serbest ticaret alanında en önemli geçitleri kontrol eden bir ülke konumuna itti. Çünkü, kendisini dünyaya, dünyayı da kendisine kapatmış muazzam alanlar ve pazarlar birdenbire açıldı. Ortaasya, Sibirya, Ukrayna... Bunlar yüzyıllar boyu büyük ticaret yolu üzerinde. Keza Körfez Savaşı petrol üreten kaynakların önemini gösterdi. Sosyalist Blok'un dağılışı ile birlikte Balkan ülkeleri yeni kimlikleri ile ortaya çıtı. Birdenbire yollar açıldı. Bu bakımdan Yeni Dünya Düzeni denen uluslararası serbest ticaret rejimine indeksli bir dünya manzarası açısından tek kutuplu bir dünya dengesinde, o dengelerden biri olma şansını elde etti Türkiye. Fakat, Misak-ı Milli sınırları içinde devletçi bir ekonomiye ve yönetime sahip Türkiye ile olacak bir iş değil bu. Dış politikasından ekonomisine, iç güvenliğinden dış güvenlik doktrinlerine kadar çok daha geniş boyutlarda düşünmek ve düşündüğü boyutlarda da hareket etmek zorunda olan bir Türkiye gerekiyor. Doğal alanı eski Osmanlı coğrafyasıdır. Çevresindeki bütün ülkeler Osmanlı mirasçısıdır; fakat, Osmanlı terekesinin kaldığı tek ülke Türkiye'dir. Ve bu coğrafya onun doğal hareket alanıdır. Hatta Osmanlı öncesi coğrafya bile açılmıştır önünde.

Neo-Osmanlılık dememin iki nedeni var: Birincisi pratik bir neden. Tarihte "Yeni-Osmanlılık" diye bir akım vardı; onunla karışmasını istemedim. İkinci neden ise; dar milliyetçi kalıplarını reddetmemdir. Bana göre, Türkiye'nin Osmanlı coğrafyası üzerine hareketi fütühat hareketi anlamı taşımaz. Doğal nüfus alanı ve Osmanlı coğrafyası üzerinde dünya nizamının temel taşı olma anlamı taşıyor. Fakat bunu yapabilmesi, ancak çağdaş büyük teknolojik dönüşüme adepte olmasıyla mümkün. Bu durum Türkiye'yi giderek federasyonlara ve konfede-

rasyonlara götürebilir, götürmelidir de. Neo-Osmanlılık dendiği zaman, Türkiye, boyutlarının ötesine çıkmak zorundadır.

Ben tarihe ve düşünceye ipotek konmasından yana değilim. Büyük düşünmek, bu ihtimalleri göz önünde bulundurmak ve kendimizi ona göre ayarlamak demektir. Bu tabii aynı zamanda dar bir milliyetçilikten çıkıp, olumlu anlamda kozmopolitizmi savunmak demek. Tek boyutlu etnik yaklaşımı gelişmenin önünde bir engel olarak görüyorum. Çok ulusluluk, çok mezheplilik, çok dinlilik ve bunları birarada tutacak hoşgörü ikliminin büyük sıçramalarla gelişmeye imkân vereceği düşüncesindeyim. Yani ben, birliği, safkan Türklerin birliği olarak değil; Türklerin, müslümanların, Türk olmayanların da beraber olabileceği çeşitlilikte birlik olarak anlıyorum. Neo-Osmanlılık dediğiniz anda kozmopolitizmi savunuyorsunuz demektir. Ve hiçbir kültür ve ulus tarihte kendisinden başka kültür ve uluslarla temas etmeden gelişememiştir. Biz kendimizi, Misak-ı Milli sınırlarına hapsedersek; millet-devlet merkeziyetçi yapısı ve devletçi ekonomi kalıpları içinde kıstırır kilitlersek güvenliğimizi korumak değil, çürüyüp yok olmak, dağılmak ve tarih sahnesinden çıkmak tehlikesiyle karşı karşıya kalırız.

Sizin savunduğunuz Neo-Osmanlılığın sacayaklarını serbest piyasa ekonomisi, insan hakları, kültürel ve etnik çoğulculuk diye sıralayabiliriz.

Olumlu anlamda kozmopolitizm müthiş önem verdiğim birşey. Bu yüzden müslüman kimliğim benim için çok önemli. Ben müslümanım, benim ülkem, halkım müslüman. Bu kimlik iyice vurgulansın, öne çıksın ve serbest gelişimine zemin hazırlansın istiyorum.

Aynı zamanda Türküm, ama aynı şekilde Kürtlerin de, Kürt ve Türk olmayanların da kendi özellikleriyle, olanca özgürlükleriyle varolmasından yanayım. Kozmopolitizmi böyle anlıyorum. Benim kültürel bütünlüğüm var, ama sadece ona münhasır bir yapı beni de yok eder.

Kafanızdaki toplum modelini biraz daha açmak istiyorum. Bu söylediklerinizden hareketle, sizin üniter yapının dışında bir yapı düşündüğünüzü söyleyebilir miyiz? Mesela Kürt sorunu bu üniter yapının dışında mı çözümlenecek?

Hayır! Üniter yapı içinde düşünmüyor değilim. Üniter yapı ayrı bir mesele. Türkiye'deki Kürtlerin Türk halkıyla ilişkileri nedeniyle; Kürt meselesinin kültürel özerklikle tatmin edici bir çözüme kavuşacağını düşünüyorum. Fakat, Kürtler sadece Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde değiller.

Sınırın bir kilometre ötesinde devam ediyorlar. Ve onlar, 70 yıl önce bizle aynı devletin vatandaşlarıydılar. Bizim Kürtlerimizle, onların bir kısmı aynı aşirete mensuplar. Dolayısıyla, biraz keyfi çizilmiş sınırlar, iktisadi gelişme dinamikleri de hesaba katılacak olursa engelleyici bir barikat olarak görülmemelidir.

Türkiye'deki Kürtler için kültürel özerklik tatmin edici bir çözüm olabilir ama; yarın birgün biz Kuzey Irak'la konfederal veya yarı konfederal bir yapı içinde bulunabiliriz. Suriye ile de olabilir. Türkiye, Irak, Suriye iktisadi ve giderek siyasi bir konfederasyon oluşturabilirler. Mezopotamya bağlayıcı bir unsurdur. O zaman daha başka yapı değişiklikleri olabilir.

Sizin kafanızdaki model içinde dini cemaatler ve laiklik sorunu nasıl halledilecek?

Ben Diyanet işlerinin kaldırılmasından yanayım. Laikliğe aykırı. Dini devlet kontrolüne alıyor. Böyle laiklik olur mu? Dini cemaatlerin serbest örgütlenmesinden; tarikatların, tekkelerin serbest bırakılmasından yanayım.

Bu söylediklerinizin gerçekleşmesi yeni bir anayasa ile olabilir mi? Yani, bunlar bir anayasa sorunu mu?

Yeni bir anayasa elbette gerekiyor ama, bu yeni anayasa şu andaki mevcut parlamentonun yapacağı değişiklikle mümkün olabilecek birşey değil. Bu mevcut parlamento hangi anayasayı yaparsa yapsın, şimdiki partiler sütatükocu, toplumun gerisinde olan siyasi yapının ürünlerinden teşekkül ediyor. Bunların yapacağı anayasa benim sözünü ettiğim Türkiye'nin anayasası olamaz. Bunlar zaten değişime direnen kesimlerin içinde yer alıyorlar.

Değişime direnenler size göre niçin direniyorlar. Bir siyasi körlük mü sözkonusu; yoksa, bir çıkar, rant meselesi mi?

Sebepleri muhtelif olabilir. Türkiye'nin mevçut siyasi yapısı değişmeye muhtaç olan bir yapıdır. Bu siyasi yapıyı oluşturan siyaset sınıfı ise, bugüne kadar imtiyazı temsil etmiştir.

Şu anda, bu parlamenter sistemi oluşturan ögeler bu değişmesi gereken sistemin ürünleri; bu değişmesi gereken sistemi yaratan imtiyazlı kesimlerdir. İmtiyazlarını terketmek istemedikeri için direniyorlar. Çünkü değiştiği anda bunlar yok olur. Ben başkanlık sistemini de savunuyorum.

Başkanlık sistemi, Amerika'da çok farklı bir tarihsel,

toplumsal, kültürel zemin üzerinde yükseliyor. Türkiye için daha farklı bir süreç söz konusu. Bu sistem, sivil diktatörlük tehlikesini getirmez mi? Ne düşünüyorsunuz?

Parlamento var. Karşılıklı denetim sistemi sözkonu. Başkanı halk oyuyla seçmek zaten toplumun olgunluğuna tekabül eder. Bence Türk toplumu bu olgunluk noktasına gelmiştir. Burda Amerika örneğini vermenin anlamı yok. Bizim kendi örneğimiz var. Biz bundan 70 yıl önce padişahlarla yönetilen bir ülkeyiz. Siyasi otoriteyi padişah temsil ediyordu. 70 yıl çok uzun bir zaman değildir. Daha sonra gelen Atatürk'te padişahtı. Atatürk'ün başbakanı vardı; İsmet İnönü, Rauf Orbay, son dönemde de Celal Bayar vardı ama; Türkiye'nin 1923–38 dönemi bunlarla mı anılır, Atatürk'le mi? 1938–50 arası Saraçoğlu'yla ve diğerleriyle mi anılıyor? Devlet başkanı İsmet İnönü ile anılır. 19450-60 dönemi Menderes'in mutlak otoritesi dönemidir. Genel oyla var edilmiş mutlak lider görünümündedir. Bu süreç 60'dan sonra askeri müdahale ile rotadan çıkmıştır. Yani tarihi geleneğimizde de bir tür başkanlık sistemine uygun alışkanlığımız var. Toplum için çok yeni bir uygulama değil, tam tersine onun yapısına uygun. Ayrıca belli bir demokrasi olgunluğuyla, denetleyici bir yasama organıyla demokratik mekanizma da sağlanabilir. Şu an ki yasama organının bir saygınlığı var mı? Lider partilerinin arkasındaki koyun sürüleri. Hiçbir partinin, liderinin dışında bir şahsiyeti var mı? Sistemi liderler oligarşisinden ve partiler kakafonisinden kurtarmak için güçlü bir denetleme ve saygın bir yasama gerekmektedir. Halk oyuyla seçilmiş bir başkan ve halk oyuyla seçilmiş bir parlamentoyu dengede tuttuğunuz sürece diktatörlük değil, tam tersine, daha demokratik bir yapı

sözkonusu olur. Karşılıklı denetleme vardır.

Asker devlet ilişkisinin düzenlenmesi konusunda neler düşünüyorsunuz? Nasıl olmalı?

Profesyonel ordu olmalı. Teknolojiye uyumlu, daha az askerin sözkonusu olduğu ordu caydırıcı bir ordudur. Ve sivil iradenin altında hareket etmeye uygun bir ordudur. Türkiye'de son 30–40 yıl içinde ordu iktidara el koyucu bir özellik göstermiştir. Ordunun görevi sivil iktidarı tehdit altında tutan bir kurum olmak değildir. Ülkeyi dış düşmanlara karşı korumak ve ülkenin dış politikası gereği dış görevler almaktır. Dünyanın en randımanlı ordusu Amerikan ordusudur. Amerikan sistemi son derece sivil bir sistemdir. Açık toplum, sivil irade vardır ve ordu kesinlikle bu sivil idarenin emrindedir. Bizim ordumuz çok kahramandır filan ama, Milli Mücadele dönemi hariç kazandığı savaş yoktur. Ama son otuz yılda yaptığı üç tane darbe var. Bu iyi bir şey mi? Askerleri de, toplumuyla itişip kakışan kişiler imajından kurtarmak lâzım. Bunu hak etmiyorlar çünkü.

Bu süreçte İslami kesim nasıl bir rol oynayabilir? Mesela belirli bir kesim tarafından tartışmaya açılan "Medine Sözleşmesi" konusunda neler düşünüyorsunuz?

Türkiye'de monolitik bir İslâmi hareket yok. Türk laik entelijansiyasının bu konuda azamî cehaleti var. Mesela Refah Partisi ile Zaman gazetesinin temsil ettiği İslâmi anlayış arasında bir benzerlik yok. Monolitik olmayan İslâmi hareket rahat bırakıldığında siyasi hayata çok renklilik katacaktır. Ve toplumdaki genel demokratikleşme, İslâmı da "demokratikleştirecektir". Sonuçta mono-

litik İslâm olmadığı için, bazıların çok korktuğu fundementalist iktidar zaptı da söz konusu olmayacaktır. Ama bu serbestlik, özgürlük ortamını tanımadığınız ve İslâmı ateist bir saldırı altına soktuğunuz zaman; hepsi arasında muazzam bir dayanışma ve onun getirdiği bir beraberlik sözkonusu olacaktır. Oysa Türkiye'de İslâmi hareketin de ihtiyacı demokrasidir, açık toplumdur.

Özellikle sizin yaklaşımınızın temel taşını soluşturan "emperyal vizyon" kavramına gelmek istiyorum. Nedir bu "emperyal vizyon"? Türkiye bu projeksinonu yapabilecek güce sahip mi?

Osmanlı derken bunu kastediyorum. Türk kimliğini daraltırsanız, Bosna'ya, Araplara, Ermenistan'a ne söyleyeceksiniz! Kürtler, Arnavutlar, Boşnaklar, Araplar, Makedonlar, Türk olduğunuz için sizi niye izlesin! Bunlar imparatorluk içinde vardı zaten. Milliyetçilik akımının onları sarması ve İttihat Terakki'nin Türkçülüğünün kalın bir damga halinde devlete vurulmasıyla birlikte çözülme başladı. Dolayısıyla bu söylediklerimizi Türk kimliğiyle yapamazsınız. Ancak Türk kimliği de vazgeçilmez bir kimliktir ve çoğunluğu kapsamaktadır. Bu nedenle Neo-Osmanlılığın belkemiğini bu kimlik oluşturmakta.

Benim "emperyal vizyon"dan kastım; özgüvenden kaynaklanması gereken büyük düşünme ve büyük oynama psikolojisini edinmedir. Çünkü, ben, imparatorluk mirasçısı bir ülke insanı olarak tarihte hep sömürge olagelmiş bir Afrika ülkesi insanı gibi bakamam hayata. Kültürel oluşumumda ve birikimimde bu yok. Biz eskiden sol harekette suni şeyler icat ettik. "Emperyalizme karşı dünyada ilk kurtuluş savaşını vermiş; kaderi mazlum milletlerle beraber olan vs."gibi. Şimdi, mazlum milletlere

önder olmak, örnek teşkil etmek başka birşey; kendinizin mazlum bir millet olması başka birşey. Biz hiçbir zaman mazlum millet değildik. Bir imparatorluğun yönetici unsurları mazlum olur mu? Sadece iktisadi ve teknolojik gelişmede geri kalmış bir milletin devamıyız belki. Ama hiçbir zaman sömürge olmadık, koloni değildik, mazlum değildik. Dolayısıyla yanlış bir imaj verdik.

Buradan 21'inci yüzyıla doğru süzülmüş bir devlet, sınırların bir zaman sonra anlamsızlaşacağı dünyada büyük düşünmek zorundadır. Büyük düşünmeye başladığımız zaman da kendimizi 1923'teki Cumhuriyet'in sınırlarına hapsedemeyiz. Dolayısıyla, dış güvenlik doktrinimizi daha geniş boyutlarda oluşturmak zorundayız. Daha geniş boyutlarda dünya tarihinde rol almaya talip olmalıyız. Bunun için gerekli insan malzememiz de var. İktisadi gücümüz de oluşma yolundadır. Biz Almanya, Japonya değiliz ama, Türkiye o kadar dinamik bir ülke ki ve iktisadi olarak o kadar önemli kulvarlar açıldı ki önünde... Eğer doğru rotada ilerlersek önümüzdeki 10 yıl içinde büyük sıçramalar yapabiliriz ve o büyük misyonu ekonomiye dayanarak getirebileceğimiz noktaya getirebiliriz.

Bugün dünyanın neresine giderseniz giden elinde çanta–bavulla dolaşan bir Türk girişimciyle karşılaşırsınız. Türkiye'nin "emperyal vizyona" ulaşmadaki lokomotifi Türk işadamlarıdır. Türk iş hayatı son on yılda demokratize de olmuştur. Anadolu kökenli onlarca, yüzlerce insan iş hayatına atıldı. Bu potansiyeli gösteren bir ulus, zengin bir tarihi mirasa sahip olduğu için ve dünyanın çok önemli bir arsasında bulunduğu için; ben büyük umut besliyorum. "emperyal vizyonu" bu dürtülerle telâffuz ediyorum.

Sovyetler Birliği'nin parçalanmasıyla birlikte; dünya,

Yeni Dünya Düzeni denilen bir oluşum yaşıyor. Türkiye'deki bu değişim talepleri ile Yeni Dünya Düzeni arasında bir ilişki var mı?

Yeni Dünya Düzeni muğlak bir sözcük. Soğuk savaş sonrası iki süper devlet arasındaki termonükleer kuvvet dengesinin ortadan kalktığı tek merkezli– o merkez ABD oldu– Yeni Dünya Düzeni'nde, Amerika Birleşik Devletleri'nin evrensel saydığı ilkelere uygun bir dünya düzeni sözkonusu. Bunun da en can alıcı noktası uluslararası serbest ticaret. Bütün ticaret yolları açık olması, bunun önüne engeller dikilmemesi sözkonusu. Mesela, Irak'ın Kuveyt'i işgali bu yollar üzerinde bir engel teşkil ettiği için Yeni Dünya Düzeni'ne aykırı bir durumdu. Bu yüzden Irak sistem dışına itiliverdi. Irak kendi petrol rezervlerine Kuveyt'in petrollerini de eklediği zaman, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne de hükmedebilirdi. Bu durum artık uluslararası ham madde özelliği kazanmış olan petrol fiyatlarının tek elden kuvvet kullanılarak tespiti anlamına geliyordu ki; bu, serbest ticaret sistemine ve ticaret yollarının açık olması ilkesine ters düşüyordu. Bu yüzden uluslararası koalisyon oluşabildi. Bu yüzden de benzeri durumlar başka yerlerde yaşandığı halde – Bosna'da, Kafkasya'da- buralarda petrol olmadığı için uluslararası bir koalisyon oluşamıyor. Çifte standart deniliyor ama, işin rasyoneli var.

Yeni Dünya Düzeni işte buydu. Ancak bu yetmedi. Bu bir makale başlığı gibi atıldı, ama makale yazılamadı daha. Çünkü dünya daha önce hiç yaşanmamış, dolayısıyla ölçü ve örnek olarak alınamıyacak bir sürecin içine adım attı. Yeni Dünya Düzeni genel bir kavram. Onun bir iki ayağını oluşturan kavramlar soyutlama halinde. Yaşanmamış bir tarihe adım atınca Yeni Dünya Düzeni, ci-

hanşümul anlamda kabul gören bir kavram olmaktan çıktı ve fiilen yaşanan olaylara bakılarak "Yeni Dünya Düzensizliği" denmeye başlandı. Fakat ben, bu semantik tartışmanın dışında durmak istiyorum. Yeni Dünya Düzeni'ni çok genel anlamda soğuk savaş sonrası dönemin adı olarak anlıyorsak; bu geçiş sürecinde, tek kutuplu dünya dengesi ayakta duramaz. Bunun için alt ayaklar lâzım. Dolayısıyla bir süper devletli bir dönem yaşayacaksak, onun tepede bulunacağı dünya düzeninde birkaç tane de baş aktör olacaktır, gerisi figürandır. Bu birkaç tane baş aktörden biri olma şansımız var. Coğrafyası, tarihi, insan potansiyeli, şu anda içinde bulunduğumuz atılımcı atmosfer ve süper devletin bölgesindeki en istikrarlı müttefiki olmamız nedeniyle bu şansa sahibiz. Türkiye, bunu bilinçli olarak öngörmeli ve buna uygun davranmalı. Bu Türkiye'nin dış güvenliğini de güvence altına almış olur. Ayrıca dünya sahnesinin söz sahibi güçlerinden biri olarak, tarihin yapılmasında oynadığı rol; kendisini de bütün kurumlarıyla ve kaliteleriyle yukarı çekecektir. Ben, bu yüzden Yeni Dünya Düzeni'nin oluşmasında; Türkiye'nin özel rolü olan bir ülke şansına sahip olduğunu düşünüyorum. Ama bu da büyük düşünmeyi ve büyük oynamayı empoze eden bir konumdur.

Bu "değişim" projelerinin mimarlarından birisi Özal'dı. Özal'ın vefatı bu değişim sürecini nasıl etkileyecek, neler düşünüyorsunuz?

Belli bir vade için son derece olumsuz etkileyeceği kesindir. Karargâh yok olmuştur. Özal, değiştirilmesi, dönüştürülmesi gereken devletin en üst makamındaydı. O devletin değiştirilmesi, dönüştürülmesi işlevini yapanların paroteneriydi. Öyle bir paratönerdi ki, dışardan o

güçlerin en önünde yürüyen bir komutan değil; tarihte çok az görülecek şekilde bizzat devletin en tepesinde bulunan bir komutandı. Yani devleti değiştirmek isteyen, devletle mücadele eden insan devlet başkanı. Bu durum, değişim yanları güçlere muazzam bir güvence teşkil ediyordu. Hangi eğilimden gelirse gelsin, o güçlerin birleştiği bir kavşak noktasıydı ve o kavşak noktası devletin tepesinde bulunuyordu. Çok anlamlı bir karargâhtı. Bu karargâhın yıkıldığı bir dönemdeyiz. Bizler hepimiz değişik yönlerden gelip Özal'da buluşuyorduk. Özal, hepimizin kendimizi gördüğümüz bir dev aynaydı. Ayna olmadığı zaman, kendi küçük aynalarımızda kendimizi göreceğiz. Bu olumsuzluk tabii ki belli bir vade için –ama kısa sürmeyeceğini söyleyebilirim– Özal'ın vefatı değişim taraftarları için büyük bir darbedir. Çünkü Özal'ın kurmay kadrosu ve halefleri oluşmuş değildi. O sürecin henüz başındaydık. Bu süreçte değişim savaşının başkomutanı toprağa düşmüştür. Bu fetret devridir. Fetret devri Türkiye'nin siyasal hayatı için söz konusu olduğu kadar değişim yanlısı güçler için de geçerlidir. Ancak değişim havası, isteği özellikle genç kuşaklar arasında ciddi bir maya tutmuştur. Gelecek 10-20 yıl içinde bu gençlerin toplum hayatında rol almaya başlamasıyla birlikte Özal çapında, hatta daha çaplı 15-20 önemli figürün sahnede belireceği kanısındayım. Ama 2000'li yıllara kadar umutlu değilim. Değişim yanlısı güçler elbette durmayacaklardır ama ciddi yara almışlardır. Özal kadar buluşturucu, birleştirici ve geçerli bir karargah kazanmak zaman alacak.

Asaf Savaş AKAT

Türkiye'de sivil toplum inanılmaz bir hızla güçlenmektedir

1943'te Ankara'da doğdu. Ortaöğrenimini Galatasaray Lisesi'nde yaptı ve bir yıl AFS ile Kaliforniya' da okudu. Lisansüstü eğitimini İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde, lisans eğitimini İngiltere'de yaptı. 1980 yılında profesör oldu. 1982 yılında YÖK'e karşı çıkarak üniversiteden ayrıldı ve özel teşebbüste yönetici olarak çalışmaya başladı. DSP'nin kuruluş sürecine katkıda bulundu. 1987 seçimleri öncesinde SHP'ye üye oldu. Asaf Savaş Akat'ın "İktisadi Analiz", "Sosyal Demokrasinin Gündemi" isimli iki kitabı çok sayıda yazı ve makalesi var.

"2. Cumhuriyetçilerin" sorunu bugünle. Bizim sorunumuz 1923'le ilgili değil. Eğer, 1923'e iyi oldu diyenler olmasa belki sorun farklı olacaktı. Daha da vahimi "üniter devlete dokundurmayız", "laikliğe dokundurmayız" vs.....denmese, Komünist Partisi, Sovyetler Birliği çözüldükten sonra kapatılmasa olay daha başka gelişir. Biz kutuplaşmadan yana değiliz. Kutuplaşmanın kökeninde 2. Cumhuriyetçilerin yattığını sanmıyorum. 2. Cumhuriyetçiler reform arayan insanlardır, ama bugün karşılarında bir ret cephesi var. Her çeşit yeniliğe, her çeşit demokratikleşmeye hayır diyen insanlarla karşılaşıyorlar."

Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını nasıl ilişkilendiriyorsunuz? Bu ilişkiyi Türkiye tarihi açısından

nasıl değerlendiriyorsunuz?

20 yüzyıl açısından iki kavram arasında uzaktan yakından herhangi bir ilişki olmadığı ampirik olarak gözlenebilir bir gerçektir. Ortaçağ'ın sonlarında mutlakiyetçi idarelere karşı, demokrasi yerine cumhuriyet kavramı kullanılıyordu. Etimolojik olarak baktığımızda, cumhuriyet bir süre, Batı Avrupa'da demokrasi anlamında kullanılmıştır. Bu cumhuriyetlerin kurulmasıyla birlikte değişmeye başlıyor, çünkü kurulan bu cumhuriyetler, bir mutlakiyetçilik yerine bir başka mutlakiyetçiliğin ikame edilmesi sonucunu verince, yavaş yavaş insanlar cumhuriyetle demokrasiyi ayırdetmeye başlıyorlar. Öte yandan, gerek demokrasinin beşiği olan İngiltere'nin gerekse kıta Avrupası'nda demokrasinin en sağlıklı ve en iyi örnekleri olan Hollanda, İsveç, Norveç, Danimarka, Belçika gibi ülkelerin insan haklarına dayalı demokratik rejimleri, devlet başkanlarının babadan oğula ya da kıza geçmesi geleneğini değiştirmeden gerçekleştirmeleri, iki kavramın iyice ayrışmasına yol açıyor.

Türkiye'de siyasi konularda kavram kargaşası vardır. Ancak, hâlâ cumhuriyet demokrasidir demeyi sürdürenlerin çok küçük bir azınlık oldukları söylenebilir. Tarihin yargısı açık seçik ortadadır. Demokrasi için devlet başkanlığının babadan oğula geçmesi bir engel değildir.

Türkiye tarihinde cumhuriyetçiliğin demokratik içeriği var mıdır?

Türkiye'de demokrasi tanımlanmadığı için herhangi bir şeye demokrasi diyebiliriyoruz. Kimisi tek parti rejimine demokrasi diyor, kimisi Albülhamit dönemine demokrasi diyor. Türkiye'nin sorunu demokrasinin tanımlanmamış

olması. Şimdi demokrasiyi tanımlarsak rahatlarız.

Zaten şu anda, Türkiye'deki tartışma "nasıl bir demokrasi olmalıdır?" tartışmasıdır; cumhuriyet tartışması değildir. Türkiye'de meşruti bir rejimi geri getirelim diyen kimse yok.

Kuvvetler ayrılığı, temel hak ve özgürlükler, sivil toplum örgütlenmeleri vb. tartışılıyor. Yani Türkiye bildiğimiz türde bir demokratik devlet yapısına kavuşabilir mi, nasıl kavuşabilir, hangi reformlar yapılırsa kavuşur, hangi reformlar yapılmazsa kavuşmaz sorularını tartışıyor.

Demokrasi ile ilgili objektif kriterler getirmezsek, her rejime birileri demokrasi diyebilir. Kenan Evren, 1981–85 arasında Türkiye'nin demokrasiden saptığı düşüncesinde değildi.

Peki, 1982 rejimi bizim demokrasi tanımımıza uyuyor mu! Ben olayı buraya çekmeye çalışıyorum. Cumhuriyet tartışmalarının ikincil olduğunu düşünüyorum. Ben, bu sebepten dolayı hiçbir zaman 2. Cumhuriyet demedim. Türkiye Cumhuriyeti'nin yeniden kurulması dedim.

Bence böyle bir tartışmanın varlığı bile Türkiye'nin geriliğine işaret. 1993 yılında çıkıp "cumhuriyet, demokrasidir" diyorlarsa, Saddam Hüseyin'in, Humeyni'nin, Kaddafi'nin cumhuriyetini görmeden, "cumhuriyet, demokrasidir" denebiliyorsa, burda bir hastalık var demektir. 1923 sonrasında Kemalist seçkinlerin Cumhuriyet kavramını bu kadar vurgulamaları, kurdukları rejimde demokrasinin yokluğunu gizlemek için diye düşünüyorum. Cumhuriyet, acaba demokrasiye geçişi hızlandırdı mı yoksa yavaşlattı mı diye soruyorum.

Bana, demokrasinin engellenmesi, cumhuriyet retoriği altında saklanmış gibi geliyor.

Buna neyin kaynaklık ettiğini düşünüyorsunuz?

Bu dönemin tarihinin yeniden yazılması gerekir. Tarih yazınımızda çok büyük boşluklar olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle genel hipotezler sunmaktan yana değilim. Bendeki genel kanaat, Türkiye'nin 1923'lerde küçümsenmeyecek bir siyasi olgunluğa sahip olduğudur. Osmanlı devletinin, Müslüman –Türk Osmanlı toplumunun Tanzimata geri giden reform birikimi vardır. Bu birikim, kısıtlı bir demokrasi anlamına bile olsa, ama hiç olmazsa 1950'ler sonrası Türkiye'de varolan kadar, çok partili bir sistemi 1923 sonrasında sürdürmesine olanak verirdi diyorum. Yani 1950'li yılların Türkiye'sinden politik olarak 1923'lerin Türkiye'si çok daha geri değildir. Demek ki, Türkiye'nin kendi olağan gelişme çizgisi içinde 1920'lerde rahatlıkla çok partili rejimi sürdürebileceği ve bu çok partili rejim içinde Türkiye'nin ilerlemesi anlamına gelecek bir dizi siyasi, ekonomik vs. reformu da yapabileceği önerilebilir. Fakat böyle olmadı. Tek parti rejimi kuruldu.. Niye yapılmadı? Bunun için sanıyorum çok daha fazla ayrıntılı bilgiye ihtiyacımız var. Bence şu an yapılması gereken, 1920'lerle, 50'lerle, 80'lerle ilgili genel hipotezlerden çok ayrıntılı eleştirel toplumsal tarih yazınını gerçekleştirmek. Belgeleri ortaya çıkartmak...

1923 yılından 1993'e geldik. 70 yıllık tarihin sonunda size göre Türkiye Cumhuriyeti'nin temel problemleri nelerdir? Türkiye Cumhuriyeti nerelerde tıkandı?

Bir sürü yerde tıkandığı açık seçik ortada. Kemalizmin dört fobisi, Nilüfer Göle'nin dediği gibi: Müslümanlar, komünistler, Kürtler ve liberallerdir. Toplumda müslümanlar var, yok edemiyorsursunuz. Kürtler de var; bir

süre yokmuş gibi davranmışsınız ama varlar. Solcular da var, liberaller de çıktılar ortaya.

Yani şu andaki değişim sözcüğünün altında bu toplumsal gerçek yatıyor. Herkes farklı farklı nedenlerden, kendi perspektifleri açısından değişimi talep ediyor. Müşterek amaçladıkları bir şeyin ille olması gerekmiyor. Ama toplumun dinamiğinde bunlar kompres edilebilir şeyler değil.

Sol yavaş yavaş resmi ideolojiden kopuyor. Geleneksel sol pozisyonlara geliyor. Geleneksel sol pozisyon ise tanım icabı: **"Özgür birey, örgütlü toplum, demokratik devlet"** sloganında kendisini buluyor.

Bu üçlü zaten Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesi ile çelişiyor. Solun olaya bakışı böyle. Liberallerin olaya bakışı; devletçiliğe karşı olmak, Batı ile entegrasyona izin verecek bir siyasi yapının kurulması. Kürtler, kendi Kürt kimliklerini asimilasyon sorunu olmaksızın ifade etmenin derdindeler. Müslümanlar da müslüman kimliklerini devletin baskısı altından kurtarma derdindeler. Herkesin derdi başka. Fakat bu farklı farklı dertler neticede toplumda bir değişim havası yaratıyor. Bir değişim talepleri kümesi yaratıyor.

Şunu da vurgulamak lâzım: Kemalist rejim bir anlamda başarılı. Herşeye rağmen, Kürterin, liberallerin, müslümanların, solcuların kendi projeleri ile toplumun önüne çıkabilmesini engellemiş.

Kendi projesine zaman kazandırmış. Ama, eninde sonunda, bu insanların kendi kimliklerini talep etme noktası gelecekti, nitekim geldi.

1993 yılındaTürkiye'nin demokrasiye kapalı bir ideolojiyle, çok partili rejim uygulamak gibi bir açmazı var. Yani eğer, baştan beri söylediğimiz gibi bu devletin kuruluş felsefesinde demokrasi yoksa ve bu felsefe 70 yıldır

değişmemişse; fakat 50'den sonra çeşitli tarihi nedenlerle kesilerek dahi olsa çok partili rejimi de uygulamak zorunda kalmışsa, onun getirdiği bir gerginlik var.

Onun getirdiği gerginlik, devletin işleyememesi, devletin toplumun çok gerisinde kalması, toplumun taleplerine cevap verememesi, siyasi sınıfın toplumdan kopması gibi ilave, ek değişim nedenleri yaratıyor. Bir de sırf pragmatik nedenlerle değişim talepleri var: Belki orta sınıfın ve liberallerin bir bölümünün değişim taleplerini de buraya koyabiliriz.

Büyük sermayenin değişim talebinden de söz edebilir miyiz?

Onu söyledim. Liberallerin bir değişim projesine sahip oldukları açık seçik ortada. Bunun da hedeflerini sanıyorum açık seçik koyuyorlar. Türkiye'nin Batı ile ekonomik entegrasyonu için enflasyonun engellenmesi lâzım. Bunu kitabımda da yazdım, enflasyonun engellenmesi için mutlaka devlet- birey ilişkisinin düzenlenmesi lazım. Herşeye muktedir devletle bu olmaz.

Devletin vergi alabilir hale gelmesi lazım. Vergi alabilmesi için demokrasi içinde demokratik süreçlerin bütün diğer demokrasilerde işlediği gibi işlemeye başlaması lâzım.

Diğer taraftan, ekonomik entegrasyonun artık politik entegrasyon olmadan bir anlam taşımadığını da görüyorlar. Politik entegrasyon içinde Batı Avrupa standardlarında bir demokrasi uygulamasına geçmek gerekiyor. Dolayısıyla bunun ikisini birden talep etmek zorunda kalıyorlar. Sistemin mantığı oraya götürüyor.

Tüm bu çerçevede "2. Cumhuriyet" argümanlarını biraz daha açabilir miyiz?

Demin söyledim, "2. Cumhuriyet" adı, konunun popülerleşmesi anlamında iyi oldu. Fakat kötü birşey de oldu. Tartışmayı, geçmişle hesaplaşma boyutuna çekti. Aslında, hiç kimsenin niyeti böyle değildi.

Ben, bunu daha önce de vurguladım: hesaplaşmadan kaçınıyoruz, kaçmıyoruz dedim. Yani, Türkiye'nin geçmişiyle mutlaka hesaplaşmaya girişmesinin gerekmediğini düşünenlerdenim. Yumuşak bir geçişi daha yararlı bulanlardanım. Ancak, Kemalist çevreler bu tartışmayı süratle yeni bir kutuplaşma haline dönüştürmeye çalışıyorlar.

2. Cumhuriyetçilerin sorunu bugünle. Bizim sorunumuz 1923'le ilgili değil. Eğer, hâlâ "1923–25 arasında yapılanlar haklı ve doğrudur" diyenler olmasa sorun farklı olacaktı. Daha da vahimi "üniter devlete dokundurmayız", "laikliğe dokundurmayız" vs.....denmese; Komünist Partisi, Sovyetler Birliği çözüldükten sonra kapatılmasa olay daha başka gelişirdi. Biz kutuplaşmadan yana değiliz. Kutuplaşmanın kökeninde 2. Cumhuriyetçilerin yattığını sanmıyorum. 2. Cumhuriyetçiler reform arayan insanlardır, ama bugün karşılarında bir ret cephesi var. Her çeşit yeniliğe, her çeşit demokratikleşmeye hayır diyen tutucu bir cephe var.

"2. Cumhuriyet"i savunanlar devlete yöneliyorlar. Yani, oluşmuş 70 yıllık çerçeveye yöneliyorlar ve bir isim koyuyorlar, "ceberruttur" diyorlar. Ve bu "ceberrut" devletin arkasında da Kemalizmi buluyorlar. Bu noktada toplumun örgütlenmiş kimi kesimlerinden reaksiyon bulmaları da kaçınılmaz.

Bence Kemalistlerin eline, 1980 darbesinden sonra çok önemli bir fırsat geçti. Bu süreçte, özellikle Sol Kemalistler

"devlet ceberruttur" diyenlere karşı koyacak yerde; "Evet, bu devlet ceberruttur, gelin değiştirelim" diyebilmeliydi. Kemalizm dediğimiz hareket, bu fırsat penceresini kullanmadı ve ceberrut devleti eleştirenlere karşı tavır alma yolunu şeçti.

Doğrusu ben bu tepkiyi beklemiyordum. Ben "Sosyal Demokrasi Gündemi"ni yazdığım zaman olumlu karşılanacağını düşünüyordum. Kemalistlerin de artık 1983 sonrasında Türkiye'nin değişime ihtiyacı olduğunu; bu değişim yolunda artık eski hesaplara girmemek gerektiğini kabul edeceklerini düşünüyordum. Ben, o zaman, "Altı ok kaldırılsın" demedim; "arka plana alınsın" dedim. Kaldırılmasını dahi talep etmedik. Türkiye'de bugünkü demokratların bir kısmının Kemalist kökenden gelmelerine kimsenin itirazı olamaz. Bugün Türkiye'de sol kökenden gelen demokratlar var. Sovyetler Birliği hayranlığından, Çin hayranlığından vs. gelen demokratlar vardır. Bir kısmı da Kemalizme hayranlıktan geliyor olabilirdi. Bu önemli bir sorun değildi.

Ama bu insanlar, biz hâlâ Kemalistiz deyince, "Altı ok"un geriye çekilmesini ihanetle eşdeğer tutunca işler sertleşti. Bugün baktığınız zaman çok açıktır, Sol Kemalistler tutucu kanattadır. Değişime karşı kanattadır. "Valiler seçimle gelsin" diyoruz, evet diyemiyorlar. "Bölge idareleri kurulsun" diyoruz; evet diyemiyorlar. "Kürtçe eğitim yapılsın"diyoruz; evet diyemiyorlar. "Diyanet İşleri, Tevhid-i Tedrisat, KİT'ler kaldırılsın, Başkanlık sistemi tartışılsın" diyoruz; evet diyemiyorlar. Ancak bana göre hâlâ bir hesaplaşma gereksiz. Ben daha önce yazdım: Atatürk bütün Türklerin önemli bir kahramanıdır. Türkiye'nin sorunu toplumun bir kesiminin "Atatürk, benim kahramanımdır, siz de onun düşmanısınız" diye, toplumun geri kalan kesimini suçlamasıdır. Oysa, Atatürk Tür-

kiye'nin mirasıdır. İsmet Paşa'da öyle, Kazım Karabekir'de. Kurtuluş Savaşı'nı yapmışlardır. Türkiye'yi, Sevr'in koşullarından alıp, Lozan'a getirmişlerdir. Daha sonra bazı sorunlar olmuştur; olabilir. Bizim sorunumuz onlar değildir. Artık bizim sorunlarımız başkadır: Bölge idarelerini, Bölge Parlamentolarını nasıl kuracağız; bölgenin başbakanı mı olacak, yoksa doğrudan seçimle gelen vali mi olacak? Yargı nasıl bağımsız olacak? Kuvvetler ayrılığı nasıl sağlanacak? Hak ve özgürlüklerdeki garantiler Avrupa standartlarına nasıl getirilecek? Özelleştirme nasıl yapılacak? ... Bunları tartışmamız lazım.

Bu değişim tablosu içersinde, varolan siyasi partileri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Şu anda, siyasi süreçte tutucuların hakimiyeti var. DYP tucucu, popülist bir partidir. Patronoj ilişkileri üzerine kurulmuştur. Kemalist paradigmanın içindedir.

SHP'de sol tutucudur, o da aynı paradigmanın içindedir. İkisi de aynı yumurtadan çıkmıştır, aynı siyaset anlayışına, aynı felsefeye sahiptir. Değişime karşıdırlar.

ANAP şimdi bir geçiş döneminde, analiz etmek zor. Ama, ANAP'ta Turgut Özal'dan kaynaklanan bir yenilikçilik boyutu vardır. Şu anda Yılmaz'ın yönetiminde de ANAP'ın değişim yanlısı bir partiye doğru evrilme şansı olabilir.

Geri kalanlar marjinal partiler. CHP eski ile yeni arasına sıkışıp kalmıştır. Kişi, daha doğrusu hizip partisi olma yolundadır. DSP'ye siyasi bir parti demek oldukça zor. HEP, Kürt hareketi içersinde ittifaklar arıyor ama ne kadar başarılı olacağı daha belli değil.

Refah Partisi ise ilginç bir parti. Refah Partisi bir yol ayrımında. Bu yol ayrımında karar almadan duruyor. Ya ra-

dikal taleplerini terkedip, kültürel olarak muhafazakar ve İslâmi; ekonomik olarak da piyasacı, özel mülkiyetçi ve liberal;–yani geleneksel bir muhafazakar partiye dönüşüp– bir kütle partisi olacak; ya da kültürel muhafazakarlığı şu anda olduğu gibi devletçi, radikal, piyasa ekonomisine karşı bir programla birleştirip marjinal parti kalmaya devam edecek. Erbakan, gördüğüm kadarıyla bu yapıyı savunuyor. Bu yapıyı savunduğu müddetçe ancak tepkisel oyları alabilir.

Çok ilginçtir, Refah'ın ekonomik programı Kemalist programın benzeridir: Anti–emperyalist, piyasa karşıtı,"Üçüncü Dünyacı" Ortak Pazara karşı, dışa kapanmadan yana.

Kültürel olarak da muhafazakar, şeriatçı bir partidir. Refah'ın Türk siyasetinde çok büyük çözülme olmadığı takdirde çoğunluklara ulaşması mümkün gözükmüyor. Çünkü, Türkiye'de siyasi güç her zaman merkez partilerde olacaktır.

Demirel–İnönü'ye karşı şu an Yılmaz bekliyor. Menderes farklı bir platformla merkezde liberalizmin İslâmla yeni bir sentezini hazırlıyor.

Dolayısıyla merkezde boşluk düşünmek zor. Refah'da bu yapısını değiştirmediği sürece kütle partisi olamaz. Ama, eğer bu yol ayrımında İngiliz Muhafazakar Partisi gibi geleneksel bir muhafazakar parti olmayı seçerse, o zaman ciddi bir gelişme potansiyeli vardır. Fakat, bu partinin adı da artık Refah değildir.

Bu değişim taleplerinin kitlede bir karşılığı var mı? Bu soruyu şunun için soruyorum: Uğur Mumcu'nun cenazesinde binlerce insan sokağa döküldü ve cenaze Kemalizmin gövde gösterisine dönüştü. Toplum bu değişim taleplerine yanıt veriyorsa bu bir çelişki değil mi?

Uğur'un cenazesindeki tepki 1. Cumhuriyeti savunma tepkisi değildir. Bu tepki, siyasi şiddete karşı bir tepkidir. Ayrıca, toplum bu olayı laikliğe saldırı olarak değerlendirmiştir. İkisi de sağlıklı şeylerdir. Türk toplumunda şeriata karşı ciddi bir tepki vardır, demokrasiden yanadır. "İnsanlar istedikleri gibi giyinsin, istedikleri gibi konuşsun ve yine müslüman olayım, bana da baskı yapılmasın" diye düşünüyor büyük çoğunluk. Dolayısıyla laikliği o küçük azınlığın anladığı şekilde de anlamıyor.

Milyonlarca insan tepki gösteriyor, sonra gazete ellibin satıyor. İnsanlar demokrasiyi istiyor ve değişim talepleri toplumda karşılık buluyor. Türk toplumunun her yerde, kahvede, evde, işyerinde "Ne olacak bu memleketin hali" diye başlayan konuşmaları, soruna halkın duyarlı olduğunun işaretidir. Parti sayısında artış var. Bu bir arayışın ifadesidir. Türkiye artık, demokrata, "demirkırat" denilen koşullarda değildir.

Yani sizce, Türkiye, sivil toplum inisiyatiflerini geliştirecek koşullara sahip mi?

Türkiye'de sivil toplum gerçekten inanılmaz bir hızla güçlenmektedir.

Ancak, Türkiye'nin siyasi kültüründe böyle bir gelenekten sözetmek oldukça zor...

Gelenekler oluşmaya başladığında boğulmuştur. Devletli kesimde sivil toplum düşmanlığı sürüyor ama, toplum şu anda süratle çeşitleniyor, gelişiyor. Müslümanlar dergi çıkardıkları zaman solculardan yazı istiyor. Türkler Kürtlerin, Kürtler Türklerin, müslümanlar solcuların, sol-

cular müslümanların farkında. En hareketli alan iş alemidir. Maddi olanakları vardır; iş aleminin Türkiye satında örgütlenme hızına bakın; mantar gibi işadamları dernekleri çıkıyor. Bunlar sanayi odalarının, ticaret odalarının reddidir. Bunlar devlete ait çünkü.

Türkiye'de sivil toplum kurumu bugün ki radyo ve televizyonun durumuna benziyor. Radyo televizyon yayıncılığı yasaktır. Ama, yüzlerce radyo televizyon yayın yapmaktadır.... Yine aynı şekilde sivil toplum hukuken yasaktır ama, sivil toplum bütün yasaklara rağmen dinamik gelişmesini sürdürmektedir. Sendikalar partilerle ilişki kurmaktadır; dernekler siyaset yapmaktadır. Türkiye'de sivil toplum son derece güçlüdür ama yasaktır.Talebimiz yasallaşmasıdır." Örgütlenme hakkı önündeki engelleri kaldırın, temel hak ve özgürlükleri tanıyın" diyoruz. Zaten denetleyemiyorlar... Devlet ancak küçük terör eylemleriyle baş edebilir. "Kürt Aydın İnisiyatifi" dernekler kanununa muhalefettir ama, toplantı düzenliyor. Engel olunamıyor. Sivil toplum bu değil midir?

Bir de "Emperyal vizyon" kavramı var. "Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile Birinci Dünya Savaşı öncesi duruma dönülmüştür. Ve, bu tablo içinde sadece Osmanlı İmparatorluğu yoktur. Türkiye bu tablo içinde yerini almalıdır" görüşü ileri sürülüyor. Türkiye'nin böyle bir "emperyal vizyona" sahip olaacak gücü var mı?

Ben, Osmanlıcılık adı altında milliyetçilik eğilimlerine karşıyım. Bu görüşümü Turgut Özal'ın yönettiği açık oturumda da ifade ettim. Orada, Neo–Osmanlıcılığı benimsemediğimi, bunun Türk milliyetçiliği yerine Osmanlılık adı altında bir milliyetçilik yapmak olduğunu, Türkiye'nin bir kimlik sorunu olduğunu ama, burada kendi-

mizi İslamla,Türklükle, Osmanlılıkla tanımlamanın doğru olmadığını belirttim. Ve demokrasiyle tanımlanmamız gerektiğini söyledim. Japonya'yı örnek verdim. Batı deyince hepimizin aklına Japonya da geliyor. Bunlar hıristiyan değil, beyaz ırk değil, Hint–Avrupa dili de konuşmuyorlar... Neden aklımıza geliyorlar? Çünkü Japonya'da liberal demokrasi var. Japonya dendiği zaman kimsenin aklına, Japonya doğudadır, güneydedir demek gelmiyor.

Demek ki kimlik olarak, başkalarını dışlayan özelliklerimizi vurguladığımız zaman, 21. yüzyıla ayak uyduramamışız demektir. Türkiye'nin kimliği demokrasi olmalıdır. Demokrasiyle yönetilen ülkeler bizim doğal müttefiklerimizdir, demokrasiyle yönetilmeyen ülkeler tanım icabı mesafeli durmamız gereken ülkelerdir. Diplomatik ihtiyaçlar, jeopolitik gereksinimler başka şeylerdir. Bunlar olur...Benim olaya bakışım budur. Çünkü Türk dediğimiz zaman Türk olmayanlar var; müslüman dediğimiz zaman müslüman olmayanlar var; Osmanlı dediğimiz zaman bunun dışında kalanlar var. Özellikle sol bir platformdan hareketle bunların savunulamayacağını düşünüyorum. Sol demokrattır, enternasyonalisttir.

Ayrıca,Türkiye'nin buna gücü olmadığını düşünüyorum. Gerçekçi olmak lazım... Türkiye'nin kamu kesimi finansman açığı %10'larda, enflasyonu %70'lerde. Evvela mutfağa çeki düzen vermek lâzım. Fakat Cengiz Çandar'ın bir yargısına kesinlikle katılıyorum. Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı fevkalade çapsız bir politika izlemiştir. Hiç bir inisiyatif alamayan, birisinin kuyruğuna takılıp giden bir politika... Bunun değişmesi lâzımdır. Dış politika devletindir bizde Bunu bitirmek lâzım. Tabii ki, bazıları Avrupa Topluluğu'ndan yana, bazıları Amerika'dan yana, bazıları müslüman ülkelerden yana ağırlık koyan

bir dış politika izlemek isteyebilir. Son gelişmelerde bu durum çok daha net olarak ortaya çıkmıştır. Diplomasi ile dış politikayı ayırt edemeyen, korkak bir politika... Cengiz Çandar, burada çok doğru bir gözlem yapmaktadır ve Kemalist çevre genelde dış politika konusunda da aynı tutuculuğu gösteriyor.

Türkiye'deki değişim talepleriyle, Yeni Dünya Düzeni arasında nasıl bir ilişki var?

Son dönemin olayları, demokrasiyi savunanların ortaya çıkmasını kolaylaştırdı. Bütün dünyada totaliter yapıların ya yıkılması, ya da asgariden yumuşama zorunda kalması, Türkiye insanını kendi toplumunu sorgulamaya yöneltti. İnsanların, demokrasinin alternatifinin tarihin gelişme çizgisi dışına düşmek olduğunu daha kolay görmelerini sağladı. Bütün bunlar, değişimi talep edenlerin işini kolaylaştırdı.

Başkanlık sistemi hakkında neler düşünüyorsunuz?

Temel hak ve özgürlükler ve kuvvetler ayırımı temelinde kurulacak bir demokratik rejimde, başkanlık sisteminin yararlı olduğu kanısındayım. Meşruti krallıklarda parlamenter sistem zorunludur. Ama, bir cumhuriyette, yürütmenin halk tarafından doğrudan seçilmesinin neden karşısında olalım? Bunu anlamak zor. belediye başkanlarını doğrudan seçiyoruz. Yarın, bölge valilerinin doğrudan halk tarafından seçilmesi söz konusu olacak. O zaman yürütmenin başını da halk seçsin. Dikkat edilirse, demokrasiye yeni geçen cumhuriyetlerin adeta tümünde, Cumhurbaşkanını halk seçmektedir.

Eyalet sistemi, valilerin seçimle işbaşına gelmesi önerilerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Size göre, asker–devlet ve din–devlet ilişkisi nasıl düzenlenmeli?

"Sosyal Demokrasi Gündemi" adlı kitabımda Türkiye'nin 15 bölgeye ayrılmasını, bölge valilerinin seçimle gelmesini ve bölge parlamentoları ile birlikte bugün merkezi devlete ait fonksiyonların önemli bölümünü yüklenerek bölgelerini yönetmelerini önerdim. Ademi merkeziyetçi bir idarenin gerek kamu kaynaklarının daha etkin kullanılması, gerek bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi, ve gerekse demokrasinin yerelleşmesi ve sivil toplumun güçlenmesi açısından son derece önemli olduğu kanısındayım. Bugün, dünyadaki genel eğilimin de yerinden yönetime doğru olduğunu izliyoruz.

Din–devlet ilişkisi konusunda, gerçek anlamı ile laikliği savunuyorum. Yani, kamunun dini faaliyetlerin dışına çıkarılması gerekmektedir. Üç reform önemli. Birincisi Diyanet İşleri'nin kaldırılmasıdır. Laik bir devlette, din adamları devletten maaş alamaz. İkincisi, dini okulların, yani İmam Hatip liselerinin ve İlahiyat fakültelerinin kapatılmasıdır. Laik bir devlet dini okullara sahip olamaz. Doğallıkla, Tevhidi Tedrisat Kanunu kaldırılıp, dini cemaatlerin istedikleri gibi dini eğitim veren okul açmalarına izin verilmelidir. Üçüncüsü, temel hak ve özgürlüklerde, vicdan özgürlüğünün mutlak bir hak olarak herkes için garantiye alınmasıdır. Vatandaşların, ibadetlerini ne devletin ne de herhangi bir dini cemaatin baskısı olmaksızın özgür olarak yerine getirebilecekleri anayasa teminatına alınmalıdır.

Silahlı kuvvetler konusuna gelince, demokrasilerdeki yerleri çok açıktır. Milli Savunma Bakanlığına bağlı olurlar. 1961 Anayasasının getirdiği ve 1982 Anayasasının

muhafaza ettiği Milli Güvenlik Kurulu gibi, silahlı kuvvetleri siyasi otoriteye ortak etmeye çalışan kurumlara yer yoktur.

Son bir soru sormak istiyorum. Sayın Özal'ın vefatı, Türkiye'deki siyasi gelişmeyi nasıl etkileyebilir?

Bence Özal'ın beklenmedik vefatı Türkiye açısından bir şanssızlıktır. Cumhurbaşkanının değişimi savunması ve topluma sürekli değişim ve reform önerileri sunması çok önemli idi. Toplum, bir yerde Özal'ın şahsında Türkiye'nin büyük dönüşümünü sürdüreceğinin garantisini görüyordu. Özal'ın bir siyasetçi olarak çok vahim hataları olabilir. Ama, bunlar önemli bir reformcu olduğu gerçeğini de değiştirmez.

Özal sonrasında, siyasi gelişimin hızlanacağını öngörüyorum. En önemli etken, Demirel'in Cumhurbaşkanlığına seçilmesidir. Resmi ideolojinin ve Kemalizmin dramı açık seçik ortada. Demirel'e karşı 12 Mart ve 12 Eylül'ü yapıp, sonra da onu Cumhurbaşkanı seçtirmek için seferber olacaksınız... Demirel'i Kemalizmin kurtarıcısı ilan edeceksiniz... Tarih bazen çok gaddar olabiliyor.

Demirel'in Cumhurbaşkanı olarak siyaset sahnesinden çekilmesi, 27 Mayıs'la başlayan yapay siyasi süreçlerin sona ermesidir. Bunun, siyasi parti sistemi üstünde özgürleştirici bir etkisi olmasını bekliyorum. Reel zamanda bu dinamiklerin nasıl seyredeceğini öngörme yeteneğine sahip değilim ama, 1994'ten itibaren Türkiye'nin siyasi haritasının ve hayatının köklü biçimde değişeceğini söyleyebilirim.

Mete TUNÇAY

Bu bölgenin sorunları ancak, bir Yakın Doğu Federasyonu ile çözümenebillr

Siyaset bilimci. 1936 İstanbul doğumlu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'ni bitirdi. Sonra aynı fakültede siyasal teoriler asistanlığına atandı. Doktorasını Londra'da yaptı.

1960 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakülte doçentliğine yükseldi. 12 Mart'tan sonra görevinden alındı. 1983'ten bu yana Tarih ve Toplum dergisinin yöneticiliğini yürütüyor.

Eserlerinden bazıları: Türkiye'de Sol Akımlar 1905-1925, T.C'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması, Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler, Bilineceği Bilmek.

"...Yeni-Osmanlı hareketine, Türkiye'nin federasyon şeklinde eski Osmanlı topraklarına hükümran olması şekliyle değil; bu topraklar üzerinde oluşturulacak demokratik ve özgürlükçü bir sistem şekliyle katılıyorum. Çünkü, bu coğrafyanın insanları Osmanlı döneminde ve Bizans döneminde bir arada yaşadıkları için ciddi bir dil ve din yakınlığına sahipler. Balkanlardan, Kafkasya'ya kadar ki coğrafyada şu an yaşanan sorunlar, – Bosna–Hersek'ten tutun da, Çerkez, Ermeni, Gürcü Azeri çatışmaları, İsrail sorunu ve bizim için çok önemli olan Kürt sorunu– bu ortaklıklar nedeniyle demokratik ve özgürlükçü bir Yakın Doğu Federasyonu ile çözümlenebilir diye düşünüyorum..."

Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını nasıl ilişkilendiriyorsunuz? Bu ilişkiyi Türkiye Cumhuriyeti tarihi bağlamında değerlendirebilir misiniz?

Cumhuriyet, devlet reisinin ırsen bir hanedandan gelmeyip seçimle iş başına geldiği sistemdir. Bunun klasik bir istisnası Vatikan'dır. Vatikan seçimle oluşan bir monarşidir. Aslında cumhuriyetçi olmakla birlikte, devlet reisinin ırsen gelmediği bütün sistemlere tatbikatta cumhuriyet denmektedir. Türkiye tarihinde de, askeri darbelerde devlet başkanı sıfatıyla cumhurbaşkanı koltuğuna oturanların zamanında da, cumhuriyetin devam ettiği ifade edilmiştir. Cemal Gürsel ve Kenan Evren bir süre seçilmeden devlet başkanı sıfatıyla Çankaya'da oturdular. O dönemde cumhuriyetin devam ettiğini farz ettik.

Cumhuriyetin demokrasiyle doğrudan bir ilişkisi yok. Monarşiler de demokratik olabilirler. Batı Avrupa'daki monarşiler en demokratik sistemleri oluşturuyor. Cumhuriyet kendiliğinden demokrasiyi getirmiyor. Latin Amerika cumhuriyetleri, Orta ve Güney Amerika cumhuriyetleri; Avrupa tarihindeki birçok örnek ve Türkiye, cumhuriyetin mutlaka demokrasiyi de getirmediğinin örnekleri. Demokrasi de böyle siyah- beyaz bir sistem değil. Ya varolan ya da yok olan bir sistem değil, görece daha az demokratik olan var, daha fazla demokratik olan var. Türkiye'de de 20'inci yüzyıl boyunca, Osmanlı döneminden başlayarak, demokrasi açısından bazen sistem katılaşmış, bazen de daha genişleyerek devam etmiştir. Örneğin 1908'den 1913'e kadar oldukça demokratik bir özgür siyasal sistem yaşandı. 1919'dan 1925'e kadar demokratik denebilecek görece özgür bir siyaset ortamı sözkonusu oldu. Biraz da 1946–1952 ve 1961–65 tarihleri arası...Bunun dışında kalan dönemler ise benim tercih ettiğim tabirle idare dönemi oldu. Cumhuriyet ve demokrasi konusunda söylemek istediklerim bunlar.

Değişim taleplerinin öne çıktığı günümüzde, size göre Türkiye'nin temel problemleri neler?

Türkiye'nin çeşitli açılardan çeşitli temel sorunları var. Nüfus artışı bunların en önemlisi. Nüfusun artış oranının, üretim artışı oranından fazla olması nisbi bir yoksullaşmaya, yani dünyadaki gelişen yaşam standartları karşısında gerilemeye yol açıyor.

Etnik açıdan Türkiye'de yüzyılın başından beri devam eden bir iç savaş var. Bugün bu iç savaşın en sıcak dönemini yaşıyoruz. Kürt sorunu... Bu sorun sadece Güneydoğu'da yaşayan halkı ilgilendirmiyor. Kürtlerin önemli bir kısmı büyük kentlere göçmüş durumdalar. Türkiye'de istikrar ve demokratik gelişim başlıca bu sorundan dolayı tehdit altında. Hiç kimse 1925'teki senaryonun tekrarlanmayacağını, Kürt sorununun bahane edilerek bütün Türkiye'de bir baskı rejimine geçilmeyeceğini garanti edemez. Doğrudan bir askeri yönetim gelmese bile, bu gerekçeye dayanarak, MGK'nun ve askerlerin siyasette ağır basmaya devam etmeleri Türkiye'de sağlıklı bir demokrasinin ortaya çıkmasına imkan vermeyecektir.

Değişim talebinde bulunan çevreler; resmi ideoloji olarak Kemalizmi, Türkiye'nin bugünkü sorunlarının başlıca nedeni olarak görüyorlar. Siz bu konuda neler düşünüyorsunuz? Kemalizm sorunların çözümü yönünde kendisini yeniden üretebilir mi?

Ben zannetmiyorum. Bunun gerçekçi olduğunu düşünmüyorum. Ancak şunu da kabul etmek gerek ki, Kemalizm, 70 yıl içinde geniş kitlelere benimsetilmiştir. Bugün Türkiye'de en somut olarak Uğur Mumcu cenazesinde görülen tablo, 70 yıllık bu siyasetin Türkiye'de sonuç ver-

diğini gösteriyor. Ama, "biz Atatürk'ü seviyoruz" diyen insanların demin değindiğim sorunlara kalıcı çözümler üretebileceğini sanmıyorum. .

Türkiye'de ekonomik ve siyasal yaşamın tıkanmışlığı hemen tüm çevrelerce kabul edilen bir gerçek; bu tıkanıklığın aşılması için önerilen "2. Cumhuriyet"in argümanlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bugün, 2. Cumhuriyetçi diye nitelendirilen insanların söylediklerinin pek çok noktasına katılıyorum. Ama ben 2. Cumhuriyetçi değilim. Bir yerine iki demekle, sihirli bir şekilde meselelerin halledilebileceğine inanmıyorum. Katılmadığım en önemli nokta liberalizm bölümü. Liberalizmin özgürlükçülüğünün, bir siyasi anlamı var bir de ekonomik anlamı. Liberalizmin siyasi anlamına büyük değer veriyorum ve benimsiyorum. Ekonomik anlamına gelince böyle bakmıyorum. Ekonomik anlam konusunda şüphelerim var. Sorduğum soru hep şu oldu: Acaba siyasi liberalizm ancak ekonomik liberalizmin üstünde mi olabilir? Yani biz ancak "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" kapitalizminin üzerinde mi siyasi liberalizme erişebiliriz. Ben bunlar arasında zorunlu bir ilişki olmadığı fikrindeyim. Yani ekonomik liberalizm siyasi liberalizmi kendiliğinden getirmediği gibi siyasi liberalizmin yaşayabilmesi için ille de özel teşebbüsçü kapitalist bir ekonomik yapı gerekmiyor. Oysa gördüğüm kadarıyla 2. Cumhuriyetçilerin büyük bir bölümü böyle sunuyorlar bu meseleyi. Mesela bugünlerde, Türkiye'de KİT'lerin satışı tartışılıyor. KİT'leri devlete yük olmaktan çıkaralım deniyor. Peki KİT'ler neden işlemiyor? Çünkü, Türkiye'de siyaset adamları, KİT'leri kendi seçmenlerine çeşitli yollardan suistimal ettirmekten vazgeçmiyorlar. Erdemli dav-

ranmayan bu siyasetçilerin, adına 2. Cumhuriyet diyelim, 3. Cumhuriyet diyelim başka bir yapı içinde daha erdemli davranacaklarını düşünmek için bir sebep yok. Biz herhalde politikacılarımızı 2. Cumhuriyet'te başka yerden ithal edecek değiliz. Dolayısıyla benim, 2. Cumhuriyetçilerden ayrıldığım temel nokta; onların ekonomik liberalizm üzerindeki ısrarlarıdır. Ben buna çok şüphe ile bakıyorum.

2. Cumhuriyet gibi "sivil toplumcu" bir söyleme sahip iddia, Türk siyasal kültürü üzerinde nasıl şekillenecek; sivil toplumun hemen hiç bir kurumuna gerçek anlamda sahip olmayan, ciddi anlamda böyle bir geçmişi bulunmayan bu ülkede, bu süreç nasıl olurda sağlıklı biçimde örgütlenebilir?

Sivil toplum, toplumdaki genel iktidarın, yani siyasi ve diğer manalarıyla iktidarın paylaşılmasını hedefler. Bu uzun bir süreçtir. Yani Türkiye'de bu kurumlar ancak yavaş yavaş oluşabilir. Devlete rağmen oluşacaklar. Birbirleri arasındaki çıkar çatışmalarına rağmen oluşacaklar ve uzun bir süreci kapsayacak. Toplum yaşamında kestirmeler yok. Ayrıca sivil toplum kurumlarının oluşmasının karşısında bir takım engeller var, hukuki ve fiili engeller bunlar. Bu engeller kaldırılsa bile, bu toprağın insanın yüzyıllar boyunca alıştığı pasif bir davranış tarzı var. Bizde örgütlenme geleneği yok. Bu gelenekler yavaş yavaş oluşacak. Bugünden yarına olmaz. Ama karamsar olmamak için şunu da teslim etmek gerekir ki, 1980'lerde ve 1990'ların ilk yıllarında Türkiye'de gördüğümüz bu alandaki hareketlilik büyük gelişme göstermiştir. Bu inkar edilemeyecek bir şey.

Size göre "2. Cumhuriyet" diye ifade edilen değişim talebinin toplumsal dinamikleri neler? Toplumun hangi kesimleri böyle bir değişimden yana?

Yayın dünyasındaki bazı insanların dile getirdikeri bu düşüncelerin, muhtemelen halk kitlelerinin arasında bir karşılığı vardır. Mesela devletin ceberrutluğu vs. noktalarda böyle düşünen birçok insan çıkabilir. Bu sözünü ettiğimiz bir kaç tane yazar ve bunların iletişim araçlarında ifade ettikleri düşünceler; bu dip akıntısıyla ilişki kurabildi mi? Bundan çok emin değilim. Ama niyetleri herhalde onu yakalamak. Yani siyasi parti bölünmelerini falan da aşarak onu yakalamak. Ona erişilebilirlerse o zaman bu iş tutar. Fakat ben, o dip akıntısının liberal kapitalizm yönünde bir düşüncesinin olduğunu sanmıyorum. "insanları bırakırsanız onlar liberal kapitalizme varırlar" diye bir varsayımı da kabul etmiyorum. Bu bir varsayımdan ibarettir.

"2. Cumhuriyet" tartışmalarının dinamiklerini, uluslararası sermaye ile bütünleşmesini tamamlamak isteyen burjuvazinin bir kesiminin oluşturduğu iddiaları var. Bu görüş hakkında neler düşünüyorsunuz?

Türkiye'de kapitalizm hangi gelişme aşamasında? Bunun da sanıyorum tek bir cevabı yok. Kapitalistlerimizin büyük bir kısmı hâlâ devlet himayesi, teşvikler, vergi kolaylıkları peşinde. Küçük bir kısmı belki Batı ülkelerinin kapitalizmi ile entegre olmaya; onlarla yarışmaya niyetlidir. Yani böyle bir gelişme düzeyi farklılığı var; Türkiye'deki kapitalist sektör içinde. Fakat ben, bunların en büyüklerinin bile, hâlâ devletten çok şey bekledikleri inancındayım. Bunun için 2. Cumhuriyetçilerin arkasında

büyük kapitalizm olduğu düşüncesine katılmıyorum. En azından Türkiye'deki yerli kapitalistlerin bunu destekleyecek güçlerinin olmadığı inancındayım. Yerli kapitalistlerde bizim gibi adamlar. Onların da bir sürü önyargıları var. Bunlar Almanya'dan, ingiltere'den, Fransa'dan ithal edilmiş değil ki. Bu daha çok 2. Cumhuriyet savunucularına çamur atmak için düşmanlarının geliştirdikleri bir açıklama.

Başkanlık sistemi tartışılıyor. Bu sistem size göre niçin isteniyor. Türkiye'ye uygun mu?

Başkanlık sikteminin, Türkiye'de gelenek olduğunu düşünüyorum. Türkiye için başkanlık sistemi yeni birşey değil. Çünkü Türkiye'de, cumhurbaşkanları, hatta padişahlar –meşrutiyetle cumhuriyeti bir arada düşünürseniz– genellikle anayasada kendilerine verilen rolün çok ilerisinde olmuşlardır. Yani yeni birşey değil bu. Ben, tam tersine devlet başkanının temsili bir role çekilmesi ve parlamenter sistemin daha iyi işletilmesinden yanayım. Ama bu işin içinde Özal var. Özal'ın şahsi ihtirasları var. Ve bunun hazırlıkları çok önceden başladı. Gelişmeler bu fiili durumu yasal hale getirme yönünde. Bana kalırsa bu yanlış bir uygulama olur. İktidar ne kadar yayılırsa, sorumluluk ne kadar çok insana verilirse, demokrasi için o kadar elverişli koşullar geliştirilmiş olur. Gerçek şu ki , meclis işe yaramıyor. Meclisi işe yarar hale getirmek gerekir. Yani bence parlamenter sistem ile prezidansiye sistemi arasında oynamak yerine; belki meclise çağdaş teknik güçlüklerle başa çıkabilecek; dışarıdan özel ihtisas komisyonları, uzmanları kullanarak güç katmak gerekiyor. Türkiye'de meclis işe yaramıyor. Çoğunluğu bulan parti , bürokrasiye hazırlattığı bir yasayı geçirtiyor. Başa-

rılı parlamenter sistemlerde özellikle o meclis komisyonlarının işe yaraması lazım.

Değişim ihtiyacından söz edilirken ayrıca "Emperyal Vizyon" gibi bir projeksiyon da yapıldı. Türkiye'yi gerçekten böylesi bir vitrin taşıyabilecek güçte görüyor musunuz?

Bu noktada iki tane gelişme var. Bir tanesi Ortaasya'dakiler dahil olmak üzere, Türkilerle düşünülen bir Pantürkist imparatorluk, ötekisi ise Osmanlı'yı ihya edecek bir imparatorluk. Ben önce pantürkist hayalden başlıyayım. Doğu Türklüğü bizden tamamen farklı şartlar altında. Bunu Çarlık Rusya'sıyla başlayan istilaya falan bağlamakta manasız. Çarlık Rusya oraları 19'uncu yüzyılın başında aldı. Peki 900 yüzyıl Anadolu'ya gelen Türklerle orada kalan Türkler arasında niye ilişki olmadı? Bunun faturasını da Ruslara çıkarmak mümkün değil. Bir tür kopma oldu. Bunu diriltmek için de bir sebep yok. Ben, onlara karşı bizim, aynı dili konuşan insanların en çağdaşlaşmışı olarak bir takım ahlaki yükümlüklerimiz olduğunu düşünüyorum. Bunu yapabilecek imkanlarımız ise çok sınırlı. Biz çağdaşlaşma tecrübelerimizden onların yararlanmasını sağlamalıyız. Bu bir ahlaki yükümlülüktür. Bu konuda söyliyeceklerim bunlar.

Yeni-Osmanlı hareketine gelince; Türkiye'nin federasyon şeklinde eski Osmanlı topraklarına hükümran olması şekliyle değil; bu topraklar üzerinde oluşturulacak demokratik ve özgürlükçü bir sistem şekliyle katılıyorum. Çünkü, bu coğrafyanın insanları Osmanlı döneminde ve Bizans döneminde bir arada yaşadıkları için ciddi bir dil ve din yakınlığına sahipler. Balkanlardan, Kafkasya'ya kadar ki coğrafyada şu an yaşanan sorunlar,– Bosna–

Hersek'ten tutun da, Çerkez, Ermeni, Gürcü Azeri çatışmaları, İsrail sorunu ve bizim için çok önemli olan Kürt sorunu– bu ortaklıklar nedeniyle demokratik ve özgürlükçü bir Yakın Doğu Federasyonu ile çözümlenebilir diye düşünüyorum. Ben Türk–Kürt federasyonuna karşıyım. Bu bir çözüm olamaz. Ama demin ifade ettiğim büyük yapı içinde sadece Türkiye Kürdistan'ı değil, İran ve Irak Kürdistan'ı da birleşik bir birim oluşturabilirler.

Şimdi telaffuz edilen Neo–Osmanlılığın arkasında ise bir şovenlik sezinliyorum. Bu şövenlikten arınarak, tarihin yüzlerce binlerce yılı bu bölğede bir arada yaşamış ve ortak kültürel izler bırakmış insanların böyle bir Yakın Doğu Federasyonu altında toplanmasının; bölgenin birçok sorununu da çözeceğini düşünüyorum.

Siz bu açıklamayla aynı zamanda kendi toplumsal projeniziortaya koydunuz. Peki size göre bu projenin gerçekleşmesinin araçları neler olabilir?

Bana öyle geliyor ki buna hazırlanmak için, bizim kendi aşırı milliyetçi tutumumuzdan vazgeçmemiz lazım. Örneğin, bu bölgelerde yaşayan insanlar, kendi tarihimizi kurarken şovenlikten kurtulup, geniş düşünmeliyiz. Almanya'da, Amerika'da, İngilitere'de okuyoruz; İngilizce ,Almanca kullanıyoruz ama; Arapça, Ermenice vb. kullanmıyoruz. Eğer, biz, şovenlikten kaynaklanan küçük görme veya düşmanlık duyma durumlarından kurtulursak; Türkiye'de yeni ve eski Yunancayı öğretecek merkezleri geliştirirsek, Arapça yaygınlaşırsa; insanlar Bulgarca, Rusça öğrenmeye heves ederlerse bir temel oluşacaktır. Osmanlı bu toprakları altı asır yönetti. Bu yönetim sadece zulümle açıklanamaz. Zulüm kısa dönemde sonuç verir ama yaşayabilmek için insanların belirli ortak hareket ka-

lıplarını benimsemesi gerekir. Bu olmuştur.

19'uncu yüzyılın ortaya çıkardığı menhus fikirlerin en menhusu milliyetçiliktir. Milliyetçilik bu coğrafyaya çeşitli yerlerinden dinamit koydu. Biz bundan arınmakla, kendimizi bu kültürel tarih temeli üzerinde barış içinde ve demokratik bir biçimde yaşamaya hazırlayabiliriz. Yapmamız gereken şey bu sanıyorum.

Bu belki fazla hayali görünüyor ama, pek çok meselenin bugünden yarına çözülemeyeceğini ancak uzun perspektifte halledilebileceğini unutmamak lazım.

Bu süreçte, önerdikleri projelerle İslâmi kesim bir alternatif oluşturabilir mi?

İslâmcılar tek tip değil. Müslümanların da aralarında çok ciddi farklılıklar var. Mesela, Refah Partisi, bana göre ulaşacağı yerin en üst noktasına ulaştı. Refah Partisi; bugün partiler arasında en dinamik olanı. En çok değişiklik vaadedeni.

Ben, İslâmi kesimdeki yenilenme teşebbüslerini çok iyi işaretler olarak görüyorum. Ama, benim size anlattığım mekanizmanın gerçekleştiricilerinin onlar olduğunu zannetmiyorum. Çünkü eninde sonunda en azından iki kesimli, –Müslümanlar ve gayri müslümler- hiyerarşik bir yapı ortaya çıkacak.

Benim Yakın Doğu Federasyonu için önerdiğim demokrasi modeleni benimsemeyecektir. Belli derecelerde hoşgörüden bahsedeceklerdir. Onlarla işbirliği yapmak gerekir, ama mekanizma olarak onlara bel bağlanabileceğini sanmıyorum.

"2. Cumhuriyet" ve değişim istemleri ile Yeni Dünya Düzeni arasında size göre nasıl bir ilişki var?

Mutlaka bir etkilenme var. Açık söylemek gerekirse, Türkiye'de radikal hareket sathi bir harekettir. Türkiye'de sol uzun yıllar gençlik ve öğrenci kesimine dayanmıştır. Anti-emperyalizm ile milliyetçiliği karıştırabilecek ideolojik bulanıklığa girmiştir. Öğrenci hareketlerinde Fransa'daki hareketleri örnek almak türü, moda yaklaşımlar hakimdi. Bugünde aynı sathiliğin Türkiye'de geniş kesimleri etkilemesi sözkonusu. Etrafınıza bakınca, lastik ayakkabı markalarından geçemiyorsunuz. Bu Türkiye'ye özgü birşey değil.

Ama hiç kimse, gerçekten iki kutupludan tek kutapluya dönüştüğü düşünülen dünyaya, anlamını tam veremiyor. Bunun içinde, tek kutuplu dünyanın en kolay, en belirgin dışsal özelliklerine bir öykünmeye gidiyor. Nedir o? Belli bir giyim tarzıdır, saç kesme biçimdir, sık sık değişen belli müzikler vb. Ancak yapılması gereken, bunlarla mücadele etmek falan değil, hem bu dünyada yaygınlaşan moda akımlardan haberdar olmak hem de eski kültürel değerlerimizle ilişkilerimizi kopartmamak. Yani aynı zamanda hem daha milli hem daha enternasyonalist olmak. Bana yapılması gereken bu gibi görünüyor.

Toktamış ATEŞ

2. Cumhuriyet tartışmaları abesle iştigalden başka bir şey değildir

Toktamış Ateş siyaset bilimci. 1944 İstanbul doğumlu. İ. Ü. İktisat Fakültesi'ni bitirdi. 1969 yılında aynı fakültenin siyaset ilmi kürsüsünde asistan oldu. 1981 tarihinde profesörlüğe yükseldi. Halen Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasal Tarih Anabilim Dalı öğretim üyesi. Yapıtlarından bazıları şunlar: Demokrasi, Türk Devrim Tarihi, Kemalizmin Özü, Siyasal Tarih, Türk Dış Politikası, Niçin YÖK Değil, Osmanlı Toplumunun Siyasi Yapısı.

"...2.Cumhuriyetçilerin argümanlarını net olarak hiçbir yerde bulamadım. Her aklına gelen birşey söylüyor. Bunlar özel sektörcü mü, bunlar piyasa ekonomicisi mi, bunlar liberal mi, bunlar sosyalist mi, solcu mu? Ne oldukları da belli değil. İsim vermeyeceğim; aynı adam bir yerde kendisini marksist, sosyalist, bir başka yerde piyasa ekonomicisi başka yerde ise liberal olarak değerlendirmektedir. Bunlar orijinal olmaya çalışan bir takımdır. Medyada da bir yer bulduklarından, bizleri de burada abesle uğraştırmaktadırlar. Başka hiçbir manası yoktur. Yoksa bugün karakolların durumu, bugün hapishanelerin durumu, mahkemelerin işleyişi, yerel yönetimlerin durumu, güneydoğu sorunu, istihdam sorunu, sağlık sorunu... Bunlar dev gibi sorunlardır ve bunların hepsiyle uğraşmak zorundayız. Ama bunlarla uğraşmak için rejimin adını değiştirilmesinin gereği nedir?"

İlk sorumuz bu soruşturmada hemen herkese yönelttiğimiz ortak bir soru. Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını nasıl tanımlıyorsunuz? Türkiye Cumhuriyeti'nin 70 yıllık tarihini bu iki kavram açısından değerlendirir misiniz?

Önce genel bir yanılgı var. Cumhuriyet ve demokrasi aynı şey değildir. Bir cumhuriyet, demokrasi olmayıp, totaliter bir rejim olabileceği gibi, bir demokrasi de monarşi olabilir. Gerek tarihte, gerekse günümüzde, bunun çok sayıda örnekleri vardır. Örneğin; günümüzün istikrarlı demokrasilerinin büyük bir çoğunluğu; başta İngiltere olmak üzere, İskandinav ülkeleri, Belçika, Hollanda monarşidir. Fakat, demokrasiyi pekâla yaşatmışlar ve bugün için olabildiğince ileri bir noktaya getirmişlerdir. Buna karşılık, örneğin, faşist bir devlette cumhuriyet adını alabilir. Ama, bunun demokrasiyle bir ilişkisi yoktur. Dediğimiz gibi, her cumhuriyetin mutlaka demokrasi , ya da her demokrasinin mutlaka cumhuriyet olması gerekmiyor; ancak, cumhuriyet ve demokrasi aslında birbirini bütünleyen, birbirine uygun iki rejimdir. Yani bir demokrasinin, monarşide olması pek uygun bir durum değildir; ya da, bir cumhuriyetin demokrasi olmaması pek uygun değildir. Bir cumhuriyetin demokrasi olması, ya da bir cumhuriyetin demokrasi içinde yaşaması genel kavrama uygun bir durum ortaya çıkartır.

Meseleyi Türkiye açısından ele aldığımız zaman, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemden, 1946-50'lere kadar demokrasinin, hatta güdümlü bir demokrasinin olduğunu söylemek zordur. Fakat, soruyu, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 ila 1950 arasındaki döneminin nasıl isimlendirilmesi gerektiği şeklinde sorduğumuz zaman; gerçekçi bir şekilde yanıtlamak durumundayız.

2. Cumhuriyet tartışmaları

Bir kere şunu vurgulamak gerek ki, 1993'ün kavramlarıyla 1920'lerin dünyası değerlendirilemez. Bu bakımdan 1920'lerin Türkiye Cumhuriyeti'nde "demokrasi yoktu" derken bir parça insaflı olmak durumundayız. Çünkü 1920'lerin dünyasında, bugünkü Avrupa demokrasilerinin büyük bir bölümünde de kadınların oy verme hakkı da yoktu. 1920'lerin dünyasında ABD'nin pek çok eyaletinde zencilerin oy verme hakkı yoktu. Dünyanın pek çok demokrasisinde okuma yazma bilmeyenlerin oy verme hakkı yoktu; diploması olmayanların oy verme hakkı yoktu; belli bir oranda vergi vermeyenlerin oy verme hakkı yoktu, veya belirli bir süre ikamet sahibi olmayanların oy verme hakkı yoktu. Yani meseleyi 1993'lerin gözlüğüyle incelediğimiz zaman, 1920'lerin dünyasında, dünyanın hiçbir yerinde demokrasi yoktu. Bir kere bunu ortaya koymakta fayda var.

İkincisi; 1920'lerin hareketi bir devrim hareketidir. Bir devrim sürecinde demokrasinin olmasını bekleyemezsiniz. Dünya üzerinde bugün istikrarlı demokrasiler olarak gördüğümüz bütün devletlerde, bu demokrasinin başlangıç noktasını oluşturan devrim sürecinde antidemokratik bir tavır olmuştur. Hatta, Fransa'da bir terör yaşanmıştır. O terörün arkasından demokrasi gelebilmiştir. Türkiye'yi de bu açıdan değerlendirmek ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarını da demokrasiye geçişin bir hazırlık aşaması olarak değerlendirmek gerekir. Şahsen ben, böyle değerlendiriyorum.

Türkiye Cumhuriyeti'nin nihai hedefinin demokrasi olduğuna inanıyorum. Bu, sadece benim kuru inancım olmakla kalmıyor. Örneğin; Mustafa Kemal'in kendi el yazısıyla bizzat kaleme aldığı "Medeni Bilgiler"de de, Türkiye Cumhuriyeti'nin hedefinin demokrasi olduğu defalarca aynen bu sözcüklerle ifade edilmiştir.

Şimdi demokrasinin bir alt yapısı vardır; bir yaşama zemini vardır. Bu alt yapı nedir? Hiç olmazsa belli bir eğitim düzeyi, belli kültür düzeyi, toplumda örgütlenme, toplumda iletişimin kurulması... Oysa,1920'lerin Türkiye'sine bakarsak; fevkalade yorgun, perişan bir halkla karşılaşırız. Eğitimli kadrolarının çok büyük bir bölümü savaşlarda yitirilmişti. Toplumda, örgütlenme hemen hemen yoktu. İşçisi yok, sendikası yok. Gençlik örgütleri, talebe cemiyetleri ise İstanbul Dar-ül Fünun'da fevkalade cılız bir durumdadır. Bunun dışında, zaten, Türkiye'nin hiçbir yerinde üniversite yok, öğrenci yok. Basın, İstanbul'da kalmış; Ankara'ya karşı tepki içinde. Zaten basının tirajını düşündüğümüz zaman da fevkalade ufak bir tiraj sözkonusu. Toplumda iletişim yok. Böyle bir toplum içinde demokrasiyi beklemek, aslında hayalperestliktir.

Yani, cumhuriyetin, demokratik olmayan bir takım önlemlerle kurmak istediği rejim; demokrasidir. Bunun demokrasi olduğunu da, daha sonra, 1946'da kolayca demokrasiye geçilmesiyle görüyoruz. Bu biçimde demokrasiye geçişisin, Dünya üzerinde başka bir örneği yoktur. Dünya üzerinde hiçbir totaliter, ama monarşi, ama diktatör olsun, hiçbir totaliter kendi gönül rızasıyla iktidarı bırakmamıştır.

Aslında ben cumhuriyetimizi, daha doğrusu Türk devrimini şöyle tanımlıyorum: Teokratik esaslara dayalı bir teokrasiden, halk egemenliğine dayanmaya çalışan cumhuriyete geçiş. Dikkat edin! Halk egemenliğine dayanan değil, dayanmaya çalışan diyorum. Monarşinin kullarından, cumhuriyetin vatandaşına geçiş evresi sözkonusu. Devrim budur. Bunun dışında kalanlar; şapkaydı. alfabeydi vb... teferruattır. Bu devrimin, parçalarıdır. Devrim kuldan vatandaşa geçiştir. Vatandaşı bir kez oluşturduğunuz zaman, cumhuriyet bunu oluşturmuştur, o vatan-

daş nasıl olsa demokrasiye geçecektir. Ve geçmiştir.

Düşününüz ki, Türkiye'nin, 1950'li yıllarda demokrasiye geçtiği zaman fert başına düşen ulusal geliri, yılda 250 dolar civarında. Ondan sonra, uzun yıllar 1000 dolar ulaşmanın mücadelesi yapılmıştır. Ve uzun yıllardan beri de 2000 dolara ulaşmanın mücadelesi yapılıyor. Dünya üzerinde laik demokrasiyle yönetilen hiçbir müslüman ülke yoktur. Bugün, halkının çoğunluğunun müslüman olduğu ve 2000 dolar civarında bir milli geliri olan hiçbir ülkede, Türkiye'deki kadar bile demokrasi sözkonusu değildir. Bunun bir istisnası Hindistan'dır. Hindistan'da kendi özel koşullarından dolayı bunu yürütmektedir. Bunlar da, zannediyorum 70 yıllık cumhuriyetimizin bir anlamda muvaffak olduğunu; amaçladığı hedefe gittiğini göstermektedir.

Özellikle, "2.Cumhuriyet" açılımını yapan çevrelerden, şimdi sizin yaptığınız belirlemeye direkt karşıdan sayılabilecek bir tanımlama geldi. Diyorlar ki "Türkiye Cumhuriyeti devleti ceberrettur; bunun arkasında da Kemalist ideoloji yatmaktadır." Bunun en pratik ve göze görülen örneği olarakta"altı ok"un içinde demokrasi ögesinin bulunmamasını gösteriyorlar. Bu yapının, aslında bir" asker- sivil bürokrat iktidarı" olduğunu söylüyorlar. Yine örneğin; "sınıfsız, imtiyazsız bir toplum"şeklinde açımlanan "Halkçılık" ilkesinin faşizan bir ilke olduğu yolunda eleştiriler var...

Bunlar hep duyduğumuz tanımlamalar. Ancak bunlar, biraz zorlama yaklaşımlar. Neden zorlama oluyor? Şundan dolayı: Bir kere altı ilke, "Altı ok" Kemalizmin bütün amaçlarını hedeflememektedir. Bunların bir kısımını hedeflemektedir. Mesela "Altı ok" arasında "Bağımsızlık"ta

yoktur. Yani şimdi,Kemalist modelin bağımsızlıktan yana olmadığını söylemek mümkün mü? "Altı ok" arasında anti-emperyalizm de "çağdaşlaşma" da yoktur. Kemalizmin çağdaşlaşmamanın peşinde olduğunu söylememek mümkün mü? "Altı ok", Kemalizmin hedeflerinin önemli bir kısmını temsil eder. Ancak "Altı ok" arasında yer almayan, Kemalizmin hem ruhunda hem uygulamasında yer alan bir sürü ilke, bir sürü hedef "Altı ok" arasında yer almamıştır. Bu bakımdan bu eksik bir tanımlamadır, zorlama bir tanımlamadır, yanlış bir tanımlamadır.

Gelelim halkçılık ilkesine. "Halkçılık" ilkesinin "imtiyazsız, sınıfsız bir toplum" düşlediğine kuşku duymuyorum. Fakat imtiyazsız, sınıfsız bir toplum düşlemenin de gericilik olduğunu ya da totaliterizm olduğuna inanmıyorum.

Öyle zannediyorum ki kendine solcuyum diyen herkesin nihai olarak imtiyazsız, sınıfsız bir toplumu hedeflemesi ve bunun umudunu taşıması beklenir. Ama halkçılık ilkesi bunu yapabilecek, yerine getirebilecek bir ilke midir? Hayır. "Halkçılık" ilkesinin içinde, korporatif bir devlet anlayışı vardır. "Halkçılık" ilkesinin içinde iyiniyetli bir takım ütopik beklentiler de vardır. Hani kimi Atatürkçülerin, kimi Kemalistlerin söylediği gibi ,benim gözümde "Halkçılık"ilkesi, demokrasi demek değildir. Halkçılık, o günün koşulları içinde halka dayanmaya çalışan, halkın siyasal katılımını arttırmayı hedefleyen bir ilke olarak yorumlanabilir ve ben öyle yorumluyorum.

Biz, bugün 1993'te, 1930'ların dünyasını 93'ün gözlüğüyle görmeye çalışıyoruz. 2.Cumhuriyetçiler, bunu ihmal ediyorlar. 1930'ların dünyası, totaliter rüzgârların estiği bir dünyadır ve bu rüzgarlardan, bugünün Batı demokrasilerinin hemen hepsi, şu ya da bu oranda nasibini

almıştır. O günlerin Türkiye Cumhuriyeti'nin bundan nasibini almaması zaten mümkün değildir.

Ama 2.Cumhuriyetçi adını kendilerine lâyık gören insanların ilginç bir takım iddiaları oluyor; doğrulanmayan iddialar.

Önce ortaya bir laf atıyorlar, ondan sonra, o lafa kendileri de inanıyorlar ve onun üzerine bir model oluşturuyorlar. Ancak, bu cumhuriyetin kuruluş felsefesine, ideolojisine sahip çıktığım için; günümüz Türkiyesi'nde yaşanan bir sürü iğrenç tavrı desteklediğim zannedilmesin. Böyle bir şey mümkün değil.

70 yıl sonra, bugün gelinen noktada, Kemalizm hâlâ toplumu kucaklayabilecek, sorunlarına çözüm üretebilecek bir yapıda mı?

Bu, Kemalizmi nasıl tanımladığınıza bağlı. Örneğin: Kemalizm, Kenan Evren'in otoriter rejiminin ideolojisiyse elbette ki toplumun 50 sene gerisinde kalmış bir ideolojidir. Fakat Kemalizm, anti-emperyalizm ise, eğer Kemalizm çağdaşlıksa, bağımsızlıksa, laiklikse, cumhuriyetçilikse; bu toplumu bugün de kapsar bunlar. Ve, bu toplum bu ilkelere hâlâ sahiptir. Yani eğer Kemalizm çağdaş olmaksa, bu toplum açısından, bunun elbette bir anlamı vardır. Ama eğer, Kemalizmin ilkelerini bir takım kalıplar olarak alıp; o kalıpları, bugünün Türkiyesine monte etmeye çalışırsanız, elbette edemezsiniz. Zaten bu Kemalizmin mantığına da aykırı birşeydir. Mesela Mustafa Kemal, Cumhuriyeti gençliğe emanet ediyor. Cumhuriyeti hangi gençliğe emanet ediyor? 1930'ların gençliğine emanet etmiyor. 1940'larda 40'ların, 1960'larda 60'ların, 1990'larda da 90'ların gençliğine emanet ediyor. Zaten Kemalizmin içinde bir dinamizm var. Eğer bu dinamizmi

doğru yorumlar, bu dinamizmi topluma uyarlamaya çalışırsak, bugünün değişen Türkiyesi açısında da Kemalizmin anlamı ve yeri vardır.

Kemalizmin anti- emperyalist olma iddiasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Şunun için soruyorum; şimdi Lozan görüşmelerinin arasında yapılmış bir İzmir İktisat Kongresi var. Bu kongrede alınan kararlar, Batıya, Türkiye'de kapitalist bir ekonomik formasyonun örgütleneceği yolunda açık mesajlar içermektedir. Yani amaç kapitalist dünyaya entegre olmaktır. Bu ayrıca yükselmekte olan sosyalist düşünceye karşı bir saf belirleme işlemi olarak da yorumlanır. Yine buna bağlı olarak bazı tarih yorumcuları, Kurtuluş Savaşı'nın abartılacak boyutlarda olmadığını, bu topraklarda anti- emperyalist diye tanımlanacak bir savaşın yapılmadığını iddia ediyorlar. Şimdi bize, terminolojinizdeki emperyalizm tanımını da yaparak; bu iddiaları değerlendirebilir misiniz?

Emperyalizmin evrensel tanımı, -Lenin'le beraber gelişen- olgunluk çağına ulaşan kapitalizmin, pazar ve hammadde için, silahlı kuvvetlerinin de gücüyle kendi sınırları dışına taşarak etkisini genişletmesidir.Yani kapitalizmin evrensel olarak olgunlaşma dönemine gelmesidir. Ben, bu tanıma tamamen katılıyorum. Şimdi, Mustafa Kemal, emperyalizm derken, Lenin'in tanımladığı gibi bu kadar ayrıntılı bir emperyalizm tahlili yapıyor muydu, emin değilim. Mustafa Kemal'in emperyalizme karşı olması, emperyalizme karşı olduğunu söyleyen Sovyetler Birliği'nden destek sağlamak için ve de yabancı istilacılara karşı toplumu bir hareket olarak ortaya çıkartabilmek için kullandığı bir kavramdır. Benim kafamdaki kav-

ramla, Mustafa Kemal'in kafasındaki kavram ne derece örtüşür bilemem.

Fakat altını çizmek istediğim önemli bir husus var: 1923 İzmir İktisat Kongresi'nden çıkan fotoğraf elbette devletçilik ve sosyalizm değildir. Zaten dünyada hiç kimse Mustafa Kemal'in sosyalist olduğunu söylememiştir, söylemez de.

Mustafa Kemal pekala özel sektörcü, piyasa ekonomisinden yana olan ve kapitalizm içerisinde kalkınmaya çalışan bir liderdir. 1929'a kadar... İzmir İktisat Kongresi'de bu çerçeve içinde toplanan ve yabancı sermayeyi, piyasa ekonomisini reddetmeyen, bireye ağırlık veren; kapitalist diyebileceğimiz bir kalkınma modelini benimseyen görüşler ileri sürmüştür; ama aynı günlerde, kapütülasyonların kaldırılmasını kabul etmeyen Fransızların ısrarı nedeniyle; Türk delegasyonunu Lozan'dan geri çağıran da yine Mustafa Kemal'dir. İsmet Paşa Lozan'dan ayrılırken şunu söylemiştir; "Çok üzerimize geliyorlar, her şeyi veriyoruz, ama veremiyeceğimiz bir şey var, o da ülkemizin ekonomik bağımsızlığıdır."

Şimdi, batı modelinden yana olmak ve kapitalizmle kalkınmak başka birşeydir, emperyalizmin sultası altında yaşamayı kabul etmek ayrı birşeydir. Mustafa Kemal ve kadrosu, ne denli bilinçli olduklarını yine bilemem, kapitalizm içinde kalkınmayı amaçlıyorlardı, ama emperyalizme karşıydılar.

Ben şahsen Kurtuluş Savaşı'nı elime geçen her belgeden inceledim. Bu belgelerin en iyileri de Harp Tarihi Tetkik Dairesi'nin en ufak ayrıntıya kadar, hani sofrada yenilen yumurta sayısına kadar yapılmış araştırmalarıdır. Bunları inceledim, pekala ciddi bir mücadeledir ve büyük bir savaştır. Bence Türk tarihinin en büyük savaşı, Sakarya Savaşı'dır. Çünkü, savaşların büyüklük ya da kü-

çüklüğü o savaşa katılan orduların asker sayıları ile değil; ortaya çıkardığı sonuca göre değerlendirilir. Sakarya Savaşı, varlık ya da yokluk noktasında ki nirengi noktasıdır. Kaybedilseydi varılan nokta ne olabilirdi, kazanıldı, nereye varıldı. Bu çok önemli.

Türk devrimi, diğer sömürgelere örnek olmuştur. Türk devrimi, dünya üzerinde kendi türünün ilk örneğidir. Bir sınıfa dayanmaksızın, toplumdaki bütün millici güçleri, ulusal güçleri bir araya toplayarak; bir bağımsızlık savaşı yapan ve ondan sonra yeni bir devlet oluşturan ilk devrim modeli. Daha sonra bunu demokratik devrim adıyla benzer şekilde göreceğiz.

Bu şekliyle Türk devrimi, Kuzey Afrika'ya, Ortadoğu'ya, Uzakdoğu'ya, Latin Amerika'ya, Orta Amerika'ya da örnek olmuştur. Bir zamanlar nasıl bizim gençlerimizin odalarını Che Guavera'nın resimleri süslüyorsa, 1940'ların 50'lerin dünyasında Mustafa Kemal'in resimleri, bu saydığım bölgelerdeki gençlerin odalarının bir kısmını süslemiştir. Bunları nasıl inkar ederiz. Bunları nasıl göremeyiz anlamıyorum!

Bizim, bugün 2. Cumhuriyetçi diye ortaya çıkan arkadaşlarımız, isim vermek istemiyorum, ama bunların arasında alanlarında çok iyi insanlar var; saygı duyduğum, yazılarını zevkle okuduğum insanlar var; fakat bilmedikleri konularda ahkam kesiyorlar. Neyin peşinde olduklarını anlamak mümkün değil.

Dünyanın her yerinde ileriye doğru giden bir çizgi vardır. Toplumların yaşamında ilerleyen bir çizgi vardır. Çin'de Mao, Sun Yat Sen'e sahip çıkar. Eski Sovyetler Birliği'nde Lenin, Dekamberist subayları, Çara karşı ayaklanan subayları, Rusya' daki ilerici hareketlerin başlangıcı olarak alır. Bizim bugün, kendine solcu sıfatını da lâyık gören arkadaşlarımız, Kemalist çizgiyi inkar etmek

istiyorlar ki bu, insanları köksüz bırakan, havada bırakan bir şeydir.

Sivil toplum adına vermek istedikleri ödün var. Dünyanın neresinde, din bir sivil toplum kurumu olarak değerlendirilirken; laiklik, otoriter, gerici bir hareket olarak görülebilir. Bu bütün kavramların saptırılmasıdır. Bu kafada bir metaformozdur bence, başka bir şey değildir.

Türkiye de bir değişim talebi var. 70 yıl sonunda toplumun çeşitli kesimlerinden zorlamalar var. Siz bu değişim taleplerini neye bağlıyorsunuz? Türkiye'nin 70 yıl sonunda geldiği noktadaki sorunları, sizce neler?

Değişim talebi sadece Türkiye de yok. Dünyanın her yerinde var değişim talebi. Bütün dünyada insanlar değişim istiyorlar. Daha güzel bir yaşam tarzı istiyorlar. Daha çok tatil istiyorlar. Denize girmek istiyorlar .Güzel yemekleri tatmak istiyorlar. Geniş evlerde oturmak istiyorlar. Çocuklarına iyi bir eğitim vermek istiyorlar Daha iyi sağlık hizmetleri istiyorlar. Çünkü, dünya küçüldü. İnsanlar, bir televizyon düğmesine bastıkları zaman; dünyanın öbür ucunda olan bir olayı naklen , anında izleyebiliyor. İnsanların yasam tarzlarını, eğitim biçimlerini görüyorlar. Yani artık dünya, küçük bir dünya. Hiçbir yer, hiç kimseye kapalı degil.

Bu hızlı değişim talebi, ekonomik olarak karşılığını bulmadığı zaman sosyal patlamalar çıkıyor ortaya. Bir zamanlar, Türkiye'de, bir general -ne derece bilincindeydi bilmiyorum bu lafı söylerken- kendi askeri müdalalelerine gerekçe olarak şunu söylemişti: "Türkiye de sosyal gelişme ekonomik gelişmenin önüne geçti" demişti. Yani, Türkiye de toplumsal talepler ekonominin bunu karşılayacağı oranın üzerine çıktı; ekonomi bu ta-

lepleri karşılayamıyor. Ceket dar geliyor, patlıyor. O zaman nedir çare? İki çare var. Ya ceketi büyüteceksiniz, yani ekonominin verimliliğini arttıracaksınız; ya da toplumdaki talebi kısacaksınız. İşte bu da , demokrasiden uzaklaşılmasıdır.

Yani 70 yıl sonra Türkiye'nin sorunu sermayedir. Bundan 70 yıl önce de sermayeydi. Cumhuriyet, o kimilerinin beğenmediği Cumhuriyet , Türkiye de bir üretim için gerekli olan üç faktörden birisini, olmayan birisini oluşturmuştur: İnsan gücü. Çünkü üretim için üç şey gerekir: Emek (yani insan) sermaye ve hammadde.

Bizim iyi kötü üretime katacağımız hammaddemiz vardı. Sermayemiz ve insan gücümüz yoktu. Cumhuriyet sermayeyi oluşturamadı; fakat, insanı oluşturdu.

Bugün Türkiye mühendisleri işsiz olan, doktorları iş bulamayan, kimyagerleri işsiz olan, işletmecileri seyyar satıcılık yapan bir Türkiye'dir.

Bugün, her alanda, elektronikten atom fiziğine kadar, tıp'tan işletmeciye kadar, Türkiye'nin yetişmiş elemanı vardır. Yetişmiş eleman sorunu yoktur. Bu durumda, bizim şimdiki sorunumuz sermayedir.

Sermayemizin olmamasının nedenleri ayrı bir sorudur, ama şunu söyleyebiliriz: Cumhuriyetimizin toplumda bir sermaye oluşturmak için çabaları da olmuştur. 1920 lerin dünyasında kapitalizm içinde kalkınmaya çalışılınca, devlet eliyle bir kapitalist sınıf yaratılmaya çalışılmıştır. Bunun abartılmış bir örneği de Menderes 'tir. "Her mahallede bir milyoner yaratacağım" demek, Türkiye de bir sermayedar sınıfı yaratacağım demektir. O da becerememiştir. Son anda, Özal, bir sermayedar sınıfı yaratmıştır. Aynı Özal, 2. Cumhuriyetçileri de yaratmıştır.

"2. Cumhuriyetin" argümanlarını nasıl değerlendiri-

yorsunuz? Devletin ekonomiden elini çekmesi vb...

2. Cumhuriyet tartışmaları abesle iştigalden başka hiçbir şey değildir. Elbette toplumumuzda çok derin yaralar vardır. Düzeltilmesi acilen gerekli çok önemli hususlar vardır. Ama, bunları düzeltmek için rejimin adını 2. Cumhuriyet olarak değiştirmek lüzumsuzdur. Aynı isim altında bunlar düzeltilebileceği gibi, rejimin adına 2. Cumhuriyet dersiniz, aynı çarpıklıklar yine devam edebilir. Bu bakımdan 1. Cumhuriyet, 2. Cumhuriyet tartışması abestir. Biz, bu tartışmayı daha önce de yaşadık. 1960 , 27 Mayıs sonrasında, Anayasa Komisyonu rejime 2. Cumhuriyet adını verdi. Ankara Hukuk Fakültesi ve Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi hocalarının oluşturduğu grup 27 Mayıs sonrasına 2. Cumhuriyet dedi. İstanbul'daki Anayasa Komisyonu ise- **Sıddık Sami, Tarık Zafer, Hıfzı Veldet, Hüseyin Nail Kubalı,** şimdilik aklıma gelen bunlar- buna karşı çıktı. Ve o zamanlar bu isim tutmadı. Önce birkaç makalede kullanıldı, gazeteler biraz pompaladı, ama yine de tutmadı.

Aslında 2. Cumhuriye tartışmaları, bir kavram kargaşası yaratmaktan başka hiçbir şey değildir. Hiçbir manası da yoktur, zaman kaybından başka birşey de değildir. Doğrusunu isterseniz zaten sadece 2.Cumhuriyet'i tartışmaya getirecek olsanız; lüzum yok derdim. Ancak, onu öncesi ve arkası ile tartışmaya getirdiğiniz için, benim açımdan da konuşmak bin anlam ifade etti.

Şimdi 2.Cumhuriyet'in argümanlarına gelince. Çok samimi olarak ben, 2.Cumhuriyetçilerin argümanlarını net olarak hiçbir yerde bulamadım. Her aklına gelen birşey söylüyor. Bunlar özel sektörcü mü, bunlar piyasa ekonomicisi mi, bunlar liberal mi, bunlar sosyalist mi, solcu mu? Ne oldukları da belli değil. İsim vermeyeceğim; aynı

adam bir yerde kendini marksist, sosyalist ; bir başka yerde piyasa ekonomicisi olarak değerlendirmektedir; bir başka yerde liberal olarak değerlendirmektedir. Bunlar orijinal olmaya çalışan bir takımdır. Medyada da bir yer bulduklarından, bizleri de burada abesle uğraştırmaktadırlar. Başka hiçbir manası yoktur. Yoksa bugün karakolların durumu, bugün hapishanelerin durumu, mahkemelerin işleyişi, yerel yönetimlerin durumu, güneydoğu sorunu, istihdam sorunu, sağlık sorunu... Bunlar dev gibi sorunlardır ve bunların hepsiyle uğraşmak zorundayız. Ama bunlarla uğraşmak için rejimin adını değiştirilmesinin gereği nedir?

Bu değişim talepleri içinde bir de "emperyal vizyon" projeksiyonu var. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Aslında, hoşlanmadığım birşey de; 2. Cumhuriyetçilerin bir kısmının da kendine Yeni-Osmanlıcı adını vermeleridir. Yani Osmanlının eskisi matah mıydı da, yenisi aranıyor? Bunu da anlamak mümkün değil. Tarihimizin bir bölümü olan Osmanlı İmparatorluğu iyisi ile kötüsüyle tarih olmuştur. Bunu yeniden canlandırmak istemenin altında yatan psikolojik ya da gerçek nedenleri anlamak hakikaten mümkün görünmüyor.

Devletin ekonomideki payının azaltılması konusunda neler düşünüyorsunuz?

Bu da lâfazanlıktır, abesle iştigaldir. Türkiye'de 1946'dan itibaren sağ iktidarların hepsi seçim propagandalarında ve hükümet proğramlarında; ekonomideki devlet payının küçültüleceğini savunmuşlardır. Dikkat edin, sağ iktidarlar diyorum. Ve bunların hepsi de, devle-

tin ekonomideki payını büyüterek işin içinden çıkmışlardır. DP'de böyledir, AP'de böyledir, ANAP'da böyledir. Şu andaki koalisyon da böyledir. Hele bunlar arasında ANAP'ın yatacak yeri yoktur. Devletin ekonomideki yerini küçültmekten; rantabl çalışmayan KİT'lerin satılması ve devletin bunlardan dolayı uğradığı zararın ortadan kaldırılması anlaşılıyor. Bre insafsızlar! Bu KİT'ler 1990'a gelene kadar kârlıydılar. Kâr ediyorlardı. Efendim; "Bu kadar büyük yatırımla, bu kadar kâr olur mu? Bunları satalım?"... Ama, satalım dedikçe yenilerini de açıyorlardı. Çünkü, buralar hem arpalıktır, hem de kaynak aktarma aracıdır. Satalım dedikleri zamanlarda da KİT'ler kâr ediyordu. Ama öyle bir 10 sene yaşadık ki; KİT'ler gereğinin iki katı insan istihdam ediyorlar şimdi. Bugünkü kaynakları kendi yandaşlarına tahsis vs.. şekliyle dağıttılar, tufeyli bir zengin sınıfı yarattılar. Teknolojiyi yenilemeyip, eski teknolojiyi bıraktılar. Yani gerekli yatırımı yapmadılar. Yatırım için ayırmaları gereken parayı devlete borç verdiler; devlette aldığı borçlarla başkalarını zengin etti. Ondan sonra da, karşımıza çıkan o inanılmaz büyük zarar karşısında; "bunlar devlete yük" denildi. Evet, devlete yük, ama sizin yüzünüzden yük. Evvelden böyle değildi bunlar. Tam rantabl olmasa bile pekala işleyen müesseselerdi. Ayrıca, kime devredeceksin? Türkiye'de hangi sermayeye devredeceksin? Türkiye de özel sektör pek matah bir durumda mı?

Elbette bürokrasinin olmadığı; tufeyli bir zengin sınıfının yaratılmadığı; devlet kaynaklarıyla ferdin zengin edilmediği bir yapıyı ben de isterim. Ama bunların, bunu istediği yok ki. Muğlak bir takım laflar ediyorlar: "Ekonomide devleti küçülteceksiniz". Devlet ekonomiye keyfinden girmedi ki; 1923'lerde devletin ekonomiye girme hedefi hiç yoktu. Tam tersine; devlet bir kapitalist sınıf ya-

ratmaya çalıştı. Ama baktı olmuyor; 1929 buhranının da etkileriyle birinci 5 yıllık kalkınma planıyla devletçiliğe başlandı. Sümerbank, Etibank vs. o zamanlar kuruldu.

Bugün Türkiye'de, sanayi ile ilğili ne varsa o temeller üzerinde kuruldu.

Şimdi "ekonomiden devleti çekeceğiz" demek, laf değil ki. Nasıl çekeceksin, neyle çekeceksin? Devletin elindeki kaynakları kime satacaksın, kimin elinde para var? Bunların hepsi laf. Boşa konuşuyorlar.

Kısaca siz bu tartışma sürecini olumlamıyorsunuz...

Hayır, kesinlikle olumlamıyorum. Hatta şunu söyleyeyim; ben, Türkiye'nin her sorununu her arenada tartışmaya hazırım.

Örneğin, MGK'nın rejim üzerinde ki tahakkümünün kalkması isteniyor.

Bu tartışılmayacak birşey. Ordu görevini bilmelidir. Genelkurmay Başkanı, Meclis'in, Başbakan'ın emrindedir. Böyle şeyler benim karşı çıkacağım şeyler değildir. Ama bunlara karşı çıkmak için, devletin adını değiştirmenin anlamı yoktur. 1. Cumhuriyet'in suyu mu çıktı ki, 2. Cumhuriyet olsun. Hanımın adı Mine, her haltı yemiş; adını Emine yapınca herşey düzelecek mi?

Peki, bir önceki soruya yeniden geri dönecek olursak. Sizce, KİT'lerdeki tıkanma nasıl aşılabilir?

Siyasal iktidarlar, KİT'lerdeki irrasyonel, rantbal olmayan işletmenin çaresini aramak durumundadırlar. Buralardaki istihdam politikasının gözden geçirilmesiyle, yeni

teknoloji transferi ile, kısacası buralara yatırım yapmak suretiyle bu kuruluşlar hantal ve kambur durumundan çıkartılabilir. Bunları, bu durumda zaten kimse almaz. Bunları satma yönündeki lâflar, boş lâflardır*. Ben de, size bir boş lâf söyleyeyim: Türkiye'de bol miktarda petrol çıkartılmasını teklif ediyorum. Beğendiniz mi bunu? Boş lâf bu! Olsa tabiî çıkartacaklar. Yok. Hani Türkiye'de 200 metre de petrol bulsak herşey güllük gülistanlık olur. Ben bunu talep ediyorum. Olur ya da olmaz, ben bunu talep ederim.

Bu değişim taleplerinin bir boyutunu da sivil toplumcular oluşturuyor. Siz sivil toplum açılımına nasıl bakıyorsunuz?

Sivil toplumu ortaya çıkartan "sınıf"tır. Sivil toplumun ortaya çıkışı burjuvazinin ortaya çıkışına bağlıdır. Türkiye'de böyle bir burjuvazi henüz teşekkül etmemiştir. Yani, sırtındaki semeri şan olsun diyerek odasında tutan adamla, Ankara'da kurtlu peyniri temizleyip, kiremitleri toplayıp, bakanlıklara satan adamla sivil toplum olmaz. Bunların çocukları, torunları şimdi fevkalâde iyi eğitim görmektedirler, dünyanın belli başlı üniversitelerinde bunlar okumaktadırlar. Bunlar da bizim çocuklarımız, bizim insanlarımız. Bir kuşak sonra, Türkiye'de sivil toplum talebiyle ortaya çıkabilecek bir burjuvazi olacağına inanıyorum, ama şu anda olduğuna inanmıyorum. Şu anda, sivil toplum adına ortaya çıkan insanlar, tarihimizi altüst ederek, bürokrasinin yaptığı herşeyi sivil topluma karşı, bunlara karşı olan bütün direnmeleri de sivil toplum direnmesi olarak görmek gibi bir yanlışlık içinde. Örneğin: Bu çerçeve içinde; bir bürokratik hareket olarak Yeni-Osmanlılar, İttihatçılar, Müdafa-i Hukukçular, Halk

Partililer sağcı; buna karşı, Abdülhamit, Vahdettin solcu oluyor. Kuvay-i Milliye'ye karşı, Kuvay-i İnzibatiye solcu oluyor. Efendim, Halk Partisi'ne karşı Terakkiperver Fırka, Serbest Fırka, Demokrat Parti solcu oluyor. Neymiş efendim, halktan geliyorlarmış, halk örgütlenmeleriymiş! Lâfdır bunlar. Hangi halktan geliyor, hangi halkı örgütlemiş? Bunun sivil toplumla hiçbir alâkası yoktur. Bugün, din kurumunu, bir sivil toplum kurumu olarak görmek aymazlıktır, cehallettir.

Din, yukarıdan empoze edilen bir şeydir. Sivil toplum dediğiniz zaman; o toplumda insanların kendi kendilerine, hiçbir baskı olmaksızın karar alma süreçlerine katılmalarıdır. Bugün hangi din kurumunda böyle bir süreç işliyor? Bunların hepsi tepeden inme, baskıcı kurumlardır. Bunları Cumhuriyete karşı sivil toplum adına savunmak mantıksızlıktan başka birşey değildir.

Cumhuriyetimiz demokratik değildir. Kabul. Demokratik diyen arkadaşlarımız da var, ama bu da gülünç oluyor. Ama, 1918'lerin, 1920'lerin, 30'ların Türkiyesi'ndeki siyasal katılıma bakarsak; yani kararların oluşma sürecinde, insanların ne derece bu kararın oluşmasına etki yapabildiğine bakarsak, hiç kuşkunuz olmasın; 1920'lerin, 30'ların Türkiye'si 1910'ların Türkiyesi'nden çok daha ileridir. Katılım çok daha fazladır, ama bu demokrasi midir? Hayır değildir. Demokrasinin çok gerisindedir; ama, Osmanlı'nın da çok ilerisindedir. Bundan kuşku duymamalıyız. Yani Şeyh Said hareketini bir sivil toplum hareketi olarak göremeyiz. Nakşibendiliği bir sivil toplum örgütlenmesi olarak görmek cehalettir, aymazlıktır.

Bu ülkede bazı çevreler kökten, sistematik bir değişimden söz ediyorlar. Siz, böylesi bir değişimi zorunlu

buluyor musunuz? Ya da şöyle sorulabilir; sizce Türkiyedeki bu sistemin, kendisini yeniden üretebilecek kapasitesi var mı?

Evet, üretebilir. Tabii sistemde aksayan noktalar var, demokrasinin aksayan noktaları var. Churchill'in şöyle bir sözü var, *"Demokrasi içinde ortaya çıkan sakıncalar, yine demokratik ortamda, demokrasiyle çözülür."* Katılırım buna. Türkiye bu noktaya gelmiştir. 1920'lerde demokrasinin sorunlarını demokrasi içinde çözemezdi, münkün değildi. Çünkü, demokrasi boğulurdu. Şimdi ise, Türkiye, demokrasi içersinde bu sorunları tartışacak düzeye gelmiştir. Bazılarının beğenmediği 1920'lerin, 30'ların mirası üzerinde bugüne gelinmiştir. Geçenlerde bir tartışmamızda şunları belirtmiştim. Bir toplumda önce demokrasi mi olacak, yoksa önce vatandaş mı olacak? Vatandaş derken; belirli bir kültür birikimi, belirli bir eğitim, belirli bir siyasal alışkanlık, toplumun örgütlenmesi, toplum iletişimini kastediyorum. Önce bunları mı sağlayacaksınız, yoksa demokrasiyi mi? Bizim 2.Cumhuriyetçiler, "önce demokrasi gelsin, bunları sağlarız" diyorlar. Bu olacak iş değil. Bunlar olmadan zaten demokrasi gelmez. Bunlar da gökten zembille inmez.

Batıdaki süreç farklı bir süreçtir. Avrupa'da burjuvazinin siyasal taleplerinin arkasında 600 yılın birikimi vardır. Bizde bunlar yok. Bizde taş çatlasa 1839 Tanzimat sonrasındaki süreçten sözedilebilir. Batıda laiklik alttan gelen bir taleple olmuştur. Bizde laiklik alttan talep edilmiyor, üstten geliyor. Bütün kurumlarımız üstten geliyor. Bunlar üstten geliyor diye kötü kurum değil. Üstten gelen herşey kötü değildir. Napolyon'da imparatordur; Fransızlar Napolyon'u ret mi edecekler? Bugün Alman sosyalistleri Bismarck'ı ret mi ediyorlar? Böyle şey olur mu?

Bunlar tarihin belirli aşamalarının o günkü şartlar içinde ortaya çıkarttığı sentezlerdir. Eğer 1920'lerde Cumhuriyet, içinde demokrasi olmayan tarzıyla Türk devrimini başaramasaydı; biz, bugün çok partili hayata geçemezdik. 1920'lerin Türkiye'si ile çok benzer koşulları yaşayan ülkeler var. İslam ülkelerini, Ortaasya'daki Türk cumhuriyetleri, İran, Arap ülkelerini bugünkü Türkiye ile mukayese edin. Arada müthiş bir fark var.

Size bir örnek vereyim, isim vermekte bir sakınca yok. "Türkiye Günlüğü"nün önceki sayılarından birinde Ferruh Bozbeyli ile yapılan bir röportaj var. Ferruh Bozbeyli, Türkiye'de sag kesimde çok önemli bir isimdir. Hac'tan dönerken bir arkadaşı ile karşılaşıyor, ilk defa gitmiş hacca. Arkadaşı, Bozbeyli'ye Suudi Arabistan izlenimlerini soruyor. Bozbeyli., "Onların da bir Atatürk'e ihtiyaçları var"diyor. Bunu söyleyen Türkiye'de sağ cenahın çok önde gelen isimlerinden birisidir. Mustafa Kemal'i bir heykel olarak, tapınılacak, tartışılmayacak birisi olarak görmemek gerekir. Buna itirazım yok. Ama Mustafa Kemal'i hakça değerlendirmek gerekir.

Sistem kendini yeniden üretebilir dediniz. Bunun dinamiklerini nerede görüyorsunuz?

Türkiye'de son genel seçimlerde kullanılan tercihli oyların miktarına bir bakın. Demek ki insanlar oy kullanırken belirli bir bilinç düzeyine gelmişler. İstemediklerinin üzerine çizik atıp, istediklerini üste çıkartıyorlar. Böyle yüzbinlerce oy verildi. Türkiye'de insanların siyasete olan ilgilerine bakın.Türkiye'de insanların meselelerine sahip çıkışına bakın.

Bugün Türkiye'de aydınlar demokrasiyi kendi lehlerine pek kullanamıyorlar, ama bugün gecekonduda yaşa-

yan insanlar pekalâ demokrasiyi kendi lehlerine kullanabiliyorlar. Bunlar hep siyasal bilincin artmasının, demokrasi içindeki silahların kullanılmasının kanıtlarıdır. Bunlar çok önemli şeylerdir. Bir toplumda insanlar siyasetle olan ilişkilerinde, siyasetin kendilerine getireceğini ya da götüreceğini hesaplayıp; buna göre tavır alabiliyorlarsa, bu sistem kendini üretir. Mutlaka üretir.

Türkiye'de devletin ekonomi üzerinde ciddi bir ağırlığı var. "2.Cumhuriyetçiler" ekonominin serbest piyasa kurallarına uygun işletilmesini istiyorlar ve bunun, Türkiye'nin önünü açacağını belirtiyorlar. Bu süreçte, sınıfların da kendi yollarını bulacağını iddia ediyorlar. Siz ne düşünüyorsunuz?

Türkiye'yi açalım diyorlar. Nereye açıyoruz Türkiye'yi? Bugün Türkiye'de devletin korumacılığını kaldırdığınızda acaba ortaya nasıl bir manzara çıkacaktır? Onlar iyi bir manzara çıkacağını söylüyorlar. Ama ben, kişi başına 2000 dolar milli geliri olan, bu kadar üretebilen bir devletin, kapılarını açtığı takdirde daha iyiye gidebileceğine inanmıyorum.

Onlar gibi düşündüğünüzde, 18'inci, 19'uncu, 20'nci yüzyıllarda emperyalizme karşı verilen tüm anti-emperyalist kavgaların boşuna yapıldığını da söylemek zorundasınız.

Eğer insanlar, bağımsız ulus devletlerini kurmak amacını taşımasaydılar; muhtemelen, daha kalkınmış halde olabilirlerdi. Böyle bir iddiada öne sürülebilir. Bağımsız olmanın, bağımsız kararlar almanın bazı maliyetleri de var tabii.. Bunlara katlanmak zorundayız.

Bugün Türkiye'de devleti ekonomiden çektiğiniz zaman, daha ileri bir noktaya varmanız mümkün değil.

Yani bugün Türkiye'de ekonomi rekabete hazır değildir. Dünya ile rekabet edecek halimiz yok. O zaman ekonomideki korumaları kaldırdığınızda ortaya ne çıkacak? Bunun cevabını vermemiz lazım. Bu bir ütopyadır.

Bağımsızlığın bedelleri var dediniz. 1993 Türkiyesi gerçekten bağımsız mı?

Hayır, değil. Coğrafyanın getirdiği maliyetler var. Her tarafınız fokur fokur. Etrafınızda Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar olursa, bu coğrafya insanlara belirli yükler yükler. Bu çerçeve içinde Türkiye tam bağımsızlığını koruyamamıştır, şu anda da koruyamamaktadır.

Bu 1947'lerde ikili anlaşmalarla başlayan bir süreçtir. 1964 sonrasında, bağımsızlığa daha yatkın, kişilikli bir politika izlenmiştir. Ve maalesef 80 sonrasında tekrar eskiye dönülmüş, eski prangalara girilmiştir. Bugün Türkiye'nin tam bağımsız olduğunu söylemek mümkün değildir.

Ancak, yine de bağımlılığının bir sınırı vardır. Körfez Savaşı'nda bunu gördük; dünyanın bugünkü patronu ABD ve Özal çok istemelerine rağmen Türkiye'yi savaşa sokamamışlardır. Çok istemelerine rağmen sözünün altını çiziyorum. Bu da şunu gösteriyor; Türkiye'de hâlâ bir kamuoyu var ve bu kamuoyu da kimilerinin beğenmediği Cumhuriyetin oluşturduğu bir şeydir. Ve Türkiye'de kendi kendini ilgilendiren konularda karar alan bir süreç işlemektedir. Her ne kadar Genelkurmay Başkanı istifa etmek zorunda kaldıysa da; Türkiye, dışardan empoze edilen böyle bir savaşa girmemeyi başarmıştır. Bu da bağımsızlığı göstermektedir.

Peki sizin açılımlarınız, bu tıkanmışlığa önereceği-

niz alternatif modelleriniz nedir?..

Ben önce, size bunun sloganı söyleyeyim. Sloganın detaylarına daha sonra girelim. "Gerçekten demokratik, bağımsız Türkiye"...

Bunun araçları neler olacak?...

Bunun araçları; insanların siyasal olarak motive edilmesi, insanların kendi meselelerine seçim sandıklarında sahip çıkmasıdır. Yani, suyun başını ele geçirmektir; devleti ele geçirmektir. Bunun başka aracı yoktur.

Peki bunun sınıfsal dinamikleri ne olacak?...

Bunun sınıfsal dinamikleri üzerinde, kendimizi yeniden sorgulamaktayız. Çünkü, uzun yıllar bir işçi sınıfı hareketi olarak gördüğümüz; işçi ve gençliğin dinamizmiyle oluşturabileceğimizi sandığımız bir amacın, bugün nasıl gerçekleştirilebileceğini, doğrusu kendi kendime sormaktayım.

Türkiye'deki işçi hareketinin sorunları vardır; işçi hareketinin dünyanın her yerindeki işçi hareketleri gibi farklı yanları vardır; ama toplumdaki ciddi bir örgütlenme olarak işçileri de ihmal edemeyiz. Kol ya da kafa emeğini satan insanları, ücretlileri, tarımdaki insanlarımızı da bu sürece dahil edip, emeğiyle yaşayan insanların ağırlıkta olacağı bir iktidar yapısı oluşturmalıyız.

Türkiye'de İslâmcı çizgi ciddi bir yükseliş ivmesi kaydediyor. Özellikle, sivil toplumda İslâmın ciddi boyutta etkisine rastlıyoruz. Bu yükselişi de "su başının tutulması"na mı bağlıyorsunuz? Yoksa sosyalistlerin ya da devletin boşalttığı sivil toplum alanının İslam tara-

fından örgütlenmesi olarak mı değerlendiriyorsunuz?...

Her ikisi de var. Fakat 1973 seçimleri sonrasında Milli Selamet Partisi koalisyon ortağı olarak devlete nüfuz etmemiş olsaydı; bu ölçüde etkili olamayacaklardı.

En basitinden bir kaç örnek vereyim; İmam Hatip Meslek liseleri mezunlarını yüksek öğretime önce 1973'te kabul ettirdiler. Daha sonra 1983'te, bu yüksek öğretim kendi alanlarının dışına da taştı. Üstelik, meslek okullarından geldikleri için puan avantajları da var.

Bugün, Siyasal Bilgiler fakülteleri, Hukuk fakülteleri, İmam Hatip Meslek lisesi çıkışlı insanlarla dolu. Bu insanlar hem devlet içinde görev alıyor, devlet içinde kendilerine köprü başı yaratıyorlar, hem de bu imkanlarla toplumun çeşitli kesimlerinde; o sivil toplum örgütlenmesi dediğiniz şeyi örgütlüyorlar.

Türkiye'deki en önemli sorunların başında "Kürt sorunu" gelmekte. Sizin açılımlarınız doğrultusunda Kürt sorununa bakışınız nedir? Sizin değişim düşünceniz içerisinde,Kürt sorunu nasıl bir çözüm buluyor?

Ben, Kürt sorununu suni bir sorun olarak görüyorum. Çünkü, bugün Kürtler, Türkiye'yi oluşturan diğer 26 tane etnik Müslüman gruptan sadece birisidir.Örneğin; Lazlar, Gürcüler, Çerkezler, Boşnaklar, Abhazalar gibi... Bu sayılan grupların hepsinin kendi dilleri, kendi alfabeleri, kendi edebiyatları, kendi gelenek ve görenekleri vardır. Türkiye bu insanların ortak olarak oluşturdukları bir devlettir. Türkiye, Türklerin kurduğu ve Türk olmayanların azınlık olduğu bir devlet değildir. Batıya baktığımız zaman; Almanya'yı Almanlar kurmuştur. Fransa'yı Fransızlar kurmuştur. İtalya'yı İtalyanlar kurmuştur ve azın-

lıklar vardır. Ama Türkiye'yi bu söylediğim insanların hepsi beraber kurmuşlardır. Ve, Türkiye'de bugün, Olağanüstü Hâl Bölgesi'nde yaklaşık 3.5 milyon insan yaşıyor. Bu insanların çoğunluğunun Kürt kökenli olduğunu kabul etsek bile; 2- 2.5 milyon Kürt asıllı vatandaşımız ortaya çıkar. Sadece Marmara bölgesinde yaşayan Kürt asıllı vatandaşlarımızın sayısı ise bunun üzerindedir. Sadece İstanbul'da 1 milyonun üzerinde Kürt vatandaşın yaşadığını bu sabah bir gazetede okudum. Etle tırnak gibiyiz.

12 Eylül yönetiminde pek çok insan ve pek çok grup gibi Kürt kökenli gençlerimizde fevkâlade ağır baskılara maruz kalmışlardır. Bu ağır baskı zaten varolan bir tepkiyi ulusal tepki haline getirmiştir. Buna ek olarak kendi diliyle konuşma, yazma, yayınlama imkanlarını yasakladığınız zaman, birdenbire ortaya ciddi bir reaksiyon çıkmıştır. Dolayısıyla ekonomik koşulların da getirdiği bu olumsuzluk; dışardan da belirli ölçülerde destek gördüğü zaman, bugün Türkiye'deki Kürt sorunu ortaya çıkmıştır. Yoksa ben Türkiye'de Kürt azınlığı, ya da Çerkez azınlığı, ya da Gürcü azınlığı diye insanların ayırdedildiğini ve bu insanların farklı muamelelere maruz kaldığını zannetmiyorum. Size sadece şu kadarını söyleyeyim; bu yıl, İstanbul'un altı yeni ilçesindeki belediye seçimlerinde, adayların ve aday adaylarının yüzde 90'ını Kürt kökenli vatandaşlarımız oluşturmuştur. Öylesine içiçe geçmişiz, öylesine bu toprakları benimsemişiz ki; bir ayrılıkçılık ortaya koymak mümkün değildir. Kürt kimliğinin tanınması deniliyor; elbette tanınıyor Kürt kimliği. Benim gençliğimde Kürt kasetleri satılır, Kürtçe dergiler de çıkardı.12 Eylül koşullarında bunlar yasaklandı. Şimdi zannederim ki kalktı. Sorunun adını doğru koymalıyız. Sorunun adı fukaralıktır. Bugün Kürt hareketi ekonomik

koşullara bir isyandır.

İstanbul'da otomobil galerisi sahibi olan Kürt kökenli insan bu isyanı yaşamamaktadır.

Bu isyan değişimden daha fazla pay alamamanın isyanıdır. Yoksa bunun etnik kökenli bir isyan olduğuna ben katılmıyorum.

" 2. Cumhuriyet" tartışmalarının bir kenarında da başka bir açılım durmakta. Açılımı sunanlar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 1. Dünya Savaşı konjonktürünün ortaya çıktığını, ancak bu süreçte, sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini alamadığını, onun dışında tüm güçlerin sahnede olduğunu söylüyorlar. Buradan hareketle Türkiye'nin geçmiş mirasıyla barışarak "emperyal vizyon"a sahip bir ülke olarak; bölgede etkili bir güç odağı olabileceğini vurguluyorlar. Siz, Türkiye'nin böylesi bir vizyonu kaldıracak güce sahip olduğuna inanıyor musunuz ya da böylesi bir tasarımın yaşama geçmesi mümkün mü?..

İmkan var mı? Fert başına 2000 dolar milli geliri olan, ürettiği belli olan, sermayesi belli olan bir toplumuz. Yani, bunu ileri sürenlerin samimi olarak akıl sağlıklarından şüphe ediyorum. Bunu eğer gençler yapıyorsa, heyecanlarına veririm; ancak, yaşı kemale ermiş birileri bunu yapıyorsa bir ruh doktoruna ihtiyaçları vardır derim.

Bugün Türk kökenli cumhuriyetlerle ilişkilerimizi, Amerika'nın İran modelinin yayılmak istememesi belirlemektedir. Amerika, oraları İran'ın baskısına sokmamak için bizim önümüze yol açmaktadır. Ondan dolayı bu kadar rahatız. Türkiye'nin bunu gerçekleştirecek ekonomik potansiyeli yoktur. Kaldı ki, nüfusunun büyük çoğunluğunu Alman ve Rus kökenlilerin oluşturduğu bir Kaza-

kistan, ne biçim bir Türkik cumhuriyettir. Ama netice olarak aynı dili konuşmaktayız, bunun getirdiği bir sempati, bir yakınlık elbette vardır. Ama buraya kadardır.

Bugün Türkiye'de yaşayan 26 tane etnik grubun yurt dışındaki uzuntıları, elbette bizim için önemlidir. Mesela İstanbul Yenibosna'da, birkaç yüzbin Boşnak yaşıyorsa; ben, Bosna- Hersek konusunda "bana ne'' diyemem. Bugün Türkiye'de 10 milyon Kürt yaşıyorsa, Kuzey Irak'ta olanlara kayıtsız kalamam. Ama, ortaya kurtarıcı kimlikle çıkmak, Yeni -Osmanlıcılık gibi lâflar gülünç şeylerdir...

Türkiye'deki bu arayışlarla, içi pek doldurulmasa da dillere pelesenk olan "Yeni Dünya Düzeni" arasında nasıl bir bağ kuruyorsunuz. Sizce, "Yeni Dünya Düzeni"nedir?

Yeni Dünya Düzeni aslında dünyanın her aşaması için söz konusudur. 1950'lerdeki dünyanın düzeni 1940'lara göre yeni dünya düzeniydi; 1960'lardaki düzen 1950'lere göre yeni dünya düzeniydi. Bugünkü Yeni Dünya Düzeni ise, Amerika'nın patronluğunu ilan ettiği bir düzen. Amerika, Kuveyt petrol yataklarını kontrolünde tutarak, kendisine rakip olabilecek Avrupa ülkeleri ve Japonya'nın , özellikle Almanya'nın gırtlaklarını sıkıyor.

Tabiî ki, Amerika'nın bu durumunu , dünyanın diğer ülkelerine açıklayacak bir felsefe ihracı da gerekli. Ben, Özal'ı, 2. Cumhuriyetçileri, Yeni Osmanlıcıları Amerika'nın bu yeni ortaya koymaya çalıştığı tek kutuplu dünya çerçevesi içerisinde dama taşları olarak görüyorum.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ki mandacılara benzetiyorsunuz diyebilir miyiz?...

Hayır, biraz değil tamamen benzetiyorum.

Başkanlık sistemi konusunda neler düşünüyorsunuz? Yaşama geçme şansı var mı?..

Ben mümkün görmüyorum. Çünkü başkanlık sistemi Türkiye gibi ülkelerde diktatörlüğe yol açar. Biz, biraz karizmaya meraklı bir toplumuz. Böyle biri, yetkileri geniş biçimde elinde topladığı zaman, o yetkiler onu istese de istemese de diktatörlüğe doğru iter. Başkanlık sisteminin doğru dürüst işlediği tek ülke ABD'dir. Latin Amerika'da tamamen diktatörlüğe zemin oluşturmuştur. Amerika'da, Başkanın çok geniş yetkileri olmasına rağmen; yerel yönetimler çok ağırlıktadır. Yani, birleşik devletlerden her biri; kendi senatosuyla, kendi alt birimleriyle kendince bir demokrasiyi işletir Amerika'da. Savcısından şerifine kadar herkesin seçimle geldiği bir ülkedir. Mesela insanlar bulundukları mahallenin yöneticisini tanırlar; ilçe yönetimini iyi tanırlar; belki il düzeyinde diyebileceğimiz yönetimi iyi tanırlar, ama kendi federe devletlerinin yönetimini bile tanımazlar.Bizde ise, kimse muhtarın adını bilmez, ilçe belediye başkanının adını bilen de azdır, ama kabineyi say desen bir kaç isim mutlaka sayar. Bizde, üniter devlet yapısının getirdiği anlayış içerisinde insanların gözü Ankara'dadır. Amerika'da ise daha tabana yayılmış bir demokrasi vardır; onun için orada başkanlık sistemi yürür. Başkanın yetkileri zaten genellikle milli savunmada, - artık o ne kadar savunmaysa, adı savunma– kısmen eğitimde, dış politikada ağırlıklıdır. Herhangi bir eyalatte yaşayan bir insanın ödediği verginin 10 lirası Washington'a gidiyorsa, 90 lirası yerinde kalır. Bizim yapımız çok farklıdır, o nedenle başkanlık sistemini Türkiye için mümkün görmüyorum.

Bülent TANÖR

2. Cumhuriyet kavramı değişimden yana olan güçleri bölmüştür

Prof. Bülent Tanör 1940 Beylerbeyi doğumlu. 1959 yılında Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. 1963 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı fakültede 1964 yılında Anayasa Hukuku asistanı, 1978'de doçent oldu. 1983 yılında 1402 sayılı yasa uyarınca görevine son verildi. 1983–84 yılları arasında Dijon Hukuk Fakültesinde, 1986 yılında Cenevre Hukuk Fakültesi'nde misafir öğretim üyesi olarak görev yaptı. Bülent Tanör'ün eserlerinin bazıları şunlar: Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası, Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar, TCK 142. Madde, Düşünce Özgürlüğü ve Uygulama; İki Anayasa(1961–1982).

"...Ben tartışmanın sorunlarının yanlış konulduğu fikrindeyim. Eğer Türkiye'de bu tartışma "Demokratik cumhuriyet" şeklinde konulmuş olsaydı, -zaten solcular bunu yıllardır yapıyorlar- bu bayrak altında toplanacak insanların sayısı sağdan ve soldan çok daha fazla olacaktı. Mesele "2. Cumhuriyet" gibi yanlış bir sloganla ifade edildiği için, demokratik rejim yanlısı çok büyük bir kitlede kavram kargaşası ve bölünmeye yol açmıştır..."

Cumhuriyet ve demokrasi kavramları arasında nasıl bir ilişki var? Türkiye Cumhuriyeti tarihine bu iki kavram açısından bakıldığında neler söyleyebilirsiniz?

2. Cumhuriyetçilere bu sorunun çok şey öğretmesi lâzım. Çünkü, cumhuriyetle demokrasiyi aynı şey sanıyorlar. Tartışmadaki toz duman buradan doğuyor.

Cumhuriyetin bir tek tanımı vardır. Devlet başkanın seçimle iş başına geldiği sistemdir cumhuriyet. Türkiye cumhuriyettir, devlet başkanları seçimle iş başına gelmektedir, askeri darbe dönemleri hariç. Demokrasi ayrı bir şeydir.

Demokrasi, halkın kendi kendini yönetmesini ya da temsilcileri ile yönetmesini mümkün kılan bir rejimdir. Türkiye cumhuriyet olmuştur, yetmiş yıllık tek parti rejimi cumhuriyettir, ama demokrasi değildir. Demokrasiye geçtikten sonra bir sürü ayak sürtmeler tökezlenmeler olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yetmiş yıllık macerası boyunca demokrasinin ağır aksak ilerlemekte olduğunu söylüyorsunuz. Türkiye Cumhuriyeti'nin ne başında ne de sonunda demokratik olmadığı düşüncelerine katılmıyorsunuz... -

Kesinlikle. Bu görüşler saçma ve cahilane. 1918-1925 dönemi arasında Türkiye belki yakın tarihinde ve yirminci yüzyılda emsalini yaşamadığı bir demokrasiye sahne olmuştur. "Birinci meclis", bütün fikirlerin; komünistinden dincisine kadar bütün fikirlerin mecliste temsil edildiği bir dönemdir. Komünist de vardı, muhafazakar din adamları da. Herşeyin serbestçe tartışıldığı savaşı yöneten bir meclis. Türkiye'de ya da dün-

yanın başka ülkelerinde, savaş halinde bir meclisle ülke yönetmek kolay bir şey değildir. Bugün bile ülke, olağanüstü halle yönetiliyor, yani hükümete olağanüstü yetkiler veriliyor. Türkiye çok zor bir savaşı meclisle yönetmekle, demokrasi tarihinin çok önemli bir sınavını verdi.

Bu meclisi demokratik saymamak tarih bilmemek demektir. Gelelim 1945'ten sonraya, yani sınırlı demokrasi dönemine. Özgürlüklerimiz az, tabular çok, düşük bir gelir düzeyi var.

Üçüncü Dünya toplumuyuz; zorluklarımız var. Üçüncü Dünya toplumlarının yaşadığı zorlukları yaşıyoruz ama bir demokrasi toplumu yerleşikliği içindeyiz. Askeri darbeci bile işbaşına geldiği zaman hemen kışlama döneceğim diyor. Niçin? Türkiye halkı bu demokrasiyi rayına koymuş durumda, kimsenin buna karşı çıkacağı bir durum söz konusu değil. Darbeciler bile.

Türkiye'nin demokratik kazanımlarını inkar ettiğin zaman daha mı demokratik olunuyor? Hayır. Bence gerçeklere ters düşmüş oluyoruz.

Türkiye'de son dönemlerde "değişim" sözcüğü sıkça telaffuz edilmeye başlandı. Herkes yazıyor çiziyor; yani var olan durumdan herkes hoşnutsuz gibi görünüyor. Sizce, bu değişim isteklerine Türkiye'nin hangi sorunları kaynaklık ediyor? Ve bu değişim sürecinin işlemesini kimler istiyor ya da kimler engelliyor?

Madalyonun iki yüzü var. Bir bakışta herkes hakikaten değişim istiyor gibi görünüyor. Acaba kimse Türkiye'den memnun değil mi sorusu geliyor insanın aklına. Herkesin değişim istediğini ben de kabul ediyorum, ama değişim isteyenlerin hedefleri farklı. İşadamı ekonomik bakımdan

gelişmiş bir Türkiye ve iş hayatı istiyor. İşçi sosyal haklarla bezenmiş bir Türkiye istiyor. İslamcısı muhtemelen teokratik düzene dönüş istiyor. Kaldığı kadarıyla sosyalisti sosyalist düzen istiyor. Herkes değişim istiyor, fakat hepsinin değişimden anladığı farklı şeyler.

Şimdi madalyonun öbür yüzüne bakalım: Öbür yüzüne baktığımızda herkes değişim istemekle birlikte; Türkiye'de, değişimin çerçevesi az çok belirmiş durumda. Herkes belirli sınırlar içinde değişim istiyor. Yani nedir? Demokrasi içinde değişim istiyor. Çok az insan Türkiye'de demokrasiye karşı çıkabiliyor. İslamcılardan bir kanat bunun dışında. Herkes demokrasi içinde değişim istiyor. Çok büyük çoğunluk laiklik içinde, laikliğe bağlı kalarak değişim istiyor. Çok ufak, radikal islamcı bir azınlık dışında. müslüman halkın büyük çoğunluğu hem müslüman hem laiklik içinde değişim istiyor.

Dolayısıyla hem herkes değişim istiyor, hem de yine herkes mevcut cumhuriyetin çizdiği laik demokratik nitelikler içerisinde bir çağdaşlaşma ya da bir yenilenme istiyor. Benim gördüğüm bu. Yani hemen hemen değişim isteyenlerin argümanları ortaklaşıyor.

Bu türden işleyen bir sürece, toplumda karşı çıkan katmanlar ya da sınıflar var mı? Değişime ayak direyen kesimler kimler?

Var tabii . Bu kesimlerin toplumda mı yoksa devlette mi olduğuna baktığımız zaman; devlette olduklarını görüyoruz. Milli Güvenlik Kurulu'yla, bilmediğimiz gizli örgütleriyle, bürokrasisiyle, zaman zaman hukuk dünyasıyla tutucu bir grup var. Yalnız bunların da tutuculuğu, biraz da bu değişim rüzgârlarının net olarak anlaşılamamasından ileri geliyor. Mesela "İkinci Cum-

huriyet" lafıyla ortaya çıkılması problem yaratıyor. Türkiye'yi her alanda demokratikleştirmek, sivilleştirmek sloganıyla ortaya çıkılmış olsaydı böyle olmazdı. Zaten, Türkiye otuz yıldır bunun mücadelesini veriyor; solcular verdiler, bu mücadeleyi esas sağcılar vermediler.Bu yafta altında buluşabilecek insan çok daha fazla ve tutucuların bile bir kısmının buna rıza göstermesi mümkündür. "İkinci Cumhuriyet" demogojik bir yafta; birincisinin kazanımlarını adeta yok saydırabilecek, üniterliğini, laikliğini yok saydırabilecek fikirler üretiyor. O yüzden de net olmadığı için, tutucu blokun kenetlenmesine yol açıyor.

Mesela, 2. Cumhuriyetçiler özelleştirme istiyor. Bütün Türkiye bunu istiyor. Ama bu, bir cumhuriyet işi değil; bu bir parti proğramı işi, yani devletçilik için bir cumhuriyet, özelleştirme için bir ikincisi kurulmaz. Bunlar parti proğramlarıdır, özelleştirmeye taraftar olan büyük bir çoğunluk vardır. Ama karşı olmakta bir siyasi haktır. Bir sosyalist parti de karşı olabilir.

Devletleştirmeyip,özelleştirmeyip reorganizasyon isteyebilir. Biz, "özelleştirme politikası, ancak yeni bir cumhuriyette olur" dersek; aslında :"Yeni cumhuriyetin anayasal düsturu özelleştirme düsturu olacaktır" demiş oluruz. Bu ne demektir ? Bu, tam bir totaliter rejim demektir. Yani kapitalist, totaliter rejim demektir. Dolayısıyla 2. Cumhuriyetçiler çok demokrat gibi ortaya çıkıyorlar; ama özelleştirmeyi bir İkinci cumhuriye'te bağladıkları için, çok açıkça farkında olmadan, acemice bir gericiliği savunmuş oluyorlar. Yani özelleştirme için bir "İkinci Cumhuriyet" gerekmez. Tamam özelleştirmeden yana olsunlar. Ama bırakında başkaları da buna karşı olsunlar.

Diğerlerine gelince: Yani sivilleşme,demokratikleşme

vs. Türk solu bunun kahrını kırk yıl çekti. Bütün bu sloganların, bu taleplerin hepsi Türk solu tarafından dile getirilmiştir. Türk sağı getirmemiştir. Ne merkez sağ ne radikal sağ bunun acılarını çekmemiştir. Türk solu çekmiştir. Şimdi Özal muhalefete düştüğünden bu yana, İkinci Cumhuriyetçiler ortaya çıktılar. Sanki bu sloganları bu talepleri ilk onlar ortaya atmışlar, miladi tarih onlarmış gibi bir yafta çıkardılar.

"2. Cumhuriyet" yaftasının altına gelen değişimden yanadır; gelmeyen ise tutucudur. Türkiye'nin değişim güçlerini bölmüşlerdir. Türkiye'de değişimci güçler demokratikleşme, sivilleşme, özgürleşme anlamında çok daha geniştir. Türkiye'nin değişim gücünü zayıflatmışlardır.

Tarih değerlendirmeleri önemli ama sakat. Birinci Cumhuriyet yanlış kuruldu diyorlar. Cumhuriyet'i yukardan aşağı asker eliyle kuruldu gerekçesiyle eleştiriyorlar. İki eleştiri noktası da tarihi bakımından yanlış. Türkiye Cumhuriyeti, resmen 1923 de ilan edildi.

Türkiye 1918-1919' dan itibaren fiilen Cumhuriyet rejimi içerisine girmiştir. Birinci Mecliş, 23 Nisan 1920 de açıldığında ve "egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" dendiği anda; demokrasi ve cumhuriyet aslında ilan edilmiştir.

1920' deki bütün oluşumlar sivildir, aşağıdan yukarıyadır. Meclistir. Hakim sınıfların bütün kanatlarının; taşra hakim sınıflarının, kentli hakim sınıflarının, çok geniş bir yelpazesinin yansıdığı bir demokratik meclistir bu. Ulusal savaşı yöneten, devleti kuran, çeşitli kesimleri içinde barındıran mozaik bir meclis...

Bu meclisin ordusu yoktu. Orduyu da meclis kurdu, sivil iktidar kurdu. Hatta o kadar ki, adı bile, Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları'ydı. Yani sivil otorite her-

şeye o kadar hakimdi ki, tek meclis; hem yasamaya, hem yürütmeye, hem anayasaya, hem silahlı güçlerin teşkiline yetkiliydi. Türkiye'de 1925'ten sonra otoriterleşme oldu.

"2. Cumhuriyetçi" diye tanımlayacağımız insanlar Türkiye' deki tıkanıklığın ana nedenini; ekonomik ve siyasal alanlarda ceberrut devlet baskısına bağlıyorlar. "Bu ceberrut devletin arkasında da Kemalist düşünce yatmaktadır" diyorlar. Siz buna katılıyor musunuz?

Türkiye de kuşkusuz ceberrut devlet olgusu var. Ama bu olgu, en az altıyüz senedir var. Osmanlı devleti ceberrut değil miydi?

Bütün o dönemin devletleri, monarşileri gibi ceberruttu. Bir Asya kökenli imparatorluk olarak daha da ceberruttu.

Bir hukuk nizamı vardı.Despotik bir rejim değildi; ama otariter, mutlak monarşik bir rejimdi. Şu anda, Türkiye de, hâlâ ceberrut devletten şikayet ediyorsak, bunun bir nedeni de altı yüz yıllık kötü bir mirastır. Monarşi kültürünü, feodal kültürü taşıyoruz.. Kuşkusuz ki 1925 den sonra ki tek partili rejim de otariter rejim olarak kötü gelenekler yaratmıştır. Mevcut kötü geleneklere kötülerini eklemiştir, ama 1925'deki otoriter yapının, Osmanlı otoriter yapısından farkı vardır. Türkiye' yi yukarıdan aşağıya doğru, jakoben tavır içinde örgütleme 1925'ten sonra başlamıştır. Bunun Osmanlı tipi otoriter yapıdan bir farkı vardır; esas hedefi çağdaşlaşmadır. Yani statükoyu muhafaza değil toplumu dönüştürmektir. Batı tipi bir toplum, devlet modeli yaratmaktır amacı. Bizim konumuz açısından da nihai hedefi siyasi demokrasidir. Tüm Kemalist reformların laiklik başta olmak üzere hepsinin temeli Batı tipi, kapitalist, burjuva , laik bir demokrasinin

önkoşullarını oluşturmak olmuştur. Bu anlamıyla, Kemalist model dünya da bizim gibi ülkeler için bir model olarak da önerilmektedir ve sağlıklı bir model olmuştur. Tekrar oraya dönmek söz konusu değildir, aşılmıştır ama, o dönem bu şekilde değiştirildiği içindir ki Türkiye 1945'te çok partililiğe çok yumuşak bir biçimde geçmiştir.

Bakın Cezayir geçemiyor. Radikal, laik reformları yapamayan Cezayir geçemiyor. Cezayir'de de tek parti 27 sene iktidarda kalmıştır.

Ama, çok partili hayata geçemiyor, çünkü o dönemi bizim gibi değerlendiremedi. Cezayir, İslâmla uzlaştı, hiçbir demokratik atılımın önkoşulunu oluşturamadı. Belki de oluşturamazdı.

Türkiye'deki Kemalist rejim bir halk hareketinin üzerine oturmuştu ve anti- emperyalist karakterliydi. Kemalist rejim, - yaptığı işleri beğensinler, beğenmesinler- milli bir rejimdi. Çünkü laiklik hiçbir zaman Batı uyduluğu olarak algılanmadı.

Cezayir ya da Mağrip ülkelerinin laiklik hareketleri güdük kalmaya mahkumdu; çünkü orada laiklik yolunda ki her adım, Fransız uşaklığı anlamına geliyordu. Bu çok esaslı bir farktır.

Kemalizm nedir? Eğer cuntacıların Atatürkçülüğünü kasdetmiyorsak, Uğur Mumcu'nun cenazesinin arkasından bağıran yüzbinlerle insanın Kemalist anlayışlarını hesaba katıyorsak: Çağdaşlaşmadır, modernleşmedir, siyasi özgürlüklerdir. Bunların da kötü bir anlam ifade ettiklerini düşünmüyorum. Cuntacılar kendi müdahalelerini Atatürkçülüğe dayandırarak meşrulaştırmış olabilirler ama halk düzeyinde Atatürkçülük, bugün çağdaşlık ve laikliktir. Bunlar da demokrasinin önkoşullarıdır.

Siz, bu değişim talepleri çerçevesindeki tartışmaları yararlı buluyor musunuz?

Yararlı olmuştur. Bir tartışma, böylesine bir rağbet görmüşse bir anlamı mutkala vardır. Ben tartışmanın sorunlarının yanlış konulduğu fikrindeyim. Eğer Türkiye'de bu tartışma "Demokratik cumhuriyet" şeklinde konulmuş olsaydı, -zaten solcular bunu yıllardır yapıyorlar- bu bayrak altında toplanacak insanların sayısı sağdan ve soldan çok daha fazla olacaktı. "2. Cumhuriyet" gibi yanlış bir slogan etrafında konduğu için, mesele demokratik rejim yanlısı çok büyük bir kitlede kavram kargaşası ve bölünmeye yol açmıştır. O nedenle zararlı da olmuştur. Ama tartışmalar insanın zihnini açıyor ve başka perspektiflere ulaşmamıza da neden oluyor.

"2.Cumhuriyet", sivil toplumcu söyleme çok yakın. 600 yıllık Osmanlı döneminde ve bunun sonrasındaki 70 yıllık Türkiye Cumhuriyeti döneminde, sivil toplumun ve kurumlarının ciddi bir varlık gösterdiğini iddia edemeyiz. Sizce, böyle bir iklimde sivil toplumcu iddiaların yaşama geçme şansları var mı?

Yafta "2.Cumhuriyet" oldukça, ben böyle bir şans görmüyorum. Şimdi bakın, Uğur Mumcu'nun cenazesinde kitleler "Yaşasın Atatürk Cumhuriyeti" diye bağırdı. Yani kitlelerin içgüdüsel bir tepkisi var; " '2.Cumhuriyet' bizi laiklikten, Misak-ı Milli'den uzaklaştıracaksa yokuz. Yani bu yafta altında şeriatçılar araya sızacaksa, ayrılıkçılar araya sızacaksa biz böyle bir değişimde yokuz demiştir" kitleler. O bakımdan, bence bu yafta altında ciddi bir sivil toplum canlılığı yaratmak zor. O yüzden

ben, safları bölmüştür diyorum. Oysa sivil toplum geleneğini Türkiye'de yaratacak güçler çok daha fazladır. Bence doğru sloganlar, doğru yaftalar bulmak mümkündür; onlara çalışmak gerekir diye düşünüyorum.

Bir de ortada "tarihle barışmak" lafı var. Bence tarihle barışmak bilimsel bir tavır değildir. Tarihin kötü tarafları vardır, neden barışasın? Ya da bir sağcı için tarihin otoriter tarafı barışılacak tarafıdır, reformist tarafı barışılmayacak tarafıdır.

Herkesin siyasi tavrına göre tarihin bir dönemiyle ya barışırsın ya barışmazsın. Tarihle barışalım derken kastettikleri Osmanlı tarihiyle barışmak. Cumhuriyet tarihini reddediyorlar; yani Türkiye'nin yukarıdan aşağı olsa da sivil toplumun önkoşullarını oluşturan jakoben dönemini külliyen aforoz ediyorlar. Osmanlı tarihi gibi gericilikler albümüyle barışmaya çalışıyorlar. Bu bir keşmekeştir bence.

Eğer bugün ileri atılımlar için tarihle barışmak gerekiyorsa; Osmanlı'nın monarşisi, teokrasisi, fütühatçılığı, cihatçılığı ile değil; iyi kötü cumhuriyetin bize bıraktıklarıyla barışmak gerekiyor. Yapmadıkları, reddettikleri de bu mirastır.

"2. Cumhuriyet" tartışmalarının bir kulvarından da sizin biraz önce kısaca değindiğiniz Neo- Osmanlılar yürüyor. Bu iddiada olanlar özetle şunu söylüyor: "Sovyetlerin parçalanma süreciyle birlikte ortaya 1. Dünya Savaşı öncesi konjonktür çıktı ve bu konjonktürde sadece Osmanlılar yerini almadı... Şimdi değişen dünya koşullarıyla birlikte Türkiye'nin geçmiş mirası ile barışması gerekir. Türkiye Cumhuriyeti emperyal bir vizyona sahip olmalıdır". Şimdi siz böyle bir projeksiyonu şanslı ve yaşama geçebilir buluyor musunuz?..

Türkiye, 70 yıldır barışçı kalkınmaya öncelik veren, 45 yıldır demokrasiyi deneyen, yine 70 yıldır laikliği iyi kötü sürdüren rejimiyle önemli bir güç birikimine sahne oldu. Osmanlı son 200 yılını çöküşle geçirdi. Türkiye halkı 1920'lerden beri çöküş safhasını atlattı ve estek-köstek yükselişe geçti. Bunun getirdiği bir birikim var. Bir ekonomik anlayış var. Sermaye birikimi de oluştu, çok eleştirdikleri devletçilik sayesinde oluştu bu birikim. Bugün ayak bağıdır, ama tarihi hakkını da yemeyelim devletçiliğin. Ekonomik bakımdan Türkiye'nin gücü serpiliyor, daha da gelişecek, ben de bunu diliyorum.

Türkilerle, Araplarla, İran'la kıyasladığımızda Türkiye modernizasyon açısından çok esaslı merhaleler katetti. Reddettikleri Cumhuriyet sayesinde oldu bunlar. Laik demokratik Türkiye Cumhuriyeti, Ortadoğu'ya, Balkanlara, İran'a ve Türkilere esaslı bir model oluşturuyor.

Ancak bunlardan kalkarak bir "emperyal vizyon" sahibi olmamız gerekir düşencesine, ben şahsen katılmıyorum. Bu ülkelerle ilgi ve bağ kuralım; fakat "emperyal vizyon"la kastedilen eğer imparatorluk döneminin İslami ruhla karışmış, Turani ruhla karışmış yayılma emelleri ise, o zaman, Türkiye büyük bir badireye sürüklenebilir. Sınır ötesi iştahlar bizim hep ağzımızı yakmıştır. Son olarak Enver Paşa'nın Turan macerası 90 bin kişiyi Sarıkamış'ta soğuktan dondurmuştur.

Kültürel, siyasal ve ekonomik entegrasyona hiç kimsenin itirazı olamaz ,ama "emperyal vizyon" deyip emperyal'in sonuna bir de "ist" taktığınız zaman işler karışır.

Böyle bir proje ancak büyük bir güç ile gerçekleşebilir. O büyük güçte ABD'dir. Türkiye'yi yeniden bir dünya süperinin kuyruğunda maceralara itmenin hiçbir anlamı yoktur. 1915'te Almanya'nın güdümünde Enver Paşa'nın

uğradığı fiyaskoyu hatırlarsak, yenisinden Türkiye'yi korumak gerekir diye düşünüyorum.

Türkiye'nin aynı zamanda dış siyaset kalıpları da değiştirilmeye çalışılıyor. "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi terk edilerek daha aktif dış siyaset yapma isteği de söz konusu... Bunu yararlı buluyor musunuz?

Tabii, çünkü dünyada hiçbir şey kalıcı değil. Siyasi mevzilenmelerde değişiyor. Türkiye'nin bu esnekliği göstermesi de tabii ki gereklidir.

Dış ülkelere daha yakın ilgi duymak artık ayıp olmaktan çıktı. Yalnız "Yurtta sulh, cihanda sulh" formülünün bir tek somut anlamı vardır; saldırgan ve savaşçı olmamak. Bu düsturun bugün de hayati bir önem taşıdığını düşünüyorum. Yani, Irak operasyonunda Türkiye'yi maceralardan alıkoyan iki şey var. Yani "bir koyarım beş alırım" düşüncesini frenleyen iki şeyden birisi; bu kültürel mirastır.

Türkiye'nin genelinin ruhuna sızan "Yurtta sulh, cihanda sulh", Misak-ı Milli ile yetinmektir. Bu bir siyasi tefekkür ve olumlu bir mirastır. İkinci faktör kurumsal bir faktördür. Meclis yetkilerine sahip çıkmıştır. Bu yetkileri hükümete devretmedi.

Çünkü o Meclis'te 1920 Meclis'inin bir torunu olarak savaş yetkileri gibi çok ciddi bir konunun, yürütmeye devredilemeyeceğinin bilincinde olduğunu ispatladı.

Bu kültürel ve kurumsal frenler Türkiye'yi bir badireye düşmekten, bir maceraya kalkışmaktan alıkoydu. Bunlar olumlu şeylerdir. Bakın bu da cumhuriyetin mirasıdır.

Ama tabii ki dünya siyaseti hızla değişiyor. Türkiye'nin de dış politikası bunun gerektirdiği bütün imkanları kullanmalıdır.

Sovyetlerin parçalanmasıyla ortaya çıktığı iddia edilen tek kutuplu dünyaya bir isim konuldu: "Yeni Dünya Düzeni." Bizdeki değişim rüzgârları da bu ortamda esmeye başladı. Siz, "Yeni Dünya Düzeni" ile bu arayışlar arasında nasıl bir bağ kuruyorsunuz?...

Dünyadaki gelişmelerle Türkiye'deki 2.Cumhuriyet, Neo- Osmanlıcılık, başkanlık modelleri tartışmaları eşzamanlı ortaya çıkıyor. Bana öyle geliyor ki Türkiye'deki bu transformasyon, dünya konjonktürü açısından gözleri Amerika'ya, onun yeşil ışığına çevrili çevrelerin bir operasyonu gibi görünüyor. Dolayısıyla, bugün 2.Cumhuriyetçilerin de, Neo Osmanlıların da, başkanlık sistemini savunanların da başarı şansı kendilerinin de ifade ettiği gibi, ABD'nin dümen suyuna girmekle mümkün. Körfez Savaşı'nda, Özal bunu çok net olarak ifade etti: "ABD'nin yanında açık tavrımızı alalım, parsayı toplayalım." Cengiz Çandar'da, pek çok yazısında, ister Karabağ konusunda, ister Balkanlar meselesinde "Tavrımızı keskinleştirelim, parsayı toplayalım"savıyla aynı çizgideydi. Bunlar birbirleriyle bağlantılı şeyler gibi geliyor bana.

Başkanlık rejimine ilişkin birşeyler söylemek istiyorum. Başkanlık rejiminin anavatanı ABD. Bu konuda bile modelleri ABD. Başkanlık rejimi yürütmenin en güçlü olduğu modeldir. Başkanlık rejimi, uluslararası arenada bir ülkeye manevra kolaylığı sağlar. Parlamentolardan karar geçirmek zordur. Başkanda odaklaşan bir karar mekanizması, çabuk karar vermeyi kolaylaştırır. Körfeze mi müdahale; derhal. Karabağ'a mı; derhal. Balkanlara mı; derhal. Neo- Osmanlıların, emperyal vizyon sahiplerinin parlamentodaki ağır ayak bağlarından kurtulmayı istemeleri çok anlamlıdır. Bu yüzden

başkanlık sistemini istiyorlar. Yani Körfez bunalımında parlamento ayaklarına köstek olmuştur.

Bu nedenle başkanlık rejimi aramaları; emperyal vizyon, Neo- Osmanlılık; eğer varsa sınır ötesi iştahlarla ilgili bir seçimdir. Bu yüzden dikkatli ele alınması gerekmektedir.

Başkanlık rejimini dış siyaset manevralarının alt yapısı olarak görüyorsunuz.

Evet, en ideal biçimidir.

İç politika açısından bakarsak...

Türkiye'de öyle bir siyasi birikim yok. Öyle bir talep olduğunu sanmıyorum. Gerekli de değildir. Türkiye'nin iyi kötü içinde kavrulduğu sistem parlamenter sistemdir. Yüzümüze gözümüze bulaştırmadık değil, tamam, ama öğreniyoruz. Türkiye, 1908'den beri *"kuvvetlerin yumuşak ayrılığı"* dediğimiz parlamenter yapı içindedir. Türkiye, bu alıştığı modeli becerecektir. Başkanlık rejimi, Türkiye'de demokrasi aleyhine sonuçlanabilir. ABD dışında dünyanın hiçbir yerinde, başkanlık sistemi hayırlı sonuçlar getirmemiştir. Latin Amerika'da, Kara Afrika'da hep diktatörlüklere götürmüştür. O bakımdan Amerika'ya özgü bir sistemdir, başka ülkelerin başına bela olabilir.

Değişim taleplerini dile getiren gruplardan birisi de "Yeni bir cumhuriyet için, yeni bir anayasa" şiarıyla yola çıktı. Türkiye'nin sorunlarına yeni bir anayasa ile çözüm bulunabilir mi? Yoksa bu sadece bir başlangıç olarak mı görülmeli?

Türkiye 1980'den sonra hukuki olarak çok geriledi. Başta anayasamız olmak üzere yüz karası bir hukuki yapımız var. Bunları temizlemeden, anayasanın yenisini yapmadan, anayasada değişiklik demiyorum, yeni anayasa yapmadan, bütün kanunları yenilemeden, Türkiye'nin demokrasi yolunda ciddi adımlar atmasına imkân ve ihtimal yoktur. Bu bakımdan yeni anayasa şarttır. Yeni bir cumhuriyet demiyorum, mevcut cumhuriyet içinde yeni bir anayasa.

Kitlelerde bu yönde bir talep görebiliyor musunuz?

Kitleler hemen her ülkede bu işlerin biraz uzağındadırlar. Kitlelerden ziyade, kamuoyuna dikkat etmek gerekir. Baskı gruplarına, siyasi partilere bakmak gerekir. Bugün Meclis'teki bütün partiler, seçimlere az çok yeni anayasa vaadiyle gitmişlerdir. Partiler; beğenelim veya beğenmeyelim Türkiye'nin aynasıdırlar. Seçmene bu şekilde gidip oy almışlardır. Ben Türk siyasi kamuoyunun büyük çoğunluğunun, yeni bir anayasa için hazır olduğunu düşünüyorum. Ben umutlu değilim ama ihtiyaç dayatıyor.

Kitleler de bu anayasının nasıl bir ayakbağı olduğunu her geçen gün daha fazla anlıyorlar. Emekçi Kadınlar Kurultayı yapılmak isteniyor, vali yasaklıyor! Demokrasi de bu olacak şey mi? Yasaklıyor çünkü yetkisi var. Kurultay düzenleyen kadınlar bunu etlerinde kemiklerinde yaşıyorlar.

Çünkü anayasanın duvarına çarpıyorlar. Memurlar sendikalarını kurmak istiyorlar, anayasanın duvarına çarpıyorlar. İşçi sendikaları toplantı, gösteri yapamıyorlar; anayasanın duvarına çarpıyorlar. Öğrenci doğru dürüst dernek kuramıyor...Yani biraz canlanan her kesim kar-

şısında anayasayı buluyor.

Demokratik bir yeni anayasa herşeyi çözmez, ama yolu açabilir.

Peki, sizce gelinen 70 yılın sonunda Türkiye Cumhuriyeti'nin temel sorunları nelerdir? Ve siz bunların çözümünde nasıl açılımlar öneriyorsunuz?

Temel sorun Kürt sorunu. Doğrusunu isterseniz ben, Türkiye'yi, Kürt sorununun dışında tehdit eden çok önemli bir sorun olduğu kanısında değilim.Laiklik sorunu çözülmüştür. Türkiye'de laikliğin güvencesi kurumlardan daha fazla, müslüman halkın çoğunluğudur. Hem müslümandır, hem laikdir. Laiklik meselesi çözülmüştür. Gerilemeler olur ama ilerleme de olacaktır.

Demokrasiye halk sahip çıkmıştır. Türkiye'de artık askeri darbelerin şansı olduğuna inanmıyorum. Meraklısı da olmayacaktır büyük ihtimalle.

Ekonomik mesele yoluna girmiştir. Türkiye 1980'den sonra büyük bir ekonomik sıçrama içerisinde. Ekonomiyi sevdi Türk halkı. Bir Türk burjuvazisi oluştu. Bankacılıkta çok ilerlediler. Ekonomik sorun vardır, ancak yoluna girmiştir.

En temel sorun Kürt sorunudur. Ama çözümsüz değildir.

Sizin kafanızdaki "Kürt sorunu" çözümü nedir?

Ben şimdi, Kürt sorununda neler olamaz noktasına önem veriyorum. Olmalıdır, olmamalıdır değil. Neler olamaz:

1- Mevcut kuvvet dengeleri içinde Türkiye'nin sınırları değişmez. Değişsin, değişmesin istemleri açısından

değil, objektif olarak değişmez.

2- Türk devleti pazarlığa oturmaz. Otursundu, oturmasındı düşünceleri ayrı. Ama, oturmaz.

Şimdi neler olabilir? Olabilecekler bunların içerisindedir.

Bana öyle geliyor ki Kürt halkının büyük çoğunluğu Türkiye'den ayrılmaktan yana değil, entegrasyon istiyor.Birinci sınıf yaşamak istiyor. Daha doğrusu Türkiye'de birinci sınıf vatandaş yok, bu anayasa varken hepimiz ikinci sınıfız. Varsa bile çok küçük bir azınlıktır. Biz Türkler ikinci sınıfız, Kürtler ise üçüncü sınıf.

Kürtler nasıl üçüncü sınftan ikincisine terfi ederler, hep birlikte nasıl birinci sınıf oluruz.

Kürtlerle şu anda aramızda yasalardan doğan eşitsizlikler var. Yasalar açıkça Türk, Kürt demiyor, ama öyle düzenlenmişler ki Kürtlere üçüncü sınıflık düşüyor. Bunlar değiştirilebilir. Bakın 1991'de dil yasağı vardı, kaldırıldı. Olumlu olmuştur. Ama hâlâ kalanlar var. HEP'in başında su kaynatılıyor şimdi. Siyasi Partiler Kanunu'nun 81. maddesi *"ülkede azınlıklar bulunduğunu partiler ileri süremezler, onların dillerini, kültürlerini değiştirme amacını güdemezler"* diyor. Dört parti bu yüzden kapatıldı; TİP, TEP, TBKP, Sosyalist Parti. Bundan kurtulmak lâzım bir kere. Başbakan Kürt realitesini tanıdık diyor, parti tanıdığı zaman kapatılıyor, bu rezilliktir. İşte bu madde Kürt sorunun aleyhine, Kürtler aleyhine bir maddedir. Üç günde değiştirilir, anayasa konusu değildir, kanun konusudur.

Bir de isim yasakları var, İçişleri Bakanlığı'nın genelgesiyle köy isimleri değiştirilmiş. 700 köyün ismi masa başında değiştirilmiş. O isimleri oranın halkı 1000 yıldır kullanıyor, sen masa başında nasıl değiştirirsin! Terörle Mücadele Kanunu bölücü propagandayı ya-

saklıyor, kaldırmak lazım bu kanunu. Bu yasak Kürtler aleyhine, bir de İsmail Beşikçi aleyhine çalışıyor. Bu fikir suçudur kaldırmak lazım. Kaldı ki bölücülüğün silahla mücadelesinin yapıldığı bir tarihte fikrini yasaklamak komiktir; tıpkı Nasreddin Hoca'nın türbesi gibi, her tarafı açık, önüne kilit asmışsın.

Bunun gibi 8-10 kalem sorun var. Hepsi yasa düzeyinde, altı aylık iştir. Hepsi değişir ve bir ferahlık sağlar. Bu barış havasından da yararlanarak bir rahatlama sağlanabilir. Bunlarla Türkiye batmaz, bir ayıbımızı örtmüş oluruz.

Yani siz sorunun "halkların kardeşliği" temelinde, üniter yapı içerisinde, yasal düzenlemelerle ortadan kaldırılabilineciğini savunuyorsunuz.

Kesinlikle öyle.

Peki ama neden Türkiye Cumhuriyeti devleti bunu istemiyor. Yani devlet neden toplumun taleplerinden başka bir kulvarda çözüm aramak peşinde?

Onu bilemem

Şimdi değişim taleplerinden biri de askerlerin parlamento üzerindeki vesayetinin kaldırılması. Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerinde görünmez bir el var. Hemen herkesin anlaştığı bir şey, parlamento üzerinde Milli Güvenlik Kurulu'nun ciddi bir yaptırımının olması; seçilmişler üzerinde atanmışların söz hakkı...

Toplumun daha sağlıklı bir yapıya kavuşması için bu sorun nasıl aşılabilir? Ülke üzerindeki bu görünmez ele nasıl müdahale edilebilir?

Bir kere MGK görünmez el değil, görünür el. Anayasa kurumu. Anayasayı değiştirmek lâzım. MGK'nu ya kaldırmak lâzım ya da statüsünü sadece ve sadece danışsal, istişari hale getirmek lazım. Bence ideali, kaldırmaktır. Çünkü milli güvenlik hükümetin sorumluluğundadır, askeriyenin sorumluluğun da değildir. Askeriye hükümete tâbidir. Genelkurmay Başkanı'nı bugün olduğu gibi Başbakan'a değil, Milli Savunma Bakanı'na bağlı hale getirmek gerekir. Herşeyden sorumlu olan hükümettir ve hesabını da parlamentoya verir. Hükümet askere danışma ihtiyacı duyduğunda da toplar danışır.

Kurum, kurul haline gelince müdahale sistemli hale geliyor, 1961'den bu yana olan durum budur ve bu kurumu kaldırmak lazımdır.

Görünmez eller olabilir, belki kontrgerilla var, belki Harp Dairesi var, bilemiyoruz. Varsa, hükümetin onların üzerine gitmesi lâzımdır. Ama kontrgerilla önergesini SHP bile desteklemedi. Hükümetin dengeleri sarsılacak diye böyle birşeye kalkışmadı. Korkuyla bir yere varılamıyor. Eğer demokrasi isteniyorsa korkuyu bir yana bırakmak gerekiyor.

Cem EROĞUL

Türkiye'nin temel sorunu Kemalist devrimin yarım kalmış olmasıdır

Cem Eroğul, 1944 yılında İzmir'de doğdu. 1964 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdikten sonra, 1966–1983 yılları arasında, aynı fakültede öğretim üyesi olarak görev yaptı. Şubat 1983'te 1402 sayılı yasa uyarınca üniversiteden uzaklaştırılan 10Prof. Dr. Cem Eroğul, Mart 1990'da, Danıştay İçtihadı Birleştirme kararı sonucunda, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, Anayasa Hukuku bilim dalında görevine döndü. Demokrat Parti, Anayasayı Değiştirme Sorunu, Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosu'nun Yeri, Devlet Nedir? adlı kitapları, Anayasa Hukukuna Giriş ders notları, çok sayıda makale ve çevirisi vardır.

"... " 2. Cumhuriyet", "Neo–Osmanlılık" vb. tartışmaları bütün bu yönleri karıştırdığı için son derece verimsiz, aydınlatıcı işlevi olmayan, kafa karıştırıcı, abes tartışmalar olarak görüyorum. Bana öyle geliyor ki; Mustafa Kemal hareketi başlamadan önce ortaya çıkan belli başlı görüşler, Turancılık, Garpçılık, İslâmcılık bu güne uyarlanarak yeniden ısıtılıyor. Bu görüşler, kendi aralarında çelişkili görüşlerdir. Ne var ki, hepsinin ortak bir yönü vardır: Hepsi Kemalizm düşmanıdır. Bu bakımdan, bu eski görüşlerin bugün yeniden ortaya çıkması bir raslantı değildir. Bunlar, sözde Kemalist, gerçekte ise Kemalizmin en büyük düşmanı olan 12 Eylül darbesinin yarattığı ortamın ürünüdürler..."

Sayın Eroğul, siz cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını nasıl ilişkilendiriyorsunuz? Bu ilişkiyi Türkiye tarihi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Türkiye tarihine baktığımız zaman cumhuriyet sürekli demokrasiyle beraber düşünüldü. Bir anlamda, cumhuriyet demokrasi yanılsaması yaratıldı... Siz bu görüşe katılıyor musunuz?

Konuya soyut olarak bakarsak, cumhuriyet yalnızca bir devlet biçiminin adıdır. İçeriğinin demokratik olup olmaması ise ayrı bir konudur. Devlet biçimi olarak cumhuriyet olur, ancak Hitler Almanya'sında veya Stalin Rusya'sında olduğu gibi buyurgan bir yapı söz konusu olabilir. Buna karşılık, Hollanda gibi, monarşi ile yönetilen ülkelerde demokrasi bulunabilir.

Türkiye tarihine baktığımızda, Türkiye'nin bir özelliği olduğunu görüyoruz. Türkiye Cumhuriyeti, Tanrı egemenliği anlayışına dayalı; buyurgan bir imparatorluk anlayışının yıkılmasının adı oldu. Cumhuriyet bize ulusal egemenlikle birlikte geldi. Bunun için bizde Cumhuriyet salt bir devlet biçimi ile ilgili soyut bir çerçeve olarak doğmadı. Önce saltanat kaldırıldı ve meclis, saltanatı savunmayı vatana ihanet olarak tanıladı. Biz de cumhuriyet, işte böyle devrimci bir ortamda ortaya çıktı. Bu yüzden, bizdeki cumhuriyet herhangi bir cumhuriyet değil. Bizdeki cumhuriyet, bir imparatorluk yıkan, bir egemenlik anlayışını değiştiren, ulus egemenliğine dayanan ve anti-emperyalist savaşı kazandıktan sonra yeniden kurulan bir güç dengesinin adıdır. Onun için bizde cumhuriyet, tarafsız bir deyimleme değil. *"Cumhuriyeti kaldıralım, saltanatı getirelim, yine demokrasi olur, işte Hollanda'da var; biz de de olur"* diyemeyiz. Böyle bir şey Türkiye'de karşı devrim olur. Onun için cumhuriyetin Tür-

kiye'de özel bir anlamı vardır. Türkiye'de demokrasiyi inşa etmenin ilk adımıdır cumhuriyet. Cumhuriyetle demokrasi gelmemiştir ama; cumhuriyetsiz demokrasi de Türkiye'de hiç olmaz.

Birinci Meclis– İkinci Meclis tartışmasında, Birinci Meclis'in daha demokrat bir yapıya sahip olduğu; ancak bu yapının Kemalist kadrolar tarafından tasfiyesi ile demokrasinin önünün Türkiye'de tıkandığı söylenir... Bu düşünceye katılıyor musunuz?

Bu, demokrasi konusunda son derece yüzeysel ve bilgisiz bir yaklaşımın yansımasıdır. Demokrasi birebir temsil olarak görüldüğü içindir ki bu böyle ileri sürülmektedir. Ama unutulmamalıdır ki, demokrasi ve demokratik gelişme öncelikle toplumun sınıfsal yapısında bir değişikliktir. Bu yapı değişir, ondan sonra buna uygun düzenekler, mekanizmalar kurulur. Bir örnek vermek istiyorum. "1789, Fransa'da toplanan Etajenero Meclisi soyluları ve ruhbanı da barındırdığından, devrim başlayınca ortaya çıkan Millet Meclisi'nden daha geniş bir temsile dayanıyordu. Buna bakıp "Etajenero Millet Meclisi"nden daha demokratikti" diyebilir miyiz? Demokrasi için, sınıf tabanına bakmadan, illa da bire bir temsil arama mantığının sakatlığını bilmem size gösterebiliyor muyum?

Bu durumda Cumhuriyet süreci ile başlayan Türkiye tarihinde, baştan beri demokratik bir yapı örgütleme şansının olmadığını söyleyebilir miyiz?

Buna kesinlikle katılmıyorum. Vardı. Ancak, Türk devrimi, demokrasiye giden yolda yarım kalmıştır. Birinci

Meclis'teki ağa–eşraf takımı tam olarak tasfiye edilmediği, başka bir deyişle toprak reformu yapılmadığı içindir ki Türkiye'de demokrasi süreci yarım kalmıştır. Mustafa Kemal'e yapılacak bir eleştiri varsa, birinci sırada yer alacak eleştiri budur. Bunları mecliste temsil ettirmediği için değil, aksine bunları tasfiye etmediği için eleştirilmelidir.

Bu tarihsel değerlendirmeden sonra bugünkü tartışmalara gelmek istiyorum. Türkiye'de hemen hemen her alanda değişimden söz edilmeye başlandı. İslâmcılar, Kürtler, liberaller vb... Sizce bu değişim taleplerini öne getiren Türkiye'nin temel sorunları nelerdir?

Türkiye'nin temel sorunu, Kemalist devrimin yarım kalmış olmasıdır. Toprak reformu yapılsaydı, Köy Enstitüleri boğulmasaydı, demokrasi sözünü ciddiye alıp kurulan sol partiler, sendikalar kapatılmasaydı; yani Kemalist devrim yarım kalmasaydı bugünkü tıkanıklıkları yaşamazdık.Türkiye'nin genel yapısındaki demokratikleşme süreci, demokrasi adına durdurulduğu içindir ki bugün bu sıkıntıları yaşıyoruz. Bugünkü sıkıntımızın temelinde, toplumsal yapının büyük çarpıklığı yatmaktadır. Gelir dağılımındaki müthiş bozukluk yatmaktadır. Alabildiğine yaltaklandığımız yabancı sermaye ile birlikte yarattığımız tekelleşme ve korkunç sömürü yatmaktadır. Bu toplumsal yapının değişmesine olanak açacak siyasal, ideolojik gözenekler hep tıkanmıştır. Demokrasi halkın yönetimidir. Halk yönetime nasıl gelecektir?Ancak bir sınıfsal bilinç elde ederek yönetime gelecektir. Sen işçi, köylü, memur, ücretli olduğunun bilincinde değilsen, yönetime nasıl geleceksin.

Bir benzetme yapayım: Bugün Kürtlere, "sen Kürt olduğunu unut her türlü haktan yararlanırsın" deniyor. Bizim demokrasi anlayışımız bu işte." Sen işçi, köylü olduğunu unut, sadece soyut bir oy sahibi ol; o zaman tamam, demokrasi vardır" deniyor.

Burada tekrar Kemalist devrime dönmek istiyorum. 2. Cumhuriyetçiler özellikle Mustafa Kemal'in toplumdaki farklı görüşleri ortadan kaldırdığını söylüyorlar. Bunların başında da komünistlerin lideri Mustafa Suphi ve liberallerin lideri Cavit bey geliyor. Şimdi söylediğinize bağlı olarak sormak istiyorum, bu çözümlemeyi doğru buluyor musunuz? Yani bu hastalık, sizin söylediğiniz gibi sadece Demokrat Parti döneminde ve sonrasında mı var?

Farklılığa tahammülsüzlük, elbette ondan önce de görülüyor. Ancak burada bir ayrım yapmak gerekiyor. Çünkü çok ayrı konular birbirine karıştırılıyor. Türkiye'de, Osmanlıdan gelen bir devlet tahammülsüzlüğü olduğu doğrudur. Devlet dışında herhangi bir güç odaklaşması engellenmiştir. Osmanlıdan gelen siyasi bir gelenektir bu. Dolayısıyla, bu açıdan yapılan eleştiri yerindedir ve haklıdır.

Ancak, eleştirinin ikinci bir yönü vardır ki, o haksızdır. Çünkü kimi muhalif odakların tasfiye edilmesi gereklidir. Öyleyse, yalnızca tasfiyelerden, belli muhalif odakların ortadan kaldırılmasındansöz ederek Mustafa Kemal'i suçlamak mümkün değildir. Bütün demokratik devrimler, ABD devrimi dahil, muhalefetlerini tasfiye etmişlerdir. Bütün demokratik devrimler muhaliflerini ezerek başarıya ulaşmıştır. Başka türlü devrim olmaz. Bu olmasın demek, devrimi istemiyoruz demektir. Devrimi beğenip

muhalefetin ezilmesini kınamak sahtekârlıktır. Hem yenileşmek, modernleşmek istiyorum diyeceksin; hem de saltanat, hilafet güçlerini ezmeyeceksin. Bu olmaz.

Eleştirinin üçüncü bir yönü, Takrir–i Sükun yasasından sonra, sağ sol her türlü düşünce odaklaşmasının ortadan kaldırılmasıyla ilgili. Gerçekten baskıcı bir dönem yaşandığı doğru. Ne var ki, 1925–1930 arasındaki bu baskıcı dönemin çok önemli bir işlevi de olmuştur. Bu yıllarda uluslararası takvim ve saat kabul edilmiş, laiklik, harf devrimi vb. hayata geçirilmiştir. Yani 1925–30 arasında Kemalist devrim gerçekleştirilmiştir ve bu yapılırken de bir baskı ortamı yaratılmıştır. Devrim başarılı olduğu ölçüde baskı meşrudur. Baskısız bir tek devrim örneği gösteremezsiniz. Ancak burada eleştirilmesi gereken başka bir yön var. Mustafa Kemal, gecikmiş burjuva demokratik devrimini yapan kişi olduğu için, kendi içinde karşı devrimi de taşıyan bir hareketin önderidir. Bunun karşı devrim yönü işçi sınıfı hareketinin gelişmesinin kösteklenmesidir. Mustafa Kemal döneminde bu özellik işçi sınıfının olmaması nedeniyle daha çok kendisini köylülük üzerinde göstermiştir. Toprak reformu yapmadıkça, "Köylü milletin efendisidir" sözü bir aldatmacadır. Mustafa Kemal'in bu yönü eleştirilmelidir ve bu yönüyle anti–demokratik bulunmalıdır.

Konu biraz dağılacak ama, burada benim kafama takılan bir soru var. Halkın bilinçlemesinin önemi üzerinde durdunuz; ancak harf devrimi ile halkın bu topraklardaki önceki kültürden ve tarihten koparıldığı, toplumsal bellek kaybına uğratıldığını söyleyenler var. Siz bu konuda neler söyleyeceksiniz?

Harf devrimi, aydınlanmanın olmazsa olmaz ko-

şuludur. Arap alfabesi ile Türkiye'de kültür devrimini gerçekleştirmek, ussal düşünceyi getirmek olanaksızdır. Bu ancak harf devrimi ile olabilirdi. Halk devriminin gereği, Mustafa Kemal'den önce görülmüştü. Dilde devrim gereği ise, daha da önce farkedilmişti. Dil devrimi bilincini, en azından Şemsettin Sami'ye dek götürebiliriz. Niye Osmanlıca aydınlanma yoktur? Çünkü bunu Osmanlıca ile yaratmak olanaksızdır. Öte yandan Osmanlıcayı, Mustafa Kemal'in öldürdüğünü sanmak da yanlıştır. Osmanlıca, Genç Kalemler hareketinin doğuşu ile ölmüştür. Bunu sağlayan şey de, bir anda insanların, halkın hiç anlamadığı, halktan tamamen kopuk bir dil kullandıklarını farketmeleridir. İşte o noktada Osmanlıca ölmüştür. Gerçekte harf devrimi, Mustafa Kemal'in en büyük zaferidir. Çünkü, dediğim gibi, harf devrimi yapılmadıkça, okuma yazma oranını artırmak, düşünme alışkanlığını yaygınlaştırmak, kısacası aydınlanmayı başlatmak olanaksızdı.

Sorun geçmişteki dilin korunarak onun üzerinden birşeyler üretilmesi değil. Sürekliliğin kırılmasıdır sorun. Mesela Çin'de bu süreklilik hiç kırılmadı. Yani aydınlanmacı, batıcı olmak için mutlaka dilin değişmesi mi gerekiyordu?

İki noktada yanlışlık var. Arap alfabesi korunsaydı bile eskiyle kopukluk yine ortaya çıkacaktı. Çünkü, bir yüzyıl öncesinin dilini anlamak zaten olanaksız hale gelmişti. Eski yazıyı bilenler için bile. Aynı şey, Çin için de geçerlidir. Yunanca için de geçerlidir. Bugün çağımız Yunancası ile Aristo'yu anlamak mümkün değil.

İkinci nokta ise şu: Bu alfabe zaten bize yabancıydı. Türkler tarihlerinde çok değişik alfabeler kul-

lanmışlardır. Arap alfabesi de bunlardan yalnızca biridir. Üstelik, ses yapısı olarak bize an az uyanlarından biridir.

Konuşmamız bizi 2. Cumhuriyetçilerin önemli argümanlarından bir tanesine getirdi. 2. Cumhuriyetçiler bugünkü kemikleşmiş yapının arkasında ceberrut devlet yapısını görüyorlar ve bu yapının arkasında ise Kemalizmin toplumu yukardan aşağı örgütleyen jakoben tavrının yattığını söylüyorlar. Öncelikle şunu sorayım: ceberrut devlet yapısı tanımına katılıyor musunuz?

Her devlet ceberruttur. Bugün İngiliz devleti de, ABD de, Osmanlı da ceberruttur. Bu bir. İkincisi, söylenen doğru birşey var: Türkiye'de yenileşme tepeden aşağı gelmiştir, jakoben tutumla gelmiştir. Ancak, başka çaresi de yoktu. 1789 Fransız devrimi de jakobendir. Devrimlerin doğasında jakobenlik vardır.

Üçüncüsü, 2. Mahmut'un başlattığı yenileştirme, liberalleşme, özgürleştirme ancak tepeden inme yapılabilirdi. Çünkü toplumda burjuvazi yoktu. Oysa aydınlanma devriminin sınıfsal önderi burjuvazidir. Ancak bu eleştiriler çerçevesinde, bir noktaya dikkatinizi çekmek isterim. Türkiye'de devlete muhalefet yani "kamuoyu" denilen şey de, gerçekte, bu tepeden inmeciliğin ürünüdür. Türkiye'de toplumsal muhalefeti oluşturacak kadrolar, bu beğenilmeyen tepeden inmecilik sayesinde oluşturulmuştur. Kamuoyu, kendi varlığını tepeden inmeciliğin yarattığı çağcıllaşmaya borçludur. Bu süreç, Mustafa Kemal döneminde de sürmüştür. Yukarıdan aşağıya yapıldı diye eleştirilen devrimler olmasaydı, bu beyler, bugün bu eleştirileri yapacak formasyona sahip olamazlardı. Ancak, herhangi bir yanlış anlamayı ön-

lemek için şunu da hemen belirteyim ki, bu söylediklerimden, belli bir dönem için geçerli olan "aydın despotizm"inin her koşulda ve bugün de geçerli olduğu sonucu çıkmaz.

Şimdi, demin arasına nokta koyduğum soruyu sormak istiyorum. Size göre,Türkiye'de bu değişim taleplerinin arkasında hangi toplumsal dinamikler var?

Değişimi istemeyen kesim hemen hemen yok. Ancak bu değişim çok çeşitli sınıfsal çıkarlara ve dünya görüşlerine dayanıyor. Dolayısıyla bunları türdeş kabul etmek yanlış olur. Hangi değişimi kimler istiyor, diye sormak daha doğru olur. Bir örnek vereyim: İktisadi yapının değişmesi isteniyor. Ancak bir kesim bundan devletin iktisadi hayattan elini çekmesini anlıyor; buna karşılık bir başkası, değişim olmalıdır ancak devlet yönlendirici bir rol oynamalıdır diyor. İşte size iki farklı değişim isteği. Bugünkü tartışmada "herkes değişim istiyor, o halde herkes aynı şeyi istiyor" yollu bir kandırmaca var.

" 2. Cumhuriyet", "Neo-Osmanlılık" vb. tartışmaları bütün bu yönleri karıştırdığı için son derece verimsiz, aydınlatıcı işlevi olmayan, kafa karıştırıcı, abes tartışmalar olarak görüyorum. Bana öyle geliyor ki; Mustafa Kemal hareketi başlamadan önce ortaya çıkan belli başlı görüşler, Turancılık, Garpçılık, İslamcılık bu güne uyarlanarak yeniden ısıtılıyor. Bu görüşler, kendi aralarında çelişkili görüşlerdir. Ne var ki, hepsinin ortak bir yönü vardır: Hepsi Kemalizm düşmanıdır. Bu bakımdan, bu eski görüşlerin bugün yeniden ortaya çıkması bir raslantı değildir. Bunlar, sözde Kemalist, gerçekte ise Kemalizmin en büyük düşmanı olan 12 Eylül darbesinin yarattığı ortamın ürünüdürler. Ancak, 12 Eylül'ün sözde Kemalizmi,

bu görüşlerin kendi yaftalarıyla açık seçik bir biçimde ortaya konmasını da güçleştirmiştir. 12 Eylül, kendisi gibi Atatürk düşmanı olan bütün bu görüşlerin, gerçek kimlikleriyle, parlak sınıfsal renkleriyle ortaya çıkmasını geciktirmiştir. Bu tartışmalardaki bulanıklığın önemli bir nedeni de budur.

Peki soruyu tersine çevirerek sormak istiyorum. Değişim istemeyeler kimler?

Değişimi herkes istiyor. Örnek vereyim: Bu anayasayı kimse beğenmiyor. Değiştiriliyor mu? Değiştirilmiyor? Neden? Çünkü birisinin önerdiği değişim diğerinin hoşuna gitmiyor. Herkes değişimden yana ama herkes değişik bir değişimden yana. Bu yüzden de hiçbir şey değişmiyor.

Değişim ihtiyacından söz edilirken ayrıca "Emperyal vizyon" gibi bir projeksiyon da yapıldı. Bunun için de, "Yırtta sulh cihanda sulh" anlayışı üzerinde şekillenmiş olan dış politikanın terkedilmesi gerekiyor. Siz bu projeksiyona nasıl yaklaşıyorsunuz? Türkiye böyle bir iddiayı yaşama geçirebilecek güce sahip mi?

Bu yaklaşım tehlikeli olmasa, bana gülünç gelebilirdi. Ancak tehlikeli. İlk önce şunu söylemek istiyorum: Dünya, Birinci Dünya Savaşı öncesi duruma gelmiş filan değil. Bu son derece kaba bir değerlendirme. Gerçek şundan ibarettir: Uluslararası sermaye, Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile birlikte sınırlamalardan kurtulup, adına "küreselleşme" denilen süreci, hem iktisadi hem siyasal, hem de askeri boyutlarda gerçekleştirmeye başlamıştır. Ancak, şunu sormak gerek: Bu insanlar bu benzetmeyi niye

yapıyorlar? Çünkü, Misak–ı Milli sınırlarının dışına taşıp bölgesel bir işlev yüklenmesini istiyorlar. Bu da onların Atatürkçü devlet görüşüne düşmanlıklarının bir başka kanıtı. Üstelik bunlar, Turancılık görüntüsü altında, dünya emperyalizminin maşası olmaya oynuyorlar. Eski Garpçılıkla, eski Türkçülüğün, Atatürkçülük düşmanlığı içinde birleşmesinden başka birşey olarak görmüyorum bunu ben. Türk egemen sınıflarının bir bölümünün ABD , Alman, Japon emperyalizmine aracılık etme girişiminin bir maskesi olarak görüyorum bu Yeni–Osmanlıcılık'ı. Pazar payı kapmaya çalışıyorlar, kendi güçleri bunu yapmaya yetmiyor. Ne olacak? Yabancı sermaye ile birlikte, küçük paylar karşılığında, ancak bu payları da hep arttırmaya çalışarak girişimlerde bulunuyorlar. Bundan ötesine, gerçekten kendileri de inanıyorsa, şaşarım! Sandığımdan da küçük akıllılarmış, derim.

"Yeni Dünya Düzeni" ile "2. Cumhuriyetçilik" ve diğer değişim talepleri arasında nasıl bir ilişki var, size göre?

Demin de biraz değindim; Türkiye sınırları dışına taşma, Türk adı verilen toplumların koruyuculuğuna soyunma heveslerinin Yeni Dünya Düzeni ile iç içe geçen bir yönü olduğunu düşünüyorum. Başta ABD emperyalizmi olmak üzere uluslararası sermayenin, dünyaya hakim olması için kendine rakip imparatorluklara değil; ama kendine bağımlı uydu güçlere gereksinimi var. İşte bizimkiler, bu uydu güçlerden biri olmaya talipler. Bunu yapabilmek, büyük patrona karşı bazı kozlar elde edebilmek için "bakın, biz çok değerliyiz; Müslüman ve Türk pazarlarını toparlayabiliriz. Bu yeni düzende bize de bir rol verin" diyorlar.

Bunu eski ABD mandacılık anlayışının modern bir versiyonuna benzetebilir miyiz?

Çok uzaktan. Gerçi tarih eski olguları ısıtıp ısıtıp yeniden karşımıza çıkarabiliyor. Ancak bu olayı, daha çok, Abdülhamit'in başlattığı, İttihat ve Terakki'nin de seve seve sürdürdüğü Alman emperyalizmine yamanma siyasetine benzetebiliriz. Yani bir büyük emperyalizmin kanadı altına girip kendisi için bir parsa toplamak. Enver Paşa'nın yaşamının nasıl sona erdiğini hepimiz biliyoruz. Bu da, şu ya da bu emperyalizme kendini yamayarak gerçekleştirilmek istenen küçük emperyalist sevdaların nasıl noktalanacağını gösteren acı bir örnektir.

Başkanlık sistemi konusundaki görüşleriniz neler? Türkiye için nasıl bir sonuç verebilir?

Bu bana kimi kesimlerde büyük bir cehalet, kimi kesimlerde ise bir ikiyüzlülük örneği olarak görünüyor. Başkanlık dizgesi, ABD dışında – bu ülkenin kendine özgü koşulları nedeniyle– hiçbir ülkede başarılı bir demokratik yapı oluşturamamıştır. Çok ilginçtir, Avrupa'da bile başarılı olamamıştır. Bilindiği gibi, bunu ilk deneyen ülke Fransa'dır. Sonuç gerçekten ilginçtir: Üç yıllık başkanlık dizgesi Louis–Napoleon'un darbesiyle sonuçlanmış, "Başkan Bey" kendini önce ömür boyu başkan, sonra da imparator seçtirmiştir. Türkiye'de başkanlık dizgesini demokrasi adına savunmak olanaksızdır. Bu, ancak demokrasi düşmanlığı çerçevesinde savunulabilir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin sorunları aşması nok-

tasında sizin açılımlarınız ve önerileriniz neler olabilir. Ayrıca açılımlarınızı vücuda getirecek araçları nasıl tanımlayabilirsiniz?

İlk önce bir saptama yapmak istiyorum. Türkiye artık tepeden inmeci yenileştirmeci dönemi tamamlamıştır. Türkiye'de bunun son halkası, ilerici ve demokratik bir hareket olan 27 Mayıs'tır. Bugün artık Türkiye'nin "sivil toplum" güçleri, ilerici geçinen bir tepeden inmeciliği dahi gerici kılacak bir olgunluğa erişmiştir. En iyi niyetli tepeden inmecilik bile bugün kaçınılmaz olarak gerici olur. Öyleyse, Türkiye'de toplumsal tıkanıklık nasıl aşılabilir? Bence bunun yolu, artık olgunluğa erişmiş olan yönetilenlere, yani sivil topluma, kendini siyasal ve düşünsel düzlemde serbestçe dışı vuracak, ifade edecek bir çerçevenin yaratılmasıdır. Bunun içindir ki Türkiye'de tek çözüm demokrasidir. Türkiye'de enflasyon sorununun çözümü de, Kürt sorununun çözümü de, gelir dağılımı sorununun çözümü de demokratikleşmedir. Somut olarak bu ne demektir? Bu, herşeyden önce, 1982 Anayasası'nın çöpe atılması demektir. Türkiye'nin gündemini tıkayan, gelişmesini engelleyen en büyük bela bu anayasadır. Bu anayasa şurasından burasından düzeltilerek kesinlikle iflah olmaz.

1982 Anayasası çöpe atıldıktan sonra yapılacak yeni anayasa, toplumun belli başlı siyasal ve toplumsal güçlerinin üzerinde uzlaşmaya varacakları bir metin olmalıdır. Bunu hazırlamak olanaksız değildir. Nedir bu siyasal güçler? Türkiye'de belli başlı iki siyasal güç vardır: Merkez sağ ve merkez sol. İşte, siyasi olarak bu güçlerin, toplumsal olarak da sermaye sınıfının ve işçi sınıfının üzerinde anlaşabileceği bir anayasa yapılmalıdır. Ayrıca, hazırlanacak bu belge, hazırlanmasına ka-

tılmayacak güçlerin de, hiç değilse, "bununla yaşanmaz" demeyecekleri bir nitelikte olmalıdır. Başka bir deyişle, illa da İslâmcıların, Kürtlerin, komünistlerin bu anayasanın hazırlanmasında söz sahibi olması gerektiğine inanmıyorum. Ancak, siyasal olarak azınlıkta kalan hiçbir kesimin, "bu anayasayla yaşanmaz, bizi yok ediyor" dememesi lazım. Yoksa toplumsal barışı sağlayamazsınız. Özetle, kimseyi düzen dışına atmadan, yeni anayasayı, toplumun belli başlı siyasal ve sınıfsal güçleri, oyunun kuralları üzerinde uzlaşarak hazırlamalıdır.

Öte yandan, bu yeni anayasa, kesinlikle, uygar dünyanın eriştiği insan hakları anlayışını bütünüyle benimsemelidir. Yine bu anayasa, devlet çerçevesini Misak–ı Milli'nin kabul edildiği günlerden gelen temel dayanaklarından yoksun bırakmamalıdır. Yoksa, toplumun belli başlı güçlerinin anlaşmasının bile bir anlamı kalmaz. Örneğin, cumhuriyetçi olmayan bir anayasa yapılmamalıdır. Aynı şekilde, tıpkı cumhuriyetçi olması gerektiği gibi, bu anayasa yercil (laik) de olmalıdır. Çünkü yercillik (laiklik), herkese kendini ifade etme olanağını verebilecek tek çerçevedir.

İşte ancak böyle bir anayasa yapıldıktan sonradır ki, Türkiye'de gerçekten bir şeyleri değiştirme kapısı aralanabilir. O zaman, bütün toplumsal güçler sahtekârlıklara gitme gereğini duymadan, istediklerini açık açık savunabilirler. İslâmcılar, Kürtler, komünistler, kısacası ayrıksız herkes serbestçe konuşur. Ancak böyle bir ortamda toplumsal yeşerme, bir yenileşme yolu açılabilir. Dediğim gibi, çözüm için kestirme yol yoktur. Geçmişte vardı, yapılanlar hayırlı olmuştur. Bunları yadsımamak gerekir. Ne var ki, bundan sonra her türlü kestirmecilik Türkiye'yi ancak geriye götürür. İçinde yaşadığımız kördüğümü daha da içinden çıkılmaz hale getirir.

Bence, son seçimlerde DYP'nin ve SHP'nin aldıkları oy ve seçimden sonra kurdukları koalisyon, toplumdaki bu temel demokratikleşme gereksiniminin ürünüydü. Bu nedenledir ki, koalisyon çok büyük umutlar yaratmıştır. Aradan bir buçuk yıl geçtikten sonra yaşanan düş kırıklığı, ancak yaratılan bu umutların büyüklüğüyle ölçülebilir. Türkiye, bir kez daha, bir büyük fırsatı hovardaca harcamıştır.

Yalçın KÜÇÜK

Devlet bir mülkiyet meselesi değil, kuvvet meselesidir

1937 doğumlu. 1961 yılında SBF'den mezun. Mezun olduktan sonra bir süre DPT'da çalıştı. Çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği görevinde bulundu. Doktorasını İngiltere'de yaptı. 12 Mart'ta çalıştığı üniversiten atıldı. Yankı ve Cumhuriyet gazetelerinde ekonomi yazıları hazırladı. İkinci TİP'in kurulmasından sonra partinin çıkardığı Yürüyüş dergisinin başyazarlığını yaptı. 1978'de TİP'ten ve Yürüyüş dergisinden ihraç edildi. 12 Eylül 1980'e kadar TİP'ten ayrılanlarla birlikte Sosyalist İktidar adlı bir dergi çıkardı. 12 Eylül'de çalıştığı üniversiteden tekrar atıldı. "Bir Yeni Cumhuriyet İçin" adlı kitabı nedeniyle bir yıl tutuklu kaldı. Şu an Gazi Üniversitesi'nde öğretim üyesi. Eserlerinin bazıları: Aydın Üzerine Tezler, Türkiye Üzerine Tezler, Bilim ve Edebiyat, Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu, Nereye Gidiyoruz, Bir Yeni Cumhuriyet İçin.

"...'2. Cumhuriyet' projesinin Türkiye'nin emperyal senaryolara başladığı bir zamanda ortaya çıktığını görüyoruz. Dolayısıyla bu proje, pür bir yeni cumhuriyet arayışı değildir. O nedenle de insanı irkilten bir Osmanlı edebiyatı yapıyor ve çok ham bir düşünce. Şema bizden alınmıştır, ama bizim dışımızda ve bizim karşımızdadır. Türk tekellerine dayalı bir yayılmacılıktır ve ideolojisi de yoktur..."

Yanılmıyorsam, bu "yeni bir cumhuriyete" kavramını ilk olarak siz kullandınız. "Yeni Bir Cumhuriyete Doğru" isimli bir kitabınız yayımlandı. O kitaptan yaklaşık beş yıl sonra "2. Cumhuriyet" tartışmaları gündeme geldi. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

"2.Cumhuriyet" veya "Yeni Cumhuriyet" tartışmasının maddi dayanaklarından bir tanesi, benim 1980 yılı eylül başında piyasaya çıkan "Yeni Bir Cumhuriyet İçin" isimli kitabımdır. Bu kitap çıkar çıkmaz yasaklandı. "Yeni Cumhuriyet" başlığı ilk olarak bu kitapta kullanıldı. Bu kitapta, onları rahatsız edecek en önemli şey şuydu: *"Askerler gelecek, Erbakan'ı hapse atacaklar ve Erbakan'dan daha fazla dincilik yapacaklar"* diyordum. Nitekim, bu dediklerim doğru çıktı.

Cumhuriyet tartışmasıyla ilgili ikinci belge; 12 Eylül'den sonra ilk defa 1987'de kutladığımız 1 Mayıs konuşmasıdır. *"Bu Cumhuriyet bitmiştir, Doğu Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulacaktır ve Türkiye'de bunun içinde yer alacaktır"* dedim.

Üçüncü nokta, o da yayınlandı...1989 yılında PKK lideri *Abdullah Öcalan*'la görüştüğümde, Apo kardeşime, "Doğu Sosyalist Cumhuriyetler Birliği" fikrinden söz ettim. Sana nasıl geliyor diye sordum; O da, *"duymadım hocam, ama doğru söylemişsin"* dedi. PKK yazılarında "Ortadoğu Devletler Birliği" projesi var. İster "Ortadoğu Devletler Birliği" olsun, ister "Doğu Sosyalist Cumhuriyetleri" olsun, isterse şu an biraz daha yapılabilir hale getirmek için ifade edilen "Doğu Cumhuriyetler Birliği"– yani sosyalist olmayabilirler– olsun; tüm bu projeler, Türkiye'de yeni bir cumhuriyeti zorunlu kılar. Türkiye'nin böyle bir program içinde yer alması, kendisini yenilemesi demektir. Bunların ayrıntıları vardır tabii ki... Mesela,

Apo'nun söyleminde dört müslüman ülkeden oluşan bir birlik söz konusudur; Türkler, Kürtler, İraniler ve Araplar. Ben de daha farklıdır: İraniler yoktur, Türkler, Kürtler vardır; Araplardan da Suriye, Irak, Filistin Arapları vardır ama, Mısır Arapları ve diğerleri kesinlikle yoktur. Buna mukabil Ermeniler, mümkünse Elenler vardır. Bugün "2. Cumhuriyet" tartışması bunların bilimsel anlamda bir yansıması, politik anlamda ise hadımlaştırılmasıdır. Çok dar, günlük politika anlamında da Özal'ın bitmiş görünen siyasi geleceğini tazeleme işidir.

2. Cumhuriyetle ne değişecek? İkinci olabilmesi için evvela yeni olması lazım. Varolan birinciden ayrı olması lazım ki ona bir başka numara verilsin. Önemli olan ikincilik değildir, yeniliktir. Öyle bir şey olabilir ki, siz farketmeden de Cumhuriyet kendisini yenilemiş olabilir. Yeniliği de olumlu anlamda kullanmıyorum. Her zaman yeni daha iyi anlamına gelmez.

Ben böylece, başlangıç olarak size, benim görebildiğim bir çerçeve çizdim. Şimdi diğer sorulara geçebiliriz.

Türkiye'nin 70 yıllık tarihinde genellikle cumhuriyet ve demokrasi kavramları birbirine karıştırılmıştır. Siz cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını nasıl ilişkilendiriyorsunuz? Bu ilişki Türkiye tarihi açısından nasıl değerlendirilebilir?

Cumhuriyet tarifini çok iyi düşünmek lâzım. Bana göre bir anlamda Osmanlı da bir cumhuriyetti. Moğollar kesin cumhuriyettir. Han'lar mutlaka seçimle gelirdi, kurultay yaparlardı. Seçmenler de sınırlıydı, seçilenler de. Yöneten ailedendiler. Şimdi ise seçimi biraz daha genişletiyorsunuz.

Demokrasi sözcüğüne gelince, demokrasi sözcüğü tat-

sız, müphem bir sözcük haline gelmiştir. Ben, Lenin olsaydım, demokrasi sözcüğünü kullanmazdım. Yeni sözcük uydururdum. Eskimiş bir sözcüktür. Ortalığı çok karıştırmıştır. Marx, Manifestoyu yazdığı zaman en önemli sözcük sosyalizm sözcüğüydü; ancak, ütopyacılar çok itibarsız hale getirdikleri için, Marx ve Engels çok yeni bir sözcük –tarihte vardı ama kullanılmayan bir sözcüktükomünizm sözcüğünü kullandılar. O sözcüğü de çok şükür! itibarsız hale getirdiğimizden; 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında sosyal demokrat sözcüğünü kullandık. En sonunda, o da itibarsız kalınca tekrak komünizm sözcüğüne dönüldü. Demek ki sözcükler değiştirilir. Her yeni düzenin yeni sözcük bulması lazım. Bu demokrasi sözcüğü de çok yapranmış..."Devrimci demokrat" diyoruz, "Hıristiyan demokrat" diyoruz, "Katolik demokrat", "Sosyal demokrat", "Sosyalist demokrat"... Bu demokrat sözcüğünün bitmişliğini gösterir. Bir sözcük artık anlamını yitirmiş ki başına başka bir sözcük koyuyoruz. Türkiye tarihindeki duruma baktığımızda ise, dün yapılan panelde de ilk defa söyledim: 18'inci yüzyıldaki büyük Fransız devriminden sonraki devrimlerin büyük çoğunluğu sınıfsal ve ekonomik tabanları zayıf devrimlerdir. 1920 devrimi de sınıfsal tabanı zayıf bir devrimdir. Ekim devrimi de böyledir. Mustafa Kemal ve arkadaşları bu işi zayıf bir maddi temelle yapmak zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla da çok demokrat olmaları mümkün değildir. Despottur. Bu "despot" sözcüğü bilimsel bir sözcüktür. Ve kötü de bir şey değildir. Biz bunlara "aydınlanmacı despot" diyoruz. Her bu tür başkentte muhalifler öldürülür. Mustafa Kemal'de çok öldürmüştür. Bu, demin söylediğim gibi bir tür seçimdir. Mustafa Kemal, bana göre "muhafazakar bir devrimcidir". Mülk sahiplerinden yana olmuştur. Bugünkü

anlaşılır anlamıyla demokrat değildir, ama bir korkunun ürünü olarak demokrattır. Osmanlı kalıntısı kurumları tasfiye etmiş, belli bir sanayileşmenin temellerini atmıştır. Korkaktırlar, ürkektirler. Enver ve arkadaşları gibi atak değildirler. İyi kötü modernizasyona gitmişlerdir. Zaten dünya o dönem modernize olmaktadır. İlk dalga vardır. Sovyetler kendini modernize ediyor, ABD yeni düzene gidiyor, Avrupa Hitler ve Musoloni'nin elinde büyük bir inşaat halindedir. Ben Kemalizmi abartan arkadaşlara bunu söylerim. Bir Osmanlı paşası olsaydı da bu kadar etkilenirdi.

Bu ön açıklamalardan sonra diğer soruya geçeyim. 70 yılın sonunda Türkiye'nin geldiği noktada birçok kesim değişimden söz ediyor. Sizce bu değişim isteğine Türkiye'nin hangi sorunları kaynaklık etmektedir ve bu değişimi kimler istemektedir? Eğer varsa, bu değişime kimler ayak diremektedir?

Değişiklik istenmez. 1960 yılları dünya ölçüsünde değişiklik rüzgârlarının, değişiklik özlemlerinin egemen olduğu bir yükseliş dönemidir.

Ben 1970'li yılları bizim tarihimizdeki bilinen sözcükle Fetret devri –iç düzen– kabul ediyorum. Lenin 1905 devrimi'nin Asya'nın uyanışı olduğunu söyler. Bana göre bu 1904'tür. Yani Japonların Rusya'yı yenmesidir. 1905 devrimi bunun bir sonucudur. 1960'lı yıllarda da eciş bücüş Vietnam halkının güçlü ABD karşığındaki mücadelesi ve bunu bir zaferle taçlandırması bütün insanlığı sarsar, bir yükseliş dönemidir. Türkiye İşçi Partisi 15 kişiyi parlamentoya sokmuştur. 27 Mayıs'ta Türkiye biraz daha demokratize olmuştur.

Ben demokrasiyi ve diktatörlüğü farklı tarif ediyorum.

Devletin beş veya altı tane vektörü vardır. Bu oklar, vektörler birbirini kesiyorsa bu demokrasidir, siz buna isterseniz kuvvetler ayrılığı deyin. Bu oklar: Adalet mekanizması, üniversite, meclis, icra, burjuva basınıdır. Bunlar birbirini kestiği taktirde diktatörlük olur. Demokrasi ve diktatörlük devletin iki ayrı durumudur.

27 Mayıs, yapılan kurucu yasa ile bir anlamda "2. Cumhuriyet"tir. Kadrolar da yenilenmiştir, bakışta yenilenmiştir, gençlik yenidir, ufukları geniştir. Deniz'ler, Mahir'ler, Sinan'lar baktıkları zaman Filistini kendi devrimi sayardı. Bu anlamda belki 60'lar "2. Cumhuriyet"tir. Şimdikilerin ufukları dar, kendilerine güvensiz... 70'ler bu yükselen güçlerle gerici güçler arasında bir kavga dönemidir. Biz buna iç savaş diyoruz. 70'leri bir değişlik ihtiyacı olarak değil, 60'lardan gelen değişim ihtiyacının getirdiği çatışma dönemidir. Bunun sonunda ne vardır? 12 Mart... 12 Mart bir kırılmadır. Neyi kırmak istemişlerdir? Demin size vektörlerle formüle etmek istediğim icranın hızlı hareketi yönünde bir kırılmadır. İcraayı kuvetlendirmek için Anayasa Mahkemesi'ni kaldırmışlardır. Bu sanayi sermayesinin önplana çıktığının işaretidir. Yargının, Anayasa Mahkemesi'nin, meclisin onu sık sık yavaşlatmasını istemiyor. Vektörler bir araya toplanıyor. Kanun kuvvetinde kararnamelerle. Bu çok önemlidir. Parlamentoyu çıkış amacının dışına itiyor. Parlamentoyu, Anayasa Mahkemesi'ni dışlıyor. Buna 80'li yıllarda basın da eklenecektir.

Bu tartışmalara Türkiye'nin hangi sorunları kaynaklık ediyor, bunu biraz açar mısınız. Bir de "2. Cumhuriyet"in argümanlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bana göre her tartışma yararlıdır. Yeterki düşünce ge-

liştirilsin. "2. Cumhuriyet" tartışması ne yazık ki bu aşamaya gelmemiştir. Köşe yazarlarıyla sınırlı kaldı. Bunların da çoğu belli bir tarih bilgisinden yoksunlar. Tartışma slogan tekrarı olarak kalıyor. Bu insanların çoğu da soldan gelen insanlar. Şu yaşadığımız dönemlerde Türkiye'nin en büyük talihsizliklerinden birisi üniversitelerin liseye dönmesidir. Kendi önemlilik duygularını kaybettiler. Ve çoğu da soldan gelen insanlar. Bunun bizim şu an yaptığımız tartışma açısından şöyle bir önemi var, kendilerine güvenleri yok. Düzene yaranma ihtiyacı hissediyorlar ve bu "2. Cumhuriyet" tartışmalarını da bir Osmanizm övgüsüne götürüyorlar. Kendilerini inkar edenlerin hepsi düzene daha çok yaranmak ihtiyacı duyarlar. 1930 inkarcıları da böyle olmuştur. Kemalizmin en etkin kurucuları eski komünistlerdir. *Vedat Nedim Tör*, sonunda bu toprakların folklorik motiflerini uygarlık zannetmiştir. İçindeki korkuyu, aşağılık kompleksini, folkloru abartarak gidermeye çalışmıştır. Olayın önemli bir yanı bu.

Bunların çoğunun başkan Mao düşüncesinden çıkmış olması da bir tesadüf değildir. Açıklanabilir... Çünkü başkan Mao büyük bir devrimcidir ama, nihayet yaptığı devrim bir köylü devrimidir. Kemalizme bu nedenle biraz daha yakındır.

Bu tartışmanın bir boyutu da eninde sonunda Türkiye'nin emperyal senaryolarıyla ilgilidir. Buna sahip olanlarında bir zaman için Başkan Mao'ya bağlı olmaları bir tesadüf değildir. Sınıf açısından bakamadığın zaman milliyet açısından bakarsın. Şimdi bunların yaptığı, Başkan Mao'nun sınıf temeli çok zayıf olan milletler beraberliği arayışını; Türk milliyetçiliği etrafında kurma çabasıdır. Dolayısıyla 2. Cumhuriyetçilerin hepsi aynı zamanda Osmanistir. Örneğin: *Cengiz Çandar...*

Türkiye'de şöyle bir şema vardır: *Doğu Perinçek*'in arkadaşı, ikinci aşama Cumhuriyet gazetesi, üçüncü aşama egemenlerin yanıdır. Bu böyledir, Cumhuriyet gazetesinden geçmeden öteki aşamaya geçme olmaz. Yani "Aydınlık Basın Yayın Ortaokulu", Cumhuriyet Gazetesi ve öte yan. İlk önce *Ilhan Selçuk* onları orda iyice bir törpüler. Bu kaçınılmaz bir düzenek.

Turgut Bey,Türkiye politikasına gelmiş en fırsatçı adamlardan bir tanesidir. Marx'ın, 3.Napolyon için söylediği sözü ben bir yazımda Özal'a uyarladım. Der ki Marx: *"Napolyon'un, hiç bir inancı yoktu. Daha da önemlisi bir insanın inancı olabileceğine inanmazdı."*. Turgut Bey'de böyledir. Bütün bu manipilasyonlara kendisinin bile hiçbir inancı yoktur. Turgut Bey, Saddam'ın temizlenmesi ve Türkiye'nin oraya doğru uzanması gerektiğini düşündü, bu fırsatı gördü. Bu yaklaşım tabii ki Mustafa Kemal politikasından uzaklaşmaktır. Mustafa Kemal çok dar ufuklu bir politikacıydı. Biz yakın bir tarihte Enver'in imajının öne çıkacağını söyledik.

Hep Batı'ya doğru yayılmış Osmanlı–Türk düzeni, artık Batı'da olmayacak deyip; başlangıç noktasına doğru yayılma düşüncesindedir. Turgut Bey mühendis, planlamacı. Saddam olayından bu dersi çıkardı: "2. Cumhuriyet" tartışmalarının arkasında bu vardır: "Niye, Türkiye Ortadoğu'nun Saddam'ı olmasın?". Bunun için Saddam'ın ortadan kalkması ve Türkiye'nin kendi içindeki sorunları halletmesi lazım. Turgut Bey'in annesinin ve annanesinin Kürt olmasını hatırlaması Saddam'la birliktedir.

Politikayı biz bu şekilde vektörler ilişkisi olarak koyduğumuz zaman, hiçbir zaman şaşırmayız. Süleyman Demirel, Özal'ın Talabani ile konuşmasını küfür sayarken, şimdi kendisi konuşuyor. Bunun nedeni çok açıktır.

Bakın, konuşmaya 80'deki kitabın Erbakanla ilgili kısmıyla başladık ve 92 seçimlerinden sonra Erbakan yükseldiği anda; Türkiye'de bir politika değerlendirmesi ortaya çıkıyor. O gün tespit ettiğimiz değişikliğin yönü, bugün çok daha net: İç politika dış politikadan ayrılamıyor; Clinton'un da işbaşına geçmesi Amerika'yı ve Ankara hükümetini İran'a ve radikal İslama karşı harekete zorluyor. Bu zorlama durumda da Başkan Apo ile anlaşma yolu arayacaksınız. Ateşkesi Başkan Apo ilan ediyor ama, Ankara hükümetinin de buna yatkın olduğu hemen gözleniyor. Yıl sonundan beri bu değerlendirmeleri yapıyordu Başkan Apo. Demek ki bir de böyle bir tarafı var olayın.

"2. Cumhuriyet"e döndüğümüz zaman, bu projenin de Türkiye'nin emperyal senaryoları başladığı bir zamanda ortaya çıktığını görürsünüz. Dolayısıyla bu proje, pür bir yeni cumhuriyet arayışı değildir. O nedenle de insanı irkilten bir Osmanlı edebiyatı yapıyor ve çok ham bir düşünce. Şema bizden alınmıştır, ama bizim dışımızda ve bizim karşımızdadır. Türk tekellerine dayalı bir yayılmacılıktır ve ideolojisi de yoktur. Her emperyal yayılma bir ideolojiye dayanır. Humeyni doktrini bir ideolojidir, Osmanlı İslamı kullanmıştır, Batı uygarlık götürmeyi kullanmıştır. Belki o nedenle, Mao'culuktan gelen köşe yazarları, Kemalist ideolojinin yetmezliğini görerek, yeni cumhuriyeti Osmanizmle doldurmaya çalışıyorlar. Bu da yeni cumhuriyetin bitmesi demektir.

Benim size bu çerçevede çok kısa söylemek istediğim şu: Neresi yenidir? Yayılmacı tarafı yenidir. Ama teşkilat yapısı açısından "Birinci Cumhuriyete"e dönmüştür, tek vektör olmuştur. Turgut Bey ve diğerleri "devlet küçülmüştür" diyorlar, hayır "devlet büyümüştür". Devlet bir mülkiyet meselesi değildir, kuvvet meselesidir. Vek-

törler bir araya toplanmıştır. Üniversite eskiden icranın hızını keserdi. Şimdi üniversite, Kürt meselesinde, Ermeni meselesinde devletin istediği bildirileri yayınlayan, Elçibey gibi ilkel bir adama doktora vermeye kalkan bir devlet dairesidir. Basın da öyledir. Basın kadar devletleşmiş birşey yoktur. Zaman zaman devletin kendisidir. Son bir iki ayla birlikte, bu ateşkesle beraber Ankara hükümeti yerine "Bab–ı Ali Hükümeti"gelmiştir.

Ateşkes hakkında ne düşünüyorsunuz.

Ateşkesi ben destekliyorum. Bundan net bir sonuç beklemiyorum. Henüz silahların bırakılabileceğine ihtimal vermiyorum. Ama buna rağmen, bu halklar biraz nefes almalıdır. Bir deneme olmalıdır. Ve burada basın çeşitli nedenlerle çok olumlu tavır almıştır. Ankara hükümeti yerine "Bab–ı Ali Hükümeti" ateşkesi zorluyor. Böyle bir noktada devletin küçüldüğünü söylemek mümkün değildir. O zaman devleti yeniden tarif etmek gerekir. Bizim tarifimiz daha doğrudur. Bana göre şu an Batman Emniyet Müdürü, Sanayi Bakanı'ndan daha önemli bir adamdır. O zaman, bu arkadaşların 2. Cumhuriyetleri, yayılmacılık hariç bir Osmanizmdir, eskiye dönüştür. Küçülen devlet değildir, insanlarımızdır. İnsanlarımız çok küçülmüştür. Demin sözünü ettiğim o kuşağın Filistine giden, Küba devrimini, Arjantin devrimini, Vietnam devrimini kendinin sayan, bütün ufku geniş insanları korkup gitmiş; ham bir Türkçülükle, ne olacağı belli olmayan bir Osmanizmle büyük tekellere yeni pazar arayışına dönmüştür. Dolayısıyla bu bizim cumhuriyet arayışlarımızın dışındadır.

Sizin bu söylediklerinizle, Türkiye'deki Başkanlık

Sistemi arayışları arasında direk bir bağ söz konusu değil mi?

Tabii. Biz parlamento iş yapmıyor diyoruz, buna bile tahammülleri yok.

Türkiye'nin bu emperyal vizyonu sürükleyebilecek gücü var mı?

Bizim tarih bilimcimiz Doğu halklarını küçümser, Batıyı yüceltir. Bu hezimettir. Biz İran'ı küçümseriz. İran'ın çok daha fazla emperyal yayılma tecrübesi, birikimi vardır. Türkik cumhuriyetlerde de bizi çok fazla beklemiyorlar; Azeriler de Türkleri çok fazla beklemiyorlar; Elçibey kliği hariç. Moskova'dan kopmak istemezler. Ama bizim bilgimiz o kadar ham ki gözlerimiz kör. Ayrıca buralarda İran kültürü etkilidir, İran yanlıları vardır. Bunlardan şunu söylemek istiyorum: Bilim çok önemlidir; bakıştır.

Hem Azerbaycán'da hem Bosna–Hersek'te dış politika hezimettir. Çünkü emperyal politika ideoloji ister. Türkiye'nin şu anda öyle bir ideolojisi yok. Götürecek birşeyimiz yok. Ayrıca güçlü bir ekonomi, güçlü hava ve deniz kuvvetleri ister. Kişiler belirleyici değildir ama Türkiye'nin emperyal projelerini uygulayabilmesi için Demirel– Hikmet Çetin hükümetinin; tarihe karışması lazım. Bunlar Türkiye'ye gelmiş en çekingen, en statükocu politikacılardır.

Melih PEKDEMİR

Özal kelimenin tam anlamıyla oportünist ve revizyonisttir

1953 yılında Ordu'nun Kumru ilçesinde doğdu. ODTÜ Sosyoloji bölümünde okurken 1975 yılında ODTÜ-DER'in kuruluşunda yer aldı ve genel sekreterliğine seçildi. 1975 yılı Kasım ayında yayınlanmaya başlayan Devrimci Gençlik dergisinin sahipliğini yaptı. Aynı yıl Ankara Yüksek Öğrenim Derneği'nin başkanlığına getirildi. 1976 yılı Şubat ayında bir arkadaşının cenaze töreninde polisle çıkan çatışmada yaralanınca kaçak duruma düştü. 1 ay hapis yattıktan sonra 1977 yılında Devrimci Yol dergisinin yayınlanmasında görev aldı. 12 Eylül'den sonra tutuklandı. Devrimci Yol Merkez Komitesi üyesi olduğu iddiasıyla yargılandı ve 1989 yılına kadar hapis yattı. Cezaevinden çıktıktan sonra Demokrat dergisinin yayınlanması çalışmalarına katılan Pekdemir'in "Anne Bak Kral Çıplak" isminde bir kitabı bulunuyor.

" Turgut Özal tarafından başlatılan İkinci Cumhuriyet tartışmalarında aslında, Türkiye'nin Yeni Dünya Düzeni'ne entegrasyonu bakımından gerekli olan çözümler araştırılıyor. Eski devlet politikaları ve kurumları birer birer masaya yatırılıyor. Bunları bir dizi politik reform olarak değerlendirmek yanlış, bunlar devletin revizyonudur. Bu anlamda, sözgelemi Özal, kelimenin gerçek anlamıyla bir oportünist ve revizyonisttir. Gündeme getirdiği her şeyi demokrasi adına satmayı iyi becerdi. Ama yaptıklarıyla devleti demokratikleştirmiyor, h antallaşmış olan yapıyı Yeni Dünya Düzeni'ne entegre edebilmek için dinamikleştirmeye çalışıyordu. Dinamizm, demokrasi değildir. Savunduğu "sivilleşme", sanıldığı ve sunulduğu gibi demokratikleşme değil, devletin, sözgelimi İsrail gibi militarize de edilmesiydi.
Reformların ardında militarizm de var. Militarizm ve reformizm yan yana durduğunda, yeni Cumhuriyet düzeninin 'tiyneti' şimdiden açığa çıkmış demektir..."

Özellikle Sovyetler Birliği'nin parçalanma süreci ile başlayan ve "Yeni DÜnya DÜzeni" diye adlandırılan bu yeni oluşum ile "2. Cumhuriyet" gibi arayışlar arasındaki ilişki nasıl tanımlanabilir? Türkiye'deki ekonomik ve siyasal yaşamın tıkanmışlığı hemen tüm çevrelerce kabul edilen bir gerçek; bu tıkanıklığın aşılması için önerilen "2. Cumhuriyet"in argümanlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? "2. Cumhuriyet" talebiyle başlatılan tartışma sürecini yararlı buluyor musunuz?

1980 öncesi dünya ve Türkiye ile 1990 sonrası dünya ve Türkiye çok farklı. Bugün herkesin uzlaştığı tek kavram, bu farklılığı ortaya çıkaran "değişim"dir. Uzlaşma, "değişimin" neden ve nasıl olduğu konusundaki farklı değerlendirmeler ile bozuluyor elbette.

Değişmiş olanda değişmeyen nedir? Değişmemiş olanda değişen nedir?

Bu sorulara ancak "taraf" olunarak yanıt verilebilir. İki taraf var: Onlar ve biz! Kim onlar? Biz kimiz? Yeni dünya düzeninden çıkarı olanlar, bunu savunanlar ve Yeni Dünya Düzeni'nden zarar görenler, buna karşı çıkanlar.

Yeni Dünya Düzeni tartışması, bir dünya çözümlemesi tartışmasıdır. Yeni Cumhuriyet düzeni (ya da İkinci Cumhuriyet) tartışması, buna bağlı, bir Türkiye çözümlemesi tartışmasıdır. Herkesin kabul edeceği bir dünya ve ülke çözümlemesi mümkün müdür?

Önce yağmurun ıslak olduğunu söylemeliyim: Dünya çözümlemesini kim yapıyorsa ve neden yapıyorsa; dünyanın şimdiki düzenini korumak isteyenler kimlerse ve değiştirmek isteyenler kimlerse; dünyadaki değişim, şimdiki düzenin geliştirilerek korunması açısından izleniyor ve isteniyorsa ya da şimdiki düzenin değiştirilmesi ve eskimiş olanın yerine yenisinin değil "bir

başka düzenin" kurulması açısından izleniyor ve isteniyorsa; Yeni Dünya Düzeni tartışmasının içeriği işte bu iki farklı tutumda yatıyor demektir. Yeni Dünya Düzeni'nden çıkarı olanlar ve olmayanlar düzleminde beliren bu iki farklı tutum ise yeni değil, eskidir! Hep var olduğu için ve yeni değil "bir başka düzen" kurulana dek var olacağı için eskidir. Sınıflar kadar eski! Ve eski ya da Yeni Dünya Düzeni birbirine karşıt güçlerin savaştığı bir zemin üzerinde kuruludur... Sınıflar mücadelesi zemini! Bu zemin de yeni değildir, eskiden beri vardır.

Kapitalistlerin dilinde paylaşmak, yağmalamaktır. Dünya düzeni tartışması paylaşımın ya da yağmanın özü ve biçimini açığa çıkarır. Dünya tasvirleri, paylaşımın biçimini açığa vurabilir, dünya tahlilleri ise paylaşımın özünü... Dünyadaki değişimi, emperyalizm koşullarında, dünyanın paylaşımı sağlamaktadır. Kapitalistler, dünyayı savaşarak paylaşabilir, böyle bir zeminde "düzen"leyebilir. Paylaşımın ve savaşın biçimi önemli değildir, askeri, ekonomik ya da politik olabilir. Ama kapitalistler "değişim" deyince "paylaşımı" bilirler. Emekçiler ise ancak onların düzenini yıkmak için devrim yaparak dünyayı değiştirebilir. Emekçiler, ezilenler, "değişim" denilince bu şekilde kurulmuş düzenleri yıkan "devrim"i telâffuz edebilirler.

Değişmiş olanda değişmeyen, yeni dünyada da eskiden beri var olan paylaşım ve yağma düzenidir. Değişmemiş olanı değiştirmek ise devrim...

Bu kategorik ayrımda bugün karşıt saflarda olduğunu söyleyenler kimi zaman ortak argümanlarla İkinci Cumhuriyet tartışmasını sürdürebiliyorlar. Muğlaklaşan bu ayrımı, tartışmalar içinde yeniden ayrıştırabilmek, sorunun çözümünü kolaylaştırabilir.

Yeni Dünya Düzeni'ni savunan - ABD'ci görüşler (Özal,

Çandar...) Şeriatçılar/"cedidler"... Sivil toplumcular... Bazı Kürt aydınları... "Ortodoks" marksistler (sosyalizmin biten döneminin kavramlarıyla düşünenler) ve "biz"! (sosyalizmin başlayan döneminin pratiğini kavramlaştırarak düşünenler.)

Bu ayrışmada, öncelikle iğneyi "kendimize" çuvaldızı "onlara" batırmak isterdim...

Ben bir sosyalist olarak İkinci Cumhuriyet tartışmasına, "biz Emekçi Cumhuriyeti istiyoruz, biz Sosyalist Cumhuriyet istiyoruz" şeklindeki argümanlarla katılmayı pek anlamlı bulmuyorum. Bu argümanlarla tartışmaya katılmak, totolojidir: Sosyalistler elbette sosyalist bir cumhuriyet isteyeceklerdir.

Aslında 2. Cumhuriye'ti kurmak isteyenler ya da buna "karşı çıkanlar", emekçilerin fikrini de sormuyorlar! Bu emekçilerin değil, onların tartışması. Biz ise ancak onların ne tartıştığını tartışabiliriz! Nasıl bir siyasi rejim kotardıklarını açığa vurabiliriz. Ve buna karşı kendi (muhalif) siyasi konumumuzu (yeniden) tanımlayabiliriz. Dün, "emperyalizmin üçüncü bunalım döneminde yeni sömürgecilik koşullarında sömürge tipi faşizm altındaki Türkiye"de gelişmelerin ve değişimin dinamiklerini kavrayacak teorik/politik çerçevemiz vardı. Ama bugün dünyayı üçüncü bunalım dönemi teorisi ile Türkiye'yi sömürge tipi faşizm teorisi ile açıklamak bana yeterli gelmiyor. Her iki teori de ispatlanmıştır. İspatlanmış teori, artık yeterli açıklama sağlayamaz. Pratik değeri yoktur; teorinin kendisi pratik olmuştur, yol gösterici, açıklayıcı özelliği kaybolmuştur

Yeni Dünya Düzeni ve İkinci Cumhuriyet tartışmaları bana bu nedenle, kendi teorik ve politik argümanlarımızı yeniden üretmek bakımından cazip geliyor. Üçüncü bunalım dönemi teorisinin ve sömürge tipi faşizm teorisinin

aşılmasına hizmet edeceği için... Bu bağlamda, marksistler, yeni Dünya Düzeni ve İkinci Cumhuriyet tartışmasına ancak 11. Tezin yeniden üretilmesi bakımından önem verebilir:

Değişimin yönünü değiştirmek için, değişimin yönünü kavramak, devrimin imkanlarını/imkansızlıklarını bulmak... Yeni Dünya Düzeni ve İkinci Cumhuriyet tartışmasını, yeni bir devrim dönemi tartışmasına çevirmek, kapitalizmin içine girdiği bu "yeni dönem" koşullarında, sosyalizmin tarihsel bir dönemini yeniden başlatabilmek...

Bu konuda emperyalizm teorisini devrim teorisine dayanak yapmayı başarabilen Lenin'den sonra, yakın dönem marksistlerinin parlak bir sicili olduğu söylenemez. Bu sicil Türkiye'de, şematizmden dolayı iki kez bozuktur.

Yeni Dünya Düzeni neden ve nasıl kuruluyor?

Dünyadaki güçler dengesi değişti. Paylaşım oranları değişti. Dünya düzeninin yeniden kurulması bu "nedenler"den dolayı icabetti. Bu denli açık. Serbest piyasa ekonomisi ve demokrasi vurgusuyla yapılan Yeni Dünya Düzeni tablosu, bu açıklığı örten reklam spotlarından başka birşey değil... Serbest piyasa ekonomisi, "pazar"dır. Dünya pazarının paylaşılmasının düzenlenmesi... "Demokrasi", bu paylaşımın nasıl yapılacağının, dünyanın hangi yönetim metodu ile yönetileceğinin adıdır. Dünyayı ekonomik düzlemde bir pazar olarak paylaşanlar, bu pazarın yönetimini, kontrgerilla yanısıra "demokrasi" dedikleri kontrpolitika ile sağlamak istiyorlar.

Özellikle kapitalizmin eski ve eskimiş patronu Amerika yeni pazarlar peşinde koşuyor. Ortadoğu, Türki cum-

huriyetler, Kafkaslar, Balkanlar ve hatta Somali, şimdi birer pazar... Ve savaş alanı... İkisi de aynı olgunun farklı görünümleri... Pazar savaşı ya da savaş pazarı...

Emperyalist sistem, kendini yeniden üretebilmek için var ettiği tüm mekanizmaları (ekonomik, politik, askeri) rakip sisteme göre de tanımlamıştı. Şimdi bütün bu işlevler, tanımlar yetersiz... Kendi varlığını düşmanıyla birlikte tanımlamaya alışan emperyalist sistem "bu düşman"dan kurtulduğu noktada, diğer düşmanlarına karşı daha saldırgan oluyor! Asıl düşmanını bir kaç yıl önce Thatcher'ın ağzından tanımlamıştı: "Artık kuzey tehditi bitmiştir, tehdit güneyden gelmektedir." Güney ülkeleri, Latin Amerika'dan Güney Asya'ya uzanıyor; arada Afrika ve Ortadoğu var.

Diğer yandan eski rakibinin - düşmanının sisteme entegrasyonu ("dost" olması), emperyalist sistemi, nüfuz alanını genişleten bir konuma getirdi. Sovyetler Birliği'ni ve Doğu Avrupa ülkelerini yeni pazar kıldı; eskiden bu ülkelerin denetimi altında bulunan dünyanın diğer toprakları - ülkeleri "sahipsiz" kaldı, ama bağımsız olamadı. (Bilindiği gibi, Sovyetler, Nikaragua'yı sattı, Ortadoğu'yu boşalttı, Küba şimdi tek başına!) Emperyalist ülkeler bakımından paylaşılacak yeni ganimetler var.

Bütün bu gelişmeler iki önemli sonuç doğuruyor: Birincisi, düşmanın ya da rakibin yarı yarıya azalması ile sistem içi rekabet önplana çıkıyor. İkincisi, emperyalist sistemin asıl düşmanı şimdi "sistemleri olmayan rakipler" düzleminde, yani "güney ülkeleri"nde beliriyor.

Her iki durum da öncelikle ABD emperyalizminin ilgi alanlarını oluşturuyor. Yeni Dünya Düzeni, Chomsky'nin de belirttiği gibi, askeri anlamda tek kutuplu, ekonomik anlamda ABD, AT ve Japonya olmak üzere üç kutuplu. ABD askeri gücünü kullanarak, politik bakımdan şim-

dilik çok kutuplu olan dünyayı, "güney"i de tamamen zaptu rapt altına alarak BM çatısı altında tek kutuplu kılmak peşinde koşuyor.

Ortadoğu'daki, Kafkaslar'daki ve Balkanlar'daki ve hatta (Afrika için bir başlangıç sayılabilir nitelik taşıyan) Somali'deki bölgesel savaş krizleri, emperyalist ülkelerin "güney ülkeleri"ne (kimi zaman yardım adı altında) müdahalelerinin ve giderek saldırılarının önemli ve kararlı adımlarıdır. ABD emperyalizmi bu saldırılarda yine başı çekiyor; çünkü, yeryüzünde aniden "bollaşan" ve elde edilmesi "kolaylaşan" ganimetlere en çok onun ihtiyacı var. Birinci neden, ABD emperyalizmi sistemin **eski** patronudur. İkinci neden, ABD emperyalizmi sistemin **eskimiş** patronudur. En çok da bu nedenle yeni ganimetlere ihtiyacı var. Eskimiş olması, yani yenilenmeye ihtiyacının olması; kendisini yenilemesi, yeniden üretebilmesi için yanındaki ya da karşısındaki rakiplerini güçsüzleştirerek kendini güçlendirmesi gibi bir hesaplaşmanın da peşinde koşmasını gerektiriyor. ABD rakip sistemin çöktüğü bir dünyada sistem içi rakipleri AT ve Japonya'yı güçsüzleştirmenin hesabını yapıyor. Sovyet nüfuzunun kalmadığı bölgelerde, sistem dışında kalmış güney ülkelerini güçsüzleştirmenin ve kendisine bağlamanın hesabının yapıyor. ABD dünya savaşı çıkaramıyor, bunun yerine bölgesel savaşlarda hegemonyasını güvence altına alabilmek ve kendini yeniden üretebilmek zorunda. Kazanmak zorunda. Sistemin başında eski fakat yenilenmiş bir patron olarak durabilmesi, kazanmasına ve yeni kazançlarına bağlı... Yeni bir Vietnam sendromunu sağaltacak gücü yok, dolayısıyla müdahale ve saldırılarında eski kontrgerilla yöntemlerine yeni kontrpolitika yöntemleri ilave etmeye de mecbur...

Kontrpolitika ise belki şimdi Fukuyama'nın sözünü ettiği "liberal demokrasi"- dir. Kontrpolitika kontrgerillanın ikiz kardeşidir...

Dünya nüfusunun % 25'ini oluşturan sanayileşmiş kuzey ülkeleri, dünyadaki malların yaklaşık % 80'ini tüketirken ve dünyada her yıl 14 milyon çocuk, yani bir yılda doğanların yaklaşık % 10'u açlıktan ölüyorken, demokrasi ve serbest piyasa adına kurduklarını ilan ettikleri Yeni Dünya Düzeni'nin politikasıdır bu. Güney ülkeleri birbirini yemeye devam etsin diye, yardım adı altında verdiklerinin % 40'ını askeri malzemenin oluşturmasının adıdır, kontrpolitika...

"İkinci Cumhuriyet"i önerenler Türkiye'deki tıkanıklığın ardında "ceberrut devlet" yapısının bulunduğunu, bunun izdüşümünün de "Kemalizm" olduğunu belirtiyorlar. Bu çözümlemeyi doğru buluyor musunuz? Ancak görülen o ki kendi önerdikleriyle de, Tanzimat ve Kemalist geleneğin modern bir versiyonu gibi yukarıdan aşağıya doğru örgütlenme gayretindeler. Bu yaklaşım sizce bir çelişki oluşturmuyor mu?

Türkiye'deki tıkanıklığın ardında ceberrut devlet yapısı varsa bunun izdüşümü neden yalnızca Kemalizm olsun ki? Sözünü ettiğiniz çözümlemeyi doğru ya da yanlış diye niteleyebilmek için, herşeyden önce Türkiye'nin önündeki tıkanıklıklar nedir, ceberrut devlet yapısının ardında yatan nedir, devlet nedir gibi başka ve önemli pek çok soruda mutabakat lazım. Oysa, yine herşeyden önce Türkiye'nin önündeki tıkanıklık, bana göre, bu İkinci Cumhuriyet tartışmasını yapanlar ve onlara bu tartışmayı yaptıran zihniyet (bakış açısı) tarafından ya-

ratılmıştır. Yaklaşım tarzlarının, ceberrut devlet "karşısında" savundukları ile çelişki oluşturduğu aşikar.

Elbette Türkiye'nin şimdiki demokratik olmayan devlet yapısının tarihsel geri planında ceberrut bir devlet geleneği var. Bunu Osmanlı yarattı. Kemalistler, bu yapıyı (özellikle "saltanatı") önce parçaladılar; yeniden üretebilmek için.. Fakat bunu yeniden üretirken hiç olmazsa belli bir dönem buna "milli" bir renk katmayı hedefledikleri "modern" bir devlet kurmaya giriştiler; bu onların kuvayı milliyeci, emperyalizm karşısında bağımsızlıkçı özellikleri oldu. 1923'te kurulmaktan ziyade "ilan edilen" bir cumhuriyet, mandacılığa karşı "milli devlet" olma çabasının sonucunda ortaya çıkmıştı. Bu türden bir kimlik, iki dünya savaşı arasındaki güçler dengesi koşullarında korunabildi, korunabildiği kadar.

Hedefledikleri "muasır medeniyet seviyesi"ne erişmek (burjuvaziyi ve kapitalizmi, devlet eliyle, yukarıdan aşağıya yaratmak) yönünde kendi üstüne düşenleri yerine getirmeye çalıştılar. Kemalistler küçük burjuva kadrolarıydı ve ancak "küçük burjuvazi kadar" radikal ve devrimci olabildiler. Radikalizmlerinin ve devrimlerinin hedefi, modern bir burjuva toplumu yaratmaktı. Küçük burjuvaların hedefi, hakiki burjuva olmaktı ve bu da kaçınılmazdı. Üstelik Kemalistler, eski İttihatçılardı, yani eski Osmanlı küçük burjuvalarıydı. Devletleri, ancak alaturka bir modernizmi temsil edebilirdi, bu da kaçınılmazdı. Ama aynı Kemalist kadrolar "koşullar olgunlaşınca", küçük burjuva diktatörlüklerini (tek parti rejimini) "hakim ittifaka" (iki partili rejime) dönüştürme/teslim etme yönünde adım atmaktan da çekinmediler. Türkiye'ye "demokrasi"yi İsmet Paşa getirdi(!). Yine Kemalistler, Türkiye'nin "nispi özgürlük ve demokrasi ortamına girilmesi" diye tanımlanan 27 Mayıs "ihtilali"ni

bile yaptılar! (Ama 9 Mart 1971'deki "ihtilal"(!) girişiminin yenildiği biliniyor!)

Sorunu yalnızca bu şekilde tartışmak elbette saçmadır. Ama İkinci Cumhuriyet tartışmaları böyle bir tarihsel yöntemle tartışılıyor.

1990'lardan bakıldığında görülen tarih, 1970'lerde ya da 1980'lerde yazılmış tarihten oldukça farklı. 1990'larda yeniden yazılmaya başlayacak olan tarihte, yeni tarihsel çözümlemelerde, söz gelimi 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül gibi dönüm noktaları eski önemini yitirerek hiyerarşide daha mütevazi yerlere inebilir.

Bunun yerine Türkiye tarihi, Osmanlı düzeninden kopuş anlamına gelen 1923 Cumhuriyeti'nin kuruluşu, bunun 1945 ya da 1950 yıllarında kazandığı yeni kimlik ve 1990'lı yıllarda geliştirilmeye başlayan yeni siyasi rejim (Yeni Cumhuriyet Düzeni) başlıklarında yeniden yazılabilir.

Hal böyle olunca gündemde olan tartışmanın ismi de yanlış konmuş oluyor. Aslında ikinci değil, üçüncü cumhuriyetin tartışması yapılıyor! İlk cumhuriyet emperyalizmden görece bağımsız olabilmiş bir "milli devlet" bünyesindeki tek partili rejimdi.

Ekonomik hedefi, kapitalizmin devlet eliyle egemen hale getirilmesiydi. İkinci cumhuriyet, emperyalizme entegrasyonun yeniden üretildiği 1945'lerden günümüze dek gelen rejimdir. Bu dönemde, alt yapısı sömürge tipi bir kapitalizm tarafından belirlenen üst yapıda gelinen noktada sömürge tipi demokrasiden öte bir siyasal rejim biçimlenebilmiş değildir. Oysa, günümüzdeki tartışmalarda da henüz açılmayan ve aşılmayan "tek adam tek parti" özelliği, cumhuriyetin 1923 döneminin de 1945 döneminin de özelliğidir ve yeni cumhuriyet düzeninin de özelliği olarak kalmaya devam edecektir.

"Tek adam tek parti" tartışması ile İkinci Cumhuriyet tartışmaları arasında nasıl bir bağlantı kuruyorsunuz? İkinci Cumhuriyet tartışmalarında bu özelliğin yeniden üretilebileceği düşüncesine nereden ulaşıyorsunuz?

"Başkanlık sistemi" önermelerinin bu tartışmaların eksenine oturmuş olmasını bir tesadüf olarak görmüyorum. Ceberrut devlet yapısının izdüşümü, günümüz koşullarında ancak önerildiği şekliyle bir başkanlık sistemi olabilirdi. Üstelik bunun izdüşümünü, MGK ve kararname diktasıyla yürütmenin tek elde toplandığı şimdiki fiili diktatoryal siyasi rejimde bile bulmak mümkün. Böyle bir imkân tarihsel ve yapısal bakımdan mevcut olduğu için, bugüne dek uygulanan ve önerilen siyasi yönetim metodları, bu ülkenin tek adam tek parti ülkesi olması özelliğini yeniden üretip duruyor:

Gerçekten de Türkiye'de ikide bir yeni Atatürk adaylarının peydahlanmasını ve partilerin kendilerini "yok aslında birbirimizden farkımız ama biz Osmanlı Bankası'yız" şeklindeki programlarıyla ifade edebilmelerini bir tesadüf olarak görmüyorum.

Demokrat dergisinin başyazılarından birinde de işaret edildiği üzere, 1923'lerde tek adam tek parti üzerine kurulmuş olan mevcut sistem, yaşanılan çok önemli dönemeç noktalarında edindiği yeni çehrelerine karşın, yine de son çözümlemede tek adam tek partiyi zorunlu kılan özelliğini sürdürüyor. 1945'lerde, demokrasi işgüzarlığı "iki partili" ve sömürge tipi bir rejime bürünmüştü. Tek adam tek parti, bu iki partili sistemde kimlik değiştirdi; İnönü - CHP yerine, Bayar + Menderes = DP geçti. Bu oyuna Filipin tipi demokrasi denildi. Bu adlandırma önemlidir, tarihsel bir ironidir. 1960'larda başlatılan "çok partili" işleyişte, ordu, devlet partisi olarak son sözü söy-

leyen güç özelliğini sürdürdü ve 12 Mart'ta, 12 Eylül'de son sözü söyledi, tek adamıyla ve tek partisi (cuntası) ile ordu, sistemin kendini yeniden üretmesini sağladı. Günümüzde de sistem, tek adam tek partiyi farklı biçimleriyle yeniden üretmektedir.

Tarihsel ironi olarak, "Filipin tipi demokrasi" kurgusuyla başlatılan oyunda, Özal misyonunu yine Filipin'den mülhem Markosvari hanedanlık - diktatörlük adlandırmasıyla devam ettirdi. Ve İkinci Cumhuriyet tartışmasının psikopolitik ortamını hazırladı. Günümüzdeki belirsizlik ise geçiş dönemlerine özgü belirsizlik, tek adamın Özal'dan sonra Demirel mi olacağı önemli değil; tek parti ise tek tip partileşme ile sürüp gidiyor ve başkanlık rejimi tartışmalarında kendi yeni dolayımını arıyor.

Örneğin yaşadığımız son dönemde bile, siyasal partiler, sistemin revizyonu yönünde atılan **de facto** adımlarla, kararname diktası, Körfez krizi, Kürt sorunu ve her yaşamsal konuda izlendiği üzere, devre dışında tutulabilen, yetkilerini MGK'ya devredebilen fonksiyonsuz varlıklarıyla, ya da aynı konulardaki tek tipleşmiş politikalarıyla kamuoyu araştırmalarındaki düşük yüzdelerin temsilcileri haline dönüşebilmişlerdir.

Oysa, bugün sistemin ihtiyacı açıktır:

Yeni Dünya Düzeni'ne kenetlenebilmek için ve kenetlenme operasyonunu (ameliyatı!) başarıyla tamamlayabilmek için, her kafadan ses çıkmasını (demokrasi!) önlemek. Üstelik bu ameliyatın başarılı olabilmesi için hastanın hem narkozla uyutulması, hem kollarının bağlanması ve neşterin tek elde tutulması şarttır!

Dün buna benzer önemli dönemeçlerde bu görevi ordu üslenirdi, bugün bir yeni("sivil"!) cumhuriyet düzeni tar-

tışılıyor. Yine böylesi dönemeçlerde, olağanüstü çözümler, yani "parlamento ve partiler üstü" çözümler kendisini dayatırdı. Bugün de dayatıyor. Başkanlık rejimi tartışması bunun için yapılıyor.

Partiler üstü çözüm yerine, koalisyonlu çözümler bunun için kaçınılmaz hale geliyor. Böylece, koalisyonları yalnızca partiler arası çözüm boyutuyla değil, partiler üstü anlamıyla da kavramak anlamlı olabiliyor.

Siyasi temsilde **de jure** koalisyona mecburiyet ile **de facto** tek adam tek parti zorunluluğu da artık sistemin özelliği haline gelmiştir.

Koalisyonun, illâ ki, reel anlamıyla farklı partilerin ortak hükümet kurması şeklinde tecelli etmesi gerekmiyor; siyasi yelpazedeki sağ ve sol partilerin programları da artık birbirini tamamlıyor; Özal'ın başkanlık sistemi önerisini, Baykal'ın eyalet sistemi önerisi bütünlüyor, politikaların koalisyonu hayata geçiyor.

Bunun nedeni açık: Yeni Dünya Düzeni'nde, reel sosyalizm ile reel kapitalizm arasında bir "örtüşme" (convergence) yaşandı (ve bu sosyalizm, kapitalizme öykündüğü yerde "iflas" etti!). Reel kapitalizm, reel sosyalizmi asimile etti.

Teorik bakımdan öngörülebilen geri dönüş süreci, pratik bakımdan da tamamlandı. Bunun sonucu olarak, kapitalist sistem içindeki sağ siyaset tarzı da sistem içi solun tarzını (yer yer programını) benimsemekten çekinmeyerek "solculaştı(!)" ve aslında sol siyaset tarzı sağcılaştı.

İşte, Özal bile pek çok eski solcunun doğal lideri haline geliverdi. Benzer şekilde, SHP ve DYP, basit anlamıyla birer koalisyon ortaklığının ötesinde (koalisyonları bozulsa bile) siyasi ve ideolojik bakımdan da yaklaşmış hale geldiler; tek tipleştiler...

Peki, 2. Cumhuriyet tartışmasının başlatıcısı olan Turgut Özal'ın ölümü, bu yöndeki girişimleri nasıl etkileyecek?

Kuşkusuz, konjonktürel ve ilk bakışta geçici gibi görülebilen durumları teorize ederek kavramlaştırmak, bu gelişmeleri açıklamak için fiili başkanlık sistemi ya da sivil diktatörlük gibi gibi kavramları kullanmak isabetsiz bulunabilir. Kuşkusuz böyle bir handikap her gelişme için söz konusudur.

Özal'ın önerilerini, arzularını ("felsefesini!") gerçekleşmiş gibi tartışmak elbette anlamsız. Ancak bunların ötesinde, açtığı bir yol ve attığı geri dönülmez adımlar var. İşte önemli olan bunlar. Ve bunlar konjonktürel ve geçici gibi görünen tercihlerin, sistem tarafından içselleştirildiğinin ve yapısal özellikler haline geldiğinin göstergesi dahi sayılabilir.

(Üstelik, ekonomideki yapısal değişimler, Ortadoğu ve Türkiye'deki gelişimlere dair Özal'ın çok önceden söylediklerinin bir kısmının gerçekleşmiş olması, onun "ileri görüşlü reformist bir politikacı" olduğu anlamına gelmiyordu; ABD politikalarının neler olduğunu herkesten önce "öğrenmiş" olmasını gösteriyordu, esas olarak! Söylediklerinin bir kısmının gerçekleşmemiş olması ise, ABD politikalarının başarısızlığından öte bir anlam taşımıyordu...)

Üç beş yıl önce konjonktürel gibi görünen gelişmelerin, tarihsel bir başlangıcı olduğu şimdilerde daha iyi anlaşılabiliyor: Özal cumhurbaşkanı olunca, "cumhurbaşbakanı" olarak adlandırılmış ve öyle davranmaya çalışmıştı. Hemen ardından, bir başka başbakan, Demirel, Cumhurbaşkanı oluyor; ikinci bir cumhurbaşbakanı...

Askeriyeden gelen başvekil İsmet Paşa'nın cumhurreisi olmasının milli şeflik kurumunu, askeriyeden gelmeyen ama yine başvekillik yapmış Bayar'ın cumhurreisi olmasının da bir tür sivil şeflik kurumunu yaratmış olduğu hatırlanırsa, Türkiye'deki siyasi rejimin çehresini tanımlamak daha kolaylaşabilir. Günümüzde de Özal'ın bir başkan (president) gibi cumhurbaşkanlığı yapmaya soyunması, büyük ölçüde bu makama başbakanlıktan (yürütmeden) gitmiş olmasında yatıyordu. Benzer rolü Demirel'in de oynayabileceğini kimse inkar etmiyor. Atatürk, inönü, Bayar ile yaşanan bir tarz, sömürge tipi siyasetin 1960'larda edindiği yeni özellikler ile kesintiye uğramıştı. Cunta dönemlerinde dirilen "şeflik kurumu" tarzı, Özal ile yeniden üretildi ve şimdi sivil görünüm altında yapısal bir özellik kazanmaya doğru evriliyor.

Cengiz Çandar, Özal'ın ölümünün hemen ardından TV ekranlarında dile getirdiği mersiyesinde şunları söylerken nesnel bakımdan da geçerli bir tespit yapıyordu:

"Bundan sonra her ne olacaksa olsun, bir Turgut Özal ölçüsü bulunacaktır. O olsaydı şöyle yapardı, böyle yapmazdı gibi..."

Gerçekten de, Özal'ın ölüsü, dirisinden daha etkili olacak gibi görünüyor. Özal ölümünden sonra sistemin bütün savunucularının idolü haline getirildi. Bir aziz mertebesine yükseltilerek, yaşadığı zaman sistem için sakıncalı sayılabilen kişiselleşmiş yönlerinden (düşüncelerinden, tercihlerinden ve en önemlisi fevri davranışlarından) arınmış bir kimliğe bürünüverdi. Bu haliyle Özal, "sağın Atatürk'ü" olabilir mi? Mustafa Kemal'in kimliğinde sistem için sakıncalı olan özellikleri karşısında sıkıntı çeken ve aşağılık kompleksine kapılan sağcılar, yeni bir resmi ideolojiye Özalizm sayesinde kavuşabilirler mi? Kemalizm yerine uzun süre Atatürkçülük

ile idare etmek mecburiyetinda kalan sağcıların şimdi artık bütünüyle kendilerine ait bir Özalizmleri olabileceğinden söz edilebilir m?

Böylesi soruların sorulması dahi belki abartılı bir değerlendirme girişimi sayılabilir. Ama şurası bir gerçek ki, Özalizm adıyla anılmasa dahi, Türkiye siyaset arenasında Turgut Özal ile birlikte yeni tarz bir siyaset başlamıştır ve bunun izleri görülecektir.

Kim ne derse desin, yeni bir cumhuriyet düzeni kurulacak ise, bunun mimarı Turgut Özal'dır. Bu yönde atılmış olan ve atılacak her adımda, son çözümlemede, Özal fikir babası, yani ideologdur. Çünkü Yeni Dünya Düzeni'ni en önce ve bütün incelikleriyle özümseyen ve benimseyen Özal'dan başkası değildir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürt sorunu, Kıbrıs, Türki cumhuriyetler, Ortadoğu, KEİB ve diğer bir çok konudaki resmi politikasına bakın, Özal'ın damgasını görürsünüz.

Turgut Özal tarafından başlatılan İkinci Cumhuriyet tartışmalarında aslında, Türkiye'nin Yeni Dünya Düzeni'ne entegrasyonu bakımından gerekli olan çözümler araştırılıyor. Eski devlet politikaları ve kurumları birer birer masaya yatırılıyor. Bunları bir dizi politik reform olarak değerlendirmek yanlış, bunlar devletin revizyonudur. Bu anlamda, sözgelimi Özal, kelimenin gerçek anlamıyla bir oportünist ve revizyonisttir. Gündeme getirdiği her şeyi demokrasi adına satmayı iyi becerdi. Ama yaptıklarıyla devleti demokratikleştirmiyor, hantallaşmış olan yapıyı Yeni Dünya Düzeni'ne entegre edebilmek için dinamikleştirmeye çalışıyordu. Dinamizm, demokrasi değildir. Savunduğu "sivilleşme", sanıldığı ve sunulduğu gibi demokratikleşme değil, devletin, sözgelimi İsrail gibi militarize de edilmesiydi. Reformların ardında militarizm de var. Militarizm ve reformizm yan

yana durduğunda, yeni cumhuriyet düzeninin "tiyneti" şimdiden açığa çıkmış demektir.

Özal'ın İkinci Cumhuriyet tartışmalarında ortaya sürülen argümanlar aslında "nedenlere" el atmadan sonuçları değiştiriyormuş gibi görünmektir. Emperyalizme bağımlığı pekiştiren, sömürü düzenini sağlamlaştıran bir politik çizgide demokratikleşme beklemek, kurda kuzuyu teslim etmektir. Emperyalizmin gözdelerinden, toplumsal muhalefetin düşmanlarından demokrat olmaz.

Sistemin önündeki tıkanıklıkların her koşulda çözülmesi lâzım. Çözümün illâ ki "demokratik" yoldan yapılması gibi bir zorunlulukları yok. Ya da elde edilen şu ya da bu yöndeki çözümün illâ ki demokrasiyi getireceği gibi bir zorunluluk da ...

İkinci Cumhuriyet, Yeni dDünya Düzeni'ne entegrasyon bakımından hangi engeller ile karşı karşıya ve neleri çözecek? Sistemin iç entegrasyonu (bütünlüğü) bakımından hangi tıkanıklıklar ile karşı karşıya ve neleri çözecek?

NATO yerine Birleşmiş Milletler devreye sokulurken, Türkiye NATO bünyesindeki görevleri yanısıra BM bünyesindeki yükümlülükleriyle de değerlendiriliyor. Böyle bir düzenlemede, Türkiye'ye yine "orta"da bir rol düşüyor: Yeni Dünya Düzeni'ndeki rol, artık yalnızca "Orta"-Doğu'da değil "Orta"-Asya'da da belirginleşiyor... Kafkaslarda ve Balkanlar'da da...

Bütün bunların çok önceden tanımlanmış bir görevler toplamı olduğundan söz etmek elbette katıksız bir komplo teorisi kurmak olurdu. Pentagon'daki bilgisayarların önceden herşeyi kestirebildiğini, Beyazsaray'daki "think - tank"lerin herşeyi önceden görmüş olduğunu ve Tür-

kiye'deki siyasi gelişmelerin de hep bu senaryolara uygun gerçekleşmekte olduğunu düşünmek doğru olmaz...

Türkiye bir islam ülkesi olarak, hem Ortadoğu'daki Arapları etkileyebilir hem de laik bir islam ülkesi olarak şimdilerde emperyalizm için geri tepen bir silah olmaya başlayan "yeşil kuşak" karşısında güvenlik unsuru haline gelebilir mi? Özellikle İran karşısında ve özellikle Clinton'dan sonra...

Kürt meselesi, Güney Kürdistan'daki gibi "çözülebildiği" sürece, Türkiye'nin bu etkinliği daha artabilir ve Ortadoğu pertol alanının denetiminde eskiden İran şahına düşen misyon Türkiye tarafından yerine getirilebilir mi?

Türkiye, Türki cumhuriyetlerin pazarlaştırılmasında emperyalizm için bir köprü olabilir mi?

Bu sorulara verilen yanıtlar, yeni cumhuriyet düzenin ne yönde ve hangi içerikte şekillenmekte olduğunu da açığa çıkarıyor... Türkiye'nin bu misyonları yerine getirebilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması bu konuların "sorun" olma niteliklerinin ortadan kaldırılmasına bağlı... Bu bağlamda tüm çözümler yukarıdaki ihtiyaçların karşılanabilmesi boyutunda ele alınıyor.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile ortaya çıkan ilk sonuçlar, Türkiye için karamsar bir tablo yaratıyordu. Sovyet tehditi karşısında jeopolitik bir önem taşıyan, üslerle teçhizatlanmış ve bir savaş anında cepheye sürülecek en kalabalık orduya filan sahip ülke diye methi senalar düzülen Türkiye'nin eski önemi ortadan kalkıyor muydu?

Emperyalizm için asıl tehlikenin kuzeyden güneye kaydığı şeklindeki tespitler, güney ülkeleri arasında emperyalizm için güvenilir olma özelliğini koruyan Türkiye'ye yeni misyonlar biçilmesine neden oldu.

Birincisi Ortadoğu'da, müslüman ülkelerin ikna edil-

mesi için gerektiğinde kendisinden yardım istenebilir sadık müttefik bir müslüman Türkiye ve aynı şekilde islami fundamentalizm tehlikesine karşı laik ve batı yanlısı Türkiye...

Ortadoğu'daki bu misyon cumhuriyetin önüne Kürt ve şeriat sorunlarını yerleştirdi. Bu iki sorunun çözümü Ortadoğu kapılarının açılmasında birer anahtar, birer imk-Han haline gelebilirdi. İki sorun, cumhuriyetin diğer sorunlarının ele alınmasında birer çözüm işlevi yüklenebilirdi.

İkinci misyon Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, "sahipsiz" kalan Türki cumhuriyetler düzleminde ortaya çıktı. Türkiye, emperyalizmin Türki cumhuriyetlere ulaşabilmesinde elverişli imkânlardan birini oluşturuyordu. Ortadoğu ve Orta Asya Türkiye'yi bir bölgesel güç haline çevirecekti. Bu dış faktör, cumhuriyetin iç faktörlerini tarihinde görülmedik boyutta etkiliyor ve tabular yıkılıyordu!

Özal'ın anti Kemalistliğinin altında yatan önemli açılımlardan biri budur. "Çorbam sıcak olsun" felsefesinin "yurtta sulh cihanda sulh" cümlesiyle özetlendiği Kemalist yaklaşım, Özal tarafından geçersiz ilân edildi. Bölgesel güç olabilmek çağı yakalayabilmek için risk almak lâzımdı. Risk politikacısı Özal ilk tabuları böyle yıktı.

Körfez savaşı günlerinde, bir koy yirmi al çığırtkanlığı ile ortaya atıldı. Türkiye, "netice itibariyle" Ortadoğu'da aktif politika yapmalıydı, Petrol alanlarından pay kapmalıydı. Bunun bedeli, "Kürt hamiliği" ise, "ganimeti neden çölün Arabına bırakalım" diyordu. ABD bu işi Barzani ile nasıl çözdüyse, Türkiye de benzeri bir çözümü Kürt reformuyla filan elde edebilir diyordu. Özal'ın emperyalistliğe özenmesi, onun sanki reformistmiş gibi algılanmasına bile yol açtı. Laik ve islâm Türkiye Cum-

huriyeti, emperyalizm gözünde petrol alanlarının denetlenmesinde, islâmı ile havuç, laikliği ile sopa olabilirdi. Bu da meselenin islâm, şeriat diye tanımlanan boyutunu oluşturdu. Türkiye Cumhuriyeti Ortadoğu'da bu konularda gösterdiği performans ölçüsünde, iyi bir asker olduğunu da ispatladığı müddetçe, benzer işleri ABD adına pek ala Ortaasya'da da gerçekleştirebilirdi. Özal, işte bunları savunuyordu.

Tam da bu sıralarda, Özal'ın bir "tarihi misyon" daha yüklendiği görüldü. Orta Asya gezileri Türklük kimliğini (kartını) oynayarak emperyalizmden yeni misyon talep etme fırsatı olarak sergilendi. Milyonlarca eski Sovyet Türk'ü pekala Türkiye Cumhuriyeti ekseninde batıya entegre edilebilirdi.

Ama senaryo bu denli basit değildi. Ve her şeyin Özal'ın yani ABD'nin arzuladığı gibi gelişmesi de mümkün değildi. Çünkü karşıt dinamikler, başka seçenekler ve rakipler sahneye dolmuştu. Böylece sorunlar çözüme dönüşmedi, çözümler devasa imkanlar yaratmadı. Ama Türkiye 'nin misyonu daha tanımlı hale gelmeye başladı. ABD açısından da hattı zatında Türkiye'ye müteahhitlik verilmesi (bölgesel süper güç haline getirilmesi) filan söz konusu olmadı, misyon olsa olsa "taşeronluk" olabirdi. Nitekim öyle oluyor.

Türkiye şimdi eskisinden daha fazla şeriatçıların etkili olabildiği bir ülke. Türkiye şimdi eskisinden daha fazla milliyetçilerin etkili olabildiği bir ülke. Orta Asya ve Balkanlar ve "Kürt bölücülüğü" propogandası Türkleri şövenleştiriyor. Tenkil pasifikasyon ve ulusal baskılar Kürtleri milliyetçileştiriyor... Yeni cumhuriyet toplumsal bakımdan bir dirlik ve düzenlik rejimi olma şansına sahip değil. Dayanakları istikrarsızlıkları yumuşatmak bir yana kışkırtmak üzerine kurulu çünkü.

Ortadoğudaki petrol alanlarının hamisi olma arzusu ve özellikle Orta Asya'daki Türki cumhuriyetlere doğru genişleme hesapları karşısında, cumhuriyet kurulu mekanizmalarıyla eskimiştir, yetersiz kalmaktadır. Bu bakımdan da yenilenmesi lâzım. Artık hakikaten Misakı Milli yetmiyor. "Yurtta sulh cihanda sulh"un yerini "yurtta şiddet, bölgede şiddet" teraneleri almaya başladı. Ordu iç savaş ordusu olmak misyonuna dış savaş ordusu olmak misyonu da eklemeye mecbur. Geleneksel devlet, dış pazarlardaki rekabete göre şirketleşmeli ve eskiden farklı bir tarzda bir şirket gibi yönetilebilmeli; başında bir patronun olduğu şirket.

İşte liberalleşme, başkanlık sistemi, küçülen devlet gibi formülasyonlar ardında böylesi olgular ve ihtiyaçlar yatıyor.

Bütün bu gelişmeler boyunca, İslâmcıların "Medine vesikası" vb. argümanlarla ve Kürt tarafının da "ateş kes" örneğindeki gibi siyasi çözüm argümanlarıyla yaptıkları açılımlar konusunda neler düşünüyorsunuz?

Sosyalizmin inanılır bir dava olma özelliğinin aşınması, sisteme muhalefet bakımından bazı islâmi kesimlerin argümanlarının rağbet bulmasına yol açabiliyor. Özellikle, "kapitalizme karşı olduğunu" vurgulayan bazı islâmi kesimlerin tezleri, sanki hem kapitalizme hem sosyalizme seçenek olabilecek yeni tezlermiş gibi değerlendirilebiliyor. Medine Vesikası adıyla başlatılmak istenen tartışmanın bilimsel bakımdan ciddiye alınabilir bir yönü bulunduğunu düşünmüyorum. Ama bu vesileyle bir not düşmek belki gerekli oluyor:

Son genel seçimlerde ve özellikle son yerel seçimlerde, islâmi kesimin sosyalizmin bazı argümanlarına dört elle

sarıldığı gözden kaçmıyor. Sosyalizmin, emekçileri hemen ve doğrudan cezbeden retoriğinin taklidinin ötesinde, sosyalistlerin (bu cazibeyi sağlayan) çalışma tarzının da bir ölçüde taklit edilmeye çalışıldığı görülüyor. Seçim çalışmalarını "söz yetki ve karara sahip islâmi halk meclisleri" tarafından yürüttüklerini iddia etmeleri ve bu yönde biçimsel de olsa bazı girişimlerde bulunmaları, üstelik bu şekilde seçilen bazı belediye başkanlarının bizim Direniş Komiteleri ya da "Fatsa Modeli"nden esinlenerek "seç - denetle" gibi ilkeleri söylem düzeyinde de olsa kullanır gözükmeleri, bunun örnekleri sayılabilir... Bütün bunlardan sosyalistler bakımından çıkarılması gereken önemli sonuç, "islâmi seçeneğin" de kontrpolitik bir düzlemde karşılarına yerleşmiş bulunması...

Kürt tarafına gelince...

Bence Türkiye Cumhuriyeti'nin 70 yıldan fazla bir süredir geçerli bulduğu askeri çözüme Kürtlerin bir cevabı olarak 1984'te Eruh baskını ile başlayan gerilla çözümü, haldeki durumda gündeme gelen siyasi çözüm için zorunlu ilk adımdı. Eruh'ta açılan ateş ile bugün kesilen ateşin anlamı ve hedefi aynı... Türkiye Cumhuriyeti bunun farkına ancak Eruh'tan üç dört yıl sonra varabildi. Aslında PKK tarafından dayatılan, Türkiye tarafından ise mecburiyetten dolayı sözü edilmeye başlayan siyasi çözüm formülünün sunucularından biri Özal ise diğeri, simgesel anlamıyla Mehmet Ali Birand'dır.

Hatırlanacağı üzere, Haziran 1988'de Mehmet Ali Birand, Abdullah Öcalan ile yaptığı bir röportajı Milliyet'te yayınlamak istemiş; bu girişimi DGM savcısı tarafından hemen yasaklanmıştı. Ne var ki, yasaklanmış olsa bile, bu girişim siyasi çözümün ilk kez kamuoyunda açıkça tartışılmaya başlamasının vesilesi oldu . İlginç olan, bu tartışmanın bir dış politika yazarı ve uzmanı tarafından

gündeme getirilmesiydi:

Çünkü Kürt sorunu, bir iç sorun olarak sunulmaktan çıkmış, bir dış sorun, uluslararası bir sorun kimliği ile Ortadoğu çerçevesinde irdelenmeye başlamıştı. Birand, ABD'nin Ortadoğu politikalarını ve Kürt sorununun çözümünde bu politikalar çerçevesine sıkışan imkânları iyi biliyordu.

ABD'nin bölgedeki kendi çıkarları nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerini özellikle 1986'dan beri Kürtlere bazı tavizler vermesi nedeniyle sıkıştırdığı ise bugün artık herkes tarafından biliniyor...

Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerini, Kürt sorununu basit bir eşkiyalık sorunu olarak geçiştirmenin imkânsızlığına devlet düzeyinde ikna edenlerden biri ABD ise diğeri PKK'nın da içinde bulunduğu Kürt tarafıdır. Son ateş kes girişimi, bu ikna olgusunun kanıtı olmuştur. Türkiye, bu sorunu taşıyabilmek için kontrgerillanın yanı sıra kontrpolitik bir pozisyon almaya, yani siyasi çözümü de tartışmaya mecbur hale getirilmiştir. Türkiye'nin benimsemeye zorlandığı çözüm seçenekleri, Kürt sorununa devlet sınırları gibi "dar bir çerçeveden" bakmak zorunda olan Türk hükümetlerinin yaklaşımı ile, soruna Yeni Dünya Düzeni'nin Ortadoğu düzeni "çerçevesinden" bakan ABD yaklaşımı arasındaki çelişkiyi de uzlaştırmaya dönüktür. Böyle bir dönüşümde ABD ağırlığının giderek daha fazla hissedileceği dahi söylenebilir. Yeni Dünya Düzeni'nin kurallarına uymaya kendini mecbur gören her Türk hükümeti, ABD'nin politikaları ile "çelişen" tutumlarında bile yine bu çerçeve içinde bir hareket serbestiyesine sahip olabilecektir. Türkiye hükümetinin, kendi konumu itibariyle, bu kurallara uymak ya da uymamak gibi iki seçeneği vardır, ama uymamak gibi bir şansı yoktur.

Kürt tarafına da böyle bir çerçeve içinde hareket kabiliyeti tanındığı söylenebilir. Yeni Dünya Düzeni'nin kurallarına uymak ya da uymamak. Uymayınca, Kürt tarafının da "hizaya getirilebileceği" düşünülebilir. TC gerilla karşısında kontrgerilla ile baş edemeyince ve gerilla siyasi zemine geçince kontrpolitikaya yönelmek zorunda kaldı. Kürt hareketinin başarı şansı aynı tarzı sürdürmesindeki tutarlılığında yatıyor. Yani ABD'nin ya da Türkiye'nin zeminine geçmek, konulan kuralları, Yeni Dünya Düzeni'nin çerçevesini benimsemektir, gerilla tarzından vaz geçmektir. Oysa şimdi tam da gerilla tarzını yeniden üretmek zamanıdır. Kontrpolitika karşısında gerilla tarzını şimdi politik düzlemde geliştirebilmek... Konulan kurallara baş eğmeden, kendi kurallarını koyarak, inisiyatifi yitirmeyerek, özgürlüğü koparа kopara, parça parça almaya devam etmektir.

Kürt tarafıda sanırım ateşkesi zorlayan yöntemlerle inisyatifi elden bırakmaksızın mücadeleyi kendi istediği rotada yürütecektir.

İkinci cumhuriyet, sistemin tıkanmasına yol açan sorunlarını nasıl çözecek?

Sivil baskı rejimi olmakla çözecek: MGK, kararname diktası, bölge valiliği gibi uygulamalar, başkanlık sistemi ve eyalet sistemi gibi uygulamalarla yeni bir düzenlemeye dönüştürülecek. İşte "transformasyon" dedikleri budur. Yeni Dünya Düzeni'ne entegrasyonda Batı Avrupa'nın "parlamentarist tarzından", ABD'nin "başkanlık sistemi tarzına" geçiş sürecinin yaşanabileceği dahi söylenebilir. Bu şekilde tek adam tek parti tarzının yeniden üretilmekte olduğu gözlenebilir.

Yeri gelmişken bir hususa daha değinmek istiyorum.

İkinci Cumhuriyet tartışmasında kullanılan kavramlar yerine, "sivil diktatörlük", "kontrpolitika", "sivil toplumun yukarıdan aşağı örgütlenmesi" gibi onların kullanmadığı kavramları kullanmayı tercih ediyorum. Nedeni açık: Sorunsalın hangi kavramlarla ifade edildiği önemlidir. Onlar kendi sorunsallarını kendi kavramlarıyla ifade ediyorlar. Onları kendi kavramlarıyla eleştirmek onların zeminine geçmeyi gerektirir. Onların sorunsalının bir teorik önkabülünü gerektirir. Hal böyle olunca, kavramsal tuzaklarından kurtulmak mümkün olmaz. Dolayısıyla önerilen olguları, onların sorunsalının dışında yeniden kavramlaştırmak, tartışmaya dışarıdan katılabilmenin önemli bir kuralı. Ancak bu şekilde eleştirel bir değerlendirmenin ortaya konulması mümkün.

Sivil diktatörlük, sivil toplumun yukarıdan aşağıya örgütlenmesidir. Türkiye özelinde, tek adam tek parti sisteminin eriştiği boyuttur. Faşizmin devlet eliyle yukarıdan aşağıya örgütlendiği ve kitle tabanı kazandığı ve böylece devlet yanısıra toplumun da faşistleştirilmesine girişildiği bir süreçte, Yeni Dünya Düzeni ile yapılan bir dönemecin devamında, "demokrasi"nin (sivil toplumun!) yine devlet eliyle yukarıdan aşağıya örgütlendiği bir siyasi rejim ancak sivil diktatörlük biçiminde oluşabilmektedir. Siyasi demokrasi görüntüsüne sahip bir sivil diktatörlük...

Siyasi demokrasi, temsili demokrasidir; sivil diktatörlük de temsili bir diktatörlüktür. Siyasi demokrasideki parlamenter sistem yerine sivil diktatörlük kendi işleyişine uygun şekilde de facto ya da de jure başkanlık sistemine yönelmeye eğilimlidir. Buna payanda teşkil edecek "eyalet sistemi" ise, bölge valiliği örneğinde görüldüğü üzere, ademi merkeziyetçiliğin geliştirilmesi adına, aslında devletin otoritesinin bölgesel düzeyde güçlendirilmesi olab-

ilir. Türkiye koşullarında eyaletin vilayetten farkı, daha güçlü (süper!) valilerin ortaya çıkması olabilir. Başkanlık sistemi ve eyalet sistemi, "yarı resmi ya da yarı sivil toplum örgütlenmesi"nin Türkiye'deki ismi olacaksa, işte bu sivil diktadır. Bu rejimde ademi merkeziyetçilik; çok sayıda devlet otoritesidir, devlet otoritesinin dağıtılması değil, eyaletlerde çoğaltılmasıdır. Öte yandan bu uygulama, şirketleşen devletin kendine yeni şubeler açmasıdır. Eyalet sistemi ile birlikte sözü edilen yerel meclisler, **"administration"** yani idari bakımdan çoğaltılan merkezi otoritenin, **"management"** yani işletme bakımından da şirketleştirilmesi anlamına gelecektir. Belediyelerin kısmen özelleştirilmeye başlanması bunun ilk adımları olarak görülebilir.

Ayrıca, sivil diktatörlük, hakim ittifakın oligarşik bir nitelik kazanması ve bir yandan oligarşi içinde tekel dışı kesimlerin güçlerini çok büyük ölçüde yitirmiş olması ve diğer yandan oligarşinin süreç içinde (12 Mart ve 12 Eylül'de görüldüğü üzere) generalleri içselleştirmesi, "sivilleştirmesi", politize etmesi, kapitalistleştirmesi olgularında da anlamını bulmaktadır. Ordu kurmayının TÜSİAD gibi düşündüğü ve davrandığı bir ülkede başkanlık sistemi, cunta çözümlerinin kalıcı ve kontrpolitik bir biçimi halini alacaktır. Askerlerin yaptığı işi siviller yapabildiği zaman askeri darbelere gerek kalmaz.

Bütün bu gelişmeler iç içe geçmiş çelişkilerin çözümlenmesiyle kavranabilir. Gerçek hayatta bunların hiç biri tereyağından kıl çeker gibi çözülmüş olmaz. Sürecin kendi iç gelişiminde direnen faktörler, sonucun biçimlenmesinde etkili olur. Bütün bunları soyutlama düzeyinin en teorik düzlemindeki "saf eğilimler" olarak ele almak lazım. Böyle bir saf model elbette teoriktir, somut ve güncel politik gelişmelerin görece özerkliği ve hesaba

katılamayan faktörlerin belirleyiciliği bu modelin anlamsızlaştığı görünümlerin sık sık yaşanmasına yol açabilir. Ama bunların hiç biri, yeni cumhuriyet düzeninin Batı Avrupa demokrasilerinden farklı bir içerikte, sivil diktatörlük biçimini alacağı gerçeğini ortadan kaldırmaz. Tersine, yeni cumhuriyet düzeninin, sömürge tipi faşizmi yıkan değil, bunun üzerine inşa edilen bir rejim olması anlamını açığa çıkarır. Bu anlamın ötesinde, başkanlık sisteminin gerçekten kurulup kurulmayacağı, bunun Fransa'daki bir yarı başkanlık sistemi olarak mı gerçekleşeceği gibi konular anlamını yitirir. Belki, şimdiki kurulu düzen fazla değişmemiş görünebilir, ama gerçekte sivil diktatörlük, şimdiki fiili uygulamalarında olduğu gibi, yürütme gücünün giderek daha fazla etkinlik kazandığı bir niteliğe bürünmektedir.

Ama şurası açık ki, siyasal düzlemde, ancak koalisyonlar ile elde tutulabilir bir özellik kazanan iktidar tarzı, bugün bu koalisyonlar zemininde birleştirici bir eksene ihtiyaç duymakta ve bu da teorik olarak çözümünü "seçimle gelen başkan" seçeneğinde ifade etmektedir. Eğer sistemin tıkanıklıkları askeri darbe yerine sivil darbe ile aşılabilir bir boyuta gelmişse, böyle bir işlevin ancak böyle bir seçenek ile yerine getirilebileceği görülmektedir.

Cumhuriyet'in temelinde, bu memlekete ne lâzımsa biz getiririz anlayışı yatar. Kemalistler gerçek komünist partiyi yasaklayıp kendilerine bağlı bir komünist parti kurdular. Demokrasiye geçmek gerektiğinde, çok partili rejimi başlatmak için Demokrat Parti'nin kurulmasına önayak oldular; "memlekete demokrasi getirdiler!" Bu memlekete sivil toplum lâzımsa onu da biz örgütleriz anlayışı günümüzde de sivil diktatörlük biçimlerinde olanca çarpıcılığıyla hüküm sürüyor.

İkinci cumhuriyetin "sivil dikta" çözümlerinde hangi yönetim metodu uygulanacak?

Kontrgerillaya ilave olarak kontrpolitika yöntemleriyle... Kontrgerilla toplumun yukarıdan aşağı faşistleştirilmesinde etkin bir yönetim metodu olmuştu. Kontrpolitika da sivil toplumun yukarıdan aşağı "resmen" örgütlenmesinde etkin bir yönetim metodu olarak uygulanmaya başlandı bile... İkinci Cumhuriyet tartışmalarının mefhumu muhalifinde kararname diktası, antiterör yasası namıyla bilinen devlet terörü yasası filan yatıyor. Türkiye gibi bir ülkede "sivil" toplumun, "resmi" yoldan, devlet eliyle örgütlenmeye girişilmesi, tarihsel bir komedidir.

Egemen güçler emekçiler üzerinde iki temel yönetim metodu uygular: terör ve demagoji. Terör yönteminde esas olarak devletin gizli açık baskı ve şiddet aygıtları devreye girer. Demagoji yönteminde, esas olarak ideolojik saldırı kullanılır: Propaganda, endoktrinasyon, eğitim yoluyla devreye sokulur.

Lenin bu iki yöntemi papaz ve cellat misyonları ile açıklardı. Yeni Dünya Düzeni'nde bu iki yöntem pestil ve pelte ile açıklanabilir.

Türkiye'deki misyon partileri, Avrupa tarihinde olduğu gibi emekçilerin salladıkları bir demokrasi beşiğinde büyümediler. Avrupa tarihinde emekçiler ne aldılarsa kendileri almışlardı. Şimdi Türkiye'de emekçiler kendileri almadan, burjuvalar "verecek"! Misyon şimdi budur. Pestil serttir: Misyon, muhalefeti ezdikçe pekiştiren yöntemlerden, daha az ezerek, yumuşatarak pelte haline getirme misyonudur. İç düşman lafı şimdi inandırıcı olmasa da (çünkü dış komünist düşman yok!) tek yanlı bir "iç barış" ilan etmeleri gerekmiyor. Onlar için "barış",

emekçilerin taleplerini, silahlarını ellerinden alıp silahsızlandırmak, talepsizleştirmektir. Muhalefeti düzen içinde tutmak için sermaye her zamankinden elverişli koşullara sahip durumdadır. Sosyalizmin inanılırlığını yitirdiği koşullarda, toplumsal muhalefet dalgasının en alt seviyesinde yapılan düzenlemeler, sistemin bekası bakımından en üretken sonuçları doğurabilecektir. Çünkü bu düzenlemelerin, "reform" adı altında yapılsa bile, devrimci mücadelenin yan ürünü olarak ortaya çıkmadığı açıktır.

Savaş politikanın silahla sürdürülmesi, askerileştirilmesidir. Gerilla, emekçi güçlerin yürüttüğü politik bir savaştır. Kontrgerilla bunu etkisizleştirmek amacıyla egemen güçlerin yürüttüğü politik savaş... Kontrgerilla, terör yönteminin uzantısıdır ama demagojiyle beraberdir. Bu anlamda kontrgerilla sadece terör değildir; terördür, şiddettir ve bunlar yanısıra gerillanın kitleselleşmesine karşı kitle pasifikasyonudur, psikolojik savaştır; gerillanın kitleleri politize etmesine, iktidara yöneltmesine karşı kitlelerin depolitizasyonudur. Kontrgerilla düzene karşı sol toplumsal muhalefeti etkisizleştirme programıdır. Toplumsal muhalefeti pestil haline getirmedir. Toplumsal muhalefetin celladıdır.

Kontrpolitika, sol toplumsal muhalefetin etkisizleştirildiği düzlemde, sisteme karşı olan solu bütünüyle devreden çıkarma, ya da sistem içi denetimle görevlendirme, yani toplumsal muhalefeti ehlileştirme programıdır. Düzen içi muhalefeti bile, alternatifsiz olarak gösterilen mevcut düzenin geliştirilmesi için talep üreten bir muhalefet haline getirmektir. Kontrpolitika bu anlamda, basit anlamıyla düzenin reformlar ile restorasyonu değildir, basit anlamıyla demagoji yöntemlerinin uygulanması değildir. Kontrgerillanın et-

kisizleştirdiği sol muhalefeti, kontrpolitika ile ehlileştirmek, sol muhalefetin silahlarını ve taleplerini elinden alarak, iktidara karşı muhalefeti talepsizleştirmektir.

Kontrpolitika, sistematik bir depolitizasyondur. İkinci Cumhuriyetin harcında bunun kıvamını yoğunlaştıracak gerekli yeni malzemeler de var: Dinsel mistifikasyonun (şeriatçılığın) yanısıra medya mistifikasyonu. Ve böylece çifte müsekkinli bir depolitizasyon malzemesi ile Türkiye, kontrpolitikanın etkili bir yönetim metodu olabileceği yeni cumhuriyet düzenine doğru adım adım ilerlemektedir.

Sizce Türkiye Cumhuriyeti'nin temel sorunları nedir ve sizin bu sorunlar karşısındaki açılımlarınız nelerdir? Ayrıca açılımlarınızı vücuda getirecek araçları nasıl tanımlayabilirsiniz?

Temel sorunların neler olduğunu rakamlar dile getiriyor: Türkiye ulusal gelirin % 40'ına nüfusunun % 10'unu oluşturan bir azınlığın el koyarak mutlu olabildiği bir mutsuzlar ülkesi. 1990 yılındaki devlet bütçesinin % 80'ine denk düşen bir oranda, ülkede 10 holding satış yapmışlar. Bunlar içinde sadece ikisinin, Koç ve Sabancı holdinglerin, 1991 yılında gerçekleştirdikleri toplam ciro Türkiye'nin milli gelirinin % 14'ünü oluşturuyor. BÖyle bir yapılanma ile emperyalist kapitalist sisteme engtegrasyon elbette daha hızlı gerçekleşebiliyor. 1980'de 100 olan yabancı firma sayısı, 1990'da 1813'e fırlamış. 1980'de izin verilmiş yabancı sermaye stoku 325 milyon dolar iken, bu rakam 1990 sonunda 6.4 milyar doları bulmuş. Türkiye GSMH'sının % 10'dan fazlasını dış borç faizi olarak ödüyor.

Geçen yıllar içinde Türkiye'nin nüfusu 60 milyona ulaştı, bunun % 22 kadarı işsiz. İş sahibi olanlar ücretlerinin ancak % 48'ini net olarak alabiliyor. Köylüler buğdayın kilosunu 350'TL'ye satarken tohumlukların kilosuna 800 TL ödüyor. İşçi sınıfının sömürü oranı, 1984'de % 263 iken 1989'da % 354 oldu. 1979'da ücretlilerin gelirler içindeki payı % 32.79 iken 1988'de bu oran % 14'e düştü. Yine gerçek ücretler 1979 yılı 100 kabul edildiğinde, 1988'de 56.9'a indi. 1982'de bir işçi, kapitalist için yılda 225 kendisi için 29 gün çalışırken; 1987'de bu rakam kapitalist için 236 güne çıktı, işçi için 18 güne indi. Enflasyonla işsizliğin toplamı olarak tanımlanan "rahatsızlık kat sayısı", OECD ülkelerinde ortalama % 20 - 25, Türkiye'de ise % 70 - 80 civarında... Eğitim sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerine aynı ülkelerde GSMH'ların % 30'u harcanırken, aynı harcama Türkiye'de ancak % 8 olarak yapılıyor. Özgürlüklerden ve Kürtlerin durumundan söz etmiyorum.

İşte böyle bir Türkiye için yapılan çözümlemelerde kullanılabilen sıfatların, Ortadoğunun jandarması, Orta Asya'nın ağabeyi, bekçi, köprü, kalkan, kapı gibi sözcüklerden seçilmesi, şimdiki cumhuriyetin de yeni cumhuriyet düzenin de karakterini ortaya koymaya yetiyor. Aslında Türkiye'nin sorunları bu sıfatlarla çok güzel dile getirilmiş oluyor.

Demek ki, temel sorun, cumhuriyetin kendisidir, varlık nedenidir: Şimdiki cumhuriyetin ikincisi üçüncüsü yaratılarak hiç bir sorun çözülemez. Çünkü, burjuva devriminin tamamlanması artık mümkün değildir.

Çözümler, kurulu düzenin değişmemesi (korunması) bakımından önerilen değişikliklerde aranmamalı. Çözümler, değişmeyeni de değiştirmek yönünde aranmalı. Ki bu da politikleşmiş bir toplumsal devrimdir. Politikleşmiş toplumsal devrim, sadece yukarıda sözünü et-

tiğim rakamların değişmesini hedeflemeyen, ülke insanlarını kendi kaderlerini özgürce tayin edebilecekleri bir toplumsal yaşam tarzına taşıyan, sözün yetkinin ve kararın, yani politik/ekonomik/ideolojik/kültürel tüm iktidarların çalışanların eline geçmesini sağlayan bir süreçtir.

Türkiye'nin sorunları karşısındaki açılımların neler olduğunun tartışılması, kuşkusuz kapitalizmin ekonomik ve politik çözümlerine bu düzlemlerde karşıt olan bir programatik çerçevede gerçekleşebilir.

Bizim açımızdan bu çerçevenin ismi sosyalizmdir. Ama şu da var ki, şimdi hiç bir sosyalist hareket, eski argümanlarıyla bu ismi cisimleştirecek hazır teorik ya da politik bir reçeteye sahip değil. Reel sosyalizmin çöküşü ile birlikte, sosyalizm adına geçerli görülen pek çok çözümü yeniden sorgulamak gibi bir zorunluluk söz konusu...

Kurulu düzeninin değişmemesi (korunması) bakımından önerilen değişikliklerin ele alındığı "İkinci Cumhuriyet" tartışmalarına alternatif olarak, yaşadığımız günlerde sosyalistler ve devrimciler de sosyalizmi inanılır bir dava haline getirmek üzere bir tartışma süreci yaşıyorlar...

Sosyalizmin tarihsel bir dönemini yeniden başlatmaya giriştiğimiz bu tartışma sürecinde, Yeni Dünya Düzeni'nin ve yeni cumhuriyet düzenin neden ve nasıl şekillendiğini de kavramaya çalışıyoruz: Onların yeni cumhuriyet düzeninde, sosyalizmi bugünden yaratmaya nereden ve nasıl başlayacağımızı ortaya koymaya, sosyalist bir toplum projesinin köşe taşlarını, kısacası sorduğunuz açılımları ve bu açılımları hayata geçirecek araçları da yeniden tanımlamaya mecburuz.

Sungur SAVRAN

2. Cumhuriyet'i demokrasiye yönelik bir açılım olarak görmek büyük hatadır

1946'da doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okuduktan sonra üniversiteyi ABD'nin Brandeis Üniversitesi'nde, siyasal bilim dalında bitirdi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde iktisat dalında doktora yaptı. 1973 yılından itibaren asistan ve öğretim üyesi olarak çalıştığı İktisat Fakültesi'nden 1983'te YÖK'ü protesto ederek istifa etti. 1986 yılından bu yana, ABD'de New School for Social Reserarch ve Simon's Rock College'da, her yıl bir dönem misafir öğretim üyesi olarak ekonomi–politik dersleri vermektedir. Sınıf Bilinci ve Onbirinci Tez dergilerinin yazı kurulu üyesidir.

"...burjuvazinin bu üç temel çelişkisidir ki– ekonomik dışa açılmanın ve yeni liberalizmin korumacı devletle çelişkisi; yayılmacılığın içe dönük bir dış politikayla çelişmesi ve Kürt ulusal yükselişinin Kemalist asimilasyonuncu, inkârcı politikayla çelişkisi ve bunun sonucunda başlayan Kürt ulusal mücadelesiyle başa çıkılamaması– "2. Cumhuriyet"i alternatif bir proje olarak gündeme getirmiştir..."

Sungur SAVRAN

Türkiye'de son dönemde en fazla telaffuz edilen sözcük "değişim" oldu. Bu taleplerden biri de 2. Cumhuriyet adıyla kavramlaştırıldı. 2. Cumhuriyet'in argümanlarını değerlendirir misiniz? Ayrıca değişim yönündeki bu taleplere Türkiye'nin hangi sorunları kaynaklık etti?..

Türkiye'de sosyo–ekonomik yapıyla politik yapı arasındaki çelişki büyümektedir. Bu durumda elbette, toplumun farklı kesimlerine ve sınıflarına göre de değişik değişim talepleri olacaktır. Türkiye'nin siyasi ve dolayısıyla kültürel hayatına hakim olan burjuvazinin bir kanadının değişim formülü de "2. Cumhuriyet"tir. Ve bu niteliğiyle, burjuvazinin ve sermaye birikiminin gelişmesinin yeni ihtiyaçlarına karşılık verebilmek için geliştirilmiş bir formüldür şeklinde özetleyebilirim "2.Cumhuriyet"i. Bence, sermaye birikiminin 1980'den itibaren belirgin bir şekilde görülen yeni ihtiyaçlarıyla, varolan Kemalist Cumhuriyet'in belirli çelişkileri söz konusudur.

"2. Cumhuriyet" önerisi bir politik proje olarak, bu çelişkileri aşmaya ve sosyo–ekonomik gelişmenin, sermaye birikiminin yeni ihtiyaçlarının gerektirdiği yeni siyasi yönelişleri ve yapıları oluşturmaya yöneliktir. Sanıyorum bu çelişkileri üç ana noktada toplayabiliriz:

Birincisi: 1980'den itibaren Türkiye burjuvazisinin içine girmiş olduğu yeni sermaye birikim tarzı yönelişi – bunu "dışa yönelik, ihracata yönelik kalkınma" diye adlandırıyorlar– Kemalizmin kurduğu bir takım yapılarla çelişki içinde. Bunların başında, geçmişten beri "ithal ikamesi" denilen gelişme tarzına yönelik olarak kurulan yapılar geliyor. Yaygın bir devlet sektörü, korumacı bir ağ vb. Biliyorsunuz, 24 Ocak 1980'den itibaren bir yeni liberalizm dalgası Türkiye de dahi yükseldi. Bu yeni li-

beralizm dalgası, bugün 2. Cumhuriyetçilerin ağzında "devleti küçültmek" biçiminde ortaya çıkıyor. Yalnız sorun bununla sınırlı değil, çünkü Kemalist Cumhuriyet'in kurulduğu dönemde, özellikle 30'lardan itibaren gelişen bu müdahaleci ve yaygın devlet sektörüne dayanan ağın üzerine; 1960'lı yıllardan itibaren emekçi sınıfların mücadeleleri sonucu yeni bir unsur daha eklendi. Bu da işçi sınıfının, devletin sosyal görevlerini arttırma yönünde verdiği mücadele oldu. Bugün 2. Cumhuriyetçilerin bütün dünyada yeni liberalizmin eğilimine, mesela Thatcher'in yaptıklarına parelel talepleri var. Devletin sosyal harcamalarını ve işlevlerini sınırlamayı amaçlıyorlar. Bugün SSK'nın özelleştirilmesi konusunda yapılanlar olsun, emeklilik yaşının sürekli geriye atılması ve özel hayat sigortası sisteminin geliştirilmesi yönündeki eğilimler olsun, tüm bunlar işin bu ikinci boyutuyla ilgili. Demek ki, birinci noktayı şöyle özetleyebiliriz: Türkiye sermayesinin dünyaya açılımının ve bunun politikası olan yeni liberalizmin, Cumhuriyetin bugüne kadar oluşmuş özellikleriyle belirli bir çelişkisi var. "2. Cumhuriyet" devleti küçültmek adı altında bu sorunun üzerine gidiyor.

İkinci nokta: Ekonomik olarak dışa açılma aynı zamanda, yeni dünya koşullarının da katkıda bulunduğu bir ortamda Türkiye burjuvazisinde bir yayılmacılık eğilimi yaratmıştır. Türkiye Cumhuriyeti burjuvazisi 1920'lerden 80'lere kadar büyük ölçüde komşularıyla barış içinde yaşamıştır. Bu "Yurtta sulh, cihanda sulh" diye ifade edilen Kemalist dış poltikanın sonucudur. Aslında bu, Osmanlı'nın geri çekilmesi sırasında son mevzii olarak korunan Türkiye'nin, o dönemdeki koşullara kendini adapte etmesinden başka birşey değildir. O dönemde Osmanlıdan arta kalan İslami nüfus, Türk de-

ğildir. O dönemde Osmanlı'dan arta kalan Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışındaki İslami nüfus ve Orta Asya'daki halklar Türkiye burjuvazisinin ilgi alanının dışına çıkarılmıştı. Şimdi ise Türkiye burjuvazisinin çıkarları ve dünya koşullarının üstüste gelmesinin sonucunda, özellikle 2. Cumhuriyetçilerde, ama onların da dışına taşar biçimde şöyle bir eğilim görüyoruz: Balkanlardaki Osmanlı kalıntısı nüfusla bağlantılı olarak yayılmacı, müdahaleci bir Balkan politikası; Ortadoğu'da yayılmacı bir politika, petrole göz diken ve aynı zamanda Kafkasya ile Ortaasya'da Türk halklarının varlığından yararlanmaya çalışarak ekonomik çıkarlarını genişletmeye çalışan bir politika. Şimdi "2. Cumhuriyet" taraftarlarının kısmen "dışa açılma", "emperyal vizyon" diye adını da koyarak savundukları yöneliş, Misak–ı Milli'nin Türkiye'yi kendi içine kapatan yaklaşımıyla bir çelişki içine giriyor.

Üçüncü nokta ise Kürt meselesiyle ilgili: "Kemalist Cumhuriyet" Kürt halkının varlığının inkârı üzerine yerleşmişti. Son 10 yıllık mücadele sonunda ise artık Kürtlerin varlığını tanımamak mümkün değildir. Kürt mücadelesi, Türk hakim sınıflarının önüne başa çıkılamaz bir problem olarak çıkmıştır. Dolayısıyla, Kürtlerin varlığının inkâr edilemez noktaya gelmesi, Kemalizmin kurduğu merkeziyetçi ve yalnızca tek bir ulusun, Türklerin, varlığını kabul eden yaklaşımla çelişki içine girmiştir. "2. Cumhuriyet" üçüncü olarak bu sorunun çözümü peşindedir. Diğer iki çelişki önemlidir, ama bana göre politik olarak "2. Cumhuriyet"in esas yakıcı noktası Kürt sorununun çözümüne yönelik bir tür alternatif proje geliştirmiş olmasıdır.

İşte burjuvazinin bu üç temel çelişkisidir ki– ekonomik dışa açılmanın ve yeni liberalizmin korumacı devletle çe-

lişkisi; yayılmacılığın içe dönük bir dış politikayla çelişmesi ve Kürt ulusal yükselişinin Kemalist asimilasyonuncu , inkârcı politikayla çelişkisi ve bunun sonucunda başlayan Kürt ulusal mücadelesiyle başa çıkılamaması– "2. Cumhuriyet"i alternatif bir proje olarak gündeme getirmiştir.

Şimdi "2. Cumhuriyet"i, "Kemalist Cumhuriyet"ten ayıran noktaların altını bir kez daha çizelim. 1– Çok daha liberal bir ekonomi. Elbette devletin desteği devam edecektir, bundan vazgeçilemez, ama özellikle devlet sektörünün tırpanlandığı ve sosyal harcamaların kısıldığı bir devlet– ekonomi ilişkisi sözkonusu olacak. 2– Kürtlere bir ölçüde özerklik tanıyarak, Türkiye'yi Misak–ı Milli sınırlarının ötesine taşırma ya da Irak Kürtlerini Türkiye'ye şu veya bu şekilde bağlama isteği. Bunun ayrıntısına "Yeni Dünya Düzeni" noktasında girelim. Ama kısaca mesele şudur: Kürt mücadelesini belirli haklar tanıyarak massetmek, Kürtlerin tâbi konumunu sürdürmek ama, buna karşılık daha adem–i merkeziyetçi bir yapı. Özal'ın eyalet sistemi ve eyalet sisteminin yerel meclisler aracılığıyla yürütülmesi meselesi tamamen bununla ilgilidir diye düşünüyorum. Bunun üzerinde tabii ki merkezileştirilmiş iktidar odağı olacak; bu da Başkanlık sistemidir. Modelin kendi içinde bir bütünselliği vardır. Bana kalırsa bu modelin bir parçası da, Kürt sorununa bu eyaletler sistemi ile çözüm bulunduktan sonra yavaş yavaş Ortadoğu'ya ve Kafkasya'ya doğru yayılmak. Belki de Türkiye Cumhuriyeti devletini adım adım büyütmeye çalışmak.

"2. Cumhuriyet" argümanlarını biraz daha tartışmak istiyorum. Mesela, Mehmet Altan, devletin ekonomideki payının azaltılmasından sözederken "eko-

nominin devletten alınıp halka verilmesi gerektiğini söylüyor. Ne düşünüyorsunuz?

Dünya çapındaki bir genel gelişmenin, Türkiye düzeyinde ifadesi olarak bu yeni liberalizm taarruzu kendini belli kılıklara sokuyor. "Ekonominin halka devredilmesi veya açılması" Thatcher uygulamasıdır. Thatcher 1980'li yıllarda devlet sektörü hisselerini özelleştirme yoluyla borsaya aktarmıştır. Ve küçük hisselerin bir kısmı halk tarafından satın alınmıştır. Bu hisse senetli kapitalizm argümanı yüzyılın başından beri devam eden bir argümandır. Bu argümanın tamamen ideolojik bir argüman olduğu ve gerçekliği ifade etmediği; yirminci yüzyıl tarihi boyunca ortaya çıkmıştır. Herkes biliyor ki ABD, Japon ve Avrupa ekonomisini, bugün büyük tekeller yönetmektedir. Halkın borsa ve hisse senetleri aracılığıyla sermaye ile kurduğu ilişki, halkın çok küçük bir kesimini kapsar ve onları doğrudan doğruya kapitalizme bağlama biçimi olarak işlev görmektedir. Türkiye Cumhuriyeti büyük sermayesinin uluslararası sermaye içinde yerini alması gerekiyor. Yeni pazarlara gözünü dikmiştir. Dolayısıyla halka açma lafı bu gerçeğin önüne çekilmek istenen bir perdedir.

"2. Cumhuriyet"i önerenler, Türkiye'deki tıkanıklığın ekonomik ve siyasi alanlarda nedenlerinin ardında "ceberrut devlet" yapısının bulunduğunu, bunun izdüşümünün de "Kemalizm" olduğunu belirtiyorlar. Bu çözümlemeyi doğru buluyor musunuz?

Sorulması gereken asıl soru şudur: Bu ceberrut devlet yapısı neden 70 yıldır sürmektedir? Burada iki ayrı açıklama mümkündür. Bir tanesi, bunun sadece geleneğin bir

kalıntısı olduğunu söyler, diğeri ise, bir az gelişmiş kapitalizm olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin, dünya ekonomisinin yirminci yüzyıl koşullarında gelişebilmesinin önkoşulu olarak ceberrut devlet yapısını görür. Ben ikinci açıklamayı benimsiyorum. Kemalist devletin baskıcı özellikleriyle, daha sonraki askeri darbe düzenleriyle Türkiye burjuvazisinin çıkarları arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu yüzdendir ki devletin baskıcı özelliklerinin liberalleşmesi mümkün olmamıştır. Şimdi "2. Cumhuriyet" projesi içinde yer alan sivil toplumcular – ben bunlara liberalizme soldan iltihak ettikleri için sol liberaller diyorum– Türkiye Cumhuriyeti'nin ceberrut devlet geleneğinin burjuvaziyle ilişkisinin olmadığını, hatta, bu durumdan burjuvazinin de rahatsız olduğunu düşünüyorlar. Kemalist devletin, sermaye birikimine de, burjuvazinin gelişmesine de engel olduğunu düşünüyorlar. Benim iddiam tam tersi: Kemalist devlet, ceberrut devlet, burjuvazinin gelişmesinin önkoşulu olmuştur. Şimdi bu analiz farklılığından bir politik sonuç çıkıyor. Bana göre Türkiye Cumhuriyeti'nde baskıcı devletin ortadan kaldırılmasının koşulu, burjuvaziden bağımsız, ezilen sınıflar ve katmanlar blokunun mücadelesi ile burjuvaziyi geriletmesi ya da devirmesidir. 2. Cumhuriyetçilerin bu tavrı, büyük ölçüde demogojiye dayanıyor. Çünkü bu projeyi savunan kadroların bir bölümü, zaten ceberrut devletin içinden geliyorlar ve hep destekliyorlar. Özal, Türkiye'nin gördüğü en baskıcı diktatörlüğün başbakan yardımcısıdır. Bugün Özal'la işbirliği yapmaya hazırlanan Aydın Menderes'in baş danışmanı Mahir Kaynak MİT'in içinden gelmektedir. Ayrıca, önemli olan pratiktir. Yarın kendi projeleri uygulandığı zaman demokrasinin uygulandığını söyleyecekler. Ama Türkiye'nin şartları sendikaların özgürce

haklarını kullanabilecekleri koşullardan uzaktır.

O zaman, bu danışmanlar koltuklarında oturup; sendikal hakların kısıtlanması için uğraşacaklardır. Türkiye'de devrimci sosyalizmin mücadelesine her zaman sınırlar getirilecektir. Çünkü Türkiye'de burjuvazinin, uluslararası koşulların kendisini yerleştirdiği çerçeve içinde ezilen sınıflara karşı liberal politikalar uygulaması mümkün değildir. Ceberrut devletle burjuvazi arasında doğrudan bir bağ vardır.

Türkiye tarihini doğru okursak, ceberrut devletin, bugün ne kadar retorik ve demogojik olarak karşı çıksalar bile, yarın 2. Cumhuriyetçiler tarafından da ancak kısmen tırpanlanabileceğini, sadece kendi politik projelerine uygun olduğu ölçüde kısıtlanacağını düşünüyorum.

Yani siz Türkiye'de ve Türkiye gibi ülkelerde iktisadi liberalizmin siyasi liberalizmi beraberinde getireceğine inanmıyorsunuz?

Evet, onu söylüyorum ve ek olarak dünya politikasındaki yeni yönelişleri daha saldırgan ve militarist bir devlete yol açacağı için ve bunun da yeniden pekala baskıcı çizgiler taşıyacak bir eğilimi doğurabileceğini düşünüyorum. Mesela, Türkiye'nin dış politikasına açıkça karşı çıkanları belirli dönemlerde ciddi şekilde ezecektir, ezmeye çalışacaktır.

"2. Cumhuriyetçiler", Kemalist hareketi, toplumu yukarıdan aşağı örgütlemeleri nedeniyle, jakoben bir yaklaşım olarak değerlendiriyorlar ve bu yukarıdan aşağılığı eleştiriyorlar. Ancak tartışmalarda görülen o ki aynı eleştiri 2. Cumhuriyetçilere yöneltiliyor. Bu konuda siz neler düşünüyorsunuz?

Kemalizm, Türkiye'yi temposu hızlandırılmış bir şekilde ve tepeden bir atılımla ve büyük ölçüde kitleden bağımsız ve kitleye karşı kapitalistleştirme atılımıdır. Bu anlamda bir tepeden karakteri gerçekten vardır. 2. Cumhuriyetçilerin buna ideolojik olarak karşı çıktıkları çok açık. Ama öte yandan da bir kitle hareketini örgütleyerek yeni bir proje geliştirmedikleri de açık. Biz bunun ordu tarafından değil demokrasi içinde getirilmesinden yanayız diyebilirler, ama kendilerine önder olarak belledikleri Özal Türkiye'nin en tepeden inmeci yönetimi olan 12 Eylül askeri diktatörlüğünün bir temsilcisi ve mirasçısı. Ayrıca orda da şöyle bir sorun var: Türkiye'de demokrasinin sınırları nereye kadar genişleyebilir ki bu gerçekten demokratik bir atılım olacaktır? Ama eyalet sistemi gibi bir adem-i merkezileşmeye gidebilirlerse Kemalist Cumhuriyet'in baskıcı özelliklerinden değil ama merkeziyetçi geleneğinden bir tür kopuştan söz edilebilir.

Özellikle Sovyetler Birliği'nin parçalanma süreciyle başlayan ve "Yeni Dünya Düzeni" diye adlandırılan bu yeni oluşum ile "2. Cumhuriyet" gibi arayışlar arasında bir ilişki var mı, varsa size göre bu ilişki nasıl tanımlanlabilir?

Biz Yeni Dünya Düzeni'ne, Türkiye'nin bulunduğu bölge çerçevesinde bakalım. Burada belirleyici iki nokta var. Birisi Ortadoğu diğeri Ortaasya. Önce Ortadoğu'dan başlamak istiyorum. Ortadoğu meselesinde YDD'nin şu politikalarından söz etmek gerekiyor: Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra bölgenin dengelerinin yeniden düzenlenmesi olanağı doğdu. Bu olanak çerçevesinde ABD'nin de desteklediği, İsrail'in eskiden beri savunduğu

bir politika hayata geçirilmeye çalışılıyor. Bu politika İsrail'in rakibi olabilecek büyük devletleri bölmekten ibaret. İsrail'in bu politikayı 80'li yılların başından beri savunduğunu vurgulamakta fayda var. Kardelen Yayınları'ndan çıkan *"Siyonizmin Gizli Tarihi"* başlıklı kitapta, 1981 yılında İsrail'de kaleme alınmış bir rapordan alıntılar yapılıyor. Burada, İsrail'in, İran'ın ve Irak'ın bölünmesi için uzun süredir plan yaptığı ortaya çıkıyor. Bakın bu raporda şöyle deniyor: *"Osmanlılar zamanında Suriye'de olduğu gibi, bugün Irak'ın etnik ve dini farklılıklara göre bölgelere ayrılması mümkündür. Böylece üç büyük kent olan Basra, Bağdat, Musul'un çevresinde üç ya da daha fazla devlet oluşacak, Güney'deki Şii bölgeleri Kuzey'deki Sünnilerden ve Kürtlerden ayrılacaktır. "* Dikkat edilirse Körfez savaşından sonra ortaya çıkan tablo burada açıkça öngörülmüştür. Kuzeyde bir Kürt bölgesi, Güney'de bir Şii bölgesi ve Bağdat'ta da Irak'tan geri kalan bölge.

İran hakkında ise şöyle bir saptama yapılıyor: *"Iran etnik gruplardan oluşan bir ulustur. 15 milyonluk iranlı Farsi, 12 milyon Türk, 6 milyon Arap, 3 milyon Kürt ve daha küçük milliyetler"*. İran'ın da bu temeller üzerinden bölünmesi söz konusudur. Şimdi Körfez Savaşı ile birlikte bu proje uygulamaya konmuştur ve Körfez Savaşı için Kuveyt bir bahanedir.

Birinci nokta bu, ikinci nokta ise şu: Mısır'ı bir kenara bırakırsak ABD'nin Ortadoğu'da iki temel müttefiki vardır: Suudi Arabistan ve İsrail. Şimdi son yıllarda ABD buna Türkiye'yi ekliyor. Bunun çeşitli nedenleri var. Ama bunların birincisi, Türkiye'nin laik müslüman devlet olarak Batı'yla doğrudan doğruya ilişkisi olan ve ılımlı Müslüman politikasıyla, İslami köktenciliğe alternatif oluşturabilecek bir askeri politik güç olması. Öyleyse birinci nokta Irak ve İran'ın bölünmesi, ikinci nokta ise Tür-

kiye'nin müttefik olması. Ancak burada bir çelişki var: Kürt sorunu. Çünkü İran'la, Irak'ı bölerken ne yapacaksınız? Irak'ın Kuzeyindeki Kürtleri Irak'a karşı ayaklandıracaksınız, İran'daki Kürtleri de İran'a karşı ayaklandıracaksınız. Peki o zaman Türkiye'deki Kürtler ne olacak? Bu objektif bir çelişki oluşturuyor. O zaman çözüm yeni bir yöneliş oluyor. Nedir bu? Türkiye'yi de tatmin edecek bir şekilde Irak ve İran Kürtlerini ayaklandırmak. Burada işte Özal'ın iki yıl önce ortaya attığı ve adım adım geliştirdiği "Kürt hamiliği" politikası önümüze geliyor. Bu çeşitli biçimler altında olabilir: Kürt–Türk Federasyonu biçiminde olabilir. Türkiye'nin garantörlüğü altında bir Kürt devleti şeklinde olabilir. Her koşulda Türkiye'nin bundan birkaç çıkarı olur. Bir tanesi, Türkiye'nin Ortadoğu'da ABD'nin temsilciliğine soyunmakla pazarlık gücü artar. Kuzey Irak'taki petrolden yararlanmak ve genel olarak emperyalist sistemle ilişkilerini geliştirmek ve ABD ile birlikte kendi çıkarlarını bir taşeron güç olarak izlemek.

Şimdi, 2. Cumhuriyetçiler'in adem–i merkezileşme, eyalet sistemi aracılığıyla Kürtlere belirli haklar tanıma; fakat başkanlık sistemiyle bunları merkezileştirme modeli; tam da bu genişleme politikasının yarattığı objektif çelişkiye bir çözüm olarak ortaya sürülmüş bir formüldür.

"2. Cumhuriyet" çözümü gerçekleşirse; bu aynı zamanda İran Kürtlerinin yakın gelecekte İran'a karşı kışkırtılmasının maddi temelini yaratacaktır. Bu proje bir yandan Türkiye'de sürmekte olan ulusal kurtuluş mücadelesini massetme anlamı taşıyor; bir yandan da, alanı temizledikten sonra, İran Kürtlerini İran'a karşı ayaklandırma olanığını veriyor. Kurumsal biçimini ise güçler dengesi belirleyecek. Burjuvazinin diğer kanadı bu pro-

jenin farkında old ğu içindir ki, 1991 baharından beri Demirel'i, İnönü'sü ve Kemalist Cumhuriyet'in sözcüleri Özal'a, Demirel'in deyimi ile "gaflet, dalalet ve ihanet" adı altında saldırıyorlar.

Ama dikkat! Bu politika içinde çok ciddi sorunlar barındırıyor. Bu Kürtleri özgürleştirme politikası değildir. Kürtlerin özgürlükleri kendi mücadeleleri ile olur. Bu politika, Kürtleri, ABD'nin iran'a karşı açmak istediği cihadın bir parçası haline getiriyor. Türkiye daha bugünden Elçibey'le girdiği ilişkilerle İran'ın Azerilerini kışkırtmaktadır. Türkiye ayrıca bu politika tutarsa, yarın İran'ın Kürtlerini kışkırtacaktır. Mumcu olayının gösterdiği gibi kamuoyunun oluşturulduğu ortamlarda İran'la savaşa bile girebilir. Bu durumda Kürt gençleri, bu sefer Türkiye ordusunun erleri olarak ölecektir.

Bu noktada, PKK Genel Sekreti Abdullah Öcalan'ın ateşkes çağrısını nasıl değerlendiriyorsunuz? Öcalan, "2. Cumhuriyet"e sıcak baktığını söylüyor...

Öcalan, son bir iki yıldır zaman zaman siyasi çözümden sözediyor. Tüm mücadeleci gerilla hareketlerinin siyasi çözümü en azından taktik manevra olarak öne sürmesi olağandır. Ama son gelişme, deminden beri sözünü ettiğim ABD'nin de arkasında olduğu, Özal, Talabani bağlantılarıyla Ortadoğu'da sürdürülmekte olan planın, kanallarının içinde yer alma gibi bir ton taşıyor. Bunu bize ancak zaman gösterecek. Köşeye sıkıştırılmışlığın bir sonucu olarak bile böyle bir şeyi kabul etmek doğru değildir. Kürt ulusal kurtuluşunu amaçlayan devrimci bir hareket için.

Özal'ın 91'de ortaya çıkan planının esas hedefi PKK'yı yalıtarak alternatif bir önderlikle bu işi yapmaktı. Bu ola-

mazsa PKK'yı bölmekti. Bunların ikisi de olmadı. Ama bugün PKK bu çözümle pazarlık etme adımını atmıştır, pazarlık etme diyorum, çünkü hareketin nasıl bir taktikler silsilesi belirlediğini bilmiyoruz. Ancak PKK bu kanalın içine girerse "2. Cumhuriyet" projesi büyük bir başarıya ulaşmış demektir. Genelkurmayın kontrolündeki, herşeyi baskı ile halletmekten yana olan Demirel–İnönü hükümetinin bile *"bakalım, samimiyse biz de birşeyler yaparız"* türünden açıklamaları, bu hükümetin bile "2. Cumhuriyet" çözümünün yörüngesine girmesinin işaretleri sayılabilir. İki sene önce Özal'ın yaklaşımına "gaflet, dalalet" diyenlerin, bugün Özal'ın yörüngesine girmeye başlaması; tarihsel olarak uluslararası güçlerin ve Türkiye burjuvazisinin dinamiklerinin Özal'ın projesini daha büyük bir güçle ortaya getirdiğinin kanıtıdır.

Değişim ihtiyacından söz edilirken ayrıca "emperyal vizyon" gibi bir projeksiyon da yapılıyor. Türkiye gerçekten böylesi bir vitrin taşıyabilecek güçte görünüyor mu?

Türkiye öküze öykünüp şişen kurbağa gibi; kendini aşan muazzam bir projenin içine sürükleniyor. Tarih bize Türkiye Cumhuriyeti devletinin başına gelecek felâketlerin başlangıcının burada olduğunu da gösterebilir. Meseleye şöyle bakalım: birincisi; dünya çapında hakikaten çok ciddi bir altüst oluştan geçiyoruz. Bunu ciddiye almak lazım. Çünkü Türkiye burjuvazisi hakikaten böyle yayılmacı bir politikaya gözünü dikmiştir. İkincisi, Türkiye'nin İslam ülkeleri arasında Bosna–Hersek meselesinde en işgüzar ve en militarist politikayı benimsemiş olması, Balkanlarda tamamen diğer ülkelerin içişlerine karışması raslantı değildir. Bu

yayılmacı politikanın sonucudur. Ben, "2. Cumhuriyet"in özünü bu emperyal vizyonun oluşturduğunu, demokrasi tartışmasının bir paravan olduğunu düşünüyorum. Türkiye, emperyalist–kapitalizmin gelişmesi içinde kendine bir bağımlılık kanalıyla birlikte –isterseniz buna taşeron sermaye diyelim– bir hayat alanı arıyor. Aynen Hint sermayesinin Asya'ya yayılması, Afrika'ya yatırım yapması gibi. Dolayısıyla proje çok gerçektir, gerçekçi demiyorum yalnız.

Türkiye hakim sınıflarının bu yüzyıl içinde üçüncü defa bu isteğe kapıldığını görüyoruz. Birincisi Enver Paşa'nın Turan düşüydü. Sarıkamış dağlarında sona erdi. Nazilerle birlikte Türkiye içinde yine aynı eğilimi canlandırmaya yönelik bir çaba oldu. O çok başarısız bir girişim oldu. Ama bugünkü çok trajik boyutlara gelmiştir. İnönü bile Türkeş'in kanalından, örslerde demirler dövüp, kurtlarla birlikte ortaya çıkıyor. Turancılığa güç taşıyor. Balkanlara, Ortadoğu'ya ve Kafkasya' ya yönelik bu yeni atılım kısmen Türkiye, ABD ve İsrail işbirliği içinde çözülebilir. Ortaklıklar aracılığıyla ABD sermayesinin Türkiye ile birlikte hareket etmesiyle vs. ile. Esas sorun bu değil. Türkiye küçük partner olarak girebilir bu bölgelere ama sorun başka yerde yatıyor. Kendi içi kaynayan kazan olan Türkiye'nin patlaması mümkündür. Türk burjuvazisi ateşle oynuyor.

İslami kesim bu süreçte nasıl bir rol oynayabilir? Onların da değişim talepleri var. Ve belirli noktalarda onlar da "2. Cumhuriyetçilere" sıcak bakıyorlar. ..

"2. Cumhuriyet" meselesinin ve "emperyal vizyonun" en karmaşık yönü bence burda yatıyor. Şundan dolayı: Yakın bir tarihte demin ki projeksiyon içersinde İran'a

karşı bir savaş açılabileceğini söyledim. Ama iran'a savaş açtığınızda İslam dünyasıyla savaşıyor gibi olursunuz. Siz kendiniz, halbuki, aynı zamanda İslamı savunmak üzerinde yürümek istiyorsunuz. Burada çok ciddi bir çelişkiler silsilesinin bir ifadesini buluyoruz. Ama bana göre bu da aşılması olanaksız birşey değil. Erbakan, eskiden kurmadığı ilişkiler kurmaya başladı. ABD'ye bile gitti. Bana öyle geliyor ki Türk egemen sınıflarının ABD'ci kanadı nasıl ki Kürt sorununda massetme politikası peşindeyse, burda da aynı politikayı izliyor. Erbakan, bol bol anti– Amerikancılık yapıyor sözde ama ben bunu bir demagoji olarak görüyorum. Gerçekten empeyalizmin hakimiyetine karşı çıkan İslamcılar bile güçlerini Refah'a aktardıkları ölçüde, aslında Suudi Arabistan'ın ikircikliliğini Türkiye'ye taşıyorlar. Ve bu anlamda massedilme tehlikesi Refah için çok açık şekilde vardır. Ben Refah Partisi'nin Türkiye'nin evcil İslami muhalifi olduğunu düşünüyorum. Refah'ın kendisini sistem dışına taşıyacağını düşünmüyorum. Yalnız şu mümkündür: Refah Partisi'nde büyük bir yükselme görülürse bu radikal İslami mücadeleyi canlandırıp, Refah'ın istediğinin ötesine geçirebilir. Ayrıca, Özal, Aydın Menderes'le "2. Cumhuriyet Partisi"ni kurabilirse; bu da İslamcıları ikinci bir mas etme biçimi olacaktır. Refah'ın da bir rakibi olacaktır. Ayrıca ben radikal İslamın sadece ABD ve Türkiye ile çeliştiğini düşünmüyorum. Aynı zamanda emekçi sınıfın çıkarlarıyla da çeliştiğini düşünüyorum. Ben radikal İslamın ne gerçek demokrasinin önünü açacağını ne de başarı şansı olduğunu düşünüyorum.

"2. Cumhuriyet"in bir sacayağını da sivil toplumcu söylem oluşturuyor. Sivil toplumun hemen hiçbir ku-

rumuna gerçek anlamda sahip olmayan, ciddi anlamda böyle bir geçmişi bulunmayan bu ülkede bu kurumların gerçek anlamda oluşması olası mı? Ne düşünüyorsunuz?

Ben sivil toplum kurumları kavramının yanlış olduğunu düşünüyorum. Sivil toplumcu söylem Türkiye'de entelijansiyanın söylemine hakim oldu. Ben sivil toplum kurumları kavramının yanlış olduğunu bile düşündüğüm zaman bu yaygın söylemin dışından bir eleştiri yapmak zorudayım. Mesela sendikalar, bence bir sivil toplum kurumu değildir. Sivil toplumun mantığına aykırı olarak, bir sınıf dayanışması ürünü olarak gelişmiştir. Sivil toplum ise atomize etmeye dayanır. Genellikle Türkiye'de ve Avrupa'da devlete ait olmayan herşey sivil toplum kurumu olarak düşünülüyor. Ve neredeyse demokrasi ile sivil toplum eşdeğerli olarak kullanılıyor. Benim için sivil toplum: 1- Tam da piyasanın yarattığı, özel mülkiyetin yarattığı rekabet içindeki, atomize olmuş bireyler topluluğudur. 2– Bu anlamıyla Türkiye'de sivil toplumu kuranın Kemalistler olduğunu düşünüyorum. Kemalist devlet, burjuva toplumunun gelişmesine yol açan devlettir. 3– Şimdi şöyle bir sorun çıkıyor karşımıza. Bu devlettir ki toplum içinde özellikle emekçi sınıfların güçlenmesini ve bugünkü yaygın söylemiyle sivil toplum kurumlarının oluşmasını engellemiştir. Mesela, Türk–İş bunun en çarpıcı örneğidir. Devlet koruması altında kurulmuştur. Daha önce yukarıda da ifade ettiğim gibi; sivil toplum kurumu diye anılan sendikalar, dernekler ve her türlü toplumun inisiyatifine dayalı kuruluşların ve onlara dayalı bir siyasi hayatın gelişmesini engelleyen ceberrut devletin doğrudan doğruya burjuvazinin çıkarlarıyla ilişkili ol-

duğunu düşündüğüm oranda; "2. Cumhuriyet" retoriğinin de aslında bir demagoji olduğunu düşünüyorum. Bir Asaf Savaş'ın, bir Mehmet Altan'ın kafasında böyle bir proje olabilir ama " 2. Cumhuriyet Partisi" olursa belirleyici olan Asaf Savaş Akat ya da Mehmet Altan olmayacaktır. Ayrıca sivil toplumcular, dini de sivil toplum kurumu olarak düşünüyorlar. Oysa Fransız devrimi geleneğinde sivil toplum dinden ve devletten bağımsızlaşabilen ilişkiler alanı için kullanılmıştır. Çünkü din de sonuç olarak tepeden hakimiyet biçimidir, toplumdan fışkıran birşey değildir.

2. Cumhuriyet, 12 Eylül'den kopuş anlamına geliyor mu?

Elbette hayır. Politik kadroları yönünden 2. Cumhuriyet 12 Eylül rejiminin mirasçısıdır. Ekonomi politikaları açısından, 2. Cumhuriyet tam da 12 Eylül rejiminin yarattığı sınıflararası güç ilişkilerinin üzerinde yükselmiş olan yeni liberal yönelişi derinleştirmekten başka anlam taşımaz. İdeolojik açıdan, genellikle sanıldığının aksine 12 Eylül Kemalist ya da Atatürkçü değildi, Kemalizmden çok farklı bir Türk–İslam sentezine yaslanıyordu. Hukukun haklar ve özgürlüklerle ilgili boyutları açısından, 2. Cumhuriyetçilerin retoriğinin 12 Eylül'ün mirası olan politik sisteme karşıt olduğu açıktır, ama bunun büyük ölçüde retorikten ibaret kalmaya mahkum olduğunu yukarıda belirtmiştim. 2. Cumhuriyetçilik yalnızca iki alanda 12 Eylül'den ayrılıyor. Birincisi, dış politika, çünkü bu alanda son dönemin yönelişi SSCB'nin çözülüşüyle doğrudan bağlantılı, yani 1989-91 öncesi böyle bir dış politika izlemek mümkün değildi. Yine de Türkiye'nin hacca giden ilk devlet başkanının cuntanın başı Kenan Evren

olduğu unutulmamalı. İkincisi, Kürt sorununa yaklaşımında 2. Cumhuriyet hiç kuşku yok ki 12 Eylül'den de, klasik Kemalizmden de ayrılır, ama bu da değişen koşullara, özellikle Kürt ulusal mücadelesinin muazzam yükselişine bağlıdır.

Bu ilişkiyi şöyle özetleyebiliriz: Eğer 12 Eylül işçi sınıfını ve sosyalist solu yenilgiye uğratmasaydı, bugün güç ilişkileri farklı olurdu ve ne Özal, ne de öteki ideologlar varolan rejimi böyle sorgulayamazlardı.

Başkanlık sistemi hakkında neler düşünüyorsunuz?

Başkanlık sistemi yalnızca ABD'nin politik sisteminin bir özelliği olarak düşünülmemeli. Dünya kapitalizminin içinden geçmekte olduğumuz uzun bunalım döneminde, bu rejim kapitalist dünyanın dört bir yöresinde, yürütmenin güçlenmesi, yasama organlarının ise zayıflaması yönünde ortaya çıkan genel bir eğilimin en billurlaşmış ifadesidir. Tek bir politikacının etrafında örülmüş bir sistemi (isterse bu tek adamı doğrudan oyla halk seçsin) ben anti-demokratik buluyorum. Üstelik, medyanın günümüzde eriştiği güç göz önüne alınırsa, başkanlık sisteminin medya tarafından üretilmiş bir imgeye dayanan kof bir tecihler silsilesini ne denli güçlendireceğini kavramak güç değildir. Hele bunun ABD'de her gün kanıtlandığı hatırlanırsa. Yoksa Reagan gibi tek adamlar tarafından yönetilmek isteyenler mi var?

Sizce Türkiye Cumhuriyeti'nin temel sorunları nedir ve sizin bu sorunlar karşısındaki açılımlarınız nelerdir? Ayrıca açılımlarınızı vücuda getirecek araçları nasıl tanımlayabilirsiniz?

Bu uzun bir politik program tartışması sorunu. Bana öyle geliyor ki dünya çapındaki gelişmeler de gözününe alındığı zaman, Türkiye'nin asli sorunlarından biri artık görmezlikten gelinemeyecek biçimde Kürtlerin özgürlüğü sorunudur. Türkiye devleti Osmanlı'nın giderek daralmasının bir ürünüydü. Türk burjuvazisi koruyabildiği son kaleleri korudu. Ve Kürt ulusunu tamamen tutsak etti. 80'li yıllardan beri devam eden mücadele ve dünya koşulları artık Kürt sorunun eski biçimiyle bastırılamayacağını göstermiştir. Dolayısıyla birinci sorun Kürtlerin özgürlüğü sorunudur. Ama bunu Türk veya Kürt burjuvazisinin yapabileceğine inanmıyorum.

İkinci sorun: Osmanlı devletinin tarihsel olarak daralmasının bir ürünü olan Türkiye devleti, bugün yayılmacı, militarist, saldırgan, savaşa dönük bir devlet haline gelmiştir. Bu dış politikanın dinamikleri bize açıkça savaş ve militarizm diyor. İşte bana göre toplumun önündeki ikinci büyük sorun bu savaş ve militarizm tehlikesini alt etmektir. Muazzam bir altüst oluş dönemi yaşıyoruz ve Türkiye ne yazık ki bu altüst oluş döneminin bir bakıma ağırlık merkezinin tam ortasında oturuyor ve burjuvazi tehlikeli bir politika benimsemiş durumda.

Üçüncü nokta: 1977'de başlayan krizden itibaren özellikle de 24 Ocak kararlarıyla işçi sınıfına karşı muazzam bir taarruz başlatılmıştır. İşçi sınıfı 89 bahar atılımı, 91'deki genel eylemlilik ile karşı atağa geçmiş olsa da yapı esas olarak durmaktadır. Sendikal haklar, ücretler vs. Eğer şimdiki Demirel hükümeti ciddi bir kemer sıkma politikası uygulayamadıysa bunun tek nedeni vardır; hem Kürtlerle uğraşıp hem de işçilerle uğraşacak gücünün olmamasıdır. Yani üçüncü sorun işçi sınıfının haklarına saldırının karşısına çıkmaktır.

Dördüncü nokta ise: Kent yoksullarının büyük sefaleti.

Belediye hizmetlerinden, hastane hizmetlerine, işsizlik sorununa kadar her alanda zorluklarla karşı karşıya bu kesim.

Bu dört sorunun çözümü de burjuvaziyi karşısına alan, ona demokrasi için de, ekonomik haklar için de güvenmeyen bir toplumsal güçler blokunun mücadelesi ile çözümlenebilir. Ulusal mücadeleyi bir kenara bırakıyorum – öncülük edecek toplumsal gücün işçi sınıfı olduğu 1989 baharında, 91 eylemlerinde belli oldu. Ancak bu sınıfın önderliğinde bir toplumsal güçler bloku, burjuvaziyi yenemese bile geriletir. Nihai çözüm bir tek şey olabilir. YDD'nin nasıl gelişeceğinin çok ayrıntılı senaryolarla tahlilini burda yapamayız, ama bence bu bölgenin kurtuluşu esas olarak bir Ortadoğu Federasyonu ile olmak zorunda. Çünkü, esas olarak Kürdistan'ın dört ülke arasında bölünmesidir ki başka türlü bir çözümü mümkün kılmamaktadır.

Ne tür araçlar? Bunun için derinlemesine bir tartışmaya girmek mümkün ama berşeyi hatırlatmak lazım: Türkiye'de bir işçi sınıfı partisi yoktur. Türkiye'de herşeyden önce bir işçi sınıfı partisini oluşturmak gerekiyor. Mümkünse devrimci bir parti. Mümkün değilse sınıfı burjuvaziden bir ölçüde bağımsızlaştıracak bir parti. Ayrıca kitle örgütlenmesi konusunda muazzam duyarlı olmak gerekiyor. Burjuvazinin penceresinden sivil toplum örgütlerinden bahsetmek kolay, mühim olan kamu çalışanları sendikalarında olduğu gibi tabandan gelen hareketle kitle örgütlenmelerini canlı, mücadeleci ve demokrasiyi yaşatan bir yapıda geliştirmeye çalışmak.

Türkiye'nin ve dünyanın bu ortamında çok insan sosyalizmin sözünün bile edilemeyeceğini düşünüyor. Bu ciddi bir yanılgıdır. Konuşmamızın kapsamı dışında kaldığı için buna çok girmeyeceğim. Ancak şu kadarını

söyleyeyim: Devrimci durumlar, sosyalizm vs. sadece fikirlerle, sadece ideolojik konjonktürle belirlenmez. Bir sürü durumda koşulların aniden tersine döndüğünü unutmamak lazım. Bu noktada bana göre araç şudur ve en azından bu hedeflenmelidir: Bir işçi partisi, toplumun ezilen katmanlarının birlikte oluşturdukları bir blok. Kitle örgütleri aracılığıyla mücadele. Bütün yeni sorunları – kadınların ezilmesi, çevre vs. – üstlenen bir blok ve bunun kuracağı bir işçi-emekçi hükümeti. Ancak bu yoldan gidilirse Türkiye'nin önündeki çok büyük tehlikelere karşı çıkmak mümkün. Aksi halde Türkiye'yi çok ciddi çalkantılar, darbeler belki de savaşlar dönemi bekliyor diye düşünüyorum. Kürt sorununun ise tamamen Kürt halkının özgür mücadelesi ile gerçekleşebileceğine inanıyorum.

Size göre sol bu tartışmalarda kendini nereye konumlandırmalı? Ve nasıl duruyor?

Bana öyle geliyor ki sol tarihsel olarak hakim sınıfların çeşitli projelerine destek vermenin ötesine geçemedi. Bunun bir istisnası vardır. Silah elde devletle mücadele eden hareketler. Herkes solun Kemalizmle ciddi bir göbek bağı var diyor. Bu doğrudur. Ancak Demokrat Parti hareketi sözkonusu olduğu zaman TKP onlara açık bir destek vermiştir. Sol kadro muazzam şekilde oraya akmıştır

Eğer "2. Cumhuriyet"i demokrasiye yönelik bir açılım olarak görürsek, ciddi olarak ikinci kez yanılırız. Öte yandan solun hazırlıksız yakalanacağı şeyler var ve ondan çok korkuyorum; Özellikle, Kürt sorununun "2. Cumhuriyet" kanalına çekilebilmesi halinde solun büyük bir şaşkınlığa düşebileceğini düşünüyorum. Eğer Türk ve

Kürt solu "2. Cumhuriyet"i destekleyecek olursa kaderi Demokrat Parti'yi destekleyen Türk solundan farklı olmaz. Biliyorsunuz, Türkiye'de en büyük "komünist tevkifatı"nı 1951'de Demokrat Parti iktidarı gerçekleştirmişti. Bütün o destekten sonra! Ben bu kanalların dışında durmamız ve alternatif projeleri ortaya dökebilmemiz gerektiğini düşünüyorum.

"Ortadoğu Federasyonu" fikri mantıksız değildir. Bölgenin dinamiklerinde alttan alta buraya akan birşey vardır. Buradaki sorunun odak noktası Kürt sorunudur. 30 milyon halkın özgürlüğü diye bir sorun var ve bu sorun nasıl çözülecek? Bu sorunun çözümüdür ki aslında bir federasyonun dinamiklerini oluşturuyor. PKK zaman zaman bunu bir programatik öge olarak ortaya koyuyordu. Buradan çok ciddi bir geri adım atılması söz konusuysa çok ciddi bir kayıptır.

Bu görüşmeyi gerçekleştirmemizin hemen ardından Turgut Özal öldü. Özal'ın ölümü Türkiye'nin siyasi gelişimini, özellikle "2. Cumhuriyet" projesini nasıl etkiler?

Türkiye, bir ay arayla, yakın politik geleceği üzerinde belirleyici etkiler yapmaya aday iki önemli olay yaşadı. 17 Mart'ta Abdullah Öcalan ateşkes ilanıyla birlikte PKK'nın "siyasi çözüm" olarak anılan bir yola girmeye hazır olduğunu ilan etti. Bundan tam bir ay sonra 17 Nisan'da Turgut Özal öldü. Bu olayların ilki 2. Cumhuriyet projesi açısından büyük olanaklar açıyordu. İkincisi ise belki de 2. Cumhuriyet projesini, arılığı içinde düşünüldüğünde, tarihin sayfalarına gömen bir gelişme olacaktır.

Bu görüşme boyunca söylediklerim, 2. Cumhuriyet'in birkaç burjuva ideologunun hayalinin ürünü olan, te-

melsiz bir proje olmadığını açıklıkla ortaya koymuş olmalı. Ne de bu projeye giderek yalnızlaşan bir Özal'ın sarıldığı bir oyuncak olarak bakmak doğru olur. 2. Cumhuriyet son dönemde dünyada ve Türkiye'de yaşanan köklü değişimlerin yarattığı güçlü sosyo-ekonomik eğilimlere bir tür cevap getirmek için geliştirilmiş bir politik projedir. Ardında ABD emperyalizminin, Türkiye büyük sermayesinin, Ortadoğu ve durdurulamamış olan Kürt ulusunun itici gücü vardır. Bütün politik projeler gibi bunların hiçbiri ile birebir denk düşmez, ama hepsine bütünsel bir sentez içinde cevap getirmeye çalışır. Böyle bakıldığında, Özal'ın ölümü bu güçlü eğilimleri ortadan kaldırmayacağı için 2. Cumhuriyetin bütünüyle silinip gideceğini sanmak doğru olmaz. Öte yandan, politik projeler ne kadar güçlü sosyo-ekonomik eğilimlerin ifadesi olsalar bile kaçınılmaz olarak başarıya ulaşacaklarına dair hiçbir mekanik yasa yoktur. Politik alanın kendi iç dinamiği, salkımlaşmaları, güç ilişkileri de belirleyici birer faktördür. Bu açıdan bakıldığında, açıkça ifade edilmesi gereken şudur: Özal öldüğünde 2. Cumhuriyet projesi henüz bir politik kurumda billurlaşmamıştı. Üstelik bu proje tarihsel olarak çok farklı geleneklerden gelen sosyo-politik unsurları (tekelci burjuvazi, düzenle bütünleşen İslami hareketler, Kürt reformizmi, Marksizmden sol liberalizme geçen entelijansiya vb.) bir potada eritme göreviyle karşı karşıyaydı. Özal'ın yokluğunda bu görevin yerine getirilebileceği çok kuşkuludur. İster Özal ailesinin bir ferdinin sembolik önderliği altında, ister Aydın Menderes'in önderliği altında.

Ama bu demek değildir ki, 2. Cumhuriyet projesinin hedefleri Türiye burjuvazisinin temsilcilerince bütünüyle terkedilecektir. Özellikle iki konuda Türkiye'nin bütün ana akım partileri hem fikirdir: ekonomik liberalizm ve

yayılmacı dış politika. Bu konularda burjuvazinin öteki ana temsilcileri, Özal'ın tereke memurları gibi davranacaklardır ister istemez! Tartışmalı olan ise Kürt sorunu ve buna bağlı olarak "eyalet sistemi" ve başkanlık rejimi tartışmalarıdır. Burada bile öteki burjuva politik güçler hiç olmazsa yolun bir bölümünü Özal'ın gösterdiği yönde yürüyeceklerdir büyük bir ihtimalle. Ama bu konuda 2. Cumhuriyetçi çözümün Özal'ın ölümüyle gücünden epeyce yitirmiş olduğu açıktır. Her durumda, Türkiye burjuvazisinin ABD emperyalizmiyle yakından bağlantılı biçimde yayılmacı, militarist bir dış politikayla ve ardı ardına gelecek kemer sıkma politikalarıyla işçi sınıfını ve çalışanları tahammül edilmesi güç koşullarla karşı karşıya bırakacağını öngörmek için kahin olmaya gerek yoktur.

Bu doğruysa, işçi sınıfının, öteki emekçilerin ve ezilen Kürt ulusunun çıkarları, ne 1. Cumhuriyette, ne 2. Cumhuriyette, ne de bunların arasında yer alacak bir ortayol çözümde yatar. İşçilerin, emekçilerin ve Kürt ulusunun çıkarları, bütün bunlara şimdilik sadece potansiyel olarak da olsa bir alternatif olan bir "İşçi Cumhuriyeti"nde, bölge ve dünya halklarının kadeşliğinde yatar.

Doğu PERİNÇEK

2. Cumhuriyet; hür tekeller, zincirli düşünce, kontgerilla demokrasisi ve emperyalizme kölelik projesidir

Doğu Perinçek 1942 Gaziantep doğumlu. 1964'te A. Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Ardından aynı fakültenin Kamu Hukuk Kürsüsü'nde asistanlığa başladı. 1968'de hukuk doktorasını tamamladı.

Perinçek 1968'de FKF (Dev-Genç) Genel Başkanlığı'na seçildi. 1970'te arkadaşlarıyla birlikte çıkardığı Proleter Devrimci Aydınlık adlı dergide Mao Zedung'un görüşlerini temel alan bir siyasi çizgi izledi. 12 Mart 1971'den sonra TİİKP davası dolayısıyla tutuklandı. 20 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı. 1974 affından yararlanarak serbest kaldı. Halkın Sesi ve Aydınlık dergilerini yayımlamaya başladı. 1978'de kurulan TİKP Genel Başkanlığı'nı üstlendi. 12 Eylül'den sonra dört yıl tutuklu kaldı. 1985'te serbest kaldıktan sonra Saçak dergisinde yazıları yayımlandı. 2000'e Doğru'yu çıkardı. Halen İşçi Partisi Genel Başkanı. Eserleri: Stalin'den Gorbaçov'a, Toplum ve Devlet, Anayasa ve Partiler Rejimi, Kıvılcımlı'nın Burjuva Ordu ve Devlet Teorisinin Eleştirisi, Bozkurt Efsaneleri...

"...Aslında bu projenin mimarı,
Cumhurbaşkanı Özal'dır. İkinci Cumhuriyet
üç temel direk üzerine oturtuluyor:
"Hür teşebbüs", "hür düşünce"
ve "Yeni Dünya Düzeni".
İkinci Cumhuriyet'i otopsi masasına yatırıp
içini açtığımız zaman, Birinci Cumhuriyet'in
ölüsüyle uğraştığımızı anlıyoruz.
Hür teşebbüs, hür düşünce ve kapitalist
dünya sisteminin bir parçası olmak,
Kemalist Cumhuriyet'in esas yönelişiydi.
Mustafa Kemal'in önderlik ettiği devrim,
bir burjuva sivil toplum projesiydi.
İkinci Cumhuriyet tartışmasının her iki
kanadı da, bu gerçeğin üzerinden atlıyor..."

Doğu PERİNÇEK

Sayın Doğu Perinçek, son dönem Türkiye'de "Birinci Cumhuriyet", "2. Cumhuriyet" tartışmaları yapılmaya başlandı. Bu çerçevede ilk olarak kavramları, yani cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını konuşmak istiyoruz. Siz cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını nasıl ilişkilendiriyorsunuz? Bu ilişkiyi Türkiye tarihi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

Cumhuriyet ve demokrasi kavramları hep karıştırılıyor. Cumhuriyet, devletin en yüksek organlarının, hükümdarlıkta olduğu gibi soy esasına göre değil, seçimle veya başka bir yoldan belirlendiği devlet biçimidir. Her cumhuriyet, demokratik değildir. Kişisel diktatörlükler, aristokratik veya oligarşik yönetimler de, cumhuriyet biçimi altında olabilir.

Demokrasi, "iktidarın kaynağının halkta olması" diye tanımlanıyor. Ne var ki, demokrasi de sınıfsaldır. Eski Yunan'da köle sahiplerinin demokrasileri vardı. Kapitalizmle birlikte burjuvazi kendi liberal sınıfsal yönetimine "demokrasi" adını verdi. Öte yandan halk demokrasileri ve işçi sınıfı demokrasileri de var. Kısacası, demokrasi tarihsel bir kategoridir. Köleci demokrasiyi bir kenara bırakırsak, demokrasi feodalizmin tasfiyesi, başka deyişle köylülüğün özgürleşmesiyle ortaya çıktı. Bu anlamda demokrasi, kapitalizm öncesi bağımlılıkların köyden ve şehirden temizlendiği bir toplumsal temel üzerinde devrimlerle gerçekleşti. 1640–48 İngiliz devrimi, Amerikan Devrimi (1775–1790) ve Büyük Fransız Devrimi (1789), en önemli burjuva demokratik devrimlerdir.

Ülkemizde de demokratik devrim süreci, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında "Yeni Osmanlı" hareketiyle birlikte başladı. 1876'da ilk meşrutiyetin ilanı, 1908 Jön Türk Devrimi ve 1920'lerdeki

Kemalist Devrim bu sürecin önemli atılımlarıdır.

Özellikle Kemalist Devrim, emperyalizme karşı Kurtuluş Savaşı vererek, Osmanlı Devletini yıkarak ve Ortaçağ kurumlarına indirdiği darbelerle, toplumumuzun tarihindeki en önemli demokratik çıkıştır. Ne var ki, Kemalist Devrim, burjuvazinin önderliğinde yapıldığı için Ortaçağ'dan köklü bir kopuşu gerçekleştiremedi, Kürt sorununu çözemedi ve dünya emperyalist–kapitalist sistemi içinde kaldı. 1960'lardan sonra yükselen halk hareketi ve özellikle 1989 sonrasında yükselen işçi ve Kürt hareketleri, demokratikleşme sürecine önemli bir ivme kazandırdılar, ancak iktidarı henüz ele geçiremedikleri için demokratik devrimi kesin sonuca ulaştıramadılar.

Türkiye, bu yüzyılın başında cumhuriyeti kurdu, belli demokratik atılımlar yaptı fakat demokrasiyi gerçekleştiremedi. Türkiye'nin burjuvazi önderliğinde demokratik devrim yolu kapanmıştır. Demokratik devrimi gerçekleştirecek biricik güç, işçi sınıfı önderliğindeki emekçi halktır.

Türkiye'de ekonomik ve siyasal yaşamın tıkanmışlığı hemen tüm çevrelerce kabul edilen bir gerçek; bu tıkanıklığın aşılması için önerilen "2. Cumhuriyet"in argümanlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? "2. Cumhuriyet" talebiyle başlatılan tartışma sürecini yararlı buluyor musunuz?

Bugünkü rejimin artık çürümekte ve dağılmakta olduğunu bizzat rejimin sahipleri itiraf etmeye başlamışlardır. Yeni rejim, yeni cumhuriyet ihtiyacının vurgulanması, bu itirafın bir ifadesidir. Yalnız bazı köşe yazarları değil, Demirel de 1991 genel seçiminde "Yepyeni bir devlet kuracağız" diyordu. Erdal İnönü ise, "Yeni

bir rejim kuracağız" vaadinde bulundu. Ecevit'in "Yeni kurucu meclis" projesi de, devleti yenilemeye yönelikti. Demek ki rejim eskimiştir. 2000'lere ilerleyen Türkiye'nin en önemli gerçeği budur.

İşte İkinci Cumhuriyet tezleri bu ortamda piyasaya sürüldü. Aslında bu projenin mimarı, Cumhurbaşkanı Özal'dır. İkinci Cumhuriyet üç temel direk üzerine oturtuluyor: "Hür Teşebbüs", "hür düşünce" ve "Yeni Dünya Düzeni".

İkinci Cumhuriyet'i otopsi masasına yatırıp içini açtığımız zaman, Birinci Cumhuriyet'in ölüsüyle uğraştığımızı anlıyoruz. Hür teşebbüs, hür düşünce ve kapitalist dünya sisteminin bir parçası olmak, Kemalist Cumhuriyet'in esas yönelişiydi. Mustafa Kemal'in önderlik ettiği devrim, bir burjuva sivil toplum projesiydi. İkinci Cumhuriyet tartışmasının her iki kanadı da, bu gerçeğin üzerinden atlıyor.

Gazi Mustafa Kemal, İzmir İktisat Kongresi'nin hemen arifesinde, 7 Şubat 1923 günü, sekiz ay sonra ilan edilecek Cumhuriyet'in ekonomik çizgisini özlü olarak dile getirmiştir: *"...memleketimizde birçok milyonerlerin, hatta milyarderlerin yetişmesine çalışacağız."* (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c.II, s. 96) Gazi'nin İzmir iktisat Kongresi konuşması ise, Türk devriminin burjuva sivil toplum projesinin kapsamlı bir açıklamasıdır. Ferdi mülkiyet, hür teşebbüs, serbest rekâbet, özel sermaye aracılığıyla sanayileşmek ve kalkınmak, devlet aracılığıyla özel sermayenin önünü açmak, Kemalist programın temel ilkeleridir. Genç Cumhuriyet bu programı tutarlı ve devrimci bir tavırla uygulamıştır.

Kemalist devrim, Kurtuluş Savaşı'yla emperyalist işgale son vererek ulusal burjuvazinin ülke kaynaklarını kendi denetimi altına almasının koşullarını yaratmıştır.

Devrimin demokratik yönü ise, Osmanlı devletini yıkması ve özellikle ideolojik–kültürel alanda Ortaçağla hesaplaşmasıdır. Böylece Kemalist iktidar, özellikle laikleşme alanındaki köktenci tavrıyla sanayileşmeye ayakbağı olan ilişkilere tırpan vurmuş, modern kapitalist bir toplum için gerekli insan malzemesini yetiştirmiştir.

1930'ların devletçiliği, kapitalistleşme çizgisinde bir sapma veya anti–kapitalist bir uygulama değil, sermaye birikimi için zorunlu bir ataktır. Genç burjuva devleti, kaynakların dağılımına daha doğrudan müdahalelerle Kemalist devrimin 'milyarder yetiştirme' programını hayata geçirmiştir. Devletçilik, 1929 dünya krizinin dayatması yanında büyümek isteyen genç burjuvazinin ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır. Kapitalizm, dünyanın hemen her yerinde, sermaye birikiminin yetersiz olduğu aşamalarda, devlet eliyle biriktirdiği kaynakları dağıtarak adam zengin etme politikası izlemiştir. Devlet kapitalizmi, burada "hür teşebbüs"ün ve serbest piyasanın besleyicisidir.

Kemalizmin, burjuva kapitalist toplum projesinin siyasal yönelişi ise demokrasidir. Burada köktenci bir tavırla karşılaşırız. Kemalist devrim, bir ortaçağ devletini yıkmıştır; devlet yıkıcısıdır. Burjuva–halkçı karakteri bu denli köktencidir. Laikleşme süreci ise, demokrasinin kültürel iklimini yaratmaya yöneliktir. Gene Kemalist ekonomik programın yetiştirdiği çok sayıda sermaye grubu, burjuva–çoğulcu bir siyasal hayatın sınıfsal temelini hazırlamıştır. 1946'daki çok partili siyasal hayat, bu temelde oluştu.

Kemalizmin daha Kurtuluş Savaşı yıllarında benimsediği "halkçılık", "halk devleti" ve "halk hükümeti" temaları, gitgel yapan zamanın yorumlarına rağmen, aslında Batı demokrasisidir. Kemalizmin "cumhuriyetçilik"

ilkesi değil ama "halkçılık" ilkesi demokrasi anlamına gelir. Milli egemenlik, ferdiyetçi felsefe, ferdin özgürlüğü gibi burjuva–demokratik değerler, daima baş köşededir. Genç Cumhuriyetin liderleri bu değerleri gerçekleştirmek amacıyla dinsel kurumlara ve ideolojiye bir savaş açmışlardır.

O zaman 2. Cumhuriyetçiler, Kemalist devrime niçin böyle cepheden bir tavır alıyorlar? Amaç hür ve sivil bir toplum ise, Kemalizme karşı niçin böyle kan davası güdüyorlar?

Çünkü 2. Cumhuriyet, takdim edildiği gibi bir özgür ve sivil toplum projesi değildir.

Aslında 2. Cumhuriyetçiliğin temelleri, 1930'larda atılmıştır. 2. Cumhuriyet çocukları, 1930'larda başlayan bir sürecin ürünüdürler. Genç burjuvazinin burjuva sivil toplum yönündeki devrimci atılımı, daha o dönemde kireçlenmeye ve taşlaşmaya başlamıştı. 1920'lerde devlet yıkıcısı olan ve eski toplumla hesaplaşmaya giren Kemalizm, 1930'larda kendi kurduğu devleti fetişleştirmeye ve üzerine oturduğu yarı–ortaçağlı ilişkileri pekiştirmeye yöneldi. Ayrıca burjuva karakteri nedeniyle milliyetçi olduğu için Kürt hareketine ulusal baskı ve kıyım uyguladı. Böylece Cumhuriyet'in demokratik–burjuva toplum projesi devrimci dinamizmini kaybetti. Genç Kemalist burjuvazi, daha da büyümek için birkaç yıl önce kurtuluş savaşı verdiği Batı'nın sermaye güçleriyle işbirliği eğilimi içine girdi. Bu süreç, 1950'lerde ABD'ye teslimiyetle sonuçlanmıştır. ABD ve Batı kapitalizmi, 2. Cumhuriyetçilerin ileri sürdükleri gibi, özgür sivil toplumun değil, bütün dünyada militarizmin ve devlet zorbalığının temel dayanağı idi.

Dünya kapitalizmiyle bütünleşme süreci ikinci atağını 1980'lerde gerçekleştirdi. Cumhuriyeti "koruyanlar ve

kollayanlar", "liberalleşme" adı altında tekelleşmenin tarihimizdeki en güçlü çıkışını yaptılar. 1930 sonrası Türkiye tarihi, aslında Cumhuriyet'in kireçlenme, taşlaşma ve serbest piyasa yolunda aşırıya varıp zıddına dönüşmesi tarihidir. Böylece Cumhuriyet, kapitalist gençliğini yitirip çok erken bir zamanda eskimeye, çürümeye başlamıştır.

Aşırı serbest piyasa, serbest piyasayı yok eder ve tekelciliğe dönüşür. Çünkü çağımızda dünya kapitalist sistemi içinde liberalizmin tek anlamı vardır; liberalizmin boğazlanması ve tekellerin sultasıdır. Serbest rekâbet, serbest rekâbeti yiyor. Çünkü uluslararası arenaya büyük tekeller hükmediyor. Yani kapıları açmak, onların diktasını yerleştirmek anlamına geliyor. Elbette bunun siyasal sonuçları da geliyor. Tekelcilik, siyasal liberalizmin yeşerme koşullarını da tırpanlıyor ve dünya ölçeğinde bir diktanın hakimiyetini getiriyor.

Böylece Kemalizmin hür teşebbüs, hür düşünce ve gelişmiş kapitalizm hedefi, dünya kapitalist sistemi içinde soluk alma olanağı bulamamış ve boğulmuştur. 2. Cumhuriyet projesi, hür tekeller, zincirli düşünce, kontrgerilla demokrasisi ve emperyalizme kölelik programına dönüştü. 2.Cumhuriyet'in gerçek içeriği budur. Özgürlükler savundukları sistemde boğuluyor. Demokrasi ve liberalizm lafları, bu içeriğin örtüsüdür.

"2. Cumhuriyet" içinde sivil toplumcu söyleme sahip olanlar var. Türkiye'nin siyasal kültürü içinde bu sivil toplum nasıl biçimlenebilir? Sivil toplumun hemen hiçbir kurumuna gerçek anlamda sahip olmayan Türkiye'de sivil toplum geliştirilebilir mi?

Önce birkaç cümleyle kavramlar üzerinde duracağım.

Sivil toplum, sosyo-ekonomik ilişkiler düzlemini ifade ediyor. Siyasal toplum ise, siyaset düzlemini, başka deyişle toplumun ürettiklerinin yeniden bölüştürülmesine karar verecek mekanizmaların başına geçmek için yürütülen mücadeleler ve iktidarın kullanılması düzlemini. Bu anlamda, toplumun sınıflara bölünmesinden ve siyasal iktidarın oluşmasından bu yana, her toplumun sivil ve siyasal düzlemleri vardır. Sivil biliyorsunuz, Latincede ve Batı dillerinde "uygar" anlamına geliyor. Yani özel mülkiyet ve sınıflaşmayla birlikte ortaya çıkan bir kavram.

Fakat Türkiye'de "sivil toplum" başka anlamlarda kullanıldı. Bizim Türkçede sivil-asker ayrımı var ya; sivil kavramı devlet ve ordu dışını ifade ediyor.

Ama bunun ötesinde "Sivil Toplumculuk", bir ideolojik ve siyasal akımın adı oldu. Bu akımın başlıca özelliği, iktidarı ve devletle ilgili her şeyi kirli görmesidir. Devlet dışı düzlemde ise, melekler bulunuyor onlara göre. Büyük bir tarihsel yanılgı var burada.

Kuşkusuz devlet ve politika geçici olgular, sınıfların oluşmasıyla doğdular ve sınıflarla birlikte ortadan kalkacaklar. Yönetme-yönetilme olayını insana yakıştırmamak, güzel bir tavır. Ancak üretilenler ihtiyaca yetene kadar, bu üretilenleri; paylaştıracak bir devlet kaçınılmaz olarak yaşayacak. Bu durumda emekçiler için, kendi devletlerini kurmaktan başka bir çözüm yok. Devletin sönüp gitmesi için de, emekçi devletine gerek var. Kaldı ki, devlet tarih boyunca ait olduğu sınıfın konumuna göre bir işlev gördü. İnsanlığın her ileri atılımı, siyasal iktidar düzleminin çağın ileri sınıfınca ele geçirilmesiyle oldu. Devletin ileri veya geri işlev görmesini belirleyen ona sahip olan sınıfın tarihsel konumudur.

"Sivil Toplumculuk" her ileri atılıma karşı çıkmanın te-

orisi oldu. Devlet ve iktidar kirli olduğuna göre, aman elimizi değmeyelim, bırakalım köleci efendiler, feodaller ve burjuvazi bizleri yönetsin, kirli olan devleti onlara terkedelim, biz günahsız olan boyun eğmeyi ve yönetilmeyi yeğleyelim. Tabii hiçbir ezilen sınıf, bu "Sivil Toplumcu" vaazları dinlemez, kaçınılmaz olarak iktidara hamle yapar.

Her sınıf, devletini kurarak, kendi sosyo-ekonomik ilişkilerini gerçekleştirir. Siyasal iktidar burada anahtar görevi yapar. Bizim "Sivil Toplumcular", "Sivil Toplum" derken burjuva sosyal-ekonomik ilişkilerini kastediyorlar. Bu anlamda, *"bizde sivil toplum oluşmadı"* tezini açacak olursak, bizde henüz kapitalist ilişkiler yerleşmedi saptamasıyla karşılaşıyoruz.Yanlış sayılmaz ama emekçilerin "kapitalist uygarlık gelsin otursun" diye bir davaları yok.

Burjuvazi kuşkusuz kendi uygarlığını (kendi sivil toplumunu) kurmak ister. Ama Türkiye burjuvazisi için bu yol, 19'uncu yüzyıl sonlarında kapandı. Kapitalizm emperyalizm çağına geçince, bütün dünyaya kendi ilişkilerini zorla dayattı. Ancak aynı zamanda ezilen dünya üzerindeki sömürüsüyle, bu ülkelerin kapitalist sistem içinde kalarak gelişmiş bir kapitalizme ilerleme yollarını da kapattı. Rapitalist ülkeler arasına son katılan, 19'uncu yüzyılda Rusya oldu. Deli Petro önderliğindeki bu büyük çıkıştan sonra kapılar kapandı. Dünya 20'inci yüzyılın başında ikiye bölünmüştü: Ezen emperyalist ülkeler ve ezilen ülkeler.

Türkiye'nin Kemalist devrimle emperyalizme kaşı çıkışı ve Osmanlı devletini yıkması, Petro Rusya'sından sonraki en güçlü burjuva girişimi. Yine de Türkiye kapitalist sistem içinde ezilen kutapta kalmaktan kurtulamadı. Emperyalizm çağının, ezilenler açısından en

önemli anlamlı bu.

Türkiye'nin siyasal kültürünü belirleyen de, kapitasit sistemin ezilen kutbu içinde kalmaktır. Kapitalist toplumlar, 1940 İngiliz devriminden başlayarak 18 ve 19'uncu yüzyıllarda kendi burjuva-demomkratik devrimlerini yaptılar ve bir burjuva uygarlığı (sivil toplumu) kurdular.

Artık o uygarlıktan da eser kalmadı. Emperyalist/ Kapitalizm , bugün bütün dünyada demokrasi düşmanlığının eksinini oluşturuyor. Kapitalizmin sivil toplumu, artık devrimci dönemindeki gibi demokrasi anlamına gelmiyor, demokrasinin karşısındaki barikatı oluşturuyor.

"Sivil toplum geliştirilebilir mi" sorusu, kapitalist programa sahip olanlara yöneltilebilir. Biz İşçi Partisi olarak bu programı reddediyoruz. Kapitalist sivil toplumu, bir idealmiş gibi ikide bir toplumun önüne koymak, Avrupa mekezli bir tavır. Oysa insanlık önümüzdeki dönem, Avrupa merkezli çözümlerden kopabildiği ölçüde, sorunlarını çözecek ve ilerleyecek. Devrimin merkezi, Avrupa değil, ezilen dünya.

Demokratik devrim gerçekleştirilebilir mi diye soracak olursanız, evet ve proletarya önderliğinde deriz. Türkiye, 2000'lerin eşiğinde, demokratik devrimin de eşiğindedir. Arkada kalan yıllar, işçi sınıfının ve Kürt halkının bu düzenin içine sığmadığını gösterdi.

Avrupa merkezli bakış açısı, toplumumuz için yalnız kapitalist bir gelecek düşünebiliyor. Oysa Türkiye bir emekçi cumhuriyetine doğru ilerliyor.

Değişim ihtiyacınndan söz edilirken bir de "emperyal vizyon" tanımlaması yapıldı. Bu, demokrasi ve emperyalizm kavramları içinde nasıl ele alınabilir ve

ayrıca sizce Türkiye'nin böyle bir vizyona sahip olabilecek gücü gerçekten var mı?

Türkiye, emperyalist-kapitalist sistemin ezilen kutbu içinde, sosyo-ekonomik karakteri böyle. Emperyalizm, askeri yayılma ile aynı şey değil, bir sosyo-ekonomik sistem. Askeri yayılmacılık, sistemden kaynaklanıyor. Türkiye, emperyalist değil, ezilen bir ülke, ancak emperyalizme taşeronluk yapabilir. Ancak herhangi bir emperyalist adına ve onun çıkarları için askeri yayılmaya girişebilir. Bunun, "Osmanlılık" ile bir benzerliği yok. Çünkü feodal Osmanlı bir cihan devletiydi; yükseliş döneminde dünyanın en büyük imparatorluklarından biriydi ve yayılmayı da kendi feodal hakim sınıfının çıkarı gereği yapıyordu, yoksa bir başka imparatorluğun vasalı veya taşeronu değildi. "Yeni Osmanlıcılık", bugün ABD tarafından tezgâhlanıyor. Bu ülkünün arkasında, ayağı Türkiye toprağına basan bir hakim sınıf yok; doğrudan doğruya ABD tekelci burjuvazisi bulunuyor. ABD senaryosunda rol alan bir Türkiye, bütün komşularıyla derin çelişme ve çatışmaların içine itilir ve ayrıca bu nedenle ABD'ye daha bağımlı bir hale düşer. Emperyalizme bağımlılığın sıkılaşması ve savaşlar, burjuvazinin içinde gittikçe daha dar kesimlerin diktatörlüğünü getirir. Yeni Osmanlıcılık, askeri cuntalarla yürütülebilir ve burjuvazinin yaygın kesimleri üzerinde bile diktatörlük uygular. Yeni Osmanlıcılık, iç pazarı vahşice daraltmanın ve emperyalist sistemle kayıtsız şartsız bütünleşmenin programıdır.Yeni Osmanlıcılık Türkiye burjuvazisini kompradorlaştırır ve ülkemizi Osmanlı'nın son dönemindeki gibi yeniden sömürgeleşme sürecine sokar. Osmanlıya benzerliği buradadır. Ve Yeni Osmanlıyı yıkmak için de bir kurtuluş savaşı ve devrim gerekli olur.

Özellikle Sovyetler Birliği'nin parçalanma süreciyle başlayan ve 'Yeni Dünya Düzeni' diye adlandırılan bu yeni oluşum ile '2. Cumhuriyet' gibi arayışlar arasında nasıl bir ilişki var?

2. Cumhuriyet programında "hür teşebbüs"ün anlamı, büyük uluslararası tekellerin hürriyetidir. "Hür düşünce" ve "insan hakları" dedikleri, kapitalizmin dizginsiz ve gaddarca uygulanmasıdır. İşsizliktir, yoksulluktur, sınıfsal kutuplaşmadır, uluslararası boğazlaşmadır. 'Yeni Dünya Düzeni" ise, gezegenimize "ABD barışının" hakim olmasıdır, "Pax Amerincana"dır.

2. Cumhuriyeçilerin 'haklar ve özgürlükler' söylemi, savundukları sistemin içinde boğulmaktadır. Gladyo'nun, kontrgerilla'nın patronu ve dayanağı ABD'dir, yani uluslararası hür teşebbüstür. Türkiye'de eski kontrgerillacıların Çankaya çevresinde toplanmaları raslantı değildir.

2. Cumhuriyet, Körfez Savaşı'nda olsun bugün olsun ABD yayılmacılığının bayraktarlığını yapıyyr. İçlerinde bazıları Pentagon'un politikalarını bir memur sadakatıyla birebir yansıtıyorlar. Bu nasıl özgürlüktür, bu nasıl barışçılıktır?

2. Cumhuriyet projesi, Irak Kürdüne Washington'un politikası gereği çok "şefkat"lidir ama, Türkiye Kürdüne kanlı bastırma hareketlerini içeriyor.

2. Cumhuriyet öyle koyu bir "serbest piyasa" (aslında tekeller) diktasıdır ki, bu rejimin "komünistleri" bile kapitalizm hayranıdır, piyasa budalasıdır. O nedenle 2. Cumhuriyetçiler Gorbaçovları, Yeltsinleri, TBKP liderlerini çok parlatır, sürekli vitrine koyarlar. "Piyasacı komünizmin" özgürlüğünü pek candan savunurlar ama Sosyalist Parti'nin kapatılmasına da pek sevinirler. İşçi

Partisi'nin güçlenmesini hasetle izlerler. Çünkü 2. Cumhuriyetçiler, ülkemizdeki en kindar komünizm düşmanlarıdırlar. Gezegenimizde kapitalizme alternatif en küçük bir insanlık adası kalmasına bile tahamülleri yoktur. Basındaki temsilcilerinin Mehmet Altan dışında Marksizm döneği olmaları misyona uygundur.

Yeni filizlenen genç burjuvazi, 1920'lerde genç, diri, geçmişle hesaplaşan, gözü ileriye dönük, burjuva içerikle de olsa özgür ve sivil bir toplum kurmaya yönelik bir Cumhuriyet kurdu.

Bu Cumhuriyet, 1990'larda ihtiyar, bitkin, gelecekle hesaplaşan ufku kapanmış, kontrgerillacı ve militarist bir karakter kazandı. 2. Cumhuriyet, bir onarım girişimidir ve ABD'nin 'YDD' içinde bir kurumlaşma projesidir. Bu nedenle "Küçük Amarika Cumhuriyeti" adını alması daha uygun olur. Kuzey'in Zenginler Kulübü'nün Güney üzerindeki diktasına Türkiye'de yeni bir düzenleme yapılmak isteniyor; piyasanın terörü kurumlaştırılıyor. Olay budur.

2. Cumhuriyet, açıkcası Mustafa Kemalleri Jak Kamhi'lerle aşma girişimidir. Oysa Cumhuriyet rejiminin ötesine, gene o Cumhuriyet'in yarattığı trilyonerlerle ve ABD çekiciyle geçme olanağı yoktur. Tersine bu girişim, Cumhuriyet'in çürüme ve dağılma sürecini hızlandırır; çünkü Cumhuriyet'in kireçlenmesine neden olan bütün etkenleri büyütür.

2. Cumhuriyet yanlıları, Kemalizmi soldan, yani emekçi halkın cephesinden eleştirmiyorlar, tersine sağdan, başka bir deyişle emperyalizmin koltuğunun altından ve demokrasi düşmanı bir konumdan eleştiriyorlar. Bu anlamda 2. Cumhuriyet, İstanbul levantenleri ve kompradorlarının Ankara'da Kurtuluş Savaşı'nı örgütleyen Kemalist ulusal burjuva hareketten intikam girişimidir.

Bu girişim, CIA uzmanlarından Graham Fuller'in raporunda, Türkiye için öngörülün "ılımlı İslam" çözümüyle de el eledir. Turgut Özal'ın kişiliği, ABD ve Suudi Arabistan ile Türkiye büyük sermayesi ve feodal dinci çevreler arasındaki ittifakı çok iyi yansıtır.

2. Cumhuriyet projesi, kendisini demokratik söylemlerle gizleyen bir komprador–feodal ittifakıdır.

Özal'ın ölümü Türkiye'deki bu süreci nasıl etkileyebilir?

Özal'ın ölmesi, önemli bir olay değil. Çünkü Özal, politik bir lider olarak daha 1989'da ölmüştü. Yükselen işçi hareketi, Özal'ın bölüşüm politikası için denizin bittiğini gösterdi. Daha sonra Özal'ın kendi partisinde bile iktidarı yitirmesi, bu nedenledir. nitekim ABD de, arkasında bir kuvvet kalmayan Özal'ı terketti. Dahası, Özal'ın temsil ettiği monetarist politikalar, bütün dünyada inişe geçmiş bulunuyor.

Dünyanın ve Türkiye'nin gidişini belirleyen temel dinamikleri tahlil etmeyenler, Özal'ın cumhurbaşkanı olmasına bakarak, ona önümüzdeki dönem için büyük roller biçtiler. Oysa Özal, Yeni Dünya Düzeni'nin Türkiye'deki figürü olma şansını bile yitirmişti. Aslında son zamandaki şova dönük çıkışları bile, onun önemsizleşmesinden kaynaklanıyordu. Gücünü yitiren politikacılardan, hırsını gerçeğe göre ayarlayamayanlar göz kamaştırıcı çıkışlardan medet umar ve kumara otururlar.

Eğer tarihsel gidiş, yeni bir rol tanımlarsa, bu rölün sahibi bulunur. Özal, kendi partisi için de bile kaybetmiş, bir fraksiyon lideri olarak, böyle bir rölü üstlenecek durumda değildi. O nedenle Özal öldükten sonnra neler ola-

bilir sorusuna, arkasından hatim indirilir, mevlitler okunur, şerbet dağıtılır türüden yanıtlar verilebilir.

Sizce Türkiye Cumhuriyeti'nin temel sorunları nedir ve sizin bu sorunlar karşısındaki açılımlarınız nelerdir? Ayrıca açılımlarınızı vücuda getirecek araçları nasıl tanımlayabilirsiniz?

Türkiye'nin temel sorunları, emperyalizme bağımlılıktan kurtulmak ve dünya kapitalist sisteminden kopmak; kapitalizm öncesi bütün kurum ve ilişkileri köyden ve şehirden temizleyerek bir emekçi demokrasisi kurmak ve Kürt sorununu Kürt halkının iradesine saygı temelinde eşitlik, özgürlük ve gönüllü birlik ilkeleriyle çözmektir. Bu program özetle demokratik halk devrimini başararak kesintisiz olarak sosyalizmin inşasına geçmek anlamına gelir.

Yeni bir cumhuriyet, ancak "Emekçi Cumhuriyeti" olabilir. Rejim çürürken, onu tarihe havale edecek kuvvetler de tarih sahnesine çıkıyorlar. 1989 yılından başlayarak İşçi hareketinin bu denli canlı bir dinamik olarak ortaya çıkması ve kendi yasalarını yapmaya başlaması bir raslantı değildir. Kamu çalışanları hareketi de işçi sınıfının yanındaki yerini almıştır. Emekçi Cumhuriyeti'nin ikinci dinamiği ise, kendisini resmen kabul ettirmiş olan "Kürt realitesi"dir. Kürt halkının eşitlik, özgürlük ve gönüllü birlik talebini yanına almayan bir demokrasi mücadelesi olamaz.

Köylülük ise, tarih sahnesine çıkmak üzeredir. 2000'lere ilerleyen Türkiye, kendisine yeni bir gelecek arıyor. İç dinamikler canlıdır, emekçi inisiyatifi gelişmektedir. ABD'nin temsil ettiği dış etken ise, bu dinamiği boğmak istiyor. 2000'lerin Türkiyesi'ni bu çelişme belirleyecektir.

Bugün 'Emekçi Cumhuriyeti' projesinin güncel sorunu, devrimin dinamiklerini birleştirecek ve halk hareketine önderlik edecek öncü partiyi, somut olarak İşçi Partisi'ni sınıf ve halk mücadelesi içinde inşa etmektir. Bu tarihsel göreve yan çizenler, devrim değil, fakat devrimci lafazanlık yaparlar.

Ertuğrul KÜRKÇÜ

Sosyalistler ne 1. Cumhuriyetçilerin ne de 2. Cumhuriyetçilerin yanında yer almamalı

1948'de Ankara'da orta halli bir memur çocuğu olarak dünyaya geldi. İlkokulu Ankara'da okudu. Orta öğrenimini Talas Amerikan Ortaokulu ve Ankara Atatürk Lisesi'nde sürdürdükten sonra İzmit Lisesi'ni bitirdi ve ODTÜ Mimarlık Fakültesi'ne girdi. Siyasi olaylar yüzünden son sınıftan ayrılmak zorunda kaldı. 1968'den beri sol fikirleri benimsiyor. ODTÜ Fikir Kulübü Başkanlığı'ndan (1969) sonra, ilk Dev-Genç'in en son genel başkanlığını yaptı (1970). Daha sonra Mahir Çayan'ın kurduğu THKP-C'de Genel Komite üyeliğinde bulundu. 1969'da Milli Demokratik Devrim tezini savunanlar arasında yer aldı. Mahir Çayan-Mihri Belli ayrımında Çayan'la birlikte hareket etti. Çayan, Münir Ramazan Aktolga ve Yusuf Küpeli ile birlikte 4 imzalı olarak Aydınlık Sosyalist Dergiye Açık Mektup'u yayımladı. Bu yazı, bir anlamda THKP-C'nin doğuşu oldu. 10 kişinin öldüğü 30 Mart 1972'deki Kızıldere olayından tek sağ kurtulan kişiydi. 14 yıl hapis yattıktan sonra 1986 martında dışarı çıktı. Selimiye, Mamak, Maltepe askeri cezaevleriyle Niğde, Malatya ve Antep sivil cezaevlerinde yattı. Hapiste iken Marx, Engels, Lenin ve Plehanov'dan çeviriler yaptı ve imzasız olarak dergilerde yayımladı.

"...Kendimi ne "1. Cumhuriyetçilere" ne "2. Cumhuriyetçilere" yakın görmüyorum. Çünkü her ikisinin de tartıştığı, halk demokrasisi olmayan bir üst yapı. Bunun temeli de kapitalizm. Burada Türklerin de, Kürtlerin de, çalışan çoğunluğun da payına düşen yönetilmek ve ezilmek.
Benim nasıl yönetileceğime dair bir planın tartışılmasına taraf olamam. Ama bu tartışmanın bizim için yarattığı bir imkan var. Soldan, kendi planımızı geliştirmek ve bütün bu rasyonellere bir başka rasyonelle karşı çıkabilmek. Bu bakımdan Türkiye'de hem siyaset teorisi hem de siyasi faaliyeti bilinçle yürütmek açısıdan, yani toplumun devlet üzerine düşünmesi eylemde bulunması bakımından tartışmanın kendisinin zararlı bir etkide bulunduğunu düşünmüyorum. Geri kalan da burjuvazinin büyük fraksiyonları arasında egemenlik mücadelesi. Biz bu mücadelede taraflardan biri değiliz. Her ikisine karşı bir tarafız. O yüzden abdestinden emin olanın bu tartışmalarda zararlı bir yön bulmasını ben pek anlamlı bulmuyorum..."

Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını nasıl ilişkilendiriyorsunuz? Bu ilişkiyi Türkiye tarihi bağlamında değerlendirebilir misiniz?

Etimolojik olarak " cumhuriyet" ve "demokrasi" kavramlarının Batı dillerindeki içerikleri ve anlamları birbirinden çok farklı değil. Gerek Latince res publica, gerek Grekçe demokratia olsun halk idaresi, yani halkın kendi kendini yönetmesi demek.

Bu bakımdan kendi başlarına birer kavram olarak birbirlerinden farkları olduğu söylenemez. Ancak bunlar, gerek genel tarihte, özel olarak da Türkiye tarihi içinde birbirinden faklı şeyleri işaret eder oldu.

"Cumhuriyet" genellikle krallık olmayan ve krallığı yıkarak gelen yönetimleri adlandırır. Bir temsili yasama erkinin bulunduğu devlet biçimi olan demokrasi ise, bu temsili erkin nisbeten geniş ve kapsayıcı olanını içeren bir anlam kazanır.

Türkiye'de de demokrasiyle cumhuriyet ilişkisinin böyle olduğu söylenebilir. Türkiye de cumhuriyet ve demokrasi birbiriyle örtüşmeyen, en azından siyasi mücadelede birbiriyle örtüşmesi gerekmeyen kavramlar olarak kullanılıyor.

Türkiye'de cumhuriyetin yapısına baktığımız zaman bunun demokrasiyle ilgisinin kurulamayacağını, ama öte taraftan bunun krallık, padişahlık da olmayan bir rejimi adlandırdığını görmek mümkün. Bu cumhuriyet demokratik olabilir miydi? İlk cumhuriyet demokratik midir? Bunun cevabı aşağı yukarı biliniyor. Bu cumhuriyetin başında da, ortasında da, bugün de demokratik olmadığı bilinen bir şey. Cumhuriyetçilik ve demokratlık her ne kadar içerikleri, tarihi aidiyetleri itibariyle, genel olarak kapitalist sistemle çelişmeyen kavramlar olsalar

da, "demokratlık" geçmişte solun dilinde bir tür "ilericilik" anlamına gelirken, cumhuriyetçilik de sanki bir tür anti–emperyalizm ya da anti –fundamentalizm karşılığı gibi kullanıla geldi.

CHP'nin "altı ok"unda sayılan ilkelerin cumhuriyeti genel olarak tanımladığı düşünülebilir. Bunlar arasında demokrasi diye bir kavram yok. Esas olarak bu altı okun yöneldiği hedeflere bakacak olursak göreceğimiz şeyler belli. Birincisi, Osmanlı devletinden arta kalan reaksiyona, ikincisi kısmen Batı dünyasının iktisadi hegemonyasına, üçüncüsü muhtemel bir halk ayaklanması ya da bir sosyalist devrime karşı ipuçları görürüz.

Özetle şunu diyebiliriz: Türkiye de cumhuriyet aslında Kemalist rejimin düşmanlarıyla savaşmasının ve onlar üzerinde egemenlik kurmasının siyasi biçimidir. Bunlar: Kürt ulusal hareketi, İslâmi temelcilik ve Komünist harekettir. Dolayısıyla Cumhuriyetin kavramı bu kadar daraltılabilir.

Bu cumhuriyetin demokratik bir yasama sistemine kavuşturulması yönündeki mücadele şimdiye kadar iki akım tarafından üstlenildi. Birincisi genel olarak merkez eğilimin sağında kalan unsurlar, ikincisi ise sosyalist hareket. Ve, belki buna Kürt harereketini de Misak–ı Milli sınırları içerisinde bir özgürlük talep ettiği ölçüde katabiliriz. Dolayısıyla, demokrasinin Türkiye'deki anlamı; genel olarak Kemalist cumhuriyetin varolma tarzına bir itiraz biçimindedir. Bu iki kavramı Türkiye'de belki böyle ayrıştırabiliriz.

Türkiye'de ekonomik ve siyasi hayatın tıkandığı bir gerçek ve bu gerçek uzun süredir tartışılmakta. Bu tıkanıklığın aşılması için örneğin "2. Cumhuriyet" gibi bir öneri var. "2. Cumhuriyet"in argümanlarını nasıl

değerlendiriyorsunuz, ayrıca böyle bir tartışmayı yararlı buluyor musunuz?

Kemalist esaslar üzerine kurulmuş olan cumhuriyet, yapısal ve tarihsel olarak Türkiye toplumunun bugün şekillenişini kucaklayamıyor. Daha doğrusu bir hegemonya biçimi olmaktan çıktı ya da çıkmak üzere.

Aslında 1970'lere, 1980'lere kadar Türkiye'de tartışılan genellikle bu cumhuriyet rejiminin demokratik olmadığı meselesiydi. Şu andaki tartışma, Cumhuriyet rejiminin bütün ilkelerini kapsıyor; çünkü kuruluş varsayımları bakımından geçerliliği su götürür olsa bile başlangıçta bir anlamı vardı bu ilkelerin. Bunlar karşılarında kendi rasyonellerini sarsacak kadar güçlü hasımlar hiç bir zaman bulamamıştı. Ama bugün öyle değil. Bunun iki temel koşulu var: Nesnel olanlar ve öznel olanlar ya da tarihsel olanlar ve güncel olanlar.

Nesnel olanlar şunlar: Birincisi, cumhuriyetin kurulduğu çağdaki toplumsal yapı tümüyle değişti. Türkiye, kuruluş çağında bir kırsal toplumu modernleştirmek işlevini yüklenmiş olan, aynı zamanda iktisadın da motoru olan bir cumhuriyete sahipti. Şimdi Türkiye bu kırsal toplumdan çıktı. Dolayısıyla bu amaçla hazırlanmış, kırsallıktan çıkmış bir ülkeyi, bir topluluğu, onu moderleştirmek için kurulmuş bir cihazla yönetmeye artık imkan yok. Tam tersine moderleşmiş bir toplum başka bir cihaza gereksinim duyuyor. Birinci nokta bu.

İkincisi, Türrkiye'nin çok uluslu yapısını tek ulusa indirgemekle yükümlüydü bu cumhuriyet. Yani, Türkiye'de kökenden olmayan öteki halkları da Türkleştirmek işleviyle yükümlüydü. Dolayısıyla Tevhid–i Tedrisat Kanunu'na dayanan Milli Eğitim; ya da ordunun Türkiye içindeki konuşlanışı, Genelkurmayın kendisini organize

edişi gibi ilk bakışta birbirinden ayrı gibi görünen süreçlerin berisinde bu vardı. Esas şuydu: Bu cumhuriyet, Osmanlı İmparatorluğu'ndan arta kalan Anadolu toprakları üzerinde yaşayan çok değişik tarihsel, etnik kökenlerden, geleneklerden, kültürlerden gelen halkları bir Türk milleti olarak yeniden kalıba dökme işleviyle yükümlüydü. Bu işlevin büyük ölçüde yerine getirildiğinin sanıldığı yakın tarihte patlayan Kürt ulusal hareketi gösterdi ki; bu makina ne tarihsel olarak kendi karşısına koyduğu işi yapabilmiştir, ne de bundan sonra yapabilecek gibi. Bu anlamda da asimilasyonist ve ulusal farkılıkları teke indirgeyici ve bütün toplumu Türkleştirici bir araç olan Cumhuriyet artık çalışamamaktadır. Dolayısıyla, kapsayıcılığını ve hegemonyasını yitirmiştir.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti kendi uyruklarıyla savaş halindedir, buysa bir devletin en zayıf olduğu andır. Kendi uyruklarıyla savaşan bir devletin artık onları yense bile, onları yeniden kendi uyruğu kılmasının öznel şartları da ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla bu cumhuriyetin Misak-ı Milli sınırları içerisinde dahi meşru bir hegemonyası artık yoktur.

Üçüncü nokta ise, devletin kuruculuk süreci içerisinde üstlenmek zorunda kaldığı, iktisadi öncülük rolünü yerine getirmesinin artık mümkün olmamsıdır. Çünkü devlet kendi eliyle yarattığı burjuvazisiyle ya rekabet etmek ya da bu rekabetten çekilmek durumundadır.

Kamusal işletmelerin işlevleri Batıda Türkiye'dekinden farklı. Kamusal işletmeler yani bizim KİT dediğimiz teşkilatlar büyük ölçüde emekçi sınıfların baskısı altında, işsizlik sorununa bir çare bulmak için Keynesyen reçetelerin ürünü olarak ortaya çıkmışlardı. Oysa Türkiye'de böyle değil. Burjuva sınıfının kendisi tam anlamıyla oluşmadan

önce kapitalizmin devlet eliyle kurulması için oluşturulmuş yapılardır. Şimdi Türkiye burjuvazisi artık kendisini olgunlaşmış hissetiği bir anda, bu iktisadi önderlik rolünün devletten alınması gibi bir ihtiyaçla karşı karşıya. Cumhuriyetin kendi rasyonelleri açısından bütün bu şartlar bir yana Türkiye toplumu artık modern toplum olma yolunda. Cumhuriyetin arkaik ilke ve işleyişleriyle bu toplum arasında ilişki kurmak ise giderek güçleşiyor.

Bunların bir kısmı, mesela son söylediklerim, hâlâ burjuvazinin rasyonelleri içerisinde kalarak reformlar yoluyla halledilebilir. Ama temel birkaç sorun, özellikle İsâami hareketin demokrasi içerisinde kendi özerkliğini kurması; ikincisi, Kürt ulusal hareketinin kendi kaderini tayini, nihayet üçüncüsü işçi hareketinin kendisi olarak ortaya çıkması bakımından da bu cumhuriyetin getirdiği yasaklar, evrensel burjuva demokrasisi prensipleriyle de örtüşmüyor. Dolayısıyla da tartışma bu tarihi anda ortaya çıkışı bakımından bana sebepsiz görünmüyor.

Peki anlamsız mı? Mesela bu tartışmanın muarrızları olarak "2. Cumhuriyetçilere" karşı "1. Cumhuriyetçiler" niçin bunları anlamsız, değersiz görüyorlar? Ben doğrusu anlamsız ve değersiz olduğunu düşünmüyorum. Bunun iyi ya da kötü bir anlamı var. Bu anlamı deşifre etmek gerekiyor. Belki de Türkiye'nin tarihinde ilk kez toplumun bir bölümü ya da onun tepesinde bulunanlar kendi niyetlerini açıkça tartışmaya getirerek kendi ideolojik hegemonyalarını kurmaya çalışıyorlar. Ama öte yandan bütün bunlara yönelebilecek itirazları üçüncü, dördüncü alternatifleri de ortaya çıkmaya çağırarak, aslında toplumun devletini düşünmesi, onu nasıl dönüştüreceği hakkında bir fikir edinmesi bakımından zararlı bir etki yapıyor değiller. Bu yüzden ben, "2. Cumhuriyet" tartışmalarının, örneğin Özal'ın "yağdanlığı" denilen ki-

şiler tarafından ortaya getirilmesinden çok, Özal tarafından ortaya getirilmiş olmasını anlamlı buluyorum.

Şimdi bu, tartışmalarda genellikle kimlere saldırılıyor; Ahmet Altan, Mehmet Altan vb. Bunlar "Atatürk'ün kurduğu laik cumhuriyeti" yıkacaklarmış. Tartışma bu noktada çok basite irca oluyor, çünkü tartışma Özal'ın kedisiyle ilgili olmalı. Yağdanlarla değil.

Cumhurbaşkanı, aslında Başbakan olarak geldiği günden beri iki önemli şey yaptı: Birincisi, Türkiye'de Kürtlerin varlığını, son Kürt isyanının bastırılmasından bu yana telleffuz eden ilk kişi oldu. İkincisi ise, dört–beş yıldır Türkiye'nin eyaletler sistemiyle yönetilmesi yönünde bir planı ileri sürdü. Dolayısıyla Özal'ın başlattığı bu tartışmanın tarafları ve talipleri olması kaçınılmaz.

"1. Cumhuriyet" savunuları varolanın böyle gitmesini istiyorlar. İkincilerinse, bir değişiklik planı var. Özal'ın, Cumhuriyetin bazı temel ilkelerini tartışmaya açarak devletin kendisini gerçekten tartışılabilir bir noktaya getirdiğini düşünüyorum.

Peki, onun amaçladığı noktadan sonrasına bakalım... Bunun anlaşılmaz bir yanı olduğunu zannetmiyorum. Bu toplum ve bu devlet bu şekilde birbiriyle bağdaşmıyor. Burjuvazinin hegemonyası da bunun altında sarsılmaya başladı. Özellikle en temel mesele olarak Kürt meselesi, üç–beş yıl içerisinde çözülmese herşey kagren olacak. "Bunu burjuva rasyonelleri içerisinde kalarak çözebilmek için ne yapabiliriz?" Aslında Özal'ın ortaya koyduğu soru bu. Daha esnek bir sistem önermeye çalışıyor. Ben doğrusu sistemin esnekleştirilmesiyle sorunun çözülemeyeceğini düşünenlerdenim. Kendimi ne "1. Cumhuriyetçilere" ne "2. Cumhuriyetçilere" yakın görmüyorum. Çünkü her ikisinin de tartıştığı, halk demokrasisi olmayan bir üst yapı. Bunun temeli de ka-

pitalizm. Burada Türklerin de, Kürtlerin de, çalışan çoğunluğun da payına düşen yönetilmek ve ezilmek.

Benim nasıl yönetileceğime dair bir planın tartışılmasına taraf olamam. Ama bu tartışmanın bizim için yarattığı bir imkan var. Soldan, kendi planımızı geliştirmek ve bütün bu rasyonellere bir başka rosyonelle karşı çıkabilmek.

Bu bakımdan Türkiye'de hem siyaset teorisi hem de siyasi faaliyeti bilinçle yürütmek açısıdan, yani toplumun devlet üzerine düşünmesi eylemde bulunması bakımından tartışmanın kendisinin zararlı bir etkide bulunduğunu düşünmüyorum. Geri kalan da burjuvazinin büyük fraksiyonları arasında egemenlik mücadelesi. Biz bu mücadelede taraflardan biri değiliz. Her ikisine karşı bir tarafız. O yüzden abdestinden emin olanın bu tartışmalarda zararlı bir yön bulmasını ben pek anlamlı bulmuyorum.

Öte yandan belki çok basit hukuki bir şey söylemek gerek. Türkiye'de her yurttaşın devletin nasıl olması gerektiğine dair fikrini açıklama özgürlüğü hem olmalıdır hem de insanlar bu özgürlüğü kullanmalıdır. İnsanlara "Siz devleti niye tartışıyorsunuz?" denilerek müdahale edilemez. Tam tersine "1. Cumhuriyeti" savunanlar, "2. Cumhuriyet"i savunanlar ve bütün bunların karşısında olanlar eğer kendi görüşlerini açıkça ifade edebilirlerse, belki de bu cumhuriyetin içerisinde bir anlamda demokratik bir moment yakalanmış olabilir.

"Modernleşen Türkiye bu cumhuriyetin kalıplarını reddediyor" dediniz. Bu modernleşme cumhuriyet ilkelerinin inisiyatifi dışında mı gelişti? Yani modernleşmeyi Kemalist iddialar mı oluşturdu yoksa bu moderleşme bu iddiaların daşında mı gelişti?

Problemi tam olarak böyle koyduğumu sanmıyorum. Benim dediğim şu: Bir kırsal toplumu modern kapitalist toplum yapma hedefiyle oluşturulmuş mekanizmaydı bu cumhuriyet. Ne var ki, bu mekanizma, kendisi artık bir modern kapitalist toplum olmaya başlamış ya da bu hale gelmiş bir Türkiye'yi örtmüyor. Türkiye'yi modern kapitalist toplum haline getirmek için ise bizatihi toplumun önderliğinin devlete yüklenmesi gerekti. Oysa bir modern kapitalist toplumda devlet toplumun önderi değildir. Önder sınıflar vardır. Türkiye de burjuva devleti sınıfların polarizasyonunun en sınırlı olduğu anda ortaya çıktı. Burjuvaziyle proletarya ya da köylülükle büyük toprak sahipleri arasındaki bir kavganın ürünü değildi ortaya çıkan cumhuriyet. Tam tersine bir modern kapitalist sınıf yaratmak bunun yanı sıra kaçınılmaz olarak bir modern işçi sınıfı yaratmak– Ve Türkiye'yi burjuva rasyonelleri etrafında yeniden örgütlemekti misyonu. Buysa devlete toplum nezdinde müthiş bir üstünlük, önderlik, toplumun her noktasını denetler bir karakter kazandırmak zorundaydı. Böyle olması kapitalist kalkınmanın yolunu açmasının yanısıra, Türkiye'nin tarihi imkanları açısından bakıldığında da son derece zorunluydu.

Biraz da sayılarla konuşalım. Bugün hâlâ toplumsal sermayenin yüzde 50'si devlet mülkiyetindedir. Bugün merkezileşmiş bütün sanayilerin, yüzden ya da binden fazla işçi çalıştıran sınai kuruluşların aşağı yukarı yüzde 70'i devlete aittir. Devletin elinde bulunan üretken fonlar, kapitalist sınıfın elinde bulunan üretken fonlardan çok daha yüksektir. Bütün bu koşullar altında toplumun 70 yıllık macerasını düşündüğümüzde bunun devlete toplum nezdinde –toplumun bütün sınıfları, burjuvazi de, proletarya da– her bakımdan muazzam bir üstünlük sağ-

lamış olduğu ortada.

Modernlik ise bana göre kendi başına olumlu bir yüklem değil. Modernlik şu: genel olarak toplumun sınai kapitalizmi temeli üzerinde örgütlenmesi ve bunun üst yapısını kendisiyle beraber getirmesi demek. Şimdi bu yapı bir yandan bireyin kendi hakkında kendi kararını gerektiriyor. Öteki taraftan da devlet korporatist bir yapının üzerinde duruyor ki, başlangıçta korporatist olmadan bu momentum sağlanamazdı. Devlet son derece yüksek miktarda üretken fonları ve sınai gücü elinde tutuyor. Fakat öteki taraftan bunları yönetebilecek unsurlar artık devletin elinde değil. Çünkü burjuvazinin kendi güçleri oluşmuş, işçi sınıf da kendisini bu ilişkilerden –Türkiye'deki son 30 yıldaki gelişme, sendikal alandaki gelişmeler, siyasal alandaki gelişmeler nedeniyle– ayırmaya başlamış durumda.

Bu yapı artık toplumun tümü üzerinde bir hegemonya sağlayamıyor. Bunun sonucu olarak da iki yol açılıyor toplumun önünde: Ya bir iç savaş ya bir diktatörlük.

Burjuvazi için daha istikrarlı ve daha esnek bir yapıya geçmek bakımından devletin toplum üzerindeki bu bastırıcı özelliğinin giderilmesi– bir isyan, bir ihtilal ânı olmadıkça– daha esnek mekanizmalarla denetlenmesi, değerlendirilmesi ihtiyacı var. Bence çelişki bu. Basit bir benzetme yapsak acaba yanlış olur mu: Diyelim, yol açmak için bir buldozere ihtiyacınız var. Ama o yolun sonunda kendinize göre kurduğunuz planla, eriştiğiniz yere vardığınızda artık yürümek ihtiyacındasınızdır ya da daha hafif araçlara ihtiyacınız vardır. Buldozerle şehir tarafiği içirisine giremezsiniz. Bunun gibi...

Bu devletin başlangıçtaki amacı toplumu "muassır Batı medeniyeti" seviyesine getirmekti. Bunun için de iktisadi, toplumsal, kültürel hayatı denetledi ve toplumun her sı-

nıfının temsilcisi olmaya çalıştı. Bu durum bir tarihsel zorunluluktan kaynaklandıysa da, şimdi bütün bu şartlar ortadan kalktı. Benim söylediğim bu. Bugün artık toplumun bütün sınıflarını temsil etmek iddiasının hiçbir rasyoneli yok. İşçilerle burjuvaların çıkarları ayrıldı ve çıkarlarının ayrılmış olduğunun tanınmış olmasını istiyorlar.

Oysa devletin kuruluşuna göre Türkiye halkı, imtiyazsız kaynaşmış bir kitle idi. Şimdi bu ayrıştı. O zaman bunu söylemeye hak verebilecek bazı koşullar vardı. Çünkü Türkiye'de bir sınai zemin yoktu, bunun üzerinde de ayrışmış sınıflardan söz etmek çok fazla mümkün değildi. Bizatihi kendisinin bir kapitalist toplum yaratmış olmasıyla bu devlet şimdi, bu kapitalist toplumun üzerinde bir kabul haline geldi. Bu kapitalist toplumu çekip çevirecek, temsil edecek, onun içerisindeki çokluğu ayrılıkları ifade edebelecek, esnek bir mekanizma ihtiyacını bizatihi bu devletin kendisi yarattı. Ama bu, gelişimin kaçınılmaz çelişkisiydi. Peki bu neden herkese böyle görünmüyor? Devletin böyle kurulmuş olmasından, böyle işliyor olmasından ve hâlâ işlemeye devam edecek olmasından yararı ve çıkarı olan o kadar çok insan var ki. Türkiye'de bunların değişmesi halinde ortaya çıkabilecek güç kaymaları sadece devlet dairesindeki memurların azalması değil. Muazzam rantlar var. Buradan yola çıkarak hâlâ süren muazzam sermaye birikimleri var. Bütün bunların sarsıntıya uğramasındansa her şeyin olduğu gibi kalmasını isteyen esaslı bir nüfuz grubu da Türkiye'de var.

Bu tartışma sürecinde dikkatleri çeken bir noktada şu: Türkiye'nin, 12 Eylül'den sonra yapılanmasında özellikle şu anda değişimin sözcülüğünü yapanlar, özal

simgesi üzerinden de düşünüldüğünde, iktidarda olan gruptaydılar. "1. Cumhuriyetiler" diya adlandırılanlar ise 12 Eylül dönemine bakıldığında hemen hemen tüm alanlarda muhalif bir görünüm arz ediyorlardı. Oysa şimdi durum tam tersi gibi görünüyor. Muhalefette olanlar "2. Cumhuriyetçiler" ya da değişimi savunanlar, iktidarda olanlar ise – en azından düşünsel olarak "1. Cumhuriyeti" savunanlar görünümündeler. Ne düşünüyorsunuz?

Şimdi birileri, "2. Cumhuriyet" deyince ötekiler de bu tanıma karşı çıkışları dolayısıyla "1. Cumhuriyetçiler" oldular. Türkiye'deki tartışmanın esasını şunlar oluşturuyor:

1– Devlet üniter mi olacak?

2– Devlet burjuvazi karşısında görece üstün mü olacak?

Tartışma bu. Tartışılan başka da bir şey yok. "Devlet üniter mi olacak" meselesi Kürt hareketinin baş-göstermesiyle ortaya çıkan bir tartışma. Devletin burjuvazisi karşısında üstün mü olacağı sorusu ise; burjuvazinin, Türkiye'de artık toplumu çekip çevirecek olğunluğa geldiğini hissetmesiyle ortaya çıkan bir şey. Burada birçok şey birbirine karışıyor. "1. Cumhuriyet"i savunanlar diye bir liste yapılacak olsa burada DYP'nin sağ kanadından, SHP'nin sol kanadına kadar bir çok insan sayabilirsiniz. Mesela ben yanlış bilmiyorsam 12 Eylül'de iktidarı paylaşanlardan biri, Çoşkun Kırca, bugün DYP'de. Çoşkun Kırca, Altanların ve Özal'ın en kanlı düşmalarından. O zaman muhalefette olduğunu söylemek çok güç. Ya da Kenan Evren... Kenan Evren'in kendisi Özal'ın bütün planlarına alçak sesle itiraz etti. Dolayısıyla Evren, Kırca ya da Uğur Mumcu – devletin üniterliği bakımından, Süleyman Demirel le, aynı şeyleri

savunuyorlar. Dolayısıyla bunları itidar ya da muhalefet diye birbirinden ayırmak çok mümkün değil.

İkincisi, burjuvazinin devletin tek hakimi ya da sahibi olması konusundaysa birinci noktada birbirlerinden ayrılsalar da Demirel ile Özal aynı yerde duruyorlar. Demirel o zaman muhalefetteydi. Oysa kritik nokta Kemalistlerin sol kanadıyla sosyalistler arasındaki ilişki de görünüyor. Bence Kemalizmin sol kanadı, devletin iktisadi hayatı denetlemesinin burjuvaziye karşı halkçı bir karekteri olduğu inancında. Bütün bunları da birbiriyle tutarlı biçimde savunabilmlek için en geriye, Cumhuriyetin başlangıç anlarına çekildiğinde, aşağı yukarı Atatürk'ün Nutku'nda anlattığı şeyleri, bugün de Özallara ve diğerlerine karşı çıkartmak zorunda hissediyorlar. Çünkü bunlar içersinde kalındığında çok daha fazla oynanamıyor. "Devlet yönetimi üniter olacak" dediğiniz zaman yapacağınız bir tek şey var: Kürt halkının üzerine ordu göndermek. Bu ordu gönderme konusunda anlaşmaktır mesela bence "1. Cumhuriyetçi" olmak. Bu konuda Coşkun Kırca'yla, Uğur Mumcu arasında hiç bir görüş ayrılığı olduğunu düşünmüyorum. En azından Kürtlerin kimlikleriyle ve kendileri olarak ortaya çıkmalarının, devletin varolma sebeplerini ortadan kaldıracağı görüşünü ikisi de benimsiyor. Ama öte yandan da böyle olabilecek olan bir devletin kendisini toplumdan da görece ayırabilmesi, bunun için iktaseden de burjuvazi karşısında manevra yapabilecek yetenekleri olması gerek. Bu nedenle özelleştirmeler ve serbest piyasa gerginliği gibi Türkiye'de yıllardır konuşulan, tartışılan şeyleri gözününe alacak olursak, Uğur Mumcular açısından bunlar, toplumun bütün sınıflarına karşı eşit mesafede olan devletin, burjuvazinin çıkarlarını dengelediği ve onlara karşı set oluşturduğu siperlerdir. Onlara öyle gözüküyor. Öyle

olduğu için de burada "serbest piyasa" denilen şeye karşı çıkarken aslında varolan devletin bütününü de savunmaksızın edemiyorlar.

Oysa baktığımızda, kapitalist iktisadın yönetiminin aldığı çeşitli biçimler açısından, sonuç olarak kapitalizmin, devlet kapitalizminin ya da piyasa ilişkilerinin toplumun bütün dokularına hakim olması halinde işçi sınıfının kaderi açısından çok büyük bir değişiklik olmadığını görebiliriz. Burada belki de tartışılması gereken bir üçüncü nokta var ki, sosyalistler açısından önemli "2. Cumhuriyeti", özellikle sağdan suvunanlar karşısında, birincilere bizi yaklaştırabilecek olan en esaslı moment bu: Burjuvazinin kayıtsız şartsız hiç bir kamusal denetim olmaksızın Türkiye'nin her noktasına hakim olma emelleri. Burda Uğur Mumcular ve diğerleri, Özal'ın ve diğerlerinin planlarına karşı paranın toplum üzerindeki hakimiyetini dengeleyecek bir araç olarak iktisadi devlet teşebbüslerini ileri sürdükleri nisbette hâlâ muhaliflerdir. Ama bu buhalefetin bu araçlarla ifade edilebileceğinden ben doğrusu kuşkuluyum. O yüzden şimdi solculuk ya da muhaliflik KİT'lerin varlığını savunmak, sağcılıksa serbest piyasayı savunmaksa eğer, burda da müthiş bir çelişki var. Çünkü KİT'lerin Cumhuriyetin ilk yıllarına göre çok daha büyük bir hızla devlet kasasından özel kişilere sermaye pompaladığı en belirgin dönem Özal dönemidir. KİT'lerin "devlet eliyle fert zengin etmesi,"– ki bu zaten Mustafa Kemal'in ilkesiydi– açısından en Kemalistçe çalışan Özal'dı diye düşünüyorum. O yüzden ben "Birinci ve İkinci Cumhuriyetçilerin" sizin dediğiniz ölçülerde ayırdedilebileceği kanısında değilim. Şu denebilir: Kemalizmin solcu yorumlarının sermayeye karşı duran bir yanı vardır. Fakat toplumun böylesine polarize olduğu, emek ile sermayenin birbirinden bu kadar ay-

rıştığı bir yerde, emekle sermayenin ortasında durarak sermayeyi dengelemek, bunun için de eski devletin el verdiği bütün imkanları iktidardan yararlanarak burjuvaziye karşı kullanmak plan;ı bence öznesiz bir plandır. Ve bu yüzden de, sermayeden ya da devletten ayrıca hiçbir çıkarı olmayan bu insanların sadece tarihsel körlükleri dolayısıyla varılan yapıyı savunarak; işçi sınıfının ve Kürt halkının karşısına geçmek zoruda kaldıklarını düşünüyorum.

Peki sosyalist sol bu tartışmaya nereden bakıyor?

Sosyalist sol için "ultra–sol" gibi görünecek bir yerden başlayayım. Niye "ultra–sol" olmak gerektiği üzerinde daha sonra dururuz. Sosyalist sol için ya da genel olarak işçi sınıfı için çok büyük tarihsel bir alandan bakarsak; ne "Birincilerin" ne de "İkincilerin" daha iyi olduğuna ilişkin hiçbir kanıt gösterilemez. Eğer, temel mesele emeğin sermaye tarafından sömürülmesi ve baskı altına alınması ise ikisi de zaten buna hizmet eder. Dolayısıyla ben solun tarihsel kavgasının, burjuva devlet biçimlerinden herhangi birinin tercihi üzerine odaklaşamayacağının altını çizmemiz gerektiğini düşünüyorum. Gerçi yüzsüzlük ve fütursuzlukları duygusal olarak da insanları buna çağırıyor ama, bütün bunlardan ötürü, mesela Özalcıların karşısında daha çok; üniter devletçilerin karşısında daha az durmamız gerekmiyor.

Bizim için böyle bir ayrım yok. Üniter devletçiler içinde apaçık faşistlerden sol Kemalistlere kadar herkes yer alıyor.

Sosyalistler, topluma daha büyük bir tarih aralığından bakmalılar. Toplumun daha yüksek bir üretkenlik düzeyine göre örgütlendiği bir dönemde, sermayenin emek

tarafından nasıl devr alınacağına ilişkin bir planlarının olması ve bu planın her iki Cumhuriyet önerisinden çok daha fazla özgürleştirici, zenginleştirici olduğunu gösterebilmeleri gerekir.

Bunu söylemek son derece kolay. Eğer bütün tartışmalar sadece fikirler alanında olsaydı, bu söylediğimizle herşey değiştirilebilirdi. Aklı eren, menfaati olan bizim yanımıza gelirdi. Benim izleyebildiğim 30 yıllık tarihse bunun böyle olmadığını gösteriyor.

Bu noktada, bu tartışma sol açısından ne gibi bir anlam ifade edebilir?

İster "2. Cumhuriyetçiler", isterse "1. Cumhuriyetçiler" kendilerini yeniden nasıl organize ederse etsinler, solun, bu devlet içerisinde iki güç için alan açması gerekir diye düşünüyorum. Bunlardan biri Kürt halkının, ikincisi emeğin mümkün olduğu kadar özgürleşmesi. Bunlara her ikisi için de yer bulunabilir, çünkü bu devletlerin nasıl işleyeceği de sonuçta sizin kendi konumlarınızı nasıl ifade edebileceğinize bağlıdır.

Şimdi düşünelim: Türkiye Özal'ın dediği istikamette ilerlemese, varolan yapının de facto bu güçlerle paylaşılması sözkonusu olsa, yani Kürt halkı ve emek, varolan yapı içerisinde kendi ağırlıklarını koyabildikleri nisbette aslında bu yapıyı da kendi içerisinden çözebilirler.

Bunun için solun, özgürlük ve emekten yana olanların; bunların hepsi karşısında konumlanması gerekiyor. Bir kez tümüne karşı mevzilendikten sonra mücadelesini bu güçler dengesi içerisinde yürütürken gözetilmesi gereken iki şey vardır: Maksimum özgürlük ve maksimum refah.

Bunların sağlanabilmesi içink mücadele etmektir esas

olan.

Özal'ın projesinin birincisine göre daha çok liberalizmden söz etmesine bakarak , bu tasarının gerçekleşmesi için adım atan ya da bunun gerçekleştirilmesi doğrultusundaki faaliyetlere bilerek katılan herkes, aslında burjuva kampına geçmiş demektir. Bu andan itibaren de solla herhangi bir ilişkisi zaten kalmaz.

Zaten çok ilginçtir, bu sürece baktığımızda, bu tasarının önde gelen sözcülerinin tümünün aslında çok soldan, çok özgürleştirici bir söylemden başlayıp; Özal yağdanlığına geldiklerini görürüz. . O yüzden bence sorun bunlardan herhangi birisini gerçekleştirmekte değil, bunların ikisi arasındaki çatışmadan –hangisi egemen olursa olsun– maksimum özgürlük alanı elde etmek ve bağımsız faaliyet sürdürmektir. Sol, toplumu yönetmeye aday olduğunu kendi bağımsız kimliği ile göstermelidir. Solun yapabileceği en asaslı şey budur.

Bir üçüncü şey daha söylenebilir. Bunu da söylemesi kolay ama, yine yapması son derece güç. Çünkü medya bizim kontrolümüzde değil, politikanın genel olarak dışındayız. Zaten parlamenter alan geçmişe göre daha sınırlanmış. Ayrıca bu parlamentonun iktidarı, bu devlet içerisinde hükümetten ve MGK'dan daha sonra geliyor. Dolayısıyla buralardan yapılabilecek çok fazla birşey var gibi gözükmüyor. Ama yine de bir değişim ihtiyacı içerisinde bulunan insanların çekilebilecekleri projeleri kurmak solun görevi.

Örneğin, PKK'ye bakacak olursak, PKK bütün bu tartışmaları güdebilecek maddi, tarihsel bir konum edindiği içindir ki bu tartışmalarda taraf olabilir. Bununla, Türkiye solunun da gerilla harbi yapması gerektiğini söylemek istemiyorum.

Şu ya da bu araçla, ama PKK, Kürt halkını bir özne ola-

rak, bütün öteki tartışmaların içerisinden çekip; kendi tartışmasıyla, kendi argümanlarıyla gündeme oturtmuştur. Oysa böylesi bağımsız bir temele sahip olmadan solun girebileceği bütün ilişkilerde iki kampdan birine doğru saçılmak kaçınılmazdır. Dolayısıyla sol kendi durumunu bilerek bu tartışmadan yararlanmak durumundadır.

"2. Cumhuriyet" projesinin sistemi kurtarma projesi olduğunu ifade ettiniz. Şimdi biraz da"2. Cumhuriyetçilerin" iddiaları üzerinde duralım. Bunlar genelde "1. Cumhuriyet"i, özelde de Kemalizmi eleştirirken, toplumu modernleştirme için gereken mekanizmaların ve siyasi tavırların yukarıdan aşağıya örgütlendiği iddiası içindeler. Ancak şimdi aynı jakoben tutumu 2. Cumhuriyetçilerin de sergilediği yönünde bir eleştiri var.

Ayrıca daha sivil toplumcu bir söylemleri var ve son derece demokrat bir tablo çiziyorlar. Ama serbest piyasanın tüm kurallarının yaşama geçmesiyle birlikte oluşmuş olası bir "yeni cumhuriyet", gelişecek bir muhalefete karşı bu iddiayı devam ettirebilir mi? Yoksa onlar da öncekiler gibi sistemin yaşaması için baskıcı metodları denemek zorundalar mı?

Bu "2. Cumhuriyet" gerçekleşse ne olabilir diye kafamda canlandırmaya çalışıyorum. Bunlar Amerikan federal sistemini kendilerine model alıyorlar. Amerikan federal sisteminin gerisinde son derece ciddi bir tarihsel birikim var ve Amerikan federal sistemi bu birikimi aşındırarak, ama bazı kazanımlarını da içererek bugüne geldi. Amerikan federal sisteminin kendilerini bağımsız devletler, eyaletler olarak kurmuş insan toplulukları vardı.

Teksas eyaletinde yaşayanlar kendilerini devlet ilan etmişlerdi, kendi yönetimlerini seçiyorlardı, doğrudan demokrasinin eşiğine varılan anlar sözkonusuydu. Sonunda, bunlar biraraya gelip önce bir konfederasyon, sonra da bir birleşik devlet oldular. Amerikan halkı açısından bunun sağladığı çok büyük olanaklar var.

Toplumun gözetimi dışında siyaset yapılmasının sınırları merkezi üniter devletlere göre buralarda nisbeten daha dar. Ama tarihsel kökleri olmadan bunu Türkiye'ye uygulamaya kalktığımızda olacak olan şeyin bugünkünden daha korkunç sonuçlara yol açabileceğini düşünüyorum. İstanbul eyaletinin valisinin, aslında böylesine bir tarihsel inisiyatife sahip olmayan bir halk üzerinde kendi egemenliğini kurduğunu düşünün. Merkezi idareden şikayeti olanların Türkiye'de hiç değilse başvurabilecekleri bir parlamento var, merkezi yargı organları var. "2. Cumhuriyet" tasarısının gerçekleştiği gün, toplumun kendisini devlet karşısında koruyabilmesi için bu sistem içinde edinebilmiş olduğu birçok mekanizmanın ortadan kalkacağı bana neredeyse kesin gibi görünüyor. Örneğin, bir Kürdistan eyaleti olduğunu düşünelim, ki en cazip armağan bu gibi gözüküyor, Özal'ın projesinde. Kürtler arasında Özal'a yönelen sempatinin gerisinde de bu var. Ama Kürdistan eyaletinin Türkiye'nin genel bütünlüğü içerisinde bir toplumsal yapı değişikliği olmaksızın federal bir yapı olması durumunda, Kürdistan'ın bugünkünden farklı olarak başına gelecek şey, orada aleni bir korucu yönetimi dışında hiçbir şey olmayacak.

Bir kere eyaletler olarak birbirlerinden ayrılan bu yapıların birbirlerine karşı ilgileri de giderek azalacak. Bu nokta son derece önemli. Bugünkü sistem içerisinde kaçınılmaz olarak sıradan bir Türk, Kürt meselesine ilgi

göstermek zorundadır. Çünkü orada olabilecek herşey bu devletin kaderini etkilemektedir; dolayısıyla kendi kaderini etkilemektedir. Buna olumla ya da olumsuz ilgi gösterir; yani gider askere yazılır, Kürt öldürmek için, ya da Kürtlerin hakkını savunmak için İstanbul'da gösteri yapar.

İki toplum etnik temelde birbirlerinden bu şekilde ayrıldığı zaman; bu eyaletler için en ciddi sonuçlardan birisi; Kürtlerin kendi kaderleriyle başbaşa kalmaları ve bir korucu yönetimi altında bugünkünden çok daha zalim bir şekilde yönetilmeleri ihtimalidir. Gözümün önüne bunlar geliyor.

Çünkü tarihsel bir temele dayanan, kendileri özerk inisiyatif sahibi halk topluluklarının özgür iradeleriyle biraraya gelerek – bu özgür iradeleriyle Amerikalılar bir iç savaş yaptılar, ayrıldılar, döğüştüler ve yeniden biraraya geldiler– kendi kendilerine kurmadıkları, tersine bütünüyle yukarıdan aşağı düzenlemelerle kurulabilecek bir eyalet sisteminin aslında, Bonapart dönemi Fransa'sını, ABD'den daha çok andıracağını düşünüyorum. Fransa'da da "provensiyal" denilen kısmi bir eyalet sistemi sözkonusu. Sanıyorum SHP'nin ilgi duyduğu çözümlerden bir tanesi de bu.

Bu modelin Türkiye'de tarihsel dayanakları olduğunu düşünmüyorum. Böyle kurulduğu zaman son derece zalim yerel idarelerin ortaya çıkması ihtimalini çok daha yüksek görüyorum. Özellikle merkezden taşraya doğru uzaklaştıkça.

İkinci nokta bu yukarıdan aşağılık meselesi. Bir küçük belirtisini daha önce görmüştük: CHP'nin tek parti döneminden, DP'li çok partili yaşama geçiş. O dönem, Türkiye'de olabilecek en sert muhalefet rüzgârlarını arkasına alarak iktidara gelen DP'nin yaptığı ilk icraat; öz-

gürlükleri eskisinden daha fazla sınırlamakla ilgiliydi ve Özal'ın, Menderes'ten daha ilerde olmasını gerektirir hiçbir neden yok.

Özetle, yukarı sınıfların birbirlerine "yukarıdanlık" suçlamaları yapması kadar gülünç bir şey yok. Hepsi en üst katta oturdukları için hepsinin icraatının yukarıdan aşağıya olması kaçınılmazdır. Bunun "aşağıdan yukarı" olabilmesi mümkün olduğu an, artık onların değil, başkalarının planları tartışılıyor olacak kaçınılmaz olarak.

Şu ana kadar bu tartışmaların içe dönük yönlerini konuştuk. Tartışmaların bir de dışarıda olan ayağı var. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinin ardından yeni bir dünya düzeninden sözedilmeye başlandı. TC'deki bu arayışlarla "Yeni Dünya Düzeni" arasında nasıl bir ilişkilendirmeye gidiyorsunuz? Bu ilişki çerçevesinde Türkiye'nin bölgedeki rolü ve etkinliği nasıl değerlendirilebilir?

Bunların Türkiye'deki devletin biçimi konsundaki tartışmalardan nisbeten bağımsız sorunsallar olduğunu düşünüyorum. Ben ve Sungur Savran, bu Orta Asya'nın fethi projesini yeniden ileri süren İlhan Selçuk'a Gündem gazetesi'nde yanıt vermiştik. Şimdi ne düşünüyor bilmiyorum ama , ilhan Selçuk, "Yeniden Turan" ancak bizim kontrolümüzde diye bir çok kere yazdı. Öte yandan Özal ve Demirel de "Adriyatik'ten Pasifiğe kadar bir Türklük dünyası" gibi şeylerden sözediyorlar. Elbette bir imparatorluk olursanız, üniter bir devlet olma imkanınız yoktur. Doğrusu Sovyetler Birliği'nin çökmesine bağlı olarak, gerek Ortadoğu'da gerekse Balkanlarda bir vakum, bir boşluk doğduğunu kabul etmek gerek. Bu bir realite. Ancak bu realite ortaya Adriyatik'ten Pasifiğe

kadar bir Türklük dünyası çıkartmıyor. Çünkü; birincisi, bu Türki denilen devletlerin her birisi birer ulusal devlet rasyoneli bulabilmek için bir milli tanımlama yapmak zorundalar. Ama kendilerini birer ulusal devlet olarak kurdukları andan itibaren de son derece derin bir rekabet doğuyor.

Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Kazakistan, Kırgızistan, hatta Nahcıvan birbiriyle rekabet halinde. Her birisi Batı sistemiyle eklemlenmek için kendi rasyonellerini, kendi çıkarlarını gözetiyorlar. Çünkü yerel burjuvaziler oluşuyor.

"Sermayenin vatanı yoktur" sözü bir kez daha doğrulanıyor. Buralarda ortaya çıkabilecek her özel sermaye grubu kendi çıkarları peşinde gidecek.

Bunların Türkiye ile emperyal bir ilişkiye girebilmeleri için, Türkiye'nin sunabileceği iki şey olması gerekliydi bence. Birincisi, onların gözlerini diktikleri ufuklara onları geçmişte olduğundan daha kolay ve daha emin bir yoldan yaklaştırabilecek bir projesi olmalıydı. ikincisi, Türkiye, bunu destekleyebilecek iktisadi ve askeri güçlere sahip olabilmeliydi. Tükiye bu güçlerin tümünden yoksundur. Türkçe dışında, Türkiye'nin bu toplumlara sunabileceği hiçbirşey olmadığını ortaya çıkan yeni tablo gösteriyor. Nedir bu yeni tablo? İktisadi ilişkiler alanında Türkiye, bu ülkelerin hiç birisine kayda değer bir sermaye transferi gerçekleştiremedi. Gerçekleştiremez de. Türkiye dışarıya 36 milyar dolar borcu olan bir ülke. Kendi iç kaynaklarıyla bu borçları karşılayamayan bir ülke. Sınır komşusu olması dolayısıyla Azerbaycan ile girişebildiği yakın ilişkiler dışında ötekilerle büyük çaplı tiacari ilişkiler geliştirebilecek bir durum da değil.

İkincisi, Türkiye aslında askeri bakımdan bölğenin en zayıf ülkelerinden birisi. Eğer askerliğin bugün ulaştığı

teknolojik düzey açısından konuşacak olursak, Kazakistan, nükleer silahlara sahiptir Türkiye ise değildir. En basiti ordusu modern değildir. Kısacası böyle bir projeyi destekleyebilecek maddi güçlerden yoksundur.

Türkiye'nin bütün bu süreçte aslında bir tek temel işlevi var. Kapitalizmin genel dünya sistemine bu Türki cumhuriyetleri bağlayabilmek bakımından Türkiye, mesela Almanya'dan daha müsait bir köprüdür. Çünkü hem coğrafi yakınlık bakımından hem de üretici güçlerin gelişmemişliği bakımından Türkiye, bunlarla daha kolay ilişkilendirilebilinir. Tarihsel aidiyet, kültürel yakınlık, dil gibi etmenler de burda önem kazanır.

Bütün bunlardan bağımsız olarak aslında Türkiye'nin emperyal bir rolü kısmen üstlenebildiği alanın sadece Kuzey Irak ya da Irak Kürdistan'ı olduğunu söyleyebiliriz. Burada da Türkiye'nin bağımsız bir rol aynadığını söylemek gayrı mümkün. Bütün bunlar; bir, Batı ittifakının iç dengesi, iki, özel olarak bölgede Almanya ile Amerika arasındaki çelişkiler ve Türkiye'nin bunlarla olan ilişkileriyle bağlantılı. Dolayısıyla bunların sağladığı marj kadar Türkiye, Kuzey Irak'ın çekilip çevrilmesinde bir rol sahibi olabilir. Bu da Misak–ı Milli sınırlarının aşılması demektir. Ama bu Türkiye'nin emperyal bir bölgesel rol üstlendiğine dair çok fazla kanıt sunmuyor. "Emperyal" rolü her zaman olduğu gibi emperyalizm oynuyor.

Daha açık bir ifadeyle söylersek, Türkiye'nin bir imparatorluk mu olduğuna dair, Batıda ortaya çıkan soruların, kasıtlı bir biçimde "Siz imparatorluk olabilirsiniz" diye egemen çevrelere verilen bir yönelimden ibaret olduğunu düşünüyorum.

Bunun hiçbir reel karşılığının Türkiye'de bulunmadığı kanısındayım.

Ama birşeye dikkati çekmek lazım. Eğer ulusal devletler kaçınılmaz biçimde çevrelerinde nüfuz alanları yaratırlarsa; Türkiye'nin nüfuz alanlarının geçmişe oranla daha genişleyeceğini söylemek mümkün. Türkiye burjuvazisinin, bu nüfuz alanının genişlemesinden, nasıl yararlanacağına dair bir plana da sahip olduğundan ben kuşkuluyum.

O yüzden ben "Yeni Dünya Düzeni"nde Türkiye'nin düzenleyici unsurlardan biri olabileceğinden bütünüyle kuşku duyuyorum. ikincisi, "Yeni Dünya Düzeni"nden çok, yeni bir dünya düzensizliğinden artık söz ediliyor. Türkiye'nin bu çerçevede bu düzensizlikten yararlanarak mesela diyelim ki, kendi başına Batının çıkarlarına meydan okuyan bağımsız bir güç haline gelmesinin de çok fazla mümkün olamayacağını düşünüyorum. Çünkü iktisaden bağımlı, askeri olarak bağımlı, kaçınılmaz olarak siyaseten bağımlı bir siyasi yapının kendi başına bir kudret ifade edebilmesi imkansız. Bunun en bariz örneğinin Kıbrıs'ta yaşandığını ve bu deneyimden bakarak Türkiye'nin "emperyalleşme" iddiası açısından ne kadar sınırlı bir yerde durduğunu görmek mümkün.

Peki iktisadi açıdan bakıldığında Türkiye'deki egemen sermaye gruplarının uluslararası sermayeyle bütünleşme çabalarının yönü ve ivmesi nedir sizce?

Burjuvazinin 50 yıllık hülyası bu. Burada uluslararası sermayenin entegrasyonuna rağmen kimi rekabet ve çelişmeler sözkonusu

Başlıca üç unsur var: ABD, Japonya ve şimdi birleşmeye başlamış olan Avrupa. Türkiye burjuvazisi başlangıçtan beri gerek coğrafi yakınlık gerekse iktisadi işbirliği olanaklarının çokluğu açısından kendisini hep Batı

Avrupa topluluğunun bir parçası olarak gördü. Fakat öyle görünüyor ki Batı Avrupa içirisinde bütün gerginliklere rağmen, Türkiye'nin gelecekteki işbirliğinin artacağı esas kutup ABD olacak ya da olması isteniyor.

Çünkü Avrupa birliğinin sadece iktisadi değil aynı zamada kültürel ve toplumsal bir boyutu da var. Türkiye'nin Doğulu ve müslüman oluşunun kültürel birleşme anlamında epeyce tıkayıcı bir faktör olduğunu söylemek mümkün. Ama bu Türkiye'nin şimdiye kadar Batı Avrupa'yla kurmuş olduğu iktisadi ilişkilerin ortadan kalkacağı anlamına gelmez. Öte yandan, Türkiye doğunun da en batısındaki ülke. Eğer dünyadaki temel kutuplaşmayı" doğu–batı" ya da "kuzey–güney" ya da "merkez–çevre" diye adlandıracak olursak, Türkiye çevrenin merkeze , Doğu'nun Batı'ya ya da Güney'in Kuzey'e en yakın ülkelerinden biri. Bu gergin bir ilişki olacak ama hiçbir zaman Türkiye, Avrupa entegrasyonu içinde olmayacak diye düşünüyorum. Çünkü Avrupa entegrasyonu bu kültürel boyutu yüzünden ilerde hatta dinsel ölçülerde bile değerlendirilebilecek bazı gerilimlere sahne olacak diye düşünüyorum.

Sovyetler Birliği'nin, Çin'in genel olarak "dünya sosyalizmi"nin varlığı, geçmişte bütün bu farkları aşındırıyordu. Oysa bugün tüm bu farklar belirginleşmeye başladıkça Türkiye'nin Batı Avrupa Birliği içerisindeki muhtemel yeri giderek daha da sorunlu olacak. Ama öbür yandan sermayenin dünya hakimiyetinin südürülmesi anlamında Türkiye'nin entegrasyonu artacak. Doğrusu Sovyetler Birliği'nden dağılan Cumhuriyetler, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Orta Asya'da Türkiye'nin geçmiştekinden daha fazla bir iktisadi rol üstlenmesi mümkün olabilir.

Ama bu, ancak kültürel bağlantı dolayısıyla ser-

mayenin taşıyıcılığının Türkler aracılığıyla yapılmasının daha elverişli olmasından ötürüdür. Mesela Eczacıbaşı'nın Sovyetler Birliği'nde eczane açmasının ya da ENKA'nın inşaat yapmasının bu bağlamda fazla önemi yok. Endüstriye, özellikle endüstrinin en hakim tepesi olan "high-tech" e, yani yüksek teknolojili endüstrilere baktığımız zaman Türkiye'nin burada oynadığı hiçbir rol yok. Tersine bu roller, mesela Pasifik kıyısındaki Asya ülkeleri Singapur, Tayvan, Güney Kore vs. tarafından üsteniliyor. O yüzden Türkiye ancak bu kültürel taşıyıcılığının elverişli oluşu nisbetinde Batının taşeronu olarak bu sistem içinde iş yapacak, ama bağımsız, yani Batıdan bağımsız hiçbir inisiyatifinin olamayacağı kanısındayım. Ve bunun da hiç bir belirtisini görmüyorum. Kaldı ki Türkiye burjuvazisinin kompozisyonuna baktığımızda sermaye bileşimlerinin, özellikle şimdi artan evlilikler dolayısıyla zaten giderek çokuluslaşmaya başladığını da göreceğiz.

Türkiye Cumhuriyeti'nin temel sorunlarını hemen hemen ilk soru da genel olarak özetlediniz. "2. Cumhuriyet"e bakışınızı da ortaya koydunuz. Şimdi sosyalist sol'dan bir insan olarak bu kompozisyon içinde sizin açılımlarınız nelerdir? Ve bunu vücuda getirecek araçlar ne olabilir?

Bu en zor soru. Ben bu sorunun cevabını bildiğini ve bu konuda doyurucu bir cevap vereceğini idia eden hiç kimseye inanmam. Ben, bugüne kadar kendim de böyle bir cevap bulamadım.... Niçin? Bunun birden çok nedeni var. Birincisi bir şeyi bilmek, o şeyi değiştirmek için eylemde bulunmakla doğrudan ilişkili. Oysa Türkiye solu, tarihinin en eylemsiz anını yaşıyor. Elbette bu onun ey-

lemsizliğe inanmasından değil, bu duruma tarihin cilvesi olarak düşmüş olmasından. Bunun sebeplerini konuşabiliriz ancak şimdi oraya girmeyelim. Dolayısıyla üzerinde eylemde bulunmadığım bir şeyin nasıl değişeceği hakkında konuşmak ancak spekülasyon olabilir, ama gerçek bilgi olamaz diye düşünüyorum. Böyle bir temel güçlük var.

İkincisi, bizim içinde düşünmeye alışmış olduğumuz kalıplar da bir bakıma aslında burjuvazininkilerden farklı değil. Çünkü Türkiye'de sol da, merkez de, sağ da aşağı yukarı 1990'a kadar şu kalıplarda düşünürdü:

1– Dünya'da bir statüko vardır. iki kutuplu bir dünya vardır. Bu iki kutuplu dünya içerisinde yerler belirlenmiştir. Bütün devrim projeleri bile bu iki kutuplu dünyanın varlığına göreydi. İki kutuplu dünya dağılalı daha bir kaç yıl oluyor ve burdan doğan bütün sonuçlar henüz ortaya çıkmadı. Dolayısıyla bütün bunlar üzerinden bir kestirimde bulunabilmek için dahi ben yeterli veriye sahip olduğumuzu düşünmüyorum.

2– Türkiye solu, geçmişte çok büyük ölçüde bağımsız düşünme yeteneğini gönüllü olarak bir yana bırakmış ve kendisini birden çok merkeze bağlamıştı. Hepimiz biliyoruz, SSCB yanlıları, Çin yanlıları ve diğerleri... Ortada duranlar, "orta yolcular" denilenler de bu ikisinin varlığına göre tavır alıyorlardı. Bu da ortadan kalktı.

Dolayısıyla düşünme kalıplarımız açısından son derece ciddi sıkıntılarımız var ve bunların yeniden üretilmesi, düşünce aletlerinin yeniden üretilmesi diye bir mesele var. Sebepleri böyle saydıktan sonra Türkiye'nin bütün bu hengame içerisinde nereye, nasıl taşınabileceği konusunda hazır bir iki proje düşündüğümü söyleyeyim

Örneğin ben, bu durumdan hareketle bir "Ortadoğu Federasyonu" projesini realize edilebilecek bir proje ola-

rak görmüyorum. Çünkü kendi aralarında hiçbir tarihsel eylem birliği kurmamış olan Kürt, Türk, Arap, Yahudi halklarının gerçekleşebilir bir proje olarak bir "Ortadoğu Federasyonu"nu nasıl öngörebileceklerini ya da bunu nasıl gerçekleştirebileceklerini düşünemiyorum. Ben aslında çok basit birşey söylemek istiyorum. Bizim müdahelede bulunabileceğimiz alan dahilinde insanlar kendilerini şuna hazırlamalılar diye düşünüyorum: Bütün bu süreçten, Kürtler ve Türklerin birlikte başaracakları bir devrimle çıkabilmeyi hayal edebilmek... Türkiye solunun yapabileceği en gerçekçi proje bence bu gözüküyor ki, bunun için dahi güçler son derece yetersiz. O zaman böyle bir dinamiğin kendisi bölgede; Avrupa'nın doğusunda, Afrika'nın kuzeyinde bir sürü güç ilişkisini değiştirebilir. O zaman da ihtimalleri yeniden konuşuruz. Ama bence bizim temel sorunsalımız değişmemektedir. Bir özgürlük, İki emeğin kurtuluşu, nihayet üçüncüsü, halkların kaderlerini özgürce tayin.

Sürecin, şu anda edindiği momentuma bakacak olursak Kürtler ve Türkler arasında bir devrimci ilişki bakımından ciddi bir dengesizlik doğmuş durumda. Bu sorundan başlayarak yumağı çözmeye kalkıştığımızda olabilecek olanları da görebiliriz. Daha fazlasını söylemek bakımından ben kendimde ne hak görüyorum, ne de bilgim var. Bundan daha öteye geçen hiçbir cevaba da inanarak bakamam.

Aydın ÇUBUKÇU

Bunlar devleti sınıfsal içeriğinden boşalmış bir aygıt olarak görüyorlar

Evrensel Kültür Dergisi Genel Yayın Yönetmeni. 1947 Sivas doğumlu. 1972 yılında üniversite öğrencisi iken silahlı eylemlere katıldığı için tutuklandı. Mantık ve Diyalektik, Kültür ve Politika adlı iki kitabını cezaevinde yazdı. Şu anda yayın yönetmenliğini yaptığı Evrensel Kültür dergisinin yanısıra aylık sosyalist politika ve teori dergisi Özgürlük Dünyası ve haftalık haber yorum dergisi Gerçek'te yazıyor.

"...Nedir mega proje? Adriyatikten Çin Seddi'ne kadar, bazen Japon denizine kadar uzanıyor. Bütün bu coğrafya üzerinde Türkiye'nin merkez olduğu bir "Türki Cumhuriyetler Konfederasyonu"na ya da ekonomik topluluğuna ulaşmayı amaçlayan bir tasarı. Bu tasarının önce propaganda değeri var. Bu ülke içindeki milli bütünlüğü sağlaması ve Kürt meselesinin üzerine çullanılmasını kolaylaştırıyor. Ayrıca dışa yönelik tedbirler bakımından, siyasetler bakımından bir motivasyon rolü oynuyor. Aslında bu tip bir yönelimi gerçekleştirmek için Türkiye'nin ekonomik gücü yeterli değil. Yani emperyalist bir projedir bu ve Türkiye'nin emperyalist misyon kazanabilmesi için hiç bir ekonomik koşula sahip olmadığı bugünden söylenebilir..."

Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını nasıl ilişkilendiriyorsunuz? Bu ilişki Türkiye tarihi açısından nasıl değerlendirilebilir?

İki kavramın bir arada kullanılmasının tarihsel ilk örneği Fransız devrimi, Amerikan devrimi. Bu iki ülke, bu iki kavramı dolaysız şekilde birbirine bağlayan devrim süreçleri yaşadılar. Demokrasi, doğrudan doğruya, devletin biçimi olarak oluşmasının temelinde yatan halk etkinliğini dile getiriyordu. Yani, cumhuriyet biçimini almış bir devletin dayanakları, kavramsal olarak halkın doğrudan örgütlerinin yarattığı inisiyatiflerdir. Siyaset bilimi açısından bu ikisinin birarada bulunması yine bu tarihsel olguya dayanıyor.

Türkiye'de ise, Milli Kurtuluş Savaşı ile birlikte cumhuriyet fikrinin gelişmesi; kendisini yalnız karşıtına göre tanımlayan bir siyasal akım ortaya çıkardı. Karşıtı neydi? Merkezi– feodal Osmanlı İmparatorluğu. Dolayısıyla, devlet biçimi olarak cumhuriyet öngörülürken; onun temelinde bulunması gereken halk inisiyatifi gibi oluşumlar son derece cılız kaldı. Bu durum Milli Kurtuluş Savaşı öncesi için de sonrası için de geçerli. Bir ölçüde Kuvay–ı Milliye teşkilatları sivil halk örgütlenmeleri olarak adlandırılabilirdi; ama, o da ağırlıklı olarak sınıf temelini ticaret burjuvazisinde bulan örgütlenmelerdi. Ticaret burjuvazisi ise daha çok feodal üretim ilişkileriyle, komprador ticaret ilişkileri arasında şekillenmiş bir sınıf olduğu için; bunların, örneğin Fransız Devrimi'nde görülün türden bir demokratik inisiyatif geliştirmelerinin koşulları yoktu.Türkiye'de cumhuriyet, kendine ideolojik planda daima örnek olarak gösterdiği Fransız Devrimi'nin şekillenmelerine hiçbir zaman ulaşmadı. Bir ölçüde Kurtuluş Savaşı'nın sıcak döneminin zorunlu kıl-

dığı koşullarda, Birinci Meclis'te uzlaşmalar biçiminde ortaya çıkan muhalefet hareketleri ise; Kemalist bürokrasinin askeri ve İttihat Terakki'den devr alınan kimi unsurlarının örgütlü gücü karşısında fazla yaşayamadı. Kaldı ki, bu tipten sivil örgütlenmeler toplumsal üretimin bir yansıması olarak da ortaya çıkarlar. Türkiye'de burjuvazinin gelişme tarihi ile sivil örgütlerin olamayışı arasında dolaysız bir bağıntı var. Kapitalizmin gelişme koşullarına bağlı olarak işçi sınıfının, emekçi köylülüğün devrimci inisiyatif etrafında toparlanarak kendi talepleri doğrultusunda mevcut rejime karşı mücadeleleri ciddi boyutlar kazanmadı. Bu demokrasi ile cumhuriyet arasında kurulan dolaysız ilişkinin Türkiye bakımından kopması anlamına gelir. Cumhuriyet, doğrudan doğruya Osmanlı bürokrasisinden arta kalan ve İttihat Terakki'nin kadrolarının baskıcı ideolojisi ile yakından ilişkisi olan unsarlarının bir öykünmesi olarak kaldı. Kendisini karşıtı ile, yani Osmanlı İmparatorluğu ile tanımlayan bir devlet biçimi olarak ortaya çıktı. Bu, bütün Türkiye'de, eğemen sınıfların siyasal tarihini belirleyen bir karakteristik yaratıyor bence. Bütün Cumhuriyet tarihi– cumhuriyetin Arapça etimolojisine bakıldığında, 'cumhur', halkı içerir ama– halkı dışta bırakan bir sistem olmuştur.

Kemalizmin çok tartışılan bir ilkesi var: "Halkçılık", 2. Cumhuriyetçiler, bu ilkeyi faşizan bir ilke olarak değerlendirirken, bazı Kemalist kesimler bu ilkenin demokrasi ile ilişkisi olduğunu söylüyorlar. Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz?

" Halkçılık" ilkesinin, dönemin koşullarından kaynaklanan bir içeriği var. Sovyetler Birliği'ndeki Ekim Devrimi, Balkanlardaki devrimci demokratik gelişmeler,

Cumhuriyet'in ilk kadroları üzerinde önemli etkiler bıraktı. Özellikle emperyalizme karşı savaş sırasında, Sovyetler Birliği'nin sıcak desteği böyle bir ilkenin belli belirsiz formüle edilmesine neden oldu. Ama siyasal kavramlar, sadece etkilendikleri kaynağı göre değil, uygulandıkları toplumsal ilişkiler bazında içerik kazanırlar. Dolayısıyla Türkiye'de de, Cumhuriyet ve daha öncesinde Milli Kurtuluş Savaşı kendi içerisinde bir sınıf savaşı perspektifini taşıyacak boyutlar kazanmadı. İşin daha başında komünistler katledildi. İşçi örgütleri iki sebeple bu işin dışında kaldılar: Birincisi, Kurtuluş Savaşı'nın cereyan ettiği alan işçisiz bir alandı, ikincisi ise işçi sınıfını bir ölçüde örgütlemiş olan TKP, Milli Kurtuluş Savaşı'na soğuk bakmamasına rağmen, "proletarya neredeyse biz oradayız" düşüncesi sonucu, o dönemdeki kadrolarını Anadolu'ya geçirmedi. Bu durum, Milli Kurtuluş Savaşı'na Anadolu ticaret burjuvazisinin karakterinin hakim olmasını kolaylaştırdı. Ticaret burjuvazinin başlıca hedefi limanlardaki komprodor ilişkileri devr almak olmuştur.

Yani komprodorlaşmayı kendisine hedef alan ticaret burjuvazisi, Milli Kurtuluş Savaşı'nın ideolojik ve politik karakterini belirledi. Bir yandan geniş halk yığınlarının, kendisini Yunan işgali gibi gözüken saldırıya karşı muhalefeti ve muücadelesi varken, diğer yandan da bunu bir biçimde kendi iktisadi ve siyasi hedeflerine kanalize etmeye çalışan etkili bir ticaret burjuvazisi vardı.

Denilebilir ki, Kurtuluş Savaşı içindeki kısmi sınıf çatışmaları ve bunun yansımaları olarak Birinci Meclis'de görülen kısmi demokratik hava bu çatışmadan kaynaklanıyordu. Böyle bir gerilim oraya görece demokrasi havası getiriyordu. Ama bu çok kısa sürdü. Kısa süre sonra burjuvazi siyasal tasfiyelere girişti. Cumhuriyete

karakterini veren de bu oldu. Genellikle sol Kemalistler, Kemalizmin niteliğini "Birinci Meclis" dönemindeki ilişkilerle açıklamaya çalışırlar. Emperyalizme karşı halkın mücadelesiyle birleşen bir Kuvay–ı Milliye efsanesi, onun yansıması olan demokratik meclis v.s... Halkçılık kavramı da bununla açıklanır. Oysa bu bir geçiş dönemidir. Kendisinden sonraki dönemi belirleme gücünde olmayan cılız bir dönemdir. Cumhuriyetin asıl karakterini burjuvazinin kendi içindeki hegomanyayı ve siyasi birliği sağlamak yolunda attığı şiddete dayalı adımlar belirlemiştir.

Türkiye'nin 70 yıl sonunda geldiği noktada ekonomik ve siyasal yaşamın tıkanmışlığı genel olarak kabul gören bir görüş. Size göre Türkiye'nin bugünkü temel sorunları neler?

Türkiye'nin sorunları genel olarak iki başlık altında toplanabilir: Birincisi: İhraç edilmiş emperyalist sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi temelinde, yükselmeye devam eden ekonomik yapının çelişkileri ve gelişmeyi engelleyen özelliği.

Türkiye kendi milli sermayesi ekseninde örgütlenmiş bir sanayi toplumu değildir. Ve bu koşullar devam ettiği sürece de bunun gerçekleşmesi olanağı yoktur. Türkiye ekonomisini belirleyen şey, doğrudan doğruya ihraaç edilmiş emperyalist sermayedir. Bunun içerideki ilişkileri de bu sermayenin genişletilmiş yeniden üretim sürecinde oluşuyor. Dolayısıyla bankalar, ticaret ağları ve buna bağlı olarak yapılan ikinci derecede üretim araçları dolaysız olarak bu genişletilmiş yeniden üretimin ihtiyaçlarına göre belirleniyor.

Komprodor sermayeden farklı olarak, ihraç edilmiş sermayenin genişletilmiş yeniden üretiminin üzerinde

yükselen kapitalizmin bir özelliği var; o, kendi içinde sermayenin birikimi ve dolaşımı koşullarını bir tür kapitalizmi geliştirerek yaratıyor.

Yani feodalite ile komprodor kapitalizmin ittifaklarına benzeyen sistemden farklı olarak; kapitalizmin bir ölçüde gelişmesinin yollarını açan bir üretim kapasitesi yaratıyor. Bu emperyalizme bağımlılığı ortadan kaldırmıyor. Milli bir kapitalizm olmuyor. Ama sömürgecilik döneminde olduğu gibi kapitalizmle feodalizm arasında da kırılması imkansız bir ilişki ortada bırakmıyor. Kapitalizm bu anlamda feodalizmi süreç içinde kendine benzer kurumlar aracılığıyla dönüştürüyor, kendisine benzetiyor. Kendine benzetmesi şu anlama geliyor: Finans kurumlarıyla, sanayi ve ticaret arasında emperyalizmin belirlediği ihtiyaçlar listesine uygun bir üretim ve bunun Türkiye koşullarında üretilmiş olmasından doğan bir genişleme imkânı. Türkiye'de kapitalizm gelişiyor, bu çok açık. Ama bu bir sanayileşme ve sanayileşmenin getirdiği bir emek seferberliği ve sermaye yoğunlaşması sonuçlarını doğurmuyor. Türkiye'deki birinci sorun budur. Yani Türkiye'deki iktisadi, siyasi kriz, emekçi sınıfların durumları bu genel çerçeve içinde belirleniyor ve kırılması zor bir yoksullaşma süreci yaşanıyor.

Türkiye'nin ikinci önemli sorunu şüphesiz Kürt sorunudur, ulusal azınlıklar sorunudur. Bu ikisinin çözümlenebilmesi dünyanın ve Türkiye'nin bugünkü koşulları açısından bakıldığında; sistemin kendi iç olanakları ile halledilmekten uzaktır. Sistem içinde kalarak bu sorunların aşılması, Türkiye'nin demokratik bir ortama geçmesi olanaksızdır. Bütün bunlara bağlı olarak devlet örgütlenmesinin, devlet ve hükümetler arasındaki ilişkinin, siyasi demokrasinin kabacı bu ilişki çerçevesinde belirlenen yapısının doğurduğu pek çok başka

sorun da vardır. Siyasal partilerin işlevsiz olması, siyasal partilerle toplumsal sınıflar arasındaki ilişkinin doğrudan doğruya devlet bazında çözümlenebilir bir ilişki haline gelmesi.

Bundan şunu kastediyorum, devletle toplum arasındaki ilişki tümüyle siyasi partilerle toplum arasındaki ilişkiye yansımıştır. 12 Eylül'den sonra Amerikanlaşma modeli benimsendi. Özal'ın ve Evren'in sık sık ifade ettikleri; iki tane birbirine benzeyen parti, seçimden seçime yapılan siyaset, seçimden seçime halkın siyasete dahil edilmesi, seçim dışı sürede ise politikasız bir ortam isteği vardı. Belki iki partiye düşmedi Türkiye'deki ortam, hatta arttı. Ama programları birbirine eşitlendi. Bu Türkiye'de zaman zaman siyasal partilerle toplumsal ilişkiler arasında kurulan bağıntının tamamen ortadan kaldırılması sonucunu doğurdu.Türkiye'de artık muhalefet partisi yoktur. İktidar partisi belli değildir. Hükümetle partiler arasında ilişki, İş ve İşçi Bulma Kurumu ile şirketler arasındaki ilişki gibidir. Belediyeler partilerin taraftarlarına iş bulma aracı haline dönüştürülmüştür.

Dolayısıyla klasik siyasal bilim açısından bakıldığında bir sivil toplum örgütlenmesi sayılabilecek belediyeler, devletin uzantıları haline gelmişlerdir. Bu siyasal yapı Amerikanlaştırma modelinin bir yanı. Ama sonucu çok önemli , doğrudan doğruya halk kitlelerinin politika dışı bırakılması amaçlanıyor ve bu büyük oranda başarıldı.

Türkiye'deki bu tıkanıklığa karşı çeşitli kesimlerden değişim talepleri geliyor. Bunlardan en önemlisi, homojen bir yapı oluşturmasa da "2. Cumhuriyet". Bu kategoride tanımlanan insanlar Türkiye Cumhuriyeti'nin tıkanmışlığının arkasındaki temel nedenlerden en önemlisi olarak "ceberrut devlet" yapısını gösteriyorlar.

"Bu yapıda Kemalizmden kaynaklanmakta"diyorlar. Bu çözümlemeye katılıyor musunuz?

Türkiye Cumhuriyeti'nin temel karekteristiği faşist diktatörlüktür. Ceberrutluk Osmanlı İmparatorluğu'nun kalıntıları üstünde yükselmiş bir yapıyı tanımlamak bakımından belki elverişli olabilir ama; siyasal içeriği bakımından birşey ifade etmiyor. Ancak faşizm dediğiniz zaman hangi sınıfa dayandığı ve hangi sınıfın devleti olduğu ortaya çıkar. Ceberrutluk kavramı devletin sınıfsal yapısından çok onun örgütleniş ve işlevlerini yerine getiriş araçlarını tanımlamakla sınırlıdır. "Asker–sivil bürokrasi"! Peki ama bunlar kimin bürokrasisidir? Hangi sınıfın bürokrasisidir? Burada kasıtlı olarak devleti sınıf içeriğinden boşalmış bir aygıt olarak gösterme çabası içine giriliyor. Sınıfsal temeli koyduğunuz zaman asıl neyin değişmesi gerektiğine işaret edebiliriz. Devletin sınıfsal içeriğidir onun işleyişini ve işleyiş tarzını belirleyen. Bu da Türkiye Cumhuriyeti'nde emperyalizme bağımlı tekelci burjuvazidir.

Buradan hareket edildiğinde ceberrutluk kavramıyla diktatörlük kavramı arasında benim tercihim diktatörlükten yanadır. Çünkü sınıfsal temelini açıklıyor ve nasıl bir noktadan kaldırılabileceğine dair ipucunu da burada buluyoruz. Ceberrutluk kavramı ise sistem içinde çözülebilir mesajını vermesi bakımından, bu kavramı kullananlar açısından anlamlıdır. Ancak devlet kavramının tarihsel oluşumu bakımından böyle bir iddianın ciddi bilimsel içeriği yoktur. Devlet, sınıflar ilişkisi üzerinde şekillenir ve bu ilişkinin baskıcı, zulme dayanan, iktisadi ve siyasi zoru başlıca araç olarak gören sınıflar ilişkisi içinde de faşist diktatörlük olarak biçim kazanır. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki durum budur.

Bu noktada siz "2.Cumhuriyet" argümanlarını nasıl değerlendiriyorsunuz ve böyle bir tartışmayı yararlı buluyor musunuz?

Özellikle Mehmet Altan'ın kullandığı argümanların çoğu Türkiyeli sosyalistlerin Kemalizme yönelttikleri eleştiri cephaneliğinden devr alınmış durumda. Fakat tüm bunlar sınıf analizinin dışında yerlere oturtuluyor ve devletle burjuvazi arasındaki bir çelişki zemininde çözümlenebilecek bir sorun gibi ortaya konuluyor.

Mehmet Altan'ın bakış açısı bu. Devletle burjuvazi arasında bir çelişki vardır, bunun halledilebilmesi için de, devletin içindeki bürokrasinin bir biçimde sivil otoriteye boyun eğer hale getirilmesi gerekiyor. Çelişki devletle burjuvazinin arasında değildir. Devlet burjuvazinin devletidir ve asıl çelişme halk yığınları ile burjuvazi arasındadır. Bugünkü yaşanan tıkanıklığın, bu tartışmaların ortaya çıkmasının kaynağında da yönetilenlerle yönetenler arasındaki çelişme yatmaktadır. Görünüşte, bu tartışma iki burjuva klik arasındaki tartışma gibi gözükse de asıl bu tartışmayı gündeme getiren şey; başta Kürt halk hareketi olmak üzere, emekçi sınıflarla burjuvazi arasındaki çelişmedir. Yönetenler eskisi gibi yönetemeyecekleri konusunda ikna olmak üzeredirler. Sorun budur. Yoksa eskisi gibi yönetmenin, sistem içindeki pürüzlerini düzeltmek biçimindeki bir formülasyon, problemi tanımlamak açısından son derece geridir. Bu durumun yönetilenlerle yönetilenler arasındaki çelişkiden kaynaklandığı gözardı edildiğinde çözüm önerileri de sistemin hatta, devletin içine kapanmaktadır.

Fakat, ileri sürülen eleştirilerin birçoğu;–Kemalizm, tek parti yönetimi, Türkiye'nin yaşadığı darbeler, kont-

rgerillanın varlığı ve bunun eylemleri gibi– deminde söylediğim gibi sosyalistlerin cephaneliğinden aşırmadır. Ama içi boşaltılmıştır. Bu eleştirileri pek çok toplumsal muhaletef kesimi paylaşıyor: Kürtler, müslümanlar, işçi sınıfı. Bu eleştirilere belli biçimde sahiplenebilecek eğilimleri taşıyorlar. Ama işin biraz daha ayrıntısına girersek; bu konuları tartışan herkesin, bu kavramlara, kendi siyasal amaçlarına uygun içerikler verdiklerini görüyoruz. Kemalist diktatörlük; İslamcılar için başka, Kürtler için başka, işçiler için başka birşey ifade etmektedir. Ya da bürokrasinin rejim içindeki engelleri nedir? sorusuna farklı yanıtlar vereceklerdir. Buna bakarak 2. Cumhuriyet'e geniş bir halk kesimi taraftardır demek yanlış olur. 2. Cumhuriyet propagandacıları böyle bir tabanın olduğunu ciddiyetle işliyorlar. Sorun ayrıştırıldığında ve işçi sınıfı açısından ele alındığında bunun bir yanılma olduğu görülecektir. Aslında, her kesimin farklı talepleri vardır ve bu farklı taleplerin tek bir zeminde birleşmesinin imkânı yalnızca devrimci bir programda olabilir. Ama şu haliyle 2. Cumhuriyet'in böyle geniş bir cephe yarattığı izleniminin içi boştur.

Bu açılıma karşı çıkanlar da var. Size göre bu açılıma karşı çıkanlar kimler, bunun kaynağında neler yatıyor?

Bunun kaynağında tamamen güncel siyasal ilişkiler yatıyor. Yani ortada işin esasına yönelik bir tartışma yok. "Birinci Cumhuriyet" kavramını dokunulmaz gören, cumhuriyetin ve devletin temel özelliklerinin Atatürk inkılâpları tarafından belirlendiğini savunan ve bu tartışmanın anti–emperyalist ve halkçı devlet geleneklerine yönelik tartışma olduğunu söyleyen bir kesim var. Bu gelişmeleri, emperyalizme bağımlı liberal burjuva kanadın

devlete hakim olma isteği ile açıklayan bu kesim, laik devlet düzeninden taviz vermeye yönelik bir program olduğunu ileri sürdükleri 2. Cumhuriyet'e karşılar.

Bu görüşleri ileri sürenler, tartışmanın tamamen günlük boyutlarına bakarak bu iddiaları ileri sürüyorlar. Görünüşte 2. Cumhuriyet'i savunanların başında Turgut Özal geliyor. Basit bir mantıkla, Özal kimdir? Türkiye'de yerleşik devlet geleneklerini berteraf edip, kendi içinde ekonomisini, ticaretini düzenlemiş, bol geliri olan, dışa borcu azaltılmış ve ülkenin dünyadaki rölünü de emperyalizm politikaları ile belirleyerek yeni devlet öneren bir cumhurbaşkanı. Buna Birinci Cumhuriyet'i esas alarak karşı çıkanlar, Özal ve onun çevresindekilerin yarattığı atmosfere karşı çıkıyorlar. Hemen şu kutuplaşmaya geliyor konu: Atatürkçüler ve liberal– dinci ittifak. Deminde söyledim bu aktüel politik ilişkilerin belirlediği görünüşteki bir durumdur.

"2. Cumhuriyet" çevreleri, devletin böyle konumlanışı bazı çevrelere büyük rantlar sağlamaktadır ve değişime bu çevreler ayak diremektedirler. Serbest piyasa ekonomisine geçiş bu çevreleri rantlarından edecektir"diyorlar. Buna katılıyor musunuz?

Rejimin biçimi, devletin biçimi üzerine tartışma kesinlikle burjuvazinin kendi klikleri arasındaki çatışmalardan kaynaklanamaz. Elbette böyle bir çelişme vardır; burjuvazinin klikleri arasında sayısız çelişki vardır. Bunu inkâr etmiyorum, ama bu çelişki, rejimin kaynağı üstüne bir tartışmanın çıkış noktası olamaz. Bu tartışmayı gündeme getiren şey egemen sınıflarla halk arasındaki çelişmedir. Bunu biraz da halk muhalefetini yedeklemenin propagandist motifleri olarak görüyorum.

Peki herşeye karşın bu tartışma sürecini yararlı buluyor musunuz?

Pragmatik açıdan bakar ve bunlar ne kadar birbirlerine girerse o kadar yararlıdır diye düşünülebilir. Fakat böyle değil. Bu tartışma bulanıklığı arttırmakta. Özellikle, sosyalistlerin geleneksel olarak ideolojik şekillenmelerinde rol oynayan Kemalist motifler, burjuvazinin kendi içindeki bir tartışmada taraf olma etkeni haline getiriliyor. Örneğin: Mumcu cenazesine katılan yüzbinlerce insan bu tartışmada taraf olmak durumunda kalıyor. Aslında devrimci sosyalizm açısından bakılırsa bu kitle, bizim devrimci hedeflerimiz bakımından kazanmamız gereken; bizim kitlemiz olma potansiyelini taşıyan bir kitledir. Ama bu tartışma içinde seçenekler, devletin kendi içindeki bir reorganizasyon sorununa indirgenmekte ve tavırda bu biçimde sınırlandırılmakta. Ya Kemalist ideolojiden yana olacaklar; laik, demokratik, hukuk devletini savunacaklardır; ya da devletimiz bu yağmacılardan kurtulsun diyen bir yere sürükleneceklerdir. Egemen medya ilişkileri buna muktedir. Dolayısıyla böyle bir tartışma bilincin çarpıtılmasını getirdiği için zararlıdır.

Demokratik bir söylemleri var. Tekelci burjuvazinin yolu açıldığında, serbest piyasaya tam anlamıyla geçildiğinde hakikaten demokratikleşme sağlanabilir mi?

Türkiye'de rejimin karakterini sermayenin üretiliş tarzıyla açıklamak mümkün. Bu yaklaşım, bir kere Batı'daki tapitalizmin devrimci dinamiklerini dışta bırakan ve yukardan aşağı kapitalizm kurumlarını yaratan bir gelişme. Dolayısıyla, bunun hiçbir evresinde gerçek anlamda sivil demokratikleşme hareketi görülemez. Bu

süreç kendisini, halk kurumlarının içinde ifade edebilir bir yapıya kavuşamaz. Sadece gene kendi ihtiyaclarına uygun kimi örgütlerin çıkmasına -sendikalar gibi- izin vermek zoruda kalacağı koşullarla karşılaşabilir. Yani işçi sınıfının alttan gelen talebine bazen bir ajan sendika ile cevap vermek gibi...

Bu tip ülkelerde demokratikleşmenin tek yolu aşağıdan gelen halk inisiyatifidir, devrimdir. Bu bir devrime yol açmayabilir, ama halkla, egemen sınıflar arasındaki bir dizi çetin çatışma devletin kendi iç yapısında görece olarak demokratikleşmelere yol açabilir. Portekiz'de, Yananistan'da bunun iyi örnekleri görülmüştür.

Ama burjuvazinin kendi içinde yeniden örgütlenme süreçlerinin Türkiye'de bir demokratikleşme sürecine yol açması imkânsızdır ve bu söylem, burjuvazi lehine propaganda yapmaktır.

"2. Cumhuriyet"i önerenler, Kemalist hareketi toplumu yukardan aşağı örgütleyen, jakoben bir anlayışa sahip olduğu için eleştiriyor. Ancak aynı durum onlar için de sözkonu edilebilir mi? Yani onlar için de Tanzimat ve Kemalist geleneğin modern bir versiyonu diyebilir miyiz?

Kuşkusuz... Öneri sahipleri projelerini değişik bir modele oturtmuyorlar. Değişik model nedir? Doğrudan doğruya aşağıdan gelen bir demokrasi dalgasının rejimin karakterini değiştirmesidir. 2. Cumhuriyetçiler gene yukardan uzlaşmalarla, anayasalarla, askeri bürokrasinin sivil bürokrasinin arkasına geçmesi, sivil bürokrasinin seçilmişlerden oluşması gibi; devlet katında yapılacak kimi değişiklikler üzerine oturtuyorlar projelerini.

Aşağıdan gelen bir inisiyatif ancak devrimci bir süreçte

mümkün olabilir. Biz bunu kısmen 12 Eylül'den önce yaşadık. Bugün de Kürt illerinde kısmen yaşanıyor. Burjuvazinin "kurtarılmış bölge" lafından duyduğu öfkeyi anlayabilmek için, o gün yaşananlara bakmak gerektiğini düşünüyorum. Gecekondu bölgelerinde karakollar işlemez durumdaydı. Mahallenin silahlı delikanlıları asayişi sağlıyorlardı. Mahkemelere giden anlaşmazlık davaları büyük ölçüde azalmıştı. Çünkü her mahallede ya bir halk komitesi, ya bir direniş komitesi vardı. Kendilerini, faşizme, faşist saldırılara karşı korumak için bir araya gelmiş insanların egemen oldukları mahallerde devletin etkinlik alanları sınırlanmış, bunun işlevlerini yerine getiren komiteler ortaya çıkmıştı. 1 Mayıs Mahallesi, Fatsa bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu insanlar, bu mahallelerde dolaysız bir demokrasiyi uyguladılar. Bir konuda kararı alanlarla, kararı uygulayanlar aynı insanlardı. Bu mahallelerde oluşturulan sağlık komiteleri, eğitim komiteleri ile devletin yerine getirmesinin imkânlarının kalmadığı işlerde yapılıyordu. Sağlık ocakları açıldı, okullar açıldı, öğretmenler kendilerine göre bir müfredat programları yaptılar. Bu bir hafta falan uygulandı ama sonuçta oradaki halk, devrimci bir bunalım durumunda kendi başına kendi örgütlerini, kendi iktidar oranlarını yaratabilmenin imkânlarını ortaya koydu. Böyle bir imkânın var olduğunu ve bunun yapılabileceğini gösterdiler. Onlara iktidar organı diyemeyiz süphesiz, çok geri ve Türkiye çapındaki koşullar bakımından ele aldığımızda da bu kavramı hak etmek için oldukça düşük düzeyde bir örgütlenme olduklarını görüyoruz. Fakat bunun imkânını gösterdik. Böyle bir plan ne zaman harekete geçer? Devrimci bir kalkışma anında. Değişimin sivil organlara dayanması kavramı bu bakımdan Türkiye'de dolaysız olarak devrimci kalkış

anını önlüyor. Böyle bir proje, böyle bir talep; burjuvazi için bir kâbustu. Rejimin bu tarz demokratikleşmesi bu kavramı ortaya atanlar için sözkonusu değildir.

"2. Cumhuriyet" düşüncesi çok homojen bir yapı arzetmiyor. Bu anlayış içersinde sivil toplumcu söyleme yakın olanlar var. Ancak Türkiye siyasi kültürüne baktığımız zaman sivil toplum geleneğinin olmadığını görüyoruz. Dolayısıyla siz böyle bir açılımı mümkün görüyor musunuz?

Sivil toplum kavramı Türkiye'ye, 12 Eylül aracılığıyla ve 12 Eylül'ün koşullarına burjuvazi açısından bir tepki ifade etmek üzere çarpıtılarak sokuldu. Sivil toplum kavramı son derece dar ve kavramın uluslararası içeriğine hiç uymayan bir anlamda kullanıldı. Sivil toplumdan anladıkları askerlerin kışlasına gitmesiydi. Demirel, sivil toplum kahramanı haline geldi. Halbuki sivil toplum dediğimiz örgütlenme tarzı, dünyada daima bir devrimci yükseliş çağının ürünü olarak; halk inisiyatifinin, halkın kendi kendini yönetmesi organları aracılığıyla ifade edilebilen toplumsal bir durumdur. Bu içeriğiyle kullanıldığında 2. Cumhuriyet kavramıyla biraraya gelemiyor, ama bürokrasinin kendi içerisindeki bir düzenleme anlamına indirgendiği zaman iki çarpık kavram bir araya gelebiliyor. Yani; 2. Cumhuriyet devletin kendi içindeki bir meselesi olarak anlaşıldığı zaman, sivil toplumculuk da askerin kışlasına gönderilmesinden ibaret bir anlam kazandığında ikisi bir araya gelebiliyor. Öbür türlü, 2. Cumhuriyet, bir emekçi cumhuriyeti olur. Gerçek anlamıyla sivil toplum kavramıyla, 2. Cumhuriyet'in bir araya gelmesi doğrudan doğruya cumhuriyetin sınıfsal içeriğinin değişmesine karşılık düşer.

Sınıfsal içeriğin değişmemesi durumunda bu iki kavramın bir araya gelmesi bugünkü durumdan ibaret olur.

Değişim talebinin bir ayağını ise İslâmi kesim oluşturuyor, "Adil Düzen", "Medine Sözleşmesi" vb ile.... İslâmi kesimin bu süreçte etkisi ne olabilir? Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Ben, İslâmi muhalefet denilen şeyin, sonuçta kapitalizmin koşulları içinde kalmak anlamını taşıdığından kuşku duymuyorum. Yani "Adil Düzen", kapitalizmden başka birşey değildir. Bankasıyla, faiz sistemiyle– buna ne denirse densin– finans kurumlarıyla. Kapitalizmin, İslâmi söylemle yeniden dile getirilmesinden başka birşey değildir bu. Bazı kişiler, tarikatların aşevleri, hastaneler açmasını, kendi içerisinde kooperatifler kurup bir şeyler yapmasını sivil toplum örnekleri olarak görebiliyorlar. Sivil toplum kavramanı bir cemaatin kendi taleplerini kendi araçlarıyla karşılaması gibi dar bir anlama indirgeyerek; bugünkü tarikat faaliyelerini sivil toplum örnekleri olarak nitelendirebiliyorlar. Burada da derin bir çarpıtma ve teslimiyet var. Bu İslâmiyet karşısında bir aydın teslimiyetidir. Bunu söyleyenler arasında sözde solcular da var. İslâmiyete hoş görünmeyeye çalışan bir söylem.

Sisteme tümüyle muhalefet denilinci, bunun kapitalist içeriği, sınıflar mevzilenmesi, devletin sınıfsal niteliği çok net konulmalıdır. İslâmiyetin, bugün kendisini sistem olarak ifade edebildiği ülkelere baktığımızda; buraların da pek âlâ kapitalist ülkeler olduğundan kuşku duymamıza neden yoktur. Ne Suudi Arabistan'da, ne iran'da, ne Afganistan'da farklı birşey vardır. Sistem içerisinde kalan bir ideolojinin, sistemin bütünüyle değişmesini ifade

eden, toplumsal örgütlenmeler bakımından bir farklılık yaratabileceği düşünülemez. Olamaz böyle birşey. Ama sistemin kendi içinde, devletin bazı prensiplerinin din açısından yorumlanmasına dayalı bir muhalefet Türkiye'de vardır. Uluslarası ilişkiler bakımından ele aldığımızda bunu anlamlandırmak daha kolay. Türkiye'de İslâmi hareketin kökü dışarıdadır. Bugüne kadar komünistler hakkında söylenirdi bu. Ancak, gerçekte Türkiye'deki İslâmi hareketin kökü dışarıdadır. Dolayısıyla, bir uluslararası bölge hegemonyası kavramı ekseninde değerlendirilebilecek bir içeriği vardır. Yoksa, İslâmi hareketin; kapitalizmle, kapitalizm olmayan bir sistem arasındaki tercihler bakımından değerlendirilebilecek bir içeriği yoktur.

2. Cumhuriyet kavramının İslâmi çevrelerden destek bulmasının tarihi, siyasi, kültürel pek çok gerekçesi vardır. Ama bu gerekçelerle bence sosyalistlerin gerekçeleri arasında bir paralellik kurulmamalıdır. Sosyalistlerin özellikle dikkat etmesi gereken vahim hataladan birisi olur bu. İran'a, iranlı komünistlere, iranlı devrimci demokratlara bu konuda kulak vermekte fayda var. Onlar ağır bir yanılgıyı çok kötü bir bedel ödeyerek yaşadılar.

"2. Cumhuriyet"le, "Yeni Dünya Düzeni" arasında bir ilişki var mı? Varsa, bu bağlantıları hangi düzlemlerde kuruyorsunuz?

2. Cumhuriyet'in içerdeki sınıf mücadelesi koşullarıyla bağlantısı var. Ancak, 2. Cumhuriye''in ikinci bir kaynağı da Yeni Dünya Düzeni. YDD, bloksuz, kutupsuz bir dünya kavramıyla; barış içinde sorunların çözümlendiği, kapitalizmin artık alternatifsiz kalarak kendisini kendi içinde yenileme ve üretme imkânlarını bulduğu bir düzen

olarak tanımlanıyor. Dolayısıyla artık, yenileşme ve ilerleme dediğimiz şey kapitalizmin kendi içinde olacaktır anlayışı yayılıyor. Sovyetler Birliği'ndeki çöküş, askeri ve siyasi paktların dağılması, böyle bir görüntüyü propaganda malzemesi olarak kullanma imkânlarını son derece geliştirdi. Ama, kutupsuzluk kavramının içinin boş olduğu son gelişmelerden görülüyor. Sovyetler Birliği'nin askeri ve siyasi gücünün ortadan kalkması, kapitalizmin kutuplarının kendi içindeki çelişkileri derinleştirdi. Emperyalizm, o zaman da kendi içinde pek çok çelişki taşıyordu ama, Sovyetler Birliği'ne karşı ittifak manzumesi içinde bu çelişmelerin üstü örtülebiliyordu. Şimdi Avrupa Topluluğu ve Amerika, Japonya arasında, Avrupa Topluluğu'nun kendi içinde, Avrupa Topluluğu ile Japonya arasında derin kutuplaşmala ortaya çıkmıştır. Ama Türkiye'deki tartışmanın böyle bir kutupsuzluk kavramından yola çıkan özel bir yanı olduğunu düşünüyorum.

Türkiye'de de genel resmi söylem şudur: *"Komünizm bütün temellerini kaybetmiştir. Ideolojik dayanakları yıkılmıştır. Dolayısıyla bugün artık Türkiye için ciddi bir tehlike olmaktan uzaklaşmıştır. Çünkü ancak, Sovyetler Birliği'nin aracılığıyla, onun askeri gücüyle Türkiye'de komünizm kurulabilirdi. Buna göre rejim kendini yeniden örgütlemelidir. Madem komünizm tehlikesi yok, o zaman baskıya da çok gerek yok. Bir tek Kürtler var, onu da bir biçimde, bu YDD anlayışı çerçevesinde çözümleyebiliriz. Onların sorunlarını da ortadan kaldırabiliriz."* İşin garibi bu teze bazı Kürt çevreleri de katıldılar. *"YDD, Kürt sorununun çözülmesi için olanaklar açmışır. Dünya bir demokratikleşmeye doğru gitmektedir. Genel bir serbestleşme ve ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı bakımından yeni imkânlar doğmuştur. Dolayısıyla, bu sistem içerisinde Kürt sorunun çözülmesi, Türk devletiyle olan*

anlaşmalara bağlanabilecek bir ortamı bulmuştur" düşüncesi belirli çevrelerde ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Aslında, globalleşme denilen hadisenin içeriğini görmek gerekiyor. Globalleşme dünyayı tek bir kapitalist zincirin halkaları olarak düzenli ve kalıcı şekilde birbirine bağlama projesidir. Globalleşme; her ülkenin kendi içinde emperyalizme tam bağımlı ve sistemin entegre unsuru olarak hareket edebilmelerinin önündeki engelleri temizlemiş bir ülkeler bütünlüğü istiyor. Bugüne kadar bu projenin önünde, bütün eksiği ve yanlışına rağmen ayrı bir kamp oluşturmuş olan Sovyetler Birliği duruyordu. Şimdi ise ortam müsait.

Türkiye'deki 2. Cumhuriyet taraftarlarının bir kısmı bu entegrasyon sürecinde KİT'leri ve ordu müdahalelerini engel görüyorlar.Türkiye'deki bu tartışma emperyalizm bakımından ne derece ciddiye alınabilir bilmiyorum ama, YDD kavramıyla ilişkisi bakımından ele aldığımızda Türkiye'de entegrasyon sorununu düşünenlerin başlıca kavramlarından birisi 2. Cumhuriyet.

Bazı propaganda motifleriyle, tartışmaya yön veren gerçek ihtiyaçlar arasında ayrım gözetmek gerekir. Yani komünizmin artık bir tehlike teşkil etmediğinin ileri sürülmesi, devletin sözünü ettiğimiz kimi kliklerini ikna etme çabasından ibarettir. *"Ordunun bu kadar siyasete karışmasına gerek yok. Komünizm artık Türkiye için dert değildir"* demek, bu entegrasyon sürecinde o kliği ikna etmeyi önerir. Ama onlar da diyorlar ki; *"Komünistler öldüyse Kürtler var. Müslümanlar var"*. Propaganda motifleri olarak kullanılan bu ögelerin gerçek değerleri nelerdir? Komünizm gerçekten ölmüş müdür? İslâmcılar ve Kürtler gerçek tehlikeler midir? Bunlar konjonktürel olarak değişen; kimi zaman öne çıkan kimi zaman üstü örtülebilen; kimi toplumsal hareketleri ifade edebiliyorlar

ama, bir devletin temel stratejileri bakımından rol oynayan kalıcı motifler olarak öne sürülmesi yalnızca propagandanın içeriği ile ilgilidir.

Mehmet Altan, dünyanın bilgi toplumu haline geldiğini, dünyanın artık sanayi ötesi bir topluma gittiğini, kol gücünün azaldığını, özgür saatlerin çoğaldığını ve bu sürecin devrimci bir süreç olduğunu, desteklenmesi gerektiğini söylüyor. Siz ne düşünüyorsunuz?

Altan, bu tartışmada ilerici bir renk olma kaygısı güdüyor her nedense. Yeni Dünya Düzeni'nin komünizme giden bir süreç olduğunu söylemek, komünizmden ne anladığıyla ilgili ipucu veriyor.

Bence de bir aşaması, dünyada herşey komünizme giden sürecin bir yanını teşkil ediyor. Yani emperyalizmin kendi içerisindeki yeni düzenlemeleri olsun; her devletin kendi içindeki çabaları olsun; tarihe karşı frenleri pekiştimek bakımından bir anlam taşıyor ama bir yandan da potansiyelleri ifade ediyor.

Ayrıca, emperyalizmin entegrasyon çabasının dolaysız olarak kendi içinde bir evrime ulaşarak sosyalizme yol açacağı şeklindeki teori yeni değildir.

Ultra– emperyalizm tartışmaları ile ilgili komünistlerin ciltler dolusu yazısı vardır. Ben bu tartışmaların hâlâ geçerli olduğunu düşünüyorum.

Ultra– emperyalizmin gerçekleşmesi koşulları hiç bir zaman olmayacaktır. Emperyalizm hiç bir zaman o aşamaya gelemeyecektir. Yani kendi içinde evrilerek sosyalizme dönüşmeyecektir.

Sözkonusu değişim taleplerinin içerisinde ki ilginç yaklaşımlardan biri de "emperyal vizyon" kavramı. Bu

konuda neler düşünüyorsunuz? Türkiye böyle bir vizyona sahip olabilecek güç ve yeteneğe sahip mi?

Türkiye'nin mega projesi olarak sunulan şey, şu anda gerçek imkânlar üzerinden yapılan bir politikadan çok, iç durumdaki dengelerle ilgili bir taktik propagandadır. Fakat Türkiye'nin, gerek emperyalizmle ilişkileri açısından ger se bölge ülkeleriyle ilişkileri açısından geleceğe yönelik plan ve projeleri hakkında da bir fikir vermektedir. Nedir mega proje? Adriyatikten Çin Seddi'ne kadar, bazen Japon denizine kadar uzanıyor. Bütün bu coğrafya üzerinde Türkiye'nin merkez olduğu bir "Türki Cumhuriyetler Konfederasyonu"na ya da ekonomik topluluğuna ulaşmayı amaçlayan bir tasarı. Bu tasarının önce propaganda değeri var. Bu ülke içindeki milli bütünlüğü sağlamasının ve Kürt meselesinin üzerine çullanılmasının kolaylıkları bakımından değer taşıyor. Diğeri de dışa yönelik tedbirler bakımından, siyasetler bakımından bir motivasyon rolü oynuyor. Aslında bu tip bir yönelimi gerçekleştirmek için Türkiye'nin ekonomik gücü yeterli değil. Yani emperyalist bir projedir bu ve Türkiye'nin emperyalist misyon kazanabilmesi için hiçbir ekonomik koşula sahip olmadığı bugünden söylenebilir. Bu proje, ayrıca siyasi bakımdan uluslararası ilişkiler dengesince son derece engellenmiş bir projedir. Herşeyden önce bölge devletleri, başta İran olmak üzere, Balkan ülkeleriyle ve Yunanistan'la çatışmayı, kopuşu, bunlarla sıcak bir yüzyüze gelişi içeren bir projedir. Bu bakımdan da siyasi engelleri vardır. Ama öbür yandan da bazı imkânları vardır bu tasarının...

Büyük emperyalistlerden herhangi birisinin Türkiye'yi elverişli bir araç olarak görmesi halinde Türkiye böyle bir misyonu üstlenebilir. Kendi planı olarak şimdiden reklam

etmesinin çıkış noktası da, Amerika'nın, Almanya'nın ya da bir bütün olarak AET'nin zaten böyle bir projeye sahip olmasıdır. Ama bu da gene, emperyalistler arası bir dizi çatışmanın belli bir biçimde çözüme bağlanması ve o çözüm neticesinde Türkiye'nin böyle bir misyonu üstlenmesine bağlıdır. Burada belki bir "taşeron emperyalist" deyimi kullanılabilir. Ama, öyle ya da böyle, "emperyal vizyon" diye bir şeyin ortaya atılmış olması; Türkiye'nin bir kontrgerilla diplomasisi diyebileceğimiz faaliyetler bütünü içerisine girmesini destekliyor. Türkiye; Balkanlar'dan, Ortaasya'ya kadar gizli örgütler kuruyor. Yunanistan da ve kısmen Irak'ta, Azerbaycan'da bazı Türki cumhuriyetlerde bu tip örgütlenmeler kurulmuştur. Bunları yaygınlaştırmak istiyor. Örneğin, son hedefi Bosna'dır. Bosna'da kendisine bağlı bir siyasi oluşum meydana getirmeye çalışıyor. Bu noktada, kontrgerilla diplomasisi diyebileceğimiz bir faaliyetler bütününden sözedilebilir. Emperyal vizyon işte burada önem taşıyor. Yani gerçekleşebilir olmasının ötesinde, her ülkenin kendi içinde siyasal etki odakları yaratabilmek kapsamında pratik bir anlamı var. Yoksa geniş mega proje açısından baktığımızda bu bir hayal olarak görülüyor ama, şu andaki pratik siyasi faaliyetler bakımından bir anlamı var.

Bu değerlendirmelerinizden sonra sormak istiyorum, sizim toplum projeniz ne ve bunun gerçekleşmesini sağlayacak araçları nasıl tanımlıyorsunuz?

Sovyetler Birliği'nin dağılması, çöküşü, sosyalizmin çöktüğü anlamına gelmiyor. Sosyalizm, bugün hâlâ bütün insanlık için tek ve değişmez kurtuluş yoludur. Bütün tarih düşünülürse, insan aklının üretebildiği en sağlam,

bilimsel gelişme ve toplumsal organizasyon yolu sosyalizm olarak kalmaya devam ediyor. İnsanlığın geleceğinin sosyalizmde olduğundan kuşku duymuyorum.

Kapitalizm herşeye rağmen, kendisini yeniden üretebilecek mekanizmaları geliştirmekte tıkanmıştır. Çevre kirliliği bunun en somut örneklerinden birisidir. Kapitalizmin burada kendisini ele verdiği asıl özelliği; kendisini yeniden üretebilecek, kapitalizmi daha ileriye götürebilecek, maddi imkânları tüketme yolunda olduğudur. Kapitalizmin geleceği hakkında umutlu olmak için hiçbir sebep bulunmadığını gösteren bir örnektir bence bu. Kapitalizmin geleceği yoksa, neyin geleceği var? . Herşeyin emege göre düzenlendiği bir toplumsal kuruluş, bir toplumsal örgütlenme biçimi insanlığın geleceği olabilir. İnsanlık ciddi olarak bir tercihle karşıkarşıyadır... Ya yokoluş ya da sosyalizm. Sosyalizm herşeye rağmen, örneğin 1917 ile 1950 arasındaki kısa dönemi veri olarak ele alsak bile çok şeyi başarmıştır. Kısa dönemde bunu başarabilmiş bir sistemin insanların geleceğini de temsil ettiğinden kuşku duymaya sebep yok. Bugün için bunun somutlanması, yani ciddi bir toplumsal proje olarak inşa edilmesi ancak, her ülkenin kendi somutuna bağlı bir devrim programıyla mümkün olabilir. Sosyalizme nasıl varılacaktır? Sosyalizm gündelik ilişkiler arasında karşılaşılacak sorunlara hangi somut çözümleri getirecektir ve insanlığın temel ihtiyacı olduğu fikrini insanlar gündelik ilişkileri içinde nasıl hissedebilecek ve sosyalizmden yana olacaklardır? Bu, doğrudan doğruya politik örgütlenmenin cevap verebileceği bir sorundur.

Fikret BAŞKAYA

2. Cumhuriyet, dünya kapitalizminin içine girdiği yeni evreye uyum sağlama çabasıdır

1940, Denizli doğumlu. İzmir Atatürk Lisesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Maliye Bölümü'nden mezun oldu. Doktora öğrenimi için Fransa'ya gitti. Paris ve Poitiers üniversitelerinde emperyalizm, azgelişmişlik ve kapitalizmden sosyalizme geçiş sorunları üzerinde çalıştı. Çeşitli araştırmalar yaptı. Çeşitli demokratik kuruluşlarda araştırmacı olarak bulundu. Bir süre Sosyal Hizmetler Akademisi'nde ekonomi dersleri verdi. Halen G.Ü. Bolu İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi olan Fikret Başkaya'nın Çevre Kapitalizmi veya Azgelişmişliğin Sürekliliği, Borç Krizi Üzerine Bir Deneme, Paradigmanın İflası adlı kitapları, Kalkınmanın Sonu, Özyönetim adlı çevirileriyle çeşitli dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

"...Aslında "2 Cumhuriyet" tartışmasının asıl işlevi, tekleyen, işlemeyen makarayı yağlamaktır. Ne eskileri olduğu gibi muhafaza etmekten ne de makaranın yağlanmasından yana tavır koymak gerekmez. İhtiyacımız olan başka bir makaradır. Öte yandan "2. Cumhuriyeti" kim nasıl kuracak? Oraya hangi yoldan gidilecek? Kısmi de olsa eğer bir değişim söz konusuysa, bunu belirli bir sınıfın veya sınıfların yapması gerekir. Bu süreçte etkili olacak kesim, sermayenin emperyalist sermaye ile iç içe olan kesimleridir ki, bunların gerçekleştireceği bir "2. Cumhuriyet," kitlelere gerçekten neyi tekfil etmektedir?..."

Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını nasıl ilişkilendiriyorsunuz? Bu ilişki Türkiye tarihi açısından nasıl değerlendirilebilir?

Bizdeki cumhuriyetin Batı'daki karşılığı Res publigne'dir. Latince res publica'dan geliyor. Cumhuriyet demek, cumhurluk, yani ulusa, halka ait olan demektir. Mesela Hükümet–i Cumhuriyet, cumhuriyet hükümeti anlamındadır. Bütün dillerde aşağı yukarı benzer bir içeriğe sahiptir. Halkın kaderini eline aldığı, toplumun çoğunluğun iradesi doğrultusunda yönetildiği bir durumu ifade ediyor. Bunun da yolu halkın seçtiği adamların, delegeler aracılığıyla iktidarı kullanmasıdır. Çoğunluk yönetimi, çoğunluğun iradesine dayandığı zaman, çoğunluğun iradesini temsil ettiği zaman gerçekleşebilir ve cumhuriyet kavramına denk düşer.

Bizde cumhuriyet iktidarın padişahtan alınması, hanedanın elinden alınması olarak anlaşılmıştır. Fakat iktidarın padişahın, hanedanı elinden alınması; halkın iradesinin gerçekleştiği anlamına gelmez. 1923'den yaklaşık 1950'ye kadar, Türkiye'deki rejimin adından başka cumhuriyetle hiçbir ortak yanı yoktur. Gerçi bir cumhuriyette zorunlu olarak olması gereken kimi kanunlar mevcuttu. Mesela bir meclisi var... Üstelik meclis başkanlık kürsüsünün arkasındaki duvarda "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" yazılmış...

Bir kere meclis, halkı temsil etmiyordu. Sadece diktatörlüğü meşrulaştırmaya yarıyordu. O dönemin siyasi rejimi bağnaz bir diktatörlüktür. Sultan tasfiye ediliyor ve onun yerini Kemalist diktatörlük alıyor. Soruna halk kitleleri açısından bakınca eskisinden "daha demokratik" değil daha baskıcı bir rejim sözkonusudur.

O dönemde "modernlik", "çağdaşlık" v.s. gibi kav-

rarılara aşırı vurgu yapılmıştır, ama bu, toplumun "modernleşmesi" değil; toplumu baskı altına alan onu ezen diktatörlüğün moderleşmesidir. Dolayısıyla retorikle realite arasındaki ayrımı iyi yapmak gerekir. Cumhuriyet idaresi yönetici sınıfların halkı daha sıkı denetlemesini, daha yoğun baskı altına almasını sağlamıştır.

Dolayısıyla gerçek anlamda cumhuriyet sayılmazdı. Bir ülkenin sınır kapısına "Burası cumhuriyettir" yazmakla o ülke cumhuriyet olmaz; ya da "Burası sosyalist cumhuriyet" yazmakla sosyalist cumhuriyet olmaz.

1950'den sonra Samir Amin'in "küçük demokrasi" dediği dönem başlıyor. Böyle bir küçük demokrasinin gündeme gelmesinin elbette iç ve dış nedenleri vardı. 1950'den 1953'e kadarki dönemde, kitlelerin iradesinin sınırlı bir etkinlik sağladığı, dolayısıyla cumhuriyet yönetimine kısmen yaklaştığı söylenebilir; ama, hiç bir zaman gerçek anlamda, ne cumhuriyet ne de demokrasi söz konusu olmamıştır. Siyasi partiler halk tarafından değil devlet tarafından oluşturuluyor ve bir manipülasyon aracı olarak kullanılıyor. Halk tarafından kurulan hiç bir siyasi partiye bu güne kadar yaşama, gelişme şansı verilmemiştir. Anayasa Mahkemesi devletin istemediği partileri kapatmakla meşgul. Gerçek bir cumhuriyet ve demokrasi, ancak kitleler gerçekten iktidarı demokratik bir biçimde kullandığı zaman mümkün olacak.

70 yıllık Türkiye Cumhuriyeti tarihinin gelinen noktasında, "değişim" talepleri öne çıkmaya başladı. Size göre değişimi kimler istiyor.

Halk değişim istiyor. Bu normaldir. İşçiler, köylüler daha iyi yaşamak, öğrenciler daha iyi eğitim görmek istiyor. Burjuvazi daha çok kâr elde etmek istiyor. Devlet

aygıtının adamları toplumu daha etkin denetlemek istiyor. Ama istemek ayrı şeydir, yapabilmek ayrı şeydir. Dolayısıyla "yapabilme" yeteneklerini ortaya koyamayanların istekleri önemli değildir. Şimdilik asıl değişim isteyen ve bunu yapabilecek olan, Türkiye'nin egemenleridir. Eski devlet yapısından, mevcut devlet aygıtının işleyişinden şikayetçidirler. Aşağı yukarı 1920'li 1930'lu yıllarda oluşan devlet yapısı; pek büyük bir değişikliğe uğramadan bu güne kadar gelmiştir. Bu yapı, "hantal" devlet aygıtı, egemen sınıfların ihtiyacına cevap vermiyor. Bu yapıyı, yeni dönemin ihtiyaçlarına cevap vermesi içinde "reforme" etmek, "rasyonalize" etmek istiyorlar. Değişimi isteyenler egemenlerdir. Ama pek kararlı da görünmüyorlar. Bu yüzden de tartışma, sanki aydınlar arasında bir tartışmaymış gibi anlaşılıyor. Elbette egemen sınıflar blokunun tüm kesimleri aynı görüşte değiller. Bu yüzden bu işi gerçekten isteyenler çekingen ve ikircikli bir tavır sergiliyorlar.

Türkiye'de ekonomik ve siyasal yaşamın tıkanmışlığı hemen tüm çevrelerce kabul edilen bir gerçek. Bu tıkanıklığın aşılması için önerilen "2. Cumhuriyet"in argümalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

"2. Cumhuriyet" tartışması neden daha önce değil de, mesela 1960'lı, 1970'li yıllarda değil de 1990'lı yıllarda gündeme geldi? Bence asıl soru budur. Türkiye gibi ülkeler emperyalizmin baskısı altında bulunan ülkelerdir ve dış belirleyiciler bu tür ülkelerde son derece önemlidir. Dünya sisteminin dinamik merkezleri tarafından sürekli biçimlendirilme, şartlandırılma durumu söz konusudur. Biliyorsunuz, 1970'lerin sonunda, özellikle de 1980'lerin sonunda "neo–liberalizm dalgası egemen oldu ve ser-

maye yeniden saldırıya geçti. Bu, önceki dönemin devlet anlayışına bir saldırı niteliği taşıyordu. 1930'lu yıllarda "yeterli olmayan devlet" kavramı geçerliydi; "daha çok devlet" sloganı ortaya atılmıştı. 1945'ten sonra Keynesci ekonomik politikaların da etkisiyle devletin kullandığı kaynak büyüdü ve devlet aygıtı genişledi. Refah devleti, "welfare stade" kavramı ön plana çıktı. Aslında kapitalizm yükselme dönemindeyken "refah devleti" uygulamaları uluslararası sermayenin de işine geliyordu. 1970'lerin ortalarında kapitalist sistem tekrar "yapısal" krize girince, 1945 sonrası politikaları sürdürmenin koşulları ortadan kalktı. Bu doğrudan kaynak sorunuyla ilgilidir. Sermaye, refah devleti harcamalarında (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik v.s.) önemli kısıntılar yapılmasını ve oraya giden kaynağı da kendi kullanmak istiyor. Yani "yetkili olmayan devlet"anlayışının yerini bu sefer "daha az devlet" sloğanı aldı. Devlet çok gelmeye başladı. Özelleştirmelerin gündeme gelmesi de doğrudan bu sorunla ilgilidir. Uluslararası sermaye daha az devlet derken, refah devleti harcamaları için kullanılan kaynağı geri istiyordu. Silahlanma alanındaki kalemlerde kısıntı yapılmıyor; zira yeni politikalar yoksulluğu ve sefaleti derinleştireceği için, silahlı kuvvetler zorunlu olarak kitleleri ezmek için kullanılacak. Onun için silahlanma harcamalarına pek dokunamıyorlar.

Türkiye'de "2. Cumhuriyet" tartışmasını bu bağlamda kavramak gerekir. Sermaye için daha rasyonel, fazla kaynak yutmayan, hantal olmayan bir devlet aygıtı isteğini yansıtıyor. "2.Cumhuriyet" yanlıları uluslararası kapitalizmin yeni evresine uyum sağlama düşüncesini yansıtıyorlar. Tartışma; eğer mevcut "cumhuriyetin" ki o zaman "1. Cumhuriyet" oluyor, niteliğini tartışmaya olanak sağlarsa, kısmi bir yararı olabilir. Bu tartışma, önce

birincisinin niteliğinin gerektiği gibi tartışılmasını gerektirir. Birinciyi atlayarak, ikinciyi tartışmanın fazla anlamlı olacağını sanmıyorum. Ne olursa olsun, bu tür tartışma, asıl sorunun çözümüne hizmet etmek yerine ideolojik bulanıklık yaratarak egemenlere yeni bir zaman kazandırmaya yarar. Aslında "2 Cumhuriyet" tartışmasının asıl işlevi, tekleyen, işlemeyen makarayı yağlamaktır. Ne eskileri olduğu gibi muhafaza etmekten ne de makaranın yağlanmasından yana tavır koymak gerekmez. İhtiyacımız olan başka bir makaradır. Öte yandan "2. Cumhuriyeti" kim nasıl kuracak? Oraya hangi yoldan gidilecek? Kısmi de olsa eğer bir değişim söz konusuysa, bunu belirli bir sınıfın veya sınıfların yapması gerekir. Bu süreçte etkili olacak kesim, sermayenin emperyalist sermaye ile iç içe olan kesimleridir ki, bunların gerçekleştireceği bir "2. Cumhuriyet," kitlelere gerçekten neyi tekfil etmektedir?

"2. Cumhuriyet"i önerenler Türkiye'deki tıkanıklığın ardında; "ceberrut devlet" yapısının bulunduğunu, bunun izdüşümünün de "Kemalizm" olduğunu belirtiyorlar. Bu çözümlemeyi doğru buluyor musunuz?

Ceberrut devlet kavramı genellikle kapitalizm öncesi feodalizm dışında kalan bölgelerdeki devletler için kullanılan bir kavramdır. Bu yapıda egemen sınıf, aynı zamanda yönetici sınıf konumundadır. Devlet bürokrasisi egemen sınıftır. Osmanlı İmparatorluğu bu tür devlet yapısı ailesindendi. Veya onun bir versiyonudur. Osmanlı İmparatorluğu'ndan "cumhuriyete"geçiş radikal bir halk devrimi sonucu olmadığı için; Osmanlı devlet geleneği ve anlayışı 1923'ten sonra da önemli ölçüde varlığını korumuştur. Halk kitleleri cumhuriyete geçişte bir etkinlik

sağlayamadı. Aşağıdan değil yukarıdan bir hareketti. Bir bakıma cumhuriyetin kurulması; yenilikçi Osmanlı bürokrasisinin bir manipülasyonudur. Bürokrasinin ve müttefiki egemen sınıfların (toprak ağaları, yerli tüccar) halk kitleleri üzerindeki denetiminin pekişmesi anlamına geliyor. Osmanlıdaki baskıcı devlet anlayışı Cumhuriyet döneminde geçici bir süre için kendisini toparlamıştı. Aslında Osmanlı İmparatorluğu'nda "yenilik hareketleri" egemen sınıfın iktidarını korumasının araçları olmuştur. Cumhuriyet bu aşamaların sonuncusudur. Her aşama dünya kapitalizmiyle "özgün" bir eklemlenmeye denk düşer. Gördüğüm kadarıyla "2. Cumhuriyet" de eğer gerçekleşirse, bu eklemlenmenin yeni bir aşaması olacak. Aslında bir öncekini eleştiriyorlar ama, yapmak istedikleri tarihsel olarak, özde onun işlevine benzemektedir. Kapitalizmin yeni evresine uyum sağlamaktan öteye bir anlam taşımıyor. Elbette Kemalizmin Tanzimat geleneğinin sonuncu halkası olduğu tezine katılmamak mümkün değil.

"2. Cumhuriyetçiler" içerisinde sivil toplumcu söyleme sahip olanlar var. Ancak, Türkiye koşullarında, serbest piyasanın yaşama geçmesiyle birlikte oluşmuş olası bir "Yeni cumhuriyet"; gelişecek muhalefete karşı bu iddiayı devam ettirebilir mi?

Sivil toplum işin retorik düzeyidir. Önemli olan devlet aygıtının yeniden biçimlendirilmesidir. Devleti, yerli ve yabancı (çokuluslu şirketler) sermayenin ihtiyaçlarına uygun bir yapı ve işleyişe kavuşturmaktır. Ama, bunu yapacak kimi kavramlara da elbette aşırı vurgu yapılacaktır: Demokrasi, katılım, sivil toplum örgütlerinin gelişmesi, insan hakları v.s. Alman iktisatçısı Altvate'in

söylediği gibi *"pazar ekonomisi sistemin mantığından yana insanların çoğunluğuna karşıdır."* Şimdilerde pazar ekonomisi şarlatanlığı yapmak moda haline geldi. Aslında sermaye uygarlığı demokrasiye de, insan haklarına da, velhasıl iyi ve olumlu her şeye karşıdır.

Bu demokrasi oyundur. Bu biçimsel bir demokrasidir. Asıl iktidar sermayededir. Ama emperyalist ülkelerde bu biçimde demokrasinin uzun ömürlü olması için uygun bir zemin var. Zira bu ülkeler, dünyanın zenginliğine el koydukları için emekçi sınıflara da bir şeyler verebiliyorlar. Oldukça geniş bir manevra alanına sahipler. Kitlelerin "siyaset alanında" faaliyet göstermesi onları rahatsız etmiyor. Ekonomik alana ise kitleler dahil değil. Oranın yönelimi sermayenin tekelindedir. Sermayenin çıkarına en uygun siyasal egemenlik biçimi de parlamenter demokrasidir. Bu öteki egemenlik biçimlerine (bonapartizm, asker–polis diktatörlüğü, faşizm, sosyal demokrasi) göre hem daha "ucuz" hem daha güvenli, hem de "meşrulaştırıcı" yönü daha büyüktür. Bizim ki gibi ülkelerde oradaki gibi bir "parlamenter demokrasinin" maddi koşulları oluşmuş değil. Dolayısıyla, "bu tarafta" asıl olan diktatörlük veya onun değişik versiyonlarıdır. Sivil toplum retoriğinin balkondaki seyirciyi oyalamak gibi bir işlevi var...

Değişim ihtiyacından söz edilirken ayrıca, "Emperyal vizyon" gibi bir projeksiyon yapılıyor. Siz bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Varolan kapitalizm hiyerarşik bir yapılanmadır. Hegemonik ülkeden en alttaki ülkeye kadar hiyerarşik bir yapılanma var. Ve her ülke (veya devlet) bu pramitte bir yer tutuyor. Pramitte işgal edilen yere göre de "alttakiler"

ve "üsttekiler" arasında özgün ilişkiler sözkonusu oluyor. Eğer "Emperyal vizyon" dan, bölgede "alt-emperyalist" bir işleve koşulma anlaşılıyorsa; bunu detaylıca tartışmak gerekir.

Burada bir "kullanılma" "kullanma" durumu var. Türkiye ekonomik yapısı itibariyle "Alt-emperyalist" bir ülke rolü oynayacak durumda değil; ama, siyasal planda böyle bir rol oynaması isteniyor. Bölgedeki emperyalist denetim için Türkiye'ye bir rol biçildiği kesin. "Bölgesel güç" kavramını bu yüzden ortaya atıyorlar.

Türkiye emperyalizme göbekten bağlı bir ülkedir. Emperyalizmin hizmetinde olmayı özellikle 1950'den sonra bir "ilke" haline getirmiştir. Şimdilerde Kafkaslar ve Ortaasya'daki yeni durumla birlikte, o bölgeye yönelik emperyalist emeller için bir atlama tahtası haline geldi. Türkiye, stratejik konumunun pazarlık gücünü yeniden arttırtığını düşünüyor. Aslında gerçek durum pek öyle değil ve emperyalistlerin dolduruşuna gelme durumu var. "Emperyal vizyon"un geçerli olabilmesinin koşulları mevcut değil. Türkiye bu durumdan "kârlı" çıkmak bir yana, başının belaya girme olasılığı artmış durumda.

"2. Cumhuriyet" ve değişim talepleri ile dünyadaki değişim ve "Yeni Dünya Düzeni" arasında size göre nasıl bir ilişki var?

"2. Cumhuriyet" yaklaşımı esas itibariyle, Dünya kapitalizminin içine girdiği yeni evre ve bu yeni duruma uyum sağlama sorunundan kaynaklanıyor. 1946'dan sonra "çok partili" düzene geçiş de kapitalizmin yeni evresine uyum sağlama sorunuyla doğrudan ilgiliydi. Elbette, uyumun iç koşulları da Kemalist diktatörlük ve Milli Şef döneminde oluşmuştu. Sovyet sisteminin par-

çalanması, emperyalist sermayenin "argümanlarını" güçlendirici ilave bir faktör oluşturuyor. Tek seçeneğin Batı tipi parlamenter demokrasi ve pazar ekonomisi olduğu görüşünü pekiştirmek gibi bir işlevi var. Hantal devlet yapısının geçerli olduğu bir ülkede işlerin yürümediği (ki bu elbette doğrudur), pazar ekonomisinin işleyeşini tehlikeye atmayacak, üstelik onun etkin işleyişini sağlayacak bir devlet yapısı ve işleyişi oluşturma zorunluluğunu ifade ediyor. Pazar ekonomisi, eşittir, özgürlük rejimi gibi bir özdeşliğin varlığından da hareket ediliyor. Elbette bu saçma bir kabuldür. Aslında Sovyetler Birliği'nin iflası, bir rahatlık sağlamıştır. Ancak böyle bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.

Sizce, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel sorunları nedir ve sizin bu sorunlar karşısınaki açılımlarınız nelerdir? Ayrıca açılımlarınızı vücuda getirecek araçları nasıl tanımlayabilirsiniz?

Türkiye 1980'den sonra hızlı bir yeniden kompradorlaşma sürecine girdi. (Aslında bu Türkiye gibi ülkelerin genellikle ortak durumudur.). Yeniden kompradorlaşma, elbette, sadece ekonomik alanla sınırlı değil, siyasal, sosyal, kültürel–ideolojik bir yeniden komprodorlaşma sözkonusu... Dünya kapitalizmine, çokuluslu şirketlerin isteklerine uyum sağlama yaklaşımı başat tercih durumuna geldi. Bence bu son derece önelidir. Toplum özellikle medyanın da etkisiyle hızlı bir değer erozyonuna maruzdur. Toplumun içine itildiği bu çürümeyi son derece kaygı verici buluyorum. Değerleri erozyona uğrayan bir toplumda işlerin iyiye gittiğini söyleyemezsiniz. Bu durumun doğal sonucu olarak, ekonominin üretici temeli hızla aşınmaktadır. Kaynaklar,

üretken kesimlerden çok rantiyelerin eline geçmekte, ya da dışarıya transfer edilmektedir. Bu da orta ve uzun vadede önemli olumsuz sonuçlar doğuracak niteliktedir. Elbette yüksek işsizlik oranı, gelir dağılımındaki aşırı dengesizlik de önemli bir sorundur.

Bu günlerin yaklaşımlarıyla bu sorunların üstesinden gelmek mümkün görünmüyor. Egemenler, kitleleri oyaladıkları sürece başarılıdırlar. Eğer bir başarıdan sözedilecekse, onlar gerçekten başarılıdırlar.

Türkiye'nin temel sorunu, mevcut devlet yapısı yerine emekçi kitlelerin çıkarlarını gerçekleştirecek bir devlet yapısının oluşturulmasıdır. Türkiye emperyalizmden kopmadıkça ve kitleler, ülkenin kaderini ellerine almadıkça hiçbir sorun çözülemez.

Fakat, "Emperyalizmden kopmadan" neyin anlaşıldığı önemlidir. Bir kere, Batı tipi "büyüme" veya "kalkınma" modelini taklit etme problematiğinin terkedilmesi gerekiyor. Batıyı taklit ederek ondan kopmak mümkün değildir. Orta ve uzun vadede en önemli sorunlardan biri de Kürt sorunudur. Türk devleti yetmiş yıldır Kürt halkına zulmetmektedir. Kürt halkı içindeki işbirlikçiler,Türk devletinin işini kolaylaştıra geldiler. Artık köprülerin altından çok su aktı ve 1920'li, 30'lu, 40'lı yıllardaki yöntemlerle sorunu bastırma şansları yok.

Aslında bu sorunların çözümü için "2.Cumhuriyet"e değil de yeni bir "Halk Cumhuriyeti"ne ihtiyacımız var. Ama adını "Halk Cumhuriyeti" koymakla halk cumhuriyeti olmuyor. Bu konuda olumsuz deneylerden ders alacak durumdayız ve bu konuda şanslı sayılırız. Bu da bizim için bir avantajdır. Yeni bir halk cumhuriyeti de ancak kitlelerin eseri olabilir. Kitlelerin bilinçli eyleminin sonucunda kurulabilir. Bu aşamada da, gerçek aydınlara önemli görevler düşecektir.

Ali BULAÇ

Milli devlet miadını doldurdu

Yazar, 1951 Mardin doğumlu. 1975 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nü bitirdikten sonra İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'ne devam etti. Düşünce Dergisi ve İnsan Yayınları'nın yayın yönetmenliklerini yaptı. Halen Yeni Zemin dergisi yayın danışmanı. 1988 yılında "İnsanın Özgürlük Arayışı" isimli kitabıyla Türkiye Yazarlar Birliği'nin ödülünü aldı. Eserlerinden bazıları: Çağdaş Kavramlar ve Düzenler, Kuran-ı Kerim'in Türkçe Anlamı, İslam Dünyasında Düşünce Sorunları, Ortadoğu Gerçeği, Aydın Sapması.

"...demokrasiler tekil hukuka dayanır. Dolayısıyla iktidarın seçim yoluyla değişmesinin ciddi ve pratik bir önemi yoktur. Çünkü, belirlenmiş, tekil hukuka göre kurulmuş sistemde biri gidiyor, diğeri geliyor. Burada önemli olan, kırkdokuza karşı ellibiri inisiyatif sahibi kılmak değil, doksandokuza karşı birin haklarını koruyan- ama hemen ve şimdi koruyan- rejimin ne olduğu sorusuna aranan cevaptır. Var mı öyle bir rejim? Demokrasiler bize bu imkânı vermiyor..."

Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını nasıl ilişkilendiriyorsunuz? Bu ilişkiyi Türkiye tarihi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

Soruya sondan başlayacak olursak gördüğüm şeyler kötü. Cumhuriyet ve demokrasi kavramları bize Batı'dan geldi. Türkiye'nin siyasal kültüründe genellikle bu iki kavram arasında belirgin bir bir ayrım yapılmıyor. Cumhuriyet, totaliter ve dikta özellikler gösterebilir. Demokrasi boyutu olmadıkça da bu diktacı özelliğinden kurtulamaz. Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi kültürü daha çok cumhuriyete yakın; çünkü Osmanlı hanedanından yönetimi alanlar halka devretmediler. O günkü şartlarda cumhuriyet rejimini kendilerine daha yakın buldular. 1950 'lerden sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili hayata; dolayısıyla, demokrasiye geçmesi Cumhuriyetin kendi lehinde bir kırılma geçirmesiyle değil, tarihi şartların zorlaması sonucu ortaya çıktı. Yani savaş boyunca Almanları içten içe tutmuş, desteklemiş olan; siyasi iktisadi ve sosyal sistemini de Alman sistemine göre kurmuş olan Türkiye, savaş sonucunda müttefikler kazanınca Rusya ile karşı karşıya gelmiştir. Ya Rusya'nın istediklerine boyun eğecek ya da müttefiklere yanaşacaktı. Ama Türkiye Cumhuriyeti'nin sistemi otoriter bir sistem olduğu için, o günkü Avrupalı ülkeler Türkiye'yi o haliyle Nato'ya ve Batı ittifakkına kabul etmeyeceklerini söylediler. İster istemez, Türkiye'nin kendi sistemini gözden geçirmesine ve revizyona uğramasına yol açtılar. Yani, demokratikleşme Türkiye'de iç dinamikler sonucu olmadı. Ülkeyi, yönetimi elinde tutan asker-sivil bürokratlar ve laik aydınlar Türkiye'nin demokratikleşmesi yönünde herhangi bir iradi beyanda bulunmadılar.

Demokrasiyi amaç olarak mı araç olarak mı düşünüyorsunuz?

Demokrasi anti -demokratik rejimlerle mukayese ettiğimizde ileri bir rejim. Fakat, demokrasi insanoğlunun siyasi kültüründeki son aşama değildir. Henüz insanlık demokrasi ile mükemmelliğe ulaşmadı. Arayış burada da durmayacak. Fakat bizim gibi ülkelerde, bir yönetim mekanizması olmanın ötesinde bir düşünme, bir yaşama tarzı olarak algılanıyor demokrasi ve öyle empoze ediliyor. Halbuki, bu yanlış bir demokrasi tanımıdır. Demokrasi neticede bir idari mekanizma, bir araçtır. Demokrasiye araç olarak baktığımız zaman, demokrasinin çok büyük kusurlar taşıdığını tespit ediyoruz. Bana göre, felsefi temel varsayımları bir kenara; demokrasinin henüz çözemediği ve yakın gelecekte de çözmesinin mümkün olmadığı iki ana handikap vardır. Bunlardan birisi, demokrasinin vekalete dayanıyor olması; diğeri ise çoğunluk rejimi olması. Bunları kısaca ifade etmek gerekirse: Katılımcı dediğimiz demokrasi, henüz temsili demokrasinin yerini alamadı. Gerçek anlamda bir katılımcı demokrasi ortaya çıkarsa, bence artık demokrasi mevcut demokrasi olmaktan çıkar. Başka birşey olur. Dolayısıyla ben katılımcılığı destekliyorum, savunuyorum.

Mevcut demokrasi, yani temsili demokrasi, yasama yetkisini temsilcilere veriyor. Yasama yetkisini ister temsilcilere, ister devlete, isterse başka bir kuruma verdiğiniz andan itibaren; orada çoğulculuk ve katılımcılık olamaz. Bu nedenlerle mutlaka, yasamanın devletin, meclisin elinden alınması gerekir. Bu topluluklara ait bir haktır.

İkincisi ise: Bir çoğunluk rejimidir. Matematiksel olarak,

kırkdokuz'a karşı, ellibirin haklarını mutlaklaştıran bir rejimdir. Azınlıkta olanların bir takım hakları yasalarla güvence altına alınmaktadır, ama bunların bir hukuk topluluğu olarak inandığı ve düşündükleri herşeyi yaşama hakları yoktur. Çünkü demokrasiler tekil hukuka dayanır. Dolayısıyla iktidarın seçim yoluyla değişmesinin ciddi ve pratik bir önemi yoktur. Çünkü, belirlenmiş, tekil hukuka göre kurulmuş sistemde biri gidiyor, diğeri geliyor. Burada önemli olan, kırkdokuza karşı ellibiri inisiyatif sahibi kılmak değil, doksandokuza karşı birin haklarını koruyan- ama hemen ve şimdi koruyan- rejimin ne olduğu sorusuna aranan cevaptır. Var mı öyle bir rejim? Demokrasiler bize bu imkânı vermiyor.

Yani siz, demokrasiyi araç olarak düşünüyorsunuz?

Evet, ancak tekrar ediyorum, diğer anti–demokratik rejimler düşünüldüğünde, (aristokrasi, monarşi , hilafet) mukayese edildiğinde elbette daha ileri bir rejimdir.Ve ben de demokratik bir ülkede yaşamak isterim.

70 yıllık Türkiye Cumhuriyeti'nin geldiği noktada en çok teleffuz edilen sözcük "değişim" oldu. Ne oldu da "değişim" sözcüğü bu kadar çok teleffuz edilmeye başlandı. Türkiye'nin problemleri neler?

Türkiye Cumhuriyeti imparatorluktan çıktı. Çok kültürlü, çok dinli, çok hukuklu bir imparatorluktan; tekil hukuklu, tekil kültürlü, tekil etnik yapılı milli bir devlete geçti. En temeldeki problem bu. Yani Türkiye gibi bir ülke imparatorluk mirasından geliyorsa ve Ortadoğu gibi bir coğrafyada yaşıyorsa, milli devlet bunun yapısına uymaz. Tarih boyunca Ortadoğu, büyük devletler ve im-

paratorluk tarafından yönetilmiştir. Osmanlı döneminde on ayrı dil ve elli ayrı etnik grup, şu veya bu şekilde birbirini boğmadan birarada yaşıyordu. 19'uncu yüzyılda ortaya çıkan modern devlet, milli devlet modelini sahiplendi. Kemalist kadro da toplumu modernleştirme misyonu yükledi devlete. Bu da ikinci hataydı. Bir devletin toplumu modernleştirme, hidayete erdirme, bir inancı, bir ideolojiyi ona empoze etme gibi bir misyonunun olmaması gerekir. Yoksa, topluma karşı otoriter yöntemler kullanma hakkı da ortaya çıkar. Bilinndiği gibi, Osmanlı da *seyfiyye, ilmiye, kalemiye* sınıfları vardı. Politik toplumu ayakta tutan, sarayda toplanmış bu üç sınftı. Cumhuriyetle birlikte, ilmiyenin yerini laik aydınlar aldı. Laik aydın yeni milli devletin misyoneriydi. Yeni ideolojiyi halka taşıyacaklardı. Bu asker-sivil bürokrat, laik aydınlar rejimi kurdukları zaman, Türkiye onüç milyon nüfus ve iki yüzbin memurla küçücük bir devletti. Şimdi ise içerde ve dışarda konjonktür çok değişti. Türkiye altmış milyonluk nüfusa sahip, nüfusun %42 si yirmi yaşın altında, nüfusun %60 ı kentlerde yaşayan bir ülke. Dini ve etnik kimlikler olağanüstü bir performans gösteriyor. Devletin kendilerine verdikleri kimlikleri ret ediyorlar. Ayrıca Türkiyede merkez, iç enerjisini tüketti. Fakat, enerji merkez-kaç güçlerde toplanmış vaziyette. Bu enerjiyi de Türkiye'de temsil eden müslümanlardır, Kürtlerdir, kent yoksullarıdır. Anadolu kökenli yeni tüccar zümrelerdir. Bunlarla asker- sivil- laik bürokratlar ve aydınlar arasında çatışma vardır. Bu çatışmanın odak noktası da Fransız tipi cumhuriyet, ya da Kemalist yorumla sınırlandırılmış cumhuriyet ve laikliktir.

Ben, Türkiye'de muazzam bir duygu ve bilgi birikiminin meydana geldiğini; fakat bu enerjinin merkezde olmadığını, çevrede toplandığını ve bu çevredeki mer-

kez-kaç güçlerin enerjisinin merkeze taşınmadığını düşünüyorum. Bugün Türkiye' de olan bütün siyasi partiler, tek bir merkez partisi gibidir. Bugün Türkiye' de merkezkaç parti yoktur. Refah Partisi ve HEP dahil buna. Türkiye, bu durumu daha fazla devam ettiremez. Ya değişim taleplerini algılaması ve hayata geçirmesi lâzım, yahut parçalanıp yok olması mukadder. Bana öyle geliyor.

Yani, resmi ideoloji olarak tanımlanan Kemalizm, sistemi yeniden onaracak potansiyele sahip değil mi?

Üretemez. Zaten bütün problem bu. Eğer üretebilseydi, Kemalizmden vazgeçmek gerekmezdi. O zaman, yumuşak bir değişim stratejisi izlenebilirdi. Fakat Kemalizm, bu yüzyılın ilk çeyreğindeki parametrelere göre kurulmuştur. Tek partiye, totaliter rejime göre kurulmuştur. Türk devletini bir misyonla donatmak üzere kurulmuştur. Şimdi bunlar aşındı. Sovyetlerdeki 70 yıllık rejim kan dökülmeden değişiyor. Ben Sovyet halklarına hayran kaldım. Neden? Bin kişi KGB önünde gösteri yapıyor kimsenin burnu kanamıyor. Komünist bir rejim değişiyor, insanlar birbirini boğazlamıyor. Bence, Türkiye'deki rejim komünizmden daha kavi ve muhkem. Öyle bir rejim ki kendi halkıyla çatışmayı göze alacaktır. Ben doğrusu, yumuşak değişimin merkez güçler tarafından kabul edileceğinden çok ümitli değilim.

Bu gelinen noktada değişmeyi kimler istiyor, değişime karşı olanlar kimler?

Resmi toplum kesinlikle istemiyor. Resmi toplumun sacayakları ise asker-sivil bürokratlar ve laik aydınlar. Bunlar statükoyu temsil ediyorlar. Değişimi en fazla isteyen

sosyal güçlerin başında müslümanlar geliyor, çok sayıda fraksiyonları ile birlikte. Sonra Kürtler, kent yoksulları istiyor. İstanbul, Ankara, İzmir gibi yerlerde nüfusun %70 i gecekondularda yaşıyor. Değişimi bu insanlar istiyor.

Bu insanlar topraklarında yaşarken, devlet tarafından göçe özendirildiler. 1946 yılında Özel Harp Dairesi'ne verilen raporda şunlar önerilmektedir: "Türkiye'nin % 30 u şehirlerde % 70 i köylerde yaşıyor. Bu köylü toplum, müslüman ve muhafazakar bir toplumdur. Eğer bu toplumun modernleşmesini istiyorsanız, nüfusun bugünkü görünümü tersine çevrilmelidir." Devlet kentleri cazibe merkezleri haline getirerek, ordaki hayatı da çekilmez hale getirerek, o insanları kentlere taşıdı. Bu insanlar ise şehre geldiklerinde umduklarını bulamadılar. Baktılar ki şehirde siyaset, kültür, eğitim, ticaret vs. asker sivil bürokratlar ve laik aydınların elinde. Türkiye Cumhuriyeti'nde devlet iktisadi alanda en büyük zülmü yapan aygıttır. Ekonominin %60 ını, kredi piyasasının %70 ini kontrol etmektedir. Dolayısıyla devlet ve siyaset Türkiye'de bir zenginlik kaynağıdır.

Herkes siyasete soyunuyor, siyasi araçlarla devleti ele geçirip toplumu değiştirmeyi düşünüyor. Ama toplum aşağıdan, dipten gelen dalgalarla kendi kendini değiştiriyor. Şu an Ankara bu toplumsal değişimi algılayamıyor. Herşey Ankara'yı aşmış vaziyette. İnsanlar uluslararası düşünmeye başladı. 70 yıllık bu Misak-ı Milli sınırlarının bizim hapishanemiz olduğu anlaşıldı. " Yurtta Sulh, Cihanda Sulh", "Güneş Dil Teorisi", "Bir Türk Dünyaya Bedel" vb... Ama, 70 yılın sonuna gelindiğinde, gördüğümüz şey, sıfır. Bizden çok daha sonra başlayan G. Kore niye bizi geride bıraktı? 2. Dünya Savaşı'nda yerle bir olmuş Japonya ve Almanya ile mukayese etmiyoruz bile...

Türkiye'de, 2. Mahmut' un ve 2. Abdülhamit' in yöntemleri var. Yani Mustafa Kemal' in ve Turgut Özal' ın yöntemleri. Bu ülkeyi hangisine göre yöneteceksiniz. Mustafa Kemal , 2. Mahmut' un yöntemlerini şeçmiştir, yukardan buyuran, emreden, totaliter bir rejim. Fakat devlet 1980' lerde 2. Abdülhamit' in yöntemlerine döndü. Gerçekten muazzan bir performans gösterdi. Mesela Fransayı, iletişim, kominikasyon alanında geçti. Neden? Devlet bir işe ne kadar az müdahale ederse, insanlar ve sivil toplum hayata ne kadar fazla müdahale ederse, orda bir performans meydana geliyor. Çünkü enerji orda birikmiş, devlette değil.

Değişim isteyen gruplar içinde sermaye kesimi yok mu? Orta ölçekli burjuva, tekelci burjuva! Bunların uluslararası sermaye ile entegrasyon istekleri...

Tabii ki. Mesela taşra kökenli tüccar sınıfı dedim. Çünkü, bunlar, Türkiye'nin geleneksel zengin zümreleriyle, devlet zenginleriyle rekabet edemiyorlar. Ama, daha büyük performans gösteriyolar.

Büyük sermaye de değişim istiyor. Üretim yapıyorlar ama, Türkiye'nin iç piyasası doldu. Pazara ihtiyaçları var. Türkiye mevcut politikasıyla yeni pazarlar bulamaz.

Daha etkin bir politika izlemesi, yeni yerler bulması lâzım. Siz nereye kadar bu kalın gümrük duvarlarıyla, ithal ikamesine dayalı politikalarla bu ülkeyi tutacaksınız. Siz, Koç'tan 70-80 milyona araba alıyorsunuz, iki yılda dökülüyor. Almanya'dan kaliteli bir arabayı 70 milyona alabilirsiniz. Niye alamıyorsunuz? " Yerli sanayiyi koruyalım"düşüncesi yüzünden. Bana ne yerli sanayiden, bane ne Koç'tan. Benim için Hansla Koç arasında hiçbir fark yok.

Siz, gördüğüm kadarıyla, "2. Cumhuriyetçilerin" devletin ekonomideki payının azaltılması görüşüne katılıyorsunuz...

2. Cumhuriyet tabirini çok sevimli bulmuyorum. Ancak isimlerde çok takılmamak gerek. Fakat, 2. Cumhuriyetçilerin neyi önerdiklerinden çok emin değilim. Bana göre bunlar, Kemalizmi farklı bir biçimde sürdürmeye çalışıyorlar. "Türkiye köylü toplumudur, halen 10 milyon insan tarımda çalışıyor. Bunların şehre taşınması lazım" türünden ifadeler; yukardan buyuran laflar... 2. Cumhuriyetçiler politik toplumu ele geçirdikleri zaman, toplumu kendilerine göre düzenlemeyi düşünüyorlar. Ben, devletin toplumu hiçbir şekilde harmanlamaması gerektiğini düşünüyorum. Adam neyse o olsun. Köylü olmak istiyorsa köylü olsun... 2. Cumhuriyetci aydınların da modernleştirme amaçları taşıdıklarını düşünüyorum. Bu beni tedirgin ediyor.

Yani, Kemalistlerin Jakoben tavrının 2. Cumhuriyetçilerde de olduğunu mu söylüyorsunuz?

Çok emin değilim ama sezinliyorum. Bana göre devlet, iç güvenliği-dış güvenliği sağlasın, bunun dışında yasama dahil, sağlık, eğitim, kültür, sanat, din gibi konulardan elini çeksin. Hukuk toplulukları oluşsun. Herkes neye inanıyorsa ona göre bir hukuk deklare etsin. Kendi kimliğini ve standartlarını ortaya çıkarsın. Devlet ona bir kimlik vermesin. Herkes kendini tanımlasın. İşte bu iç hukuklar etrafında topluluklar oluşsun, daha sonra bir ülkeyi nasıl kurabiliriz? Asgari müştereklerimiz nedir? O da bizim anayasamız olsun. Devlet, hakem olarak toplulukların iç hukuklarını, yaşama haklarına bak-

sın, içgüvenliği sağlasın, topladığı savunma vergisi ile dış savunmayı üstlensin. Bunun dışında da fazla birşeye karışmasın.

Sizin bu anlattığınız, kabaca sizin kafanızdaki toplum modeli...

Evet.

Bu ütopyanın araçları ne olacak, dinamikleri ne olacak?

Çok kültürlü, çok kimlikli bir toplumdan milli bir devlete geçtiğimizi söylemiştim. Fakat bu milli devlet miadını doldurdu. Bir yanda bütün dünyada globalleşme var, ekonomide, iletişimde muazzam bir bağımlılık ortaya çıkıyor. Fakat bu, henüz siyasi ve hukuki alana yansımadı. Ancak, dünya böyle bir yolda evriliyor. Bir yanda küreselleşme bir yanda da bölgeselleşme fikri güçleniyor. Yani dini, etnik kimlikler v.s ortaya çıkıyor. Bölgemiz de bu süreçte evriliyor. Bölgemizin tarihi, kültürel, etnik yapısı da bunu gerekli kılıyor. Peki bunun yerinde ne olacak? Şimdi tasavvuftan hareketle, Avrupa parlamentosu yeni bir slogan geliştirdi: "çokluk içinde birlik ". Yani çok kültürlü, çok etnik gruplu yeni bir dünya. Bunun maddi temeli ne olacak? Bilmiyorum.

Yani ben, modernitenin hayatımdaki etkilerini azaltmak istiyorum. Neye göre yaşayacağım? Onu da bilmiyorum. Geleneğe göre mi? Yeni bir din tanımına göre mi? Bilmiyorum. Ama bu modern dünyadan kopmak istiyorum. Ancak modern devlet, bana bu imkânı vermiyor.

Şu an, modern devlet tarihteki en despot devletlerden daha despot. İnsanoğlu tarihinde ilk defa bu kadar ce-

berrut bir devletle karşı karşıya. Neden? Osmanlıya bakalım, Osmanlı padişahının hükmü, örften ibarettir. Şeriat alanına hükmedemez padişah. Şeriat, halkı padişaha karşı koruyor. Padişah, örf alanında zalimdir ama, sen siyasete karışmadığın müddetçe o da sana karışmaz. Herhangi bir köyde yaşayan adamın umurunda değildir padişah. Devlet oraya müdahale etmiyor. Teba'nın sadece iki zorunluluğu vardır, vergi ödeme ve savaş zamanı asker verme. Devletin, batıya uygun olarak düzenlenmesinden sonra Kürdistanda ayaklanmalar ortaya çıktı. Neden? Özgür yaşamaya alışmış beyler, merkezi devletin baskısı altına girmek istemediler.

Şimdi de merkezi devlet hayatımızın her alanına müdahale ediyor. Yedi yaşındaki çocuğumu alıyor okuluna götürüyor, "Türküm, doğruyum, çalışkanım" dedirtiyor vs. Nasıl yemek yiyeceğimi , nasıl cinsel ilişkide bulunacağımı o bana söylüyor. Kaç çocuk doğuracağım o tayin ediyor. Böyle bir devlet olmamalı.

Bence modern dünyada bireyler sosyal bir kukla. Devlete bu gücü veren de bilim ve teknoloji ile yasama yetkisinin onda olması.

Beni serbest bıraksın. Ben benim gibi düşünmeyenleri de kendime benzetmek istemiyorum. Beni sizin ateist, yahudi vs. olmanız rahatsız etmez. Ama ben, müslümanım ve müslüman gibi yaşamak istiyorum.

Bir de anlatmak istiyorum, anlatıyorum diye baskıya maruz kalmamalıyım. Ancak, bunun ekonomik temeli nedir; doğrusunu istiyorsanız bilemiyorum.

Türkiye'de ekonomik liberalizasyonun, siyasi liberalizasyonu da beraberinde getireceğini düşünüyor musunuz ve siz serbest piyasa koşullarından yana mısınız? Sizin tasarlamaya gayret ettiğiniz ütopik yaşama

biçimi, yaşamakta olan ekonomik sistem içinde düşünüldüğünde boşlukta kalıyor. Ne dersiniz?

Evet, doğru. Bireysel olarak moderniteden kopmak hiçbir şey ifade etmez. Şimdi ben, kendi adıma ve İslam dünyası adına konuşuyorum. İslam dünyasının moderniteden kopması gerekir.

Ama bunu ayrı bir galaksiye taşınmak manasında söylemiyorum. Kendi paradigmamızı bulup, hayatımızı ona göre düzenleyeceğiz. Batı demokrasisi, insan hakları ve serbest piyasayı bir arada dayatıyor. "Sen tarih dışı kalmak istemiyorsan bu üç dominantı kabul edeceksin" diyor. Bunlar, niçin birbirleriyle bu kadar bağıntılı onu da bilmiyorum. Biri olmazsa diğeri olmaz gibi dayatıyorlar. Gerçekten de öyle mi?

Muhammed Ikbal'in bir şiiri var:

"Bir kaz dedi, hızır divanından bir bir ferman geldi
Bundan sonra bütün sular serbesttir
Bir timsah ona cevap verdi
Evet ama unutma benim içinde serbesttir"

Şimdi serbest piyasa ekonomisi ve çoğulcu demokrasi dedikleri bu. Kazlarla timsahları aynı serbest sularda yarıştırıyor ve timsahlar habire kazları yutuyorlar. Sanayileşmiş ülkelerin dana çok gelişmesinin bir politikası.

Tabii bunun yerine neyi önerebiliriz? Devletçiliği mi? O da bir çözüm değil.

Bu konuşmanızdan anlaşılan şu ki siz, 2. Cumhuriyetçilerin devletin ekonomideki payının azaltılması önerisine katılıyorsunuz. Ancak serbest piyasa ve kapitalist ilişkileri kabul etmiyorsunuz. Buna rağmen bugün yaşama geçecek alternatif bir proje de öneremiyorsunuz...

Evet. Ayrıca benim sahamda değil.

Kafanızdaki bu ütopik yaşama biçiminin İslâmda bir karşılığı var mı?

Bu İslâmdan kaynaklanan birşey zaten.

Kur'an da böyle bir toplum modeli bulabiliyor musunuz?

Önemli olan Kur'an'a dayandırmak zaten. Son aylarda "Birikim"de *"Medine Sözleşmesi"* üzerine tartışıyoruz. Bu tartışma uluslararası alanda da bir yankı buldu. Çünkü, modern demokrasiler de, modern devlette bir çıkmaz içinde?

Sizin önerdiğiniz bu toplumsal model, sadece İslâm'da görülmüyor. Örneğin devrim öncesi Rusya'da, her birimin kendi hukuku ile yaşadığı, anarşist karakterli diye nitelendirilebilinecek topluluklara rastlıyoruz. Ama bu tip yapılara daha çok kapitalizm öncesi üretim biçimleri içerisinde rastlıyoruz. Varolan üretim ilişkileri içerisinde "Medine Vesikası" çıkışlı bir toplum modeli oluşturulabilir mi? Sermayenin uluslararası ölçekli hegemonyasını kurduğu, emek üzerindeki tahakkümün böylesine netleştiği bir dünyada; bu modelin şansı olduğuna inanıyor musunuz?

Siz bu olaya çok epistemolojik bakıyorsunuz. Böyle bir şeyi bu üretim biçimleri mi belirler acaba, bu ayrı bir tartışma konusu.

Yani ticarete dayalı, mübadele yönteminin hakim ol-

duğu toplumsal formasyonlarda böylesi bir hukuku yaşama geçirmek mümkün olabilir. Ama üretken sermaye tarafından belirlenen bu monolitik yapıda bu ütopyanın şansı yok gibi..

Bilemiyorum, tartışmak lâzım. Ben sadece Kur'an ve sünnetten hareketle böyle bir hukuki dayanak bulabilir miyim, bununla uğraşıyorum.

Bu çoğulcu hukuklar sitemine yönelik bir soru sormak istiyorum. Bu hukuklardan birisine girdikten sonra, hukuki yapıyı terk edebilme şansı var mıdır? Ben bir hukuka dahil olduktan sonra, o hukuku terk etme şansına sahipmiyim, sahip olacak mıyım?..

Tabii ki var. Bence bu bir hak. Tarihte öldürmek siyasidir. Çünkü devletin hep bir resmi ideolojisi olmuştur. Hiçbir mezhep İslâm tarihinde sadece entellektüel kaygılardan dolayı ortaya çıkmadı; sonuçta, siyasi söylemlerdi bunlar. Yani dini söylemler, siyasi olarak resmi ideolojisini ortaya koyuyor. Şimdi siz böyle bir toplumda, eğer buna muhalefet ediyorsanız; o zaman, sizi siyasete katıldınız diye öldürürler. Ve bunu da dini bir kisveye sokarlar. Halbuki Kur'anda yedi ayet geçiyor, dinden dönenlerle ilgili. Yedi ayette dünyevi bir ceza öngörmüyor. İnsana, din seçme özgürlüğü veren bir din, vazgeçme özgürlüğü de vermeli, bu onun tutarlılığının bir sonucudur. Dolayısıyla din ya da topluluk değiştirme hakkı olmalıdır.

Olmalı mıdır? İslâm'da var mı?

Müslümanlıkta var ve bana göre de olmalıdır; kendime

göre bir takım dayanaklar getiriyorum.

Bu çok önemli. Çünkü hukuklar arasında geçişkenliğin olması, hukukların bir arada yaşamalarının temel dayanaklarındandır. Yoksa ben bir hukuku terk edip diğerine geçemeyeceksem, onların birarada yaşamaları mümkün değildir, anlamı da yoktur...

Adam, hasbel kader müslüman bir ailede doğmuş. Sadece müslüman bir anne babada doğduğu için böyle. Düşünüyor, "bu din bana göre değil" diyor. Şimdi, bu adamı orda tutmanın ne anlamı var? Bana göre Allah'ın muradı da budur. Çünkü dinde zorlama yoktur diyor. Zorlarsan münafık olur.

"İslâm ve Hikmet" dergisindeki bir yazıda" islâmın kendini yenilememesi modernizmin zaferini çabuklaştırdı" deniyor. Peki ne oldu da, islâm yeniden bir toplumsal model olabiliyor. İslam'ın revize edilmesi mi söz konusu.

Bu biraz teolojiyle de ilgili bir sorun. Ben böyle düşünüyorum: Allah'ın iradesi çeşitli zamanlarda ve mekanlarda farklı formlarda ve objelerde tecelli eder. Fakat bu objeler dünyası sürekli değişir. Değişmeyecek olan şey kurucu ilkelerdir.

İnsan somut düşünmeye yatkındır. Eğer bir objede bir şey tecelli etmişse onu referans alır. Ve onu devam ettirir. İslâm dünyası tarihte bunu yapmadı. Dolayısıyla da geleneğin üstüne kapandı. Osmanlıda, ne zaman bir problem ortaya çıksa; padişah topluyor insanları ve mesela diyor ki " maliyeyi nasıl islah edeceğiz"? Cevap, "atamız Kanuni'nin dönemine dönelim". Halbuki oraya dö-

nülmez artık. Yani, hergün bunu yeniden üretmek durumundayız. Bu islâm nasslarını reforme etmek anlamında değildir. Onun kurucu ilkesine dönüp, onu tekrar yeni objeler dünyasında ve şartlarda yorumlamak ve hayata geçirmektir.

Bu durumun sebebi de, büyük oranda Abbasiler döneminde içtihat kapısının kapanmasıdır. O zamana kadar buna benzer hukuk toplulukları vardı. Eğitim sivildi. ***İbni Rüşt, Farabi*** gibi adamların hiçbirisi resmi bir okuldan, medreseden mezun olmuş değildir. Nasıldı?

Herbir camide, her sütunun dibinde bir hoca vardır; Tefsir, Hukuk, Kelam vs. okuturlar. Başka bir sütunun dibinde hadisçi, başka birinde sufi vardır; birisini dinliyorsunuz, eğer kafanıza yatmazsa gidip diğerinin talebesi oluyorsunuz. Hocayı seçme hakkınız var. Belli bir yeterliliğe gelince, hoca size icazet veriyor. Ne zaman ki Nizam-ı Mülk'le birlikte devlet medrese kurdu, eğitim resmileşti, kültür hayatı işte o zaman çökmeye başladı. O zaman hukukta sivildi. Devlet baktı ki böyle olmuyor. Siyasi iktidar dalbudak salamıyor. Nedir bunun sebebi? İçtihat kapısı. Bunun üzerine içtihat kapısını kapattı. İçtihat kapısını kapattığı andan itibaren müslüman dünyanın entellektüel hayatı da söndü, hukuk hayatı da. Resmi bir müslüman ideolojisi oluştu. Halk, sadece müslüman diye böyle birşeye saygı göstermez. Mesela Tanzimat'tan sonra iki mahkeme vardır. Şeri mahkemeler ve Fransa usulüne göre iş gören mahkemeler. Bir sene sonra, görülen davaların büyük çoğunluğunun Fransız usulü mahkemelere gittiğini görüyorsunuz. Niye? Şeriat mahkemesine gidince sorunu çözülmüyor ki. Bence islâm dünyasının moderniteye karşı güç kazanabilmesi ve toparlanabilmesi için islâmın devletle bağını koparması ve içtihat kapısının tekrar açılması gerekir. Bu yüzden

benim devlette gözüm yok.

Şimdi siz, "2. Cumhuriyet" argümanları içinde devletin payının azaltılmasına, eğitimin, hukukun sivilleştirilmesine, sivil toplum kurumlarının geliştirilmesine, din devlet ilişkisinin ayrılmasına katılıyorsunuz. Peki asker– rejim ilişkisine nasıl bakıyorsunuz?

Rejim ordusu olmasın, savunma ordusu olsun.

Başkanlık sistemi için ne diyorsunuz?

Bunu çok önemli bir problem olarak görmüyorum, olabilir. Türkiye'nin tarihsel, siyasal kültürüne de yakın. Ama, başkanı diktatör olmaktan ne alıkoyacak? Hangi mekanizmalarla kontrol edeceğiz bilemem. Böyle kontra bir teminatın olması lâzım.

Valilerin, emniyet müdürlerinin seçimle göreve gelmesi. Yerel yönetimlerin, yerel parlamento düzeyine gelmesi önerileri için neler düşünüyorsunuz?

Bence yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gerekir. Ben, ilke olarak bunlara katılıyorum.

Sizin ütopyanıza dönmek istiyoruz. Ütopyanız açısından Salman Rüşdi'yi nasıl değerlendiriyorsunuz? Çünkü bu söylemin kendisini aşması, yenilemesi için, kendisini sadece karşısındakine göre konumlamaması gerekir. Bu yüzden, islâmi söylemin kendisi üzerinde de; Kur'an'ın kavramları üzerinde de konuşulmasını mümkün görüyor musunuz?

Salman Rüşdi meselesi çok basit değil. İlke olarak Kur'an eleştirilebilir.Ve kendisi buna davetiye çıkarıyor: *"Eğer siz bunun benzeri on ayet getirebilirseniz, getirin"* diyor. Tartışmaya davet ediyor sanki. Kur'an da çelişki var demek başka birşey. Bu söylenebilir ve herhangi bir cezai müeyyide gerektirmiyor. Allah'ın varlığı inkar edilebilir, öne sürülebilir.

Yani islâmın bütün dogmaları eleştirilebilir. Ama eleştirinin bir üslubu vardır.

Keşke Salman Rüşdi de bunu yapabilseydi. Rüşdi, tepkiyi de buradan almıyor. Rüşdi, Kabe'yi geneleve, peygamberin kadınlarını fahişeye benzetiyor. Böyle bir argümanı tasvip eder misiniz?

Abdurrahman Dilipak'ta bu meseleyi ahlaki bir sorun olarak görüyor. Ancak birileri bir başkalarını ahlaksızlık yaptı diye ölüme mahkum edebilir mi? Ahlak normlarının değişkenliği de düşünülürse...

Humeyni bir müctehittir. Kendi içtihat hakkını kullanarak bu fetvayı vermiştir. Bir başkası çıkar " Ben, böyle bir içtihada katılmam, benim görüşüm başka. Ben Rüşdi'yi telin eder, kınarım" der.

İki görüşte, islâm hukuku açısından doğrudur. Ama, bu işin ahlaki bir iş olduğu doğrudur. Farklı ve karşıt normlar ortak bir payda bulmalı. Bu da karşılıklı saygıdır. Aksi halde çatışma çıkar.

Bu çok tehlikeli değil mi? Bir hukuksal yapı içerisinde üç tane ayrı hukuk var. Buradan bakınca görülen şu ki; bu kendi içinde bile anlaşamayan bir hukuk. Bu durumda ya İslâmın kendisinde ya da diğer hukuklarda bir sorun var.

Salman Rüşdi çok uç bir örnektir. Mesela, İngilizler kraliçeyi aşağılayan bir metin yayınlayabilirler mi? Yasak. İnsanların kutsalları vardır, bunlara saldırmanın bir anlamı yoktur.

Değişim ihtiyacından söz edilirken, ayrıca "emperyal vizyon" gibi bir projeksiyon da yapılıyor. Bunu için de, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" anlayışı üzerinde şekillenmiş olan dış politikanın terkedilmesi gerekiyor. Siz bu projeksiyona nasıl yaklaşıyorsunuz? Türkiye böyle bir iddiayı yaşama geçirebilecek güce sahip mi?

Neo-Osmanlılara katılmadığım nokta şu: Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucu ideolojisi islâmdır. Siz, Osmanlılığı seküler bir amaçla kullanamazsınız. Ayrıca, Neo-Osmanlılığı savunanların önemli bir kısmı Türk milliyetçiliğini, Yeni -Osmanlılıkta devam ettiriyorlar. Meselenin bir başka boyutu da; dünyamız gerçekten 1.Dünya Savaşı öncesi duruma geldi. Fakat bu tabloda Osmanlı imparatorluğu yok. Osmanlı İmparatorluğu da ölmüş bir medeniyet değil, devam eden kültürel bir mirastır. Son dönemde, bir Osmanlı hinterlandı ortaya çıktı. Bu bizim Misak-ı Milli anlayışımız içinde yoktu. Ancak bu çöküş ve dağılmadan sonra anladık ki, bu geniş bir aile. Ve bu aile, sağa sola dağılmış bir vaziyette. Şimdi dünyada bir yandan küreselleşme eğilimi ağırlık kazanırken, diğer yanda bölgeselleşme eğilimi ağırlık kazanıyor. Bölgeselleşme neye göre olacak? Elbetteki sosyal, kültürel yapıları birbirine benzeyen; tarihleri, dinleri birbirine yakın olan toplumlar ve bir de ekonomik çıkarları kesişen toplumlar biraraya gelecektir. Demek ki Balkanlardan, Kafkasya'ya kadar uzanan yeni bir havza ortaya çıkıyor. Fakat ben, buna Yeni- Osmanlılık adının ve-

rilmesine karşıyım. Çünkü Yeni-Osmanlılıkta, İran yoktur. Oysa bu problemin içinde İran'ın mutlaka olması lâzım. Çünkü, Ortadoğu'nun kaderini üç ülke tayin edebilir: İran , Türkiye ve Mısır. Bu üç ülke arasında olumlu manada işbirliği olmadığı taktirde bu bölgede istikrar olamaz.

İkincisi, Osmanlılıkta Asya yoktur. Osmanlılar Kafkasya'ya kadar gider ve dururlar. Osmanlının tarihi yönelimi batıya doğrudur, doğuya değildir. Halbuki şimdi yeni bir dünya ortaya çıktı. Yeni-Osmanlıya bundan dolayı rezerv koyuyorum. Başka bir rezervim de, Adriyatikten Çin denizine doğru emperyal bir yaklaşımın ortaya çıkması. Bu beni rahatsız ediyor. Dünya sistemi seni bu şekilde tanımlıyor, sen de bunu kabul ediyorsun. Ayrıca Ortadoğu bunun içinde yok. Oysa bizim kaderimiz, onlarla ortak. Ortaya çıkan, tarihleri, kültürleri aynı kaynaktan çıkan yepyeni bir islâm havzası. Ekonomik çıkarları birbirini tamamlayan, sosyal yapıları birbirine uygun ve gelecekleri de birbirine bağlı topluluklardan müteşekkil bir havza bu. Nasıl Avrupa oniki ülkeyle Avrupa topluluğu oluşturuyorsa; eğer başarabilirlerse Rusyadakiler bağımsız devletler topluluğu kuruyorlarsa; vs. müslüman dünyanın da bu yeni dünyada entegrasyona giderek yerini alması gerekir. Bu söylediklerim, Batıyla ölümcül bir rekabete girmek anlamına gelmez; biz de bu dünyada varız anlamına gelir.

Yeni dünya düzeni nedir?

Ben, Yeni Dünya Düzeni kavramına, kavram olarak katılıyorum. Ama, ABD'nin tanımladığı anlamı ile değil. Dünya bu şekilde devam edemez. Yeni bir dönüşüme gerek var. Bana göre, bu yeni dünya modernetiye göre

kurulmamalı. Modernite sınırına dayandı. Çünkü bir kuzey güney çelişkisi ortaya çıktı. Aç, yoksul, kin ve öfke içindeki insan denizinin ortasında; sanayi toplumları müreffeh yaşıyorlar. Bu mümkün değil. Bu deniz onları yutacak. Her sene yetmiş milyon insan Batı'ya göç etmek istiyor. Yeni bir ekolojik göç dalgası başlayacak. Bengladeş'ten başlamak üzere yüz milyon insan Avrupa'ya akacak. Avrupalılar ya bunları öldürecekler ya da tarihte görüldüğü gibi insanlar üçüncü defa doğudan batıya akacaklar. Modernitenin bize empoze ettiği büyüme, fiziksel sınırlara geldi dayandı. Daha ötesi olamaz. Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan; Almanya ve Hollanda kadar araba kullansa, fabrika tüttürecek olsa, hepimizin bu gezegendeki hayatı bir haftadır. O halde bu modern proje mümkün değil. Yeni bir dünya vizyonuna ihtiyacımız var. Bu açıdan buna katılıyorum.

Peki telâffuz edilen Yeni Dünya Düzeni, demin söylediklerinizle örtüşüyor mu?

Yeni Dünya Düzeni, ABD'nin patronluğunu yaptığı pan- Amerikan bir şey. Belki işin sonuna gelindiğinin de bir göstergesi. Fukuyama'nın dediğinin aksine tarihin sonuna gelmedik. Tarih çevrimseldir. Bir yerde başlar bir yerde biter. Şafak vakti başlar grup vakti bitiririz. Ama başka bir yerde bitiririz. Bu arada inen ve çıkan medeniyetler vardır. Ne zaman bir uygarlık iç enerjisini tüketir ve daha fazla büyüyemeyecek noktaya gelirse, mükemmelliğe ulaştığını iddia ediyorsa; işte bu nokta, sonun başlangıcıdır. Osmanlı İmparatorluğu bu nizam-ı alem'le ortaya çıktı. Osmanlı İmparatorluğu'nda şiirde Baki, müzikte Itri, mimaride Sinan aşılamaz kabul ediliyordu. İşte Fukuyama'da bize bunu söylüyor. Tarihin

sonuna geldik, ideolojiler bitti. Ya buna katılırsın ya da tarihin dışına düşersin. İşte bu, sonun başlangıcının bir işaretidir. Yalnız şimdi ABD'nin Avrupa'ya göre iki avantajı var. Birincisi : ABD çok milletli bir devlettir. Ve gevşek markaj sistemine dayanır. Avrupa'da ise yukarıdan aşağıya sıkı bir markaj vardır. Yani (dayatmacıdır Avrupa demokrasisi) bir Batılılaştırma, bir modernleştirme projesi olarak gelir. ABD pragmatisttir. Ekonomik ve siyasi çıkarlar çatışmadığı müddetçe, senin yaşamın onu ilgilendirmez. Bu esneklik, ABD'yi düzen kurma noktasında daha avantajlı kılabilir.

İkincisi : ABD'nin bize bakışı da değişik. ABD, Türkiye'ye hinderlandı dahilinde Avrupa'yı bloke edecek bir rol vermeyi hedefliyor. Türkiye'nin böyle bir rolü üstlenmesi içinde islâmi ve geleneksel kurumlarına dönmesi lazım .

Avrupa, şu anda görülen o ki Türkiye'de çok güçlü. ABD ise,Türkiye'deki en zayıf anını yaşıyor. Biz, ABD'ye çok uzağız, bizi güçlendirmesinde çıkarı olabilir; ama Avrupa için aynı şey söz konusu değil. Avrupa bizi en fazla İtalya yapar. Ayrıca bizim Avrupu ile tarihi kavgalarımız var. ABD ile böyle bir kavga da söz konusu değil. İlk büyük tarihi kavgamız İran'la başladı ve İsrail'le sürüyor. Ama, ABD de, İran'da yanlış davrandığının farkına vardı ve İsrail politikasının hepten yanlış olduğunu biliyor. Bence, İsrail'i de sırtından atmaya çalışıyor. Uzun dönemde veya yakın dönemde Almanya ile İsrail arasında bir yakınlaşma kurulacaktır. Başka bir avantaj da, ABD protestandır, bizim protestanlarla tarihte hiçbir kavgamız olmadı.

Yani ABD, YDD içinde Türkiye'ye önemli bir rol veriyor ve Avrupa'ya göre daha şanslı diyorsunuz...

Evet, önemli bir rol veriyor ve bu rol Türkiye'ye cazip geliyor. Bana cazip gelmiyor. Fakat Türkiye'de bazı insanlara; milliyetçilere, bazı müslümanlara, bazı sermaye gruplarına çok cazip geliyor. Ancak, bu iş bu kadar kolay değil, bana göre, Dünya, üçüncü bir savaşa gidiyor.

"2. Cumhuriyet" tartışmaları içinde sivil toplum söylemi de var. Siz de bu yaklaşıma sıcak bakıyorsunuz. Ancak, bizim siyasal kültürümüzde sivil toplumun etkinliği pek yoktur. Sivil toplumu oluşturmak mümkün mü?

Bizim toplumumuzda sivil toplum geleneğinin olmadığı fikrine katılmıyorum. İttihat ve Terakki'nin iktidarına kadar böyle bir gelenek var. Osmanlıda iki hukuk sistemi var. Şeriat hukuku ve örf hukuku. Şeriat hukuku sivil alandır, orda insanlar istediği hukuku uygular. Her mezhep kendi hukukunu uyguluyordu. Osmanlı buna karışmıyordu. Osmanlı, şeriat alanına geldiğinde adil, örf alanına gelindiğinde zalimdir.

Yalnız 19'uncu yüzyılın modernleşmeci devleti bu sivil alanı zaptetti. Aydınlar, neden hiçbir zaman islâmla barışamadılar? Çünkü Osmanlıdaki geleneksel ulema sınıfının yerini aldılar. Devletin bir sınıfı oldular ve sivil alanı zaptettiler. Halkın hayat alanlarını modernleştirmek istiyorlar. Bana göre devlete, politik topluma karşı; değişim talebinin bu kadar öne çıkmasının bir nedeni konjoktürelse, diğer bir nedeni de gelenekten besleniyor olmasıdır.

Sivil toplum, burjuvazi ile birlikte ortaya çıkmış bir kavramdır. Siz bu kavramın içini başka şekilde mi dolduruyorsunuz?

Resmi toplumun yabancılaştığı, ayrı bir aygıt olarak ortaya çıktığı durumlarda, bunun dışında bir sivil toplum olabilir. Bu anlamda İslam hukukunun teorik çerçevesinden hareket ettğimizde; İslamda resmi toplum yoktur.

Çünkü halka yabancılaşmış , onun dışında ayrı bir aygıt olarak ortaya çıkmış resmi bir toplum yoktur. Her toplumda bir iktidar ilişkisi olur. Buna nasıl bir çözüm bulacaksınız? Eğer siyaseti ve devleti ; devlet, toplumun en geniş siyasal organizasyonudur diye tanımlarsanız; burada resmi toplum var demektir. Ama, toplumun, en geniş manada kendi kendini örgütlemesidir diye tanımlarsanız , o zaman burada bir yabancılaşma söz konusu değildir. Bence İslamda bu var. Yani biz, işlerimizi kendi aramızda görmek için; siyasi olarak organize oluyoruz. Ve dolayısıyla da bir yönetici ortaya çıkıyor. Ama yönetici meşruiyetini nereden alıyor? Eğer Tanrı'dan alıyorsa bu bir teokrasidir. Sınıfından alıyorsa o aristokrasidir. Ailesinden alıyorsa monarşidir.

Ama İslâm'da yönetim meşruiyetini halkın seçiminden alır ve burda sivil toplumla bir örtüşme var. Birşeyin ilk defa bir yerde ortaya çıkmış olması da önemli değil, önemli olan o şeyin farklı kültürlerde içinin nasıl doldurulduğu. Evrensel bir kültür mirası da böyle oluşur.

Bence, islâm dünyası kendine yeniden sivil alanlar açıyor. Çok önemli bir değişim yaşıyoruz. İlk dönemde bedevi olan bir toplum, yerleşik hayata geçme sorunları yaşadı. Şimdi de köylü olan bir toplum kentleşiyor. Bundan dolayı islâmi hareketlerin hemen hemen hepsi büyük kent merkezlidir. Daha sivil, daha kentli, daha medeni bir islâm. İslâmın kendini yeniden üretmesi, manasında böyle bir islâm ortaya çıkıyor. Bu büyük oranda sivil bir İslam olacaktır. Çünkü modern devlet ya bu şekilde

kontrol etmek isteyecek herşeyi, ya da tabii alanlarına çekildiği taktirde de sivil topluma çok geniş alanlar açacaktır. Bence islam, devlete karşı sivil alanın daha da genişletilmesini istiyor ve buna katkıda bulunuyor.

Abdurrahman DİLİPAK

Devlet, etnik ve coğrafi temelin dışında, inanç ve hukuk federasyonları şeklinde örgütlenmeli.

Gazeteci, yazar. 1949 Adana doğumlu. İstanbul Ticari İlimler Akademisi'nde ve Gazetecilik Halkla ilişkiler Bölümü'nde okudu. Çeşitli dergilerde yayın yönetmenliği ve Milli Gazete'de köşe yazarlığı yaptı. 1978 yılında MSP basın danışmanlığında bulundu. Son milletvekili seçimlerinde RP'nden aday oldu ancak seçilemedi. Eserlerinin bazıları: Terörizm, Orta Afrika Dosyası, İslam Savaşçıları, Türkiye Nereye Gidiyor, Bir Başka Açıdan Kadın.

"...Sovyet, Fransız, ABD, Çin devrimlerinden Hind, Çin vs. uygarlıklarından yola çıkarak yeni bir ansiklopedik çağa ihtiyacımız var. Bugün moda olan tüm devletler çöktü. Yani Batının tekrarlanma şansı yok. Bu teknolojinin daha fazla devam etme şansı yok. Bilimi yeniden tartışmamız lâzım, bilim yeniden şekillenmeli. Devlet ulusların hapishanesi olmaktan çıkarılmalı. Ben kendi seçtiğim hukuk sistemi içerisinde yaşamak istiyorum. Devlet, etnik ve coğrafi temelin dışında, inanç ve hukuk federasyonları şeklinde örgütlenmeli. Yani bir toplumda aynı anda değişik hukuk sistemleri varolabilmeli. Birarada yaşamanın ilkesini de bu insanlar birlikte tespit etsinler. İnsanların üç dili olsun; anadili, ulus dili ve medeniyet dili. Yani bir Kürt'ün ana dili Kürtçedir, bu coğrafyada yaşıyorsa ulus dili Türkçedir, medeniyet dili ise Arapçadır. İnsanların etnik ve coğrafi kimliğini de tescil edelim. Devleti ele geçirme derdi bitsin. Benim getirdiğim öneri "Medine Sözleşmesi"ne dayalı, çoğunluk sistemi. Çok kültürlü,, farklılıklar içerisinde birarada yaşamayı hedef alan yeni bir toplum düzeninden sözediyorum..."

Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını nasıl tanımlıyorsunuz? Türkiye tarihi açısından bu kavramların bir değerlendirmesini yapar mısınız?

Demokrasi talepleri son zamanlarda cumhuriyetçi taleplerin önüne geçti. Cumhuriyetçi hareketleri ise daha çok Almanya'da Neo–Nazi, Fransa'da ise Le Pen hareketi öne çıkarıyor. Cumhuriyet ile demokrasi arasında tam bir örtüşüm yok. Cumhuriyet daha çok **çoğunluk** rejimini ifade eden, siyasal anlamda ulus temeline dayalı üniter bir siyasal yapıyı ifade ediyor.

Demokrasi ise **cumhuriyete karşı gelişen yeni bir tarz. Çoğunluğu değil** bunun karşısında **çoğulculuğu ulusu değil** ulusu meydana getiren **halk topluluklarını,** etnik toplulukları, coğrafi federasyonları, inanç ya da ideolojik baskı gruplarıyla egemenliği paylaşmayı esas alan bir anlayış.

Dünyada değişen şartlar **demokrasinin lehine, cumhuriyetin ise aleyhine** gelişiyor. Dünyada kendini demokratik cumhuriyetler diye tarif eden son örnekler Sovyetler Birliği ve Balkan ülkeleriydi. Ancak bunun sentezlenemeyeceği, giderek ayrışan galaksiler olduğu ortaya çıktı.

Demokrasiler farklı bir seçenektir. Yeni globalleşme hareketleri ulusal bilinci ortadan kaldırıyor. Yani artık bağımsızlık değil, karşılıklı bağımlılık ilkesi benimseniyor. Ulusçuluk değil, globalizm. Bir yanda globalleşme diğer yanda ise küçük halk topluluklarının kendi kültürlerini, hukuklarını, törelerini özgürce yaşayabilecekleri yöreselleşme birarada yaşanıyor. Yani hem çözülme hem entegrasyon olayı ortaya çıkıyor, asimilasyona gitmeyen bir entegrasyon.

Demokratik sistemde **farklılık içinde birarada yaşama**

talebiyle entegrist yapı oluşturuyorlar. Ancak entegrasyon kültürel bir cahilleşmeyi beraberinde getirebilir. Ama asimilasyon daha ulusçu, daha üniter, daha hiyerarşik bir devlet yapısını da dayatıyor idi.

Demokrasinin cumhuriyete göre çok daha şanslı bir konumda olduğunu zannediyorum; ve pozitivist, modernist yaklaşımın üstünde duran post–modernist talepleri, bakış açısını kendime daha yakın buluyorum. Çünkü **demokrasi ötesi** bir toplumda, batının değer yargıları içerisinde tanımlanan bir halk kimliğinin ötesinde; devletin yapısını yeniden yorumlayan farklı etik ve estetik değerler içeren bir toplum düzeninden, bir insan anlayışından yola çıkılması gerektiğini düşünüyorum.

Türkiye tarihi açısından bu kavramların ilişkisi nasıl incelenebilir?

Türkiye'de **"altı ok"un içerisinde demokrasiye yer yok** ve Türkiye'deki cumhuriyetci yaklaşımlar 70 küsur yıllık zaman periyodu içerisinde sık sık farklı yorumlara muhatap oldu. 1. Cumhuriyet dendi, 2. Cumhuriyet dendi. Şimdi yeniden 2. Cumhuriyet tartışmaları yapılıyor.

1939'lara kadar rejimin yapısı çok farklıdır, monarşik bir karakter gösterir. 1950'ye kadar süren şeflik dönemi 46'da bir daha kendi içinde değişime uğrar. 1960'da bu yapı yeniden değişti. Yine 60'da bu tartışmalar yapıldı. Nedense ikinciye takıldık kaldık. Türkiye'de bu değişim sürecinin meşruiyeti tasdik edilseydi, Türkiye 1939,40, 50, 60, 72, 80 yıllarında da değişikliklere uğradı ve şimdi yedinci cumhuriyet olmamız gerekiyordu.

Gerçekten de anayasa mantığının ve devletin temel tercihlerinin olağanüstü şartlarda değişime uğradığı bir süreç, yapı söz konusu. 1950'ye kadar devletçi , 50'den

sonra özel sektörcü, 60'dan sonra tekrar devletçi, 70'de karma, 80'de tekrar liberal ekonomi uygulanmış. Model böyle değişiyor. Siyasal sistemde aç- kapaya dönmüş bir sürü kurum var. Eğer normal periyodu kabul edecek olursak en azından 50, 60, 70, 80 yılları çok önemli değişikliklerin yaşandığı kavşak noktaları olarak tespit edilebilir.

Türkiye'de sistem Batı'dan çok kötü şekilde tercüme edilerek alınmış, kopya değil. Tercüme yanlışlıklarıyla birlikte bir sistem oluşturulmuş. Örneğin, cumhuriyetçilikle ulus kimliği öne çıkartılırken, ulusun temel tercihlerine karşı bir dayatma söz konusu olmuş. Devleti var kılan nihai belgeler bugün yasak: Sivas Kongresi'nin nihai bildirisi bugün ders kitaplarında yok; TBMM'nin açılış bildirisini de ders kitaplarına koyamazsınız. Kendi adınıza bu belgeleri yayınlarsanız sizi devletin temel esaslarını dini bir nizama uydurma cürmünden çok ağır şekilde cezalandırırlar. Devleti var kılan tarihi belgeler devlet tarafından yasaklanmış durumda. Ulusun temel tercihleri devlete egemen olmuş değil. Din, tarih, kültür, gelenek; bu yeni sistem tarafından dışlanmış. Bu sistem, Osmanlı tarihini reddetmiş, onun yerine Yunan medeniyet tarihini getirmiş. Öyle bir medeni hukuk getirmiş ki, İsveç medeni yasasına göre doğarsınız, Fransız medeni yasasına göre evlenirsiniz, Alman yasalarına göre ticaret yaparsınız, İtalyan ceza yasalarına göre yargılanır; İslâm yasalarına göre gömülürsünüz!

Bunca yıldır iktisadi sistem ulusun çıkarlarını koruyan bir özellik göstermedi. Yani cumhuiyetçi bir yapı üzerinde olmaması gereken bir sürü özellik var ve rejim kendisini hiçbir zaman sorgulamadı. Hep rejimi güçlendirmek için darbeler yapıldı, hiçbir anayasayı halk yapmadı. Yani Türkiye bir cumhuriyet rejimi karakteri de göstermiyor.

Türkiye'de **"laiklik olmadan cumhuriyet olmaz, cumhuriyet olmadan demokrasi olmaz, demokrasi olmadan da insan olmaz"** gibi bir anlayış var. İngiltere'de ne cumhuriyet, ne laiklik var ama demokrasi var. Hollanda'da seküler bir yönetim var; cumhuriyet yok ama demokrasi var. Belçika'da ne cumhuriyet, ne laiklik var ama demokrasi var. Kısaca Türkiye'deki uygulama dünyadaki uygulamaya ne biçim ne de kavram olarak benzemiyor. Fransa'da kilise–devlet ilişkisi laiklik ilkesi ile bir mütareke anlamı taşır. Almanya'da kilise-devlet ilişkisi bir kontrat ile eşit taraflar arası bir sözleşmeye bağlanmıştır. İtalya'da ise kilise ile devlet egemenliği paylaşmışlardır. Batı'da din-devlet ilişkisi diye bir tartışma saçma bulunur. Tartışma din adına hareket eden kilise ile devlet arasındadır. Devlet, kilise dışındaki dindarları ve öteki toplulukları da temsil eden seküler bir kurumdur. İslam açısından ise böyle bir tartışma tümden saçmadır. Çünkü İslamda ne ruhban, ne de kilise benzeri bir kurum söz konusu değildir.

Demokrasi, cumhuriyete göre daha şanslı dediniz. Bunu hangi dinamiklere bağlıyorsunuz?

İnsanlar kendi kültürlerini keşfediyorlar. Daha küçük gruplar büyük grupların baskısı altında ezilmek istemiyor. Bu etnik bir kimlik, kültürel bir kimlik, ideolojik bir sınıf ya da dini bir cemaat olabiliyor. Yani herkes kendisi olmak istiyor. Ulaşılan bilgi ve kültür düzeyi nedeniyle bir çoğulculuk talebi var. Farklılıklar içinde birarada yaşamak ya da multi kültür deniyor buna. Toplumlar artık çok kültürlü. Çok kültürlü denirken bir kültürün çok yükselmesi değil sözkonusu edilen; değişik kültürlerin birarada yaşaması.

Ancak bu çeşitlilik atomize olmak, her kültürün diğerine yabancılaşması olarak anlaşılmamalı. Farklılıklar içinde birarada yaşama talebi artıyor. İnsanlar farklı olmak hakkına sahip olmak istiyorlar. Egemen bir otoritenin kabul ettiği bir dinin, bir etnik sınıfın dayatması altında yaşamak istemiyor insanlar. Bu insanların çoğulculuk talebi, demokratik talebin artmasına neden oluyor. Yani insanlar Batıda cumhuriyetçi yapılardan tabii bir süreç olarak demokratik yapılara doğru kayıyor. Türkiye'de bunun rüzgârına kapılıyor.

Türkiye ve Batı dışındaki Doğu toplumlarında aynı gelişmeler sözkonusu mu? Suudi Arabistan, İran, Irak vs. Bunu da şunun için soruyorum; Batılı bir terminolojiyle değerlendirmeler yapıyorsunuz, ancak Batının yaşama biçimiyle İslamın kendi tebaasına dayattığı yaşama biçimi farklı. Şeriat bir yaşama biçimi, kurallar bütünü; kilisenin ise yaşama bir dayatması yok. Bu nedenle laikliğin Batıdaki anlamıyla bizde ki anlamı içerik olarak değişiyor.

Laiklik, Batıda ruhban olmama hakkını ifade eder, dinle- devlet arasındaki ilişkiyi değil; kilise ile devlet arasındaki ilişkiyi tanzim eder. Laiklik ruhban olmama hakkını ifade eder, dindar olmama hakkını değil. Bir hıristiyan dindar olabilir ama rahip ya da rahibe olmak zorunda değildir. Ama İslam dünyasında böyle bir sorun yoktur.

Şimdi Suudi Arabistan'daki örnek kesinlikle İslamı bağlamaz. İran çok daha farklı bir örnek. İran'da 10 yıl önce bir İslami devrim denemesi yapıldı. Onlar henüz bir arayış aşamasında. Ekonomik sistem tam netleşmiş değil. Hızlı bir liberalizasyon sözkonusu. Humeyni za-

manındaki İran'ın temel karakteriyle şimdiki İran'ın özellikleri arasında yüzde yüz bir örtüşme olduğunu ben zannetmiyorum. Çok genel düzlemde bir değerlendirme yapmak zor, bir arayıştır bu. Ama Suudi Arabistan'da tamamen kralın iradesine bağlı bir sistem var.

İran'da devletin kurumlaşması Batı'dan farklı bir karakter gösteriyor mu? Yani müslümanların kafasında Batılı devlet modelinin dışında bir model olduğu söylenilebilir mi?

İran'a İslam cumhuriyeti dediler. Peygamber efendimizden bugüne kurulan İslam devletlerinin hiçbirisine İslam devleti denmedi. Ayrıca cumhuriyet nereden çıktı! Devletin örgütlenmesi açısından İran'da da batı modelini bir ölçüde görmek mümkün. Parlamento var, bir takım modern devlet kurumları var. Humeyni'nin başlattığı süreç ise daha farklıydı. Kum kenti çok canlıydı. Tabii ki şunu da söylemek gerekiyor: Benim kafamdaki İslami devlet modelinde devlet çok büyük değildir, çok güçlü değildir. İran bir arayış. İran'da mesela Kürt sorununun çözümü yine devletin elinde, sivil toplumun değil. Ben toplumun çözüm önerilerine katılması gerektiğini düşünüyorum.

Türkiye'de ekonomik ve siyasal yaşamın tıkanmışlığ olgusu tüm çevrelerce kabul ediliyor. Bu tıkanıklığın aşılması için çeşitli öneriler var. Aralarında "2. Cumhuriyet" gibi bir açılımın da bulunduğu bu süreci nasıl değerlendiriyorsunuz? Başlatılan tartışma sürecini yararlı buluyor musunuz?

2. Cumhuriyet tartışmaları Fransa'da yaşanan bir ör-

nekten kopya ediliyor. Burada sistemin köklü bir biçimde değişime uğratılmaması amaçlanıyor. Reform değil; devrim değil; radikal dönüşümler değil; reorganizasyon. Yani yeniden sistemin ihya edilmesi sözkonusu. "Sistem temelde doğru, ama yanlış olan şeyler vardı, bu yanlışı düzeltelim ve sistemi işletelim" talebi bu. İkincisi; 2. Cumhuriyet biraz muz ideolojisini hatırlatıyor bana. Herkesin bu işten anladığı başka birşey. Yani Mehmet Altan başka birşey söylüyor, Özal başka şekilde anlıyordur. Mesala Özal, pratik olarak Başkanlık sistemine geçmek için böye bir tartışmanın uygun olabileceğini düşünebilir.

Türkiye'de sistem tıkandı. Avrupa toplumuna entegrasyon sorunu var. Uluslararası hukuka Türk hukuk sistemini entegre etme gayretleri var. Bunun için de bir takım değişikliklerin yapılması gerekiyor.

Mesala: Avrupa Topluluğu'na girebilmesi için Türkiye'nin bağımsızlığından vazgeçmesi gerekiyor. **"Hakimiyet, kayıtsız şartsız milletindir"** ilkesinin terk edilmesi gerekiyor. Bunu da açıkça yapamıyorlar. Çünkü bunlar, değiştirilmesi teklif dahi edilemeyecek yasalar arasında. Öyleyse ne yapacaklar? Böyle bir heyecan yaratarak, bu şemsiyenin altında bazı paketleri kaçıracaklar. Dikkatleri 2. Cumhuriyet tartışmalarına çekip, Türk halkını bir oldu bittiye getirmeye çalışıyor olabilirler. Kimileri bundan kişisel iktidar edinmeyi düşünebilir; kimileri de Türkiye'nin AT'ye ya da uluslararası hukuka entegrasyonu açısından uygun görüyor olabilir bu durumu. Belki de, bu proje demokratikleşme talepleri önüne çıkarılan bir başka cumhuriyetçi paket.

Bu demokratikleşme taleplerinin sınırı yok. "Üniter yapıyı tartışalım" deniyor, bir bakıyorsunuz 2. Cumhuriyet tartışmasının içine bu da giriyor. Ama cumhuriyet, re-

jimin temeli, çoğunluğun temel tercihleri doğrultusunda bir çerçeveye oturtulacaksa, o zaman üniter yapı bozulmayacak demektir. Yani "efendim bulun çoğunluğu halledelim" diyecekler ve çoğunluk genellikle bulunamayacacak.

Artık dünyada genel çoğunluğu yakalamak mükün değil. ABD'de başkanlık seçimlerine katılım ortada.

Yani burada herkesin maksadının farklı olduğunu düşünüyorum. Mesela, Mehmet Altan gibi kişiler, demokratikleşme taleplerinin sözcülüğünü yaparak; herkesten farklı bir sistem ortaya koymuş oluyorlar. Yani herkes demokrasi adını kullanıyor. Örneğin, Cedit grubu da kendine göre bir isim bulacaktır; Neo- Osmanlıcılık diyecektir. Jön Türklükten Yeni Osmanlıcılığa dönüyoruz. Yani neyin nerede başlayıp nerede bittiği, kimin elinin kimin cebinde olduğu belli değil. Neo-Osmanlıcılığın altından ABD mandacılığı da çıkabilir. 2. Cumhuriyet tartışmasının altından AT'ye entegrasyonda çıkabilir. Neyin ne olduğunu kestirmek şimdilik mümkün değil. **"Ağuyu altın tas içre sunarlar, bal da onun suç ortağı."**

Türkiye'de bir değişim ihtiyacından siz de söz ediyorsunuz. Sizce bu değişimi talep eden kesimler ve dinamikler neler?

Değişimin bana göre üç ana unsuru var: Etnik kimlik, dini kimlik ve sermaye. Emek, artık değişimin sözcüsü olamaz, çünkü kötü örgütlenme örnekleri verdiler. İslam entellektüelleri yeniden varolmak istiyorlar. Tarihle barışmak kendi inançlarını yaşamak istiyorlar. Din adına bir talep ortaya koyuyorlar.

Etnik hareketin arkasında ise Kürtler var. Yalnız etnik kimlik sorununu geniş olarak ele almak gerekiyor. Tür-

kiye'de çok değişik etnik unsurlar var ama bugün bunun sözcülüğünü yapan, sorgulayan, bazı şeylerin aklımıza gelmesini sağlayan Kürtler.

Üçüncü unsur ise sermaye. Bu sermaye eskiden TÜSİAD çevresinden üç beş tane işadamının oluşturduğu bir kulüptü. Bunlar milletvekili tayin ederlerdi. Şimdi ise Anadolu sanayicisi ve esnafının oluşturduğu yeni bir ara sınıf ortaya çıktı. Büyük sanayinin ara girdilerini yapan, bir ara endüstri doğdu Türkiye'de. Yeni bir burjuvazi gelişti. Türkiye'de radyo ve televizyonlar büyük sermayenin elindedir. Ama İslami kesimde de 400 tane aylık dergi var ve buraya hiçbir büyük sermaye destek vermiyor. Bunların değişim talebi var ve taleplerinin temelini de ekonomik talepler oluşturuyor. Son üç yıl içerisinde 20'ye yakın işadamı derneği kuruldu. Mesela MÜSİAD'ın 1000 kadar üyesi var. Bunlardan ciddi bir değişim talebi geliyor. Bunların entellektüel birikimleri yok, adam köydeki yerini satıp buraya gelmiş ve yer edinmiş; ama bir dergiye reklam veriyor; bir yayınevinin kitaplarını alıp okunmalarını sağlıyor. Çocuklarını okutup siyasi hayata sokmak istiyor. Vakıflara destek veriyor. Bunun yanında büyük şehirde pay sahibi olmak istiyor. Bu maddi destekler yüzlerce kadronun yetişmesini sağlıyor.

Bugün Türkiye'de size göre değişim isteyen katmanlardan iki tanesi birbirine çok yakın. Yani değişime İslami bir pespektiften bakanlarla orta ölçekli diye tanımladığınız burjuvazi birbirini tamamlıyor...

Hepsi iç içe. Kürt hareketinde de müslümanlar var. İslami entellektüeller içinde Kürtler var. Birbirinden çokca ayırmak mümkün değil. Bu değişim sürecinde en şanslı

olanlar müslümanlar. Hem sermaye kesiminde hem Kürt kesiminde (önderlik, sözcülük anlamında olmasa bile, sivil alanda daha güçlüdür) etkinler. Yani toplumsal değişmenin temel dinamiği bana göre İslam ekseninde şekilleniyor. Bugün bunun fiilen ortaya çıkması sözkonusu değil ama potansiyel olarak böyle. Bir İslam sermaye kesiminin oluşması sözkonusu. Müslümanlarda etkin olarak bu sürecin içerisindeler. Öte yandan alternatif entellektüel mesajlar da sunuyorlar.

Siz bu tıkanıklığın aşılması sürecinde büyük burjuvaziden hiç söz etmediniz...Bu tartışmaların kaynağında serbest piyasayı yaşama geçirebilmek için devletin iktisadi yaşamdan elini çekmesini isteyen büyük burjuvazinin bulunduğunu düşünenler var.

Ben bunu bir başka paketin içinde mütalaa ediyorum. Yani Türkiye, Avrupa ve ABD'ye entegrasyonu düşünüyor. Türkiye'de otomobil üretmektense , entegre olmak bunlar için çok daha kârlı. Kirli sanayiyi getirip kurarsın hem Avrupalılar memnun olur, hem biz de sanayileşiyoruz diye seviniriz. Bunu ben uluslararası sermayenin taşeronluğuna soyunmanın bir parçası olarak görüyorum.

Bu talebin üzerinde çok fazla durmamın nedeni, Dünyada üç tane ekonomik kutup oluştu. Türkiye'de gözü açık orta sınıf tüccarlar buralardan mal getiriyor. Birincisi Asya, Hong Kong,Japonya vs.. İkincisi; Amerika pazarı, üçüncüsü Avrupa pazarı. Şimdi bunlar Japonya'ya karşı ancak devletin bazı düzenlemeleriyle barikat oluşturabilirler. Yani devlet hiçbir zaman ekonomiden elini tamamen çekmeyecek. En azından belli şeyleri bloke etmek açısından.

DPT'nı Amerikalılar 1960'lardan sonra kurdular. Niye? Ekonomiyi siyasetçinin elinden alıp bürokrata vermeyi amaçladılar. Bürokratları da onlar eğitiyordu ve bu iş böyle yürüyecekti. Şimdi bürokratları devre dışı bırakıp yabancı sermaye ortaklığı çerçevesinde devlet sadece düzenleyici olsun isteniyor.

Ancak burada ABD ve Avrupa'nın korkunç bir rekabeti söz konusu. Avrupa'da kendi içinde bir rekabet yaşıyor. Türkiye'de buna bağlı olarak Alman–ABD inisiyatif savaşı var. Bunun siyasi ve iktisadi uzantılarını görüyoruz.

TÜSİAD'ın kendi içinde bloke olması ve bir kısmının DYP'ye, bir kısmının ANAP'a gitmiş olması Avrupa–ABD inisiyatif savaşının Türkiye'ye yansıması. Bu işten Avrupacılar mı, ABD'ciler mi galip gelecek? Avrupacılar içinde ise Fransızcılar mı, Almancılar mı? Düşünelim; liberalize ettiğiniz zaman biz İran'dan Renault getirebiliriz. İran yapımı Renault çok ucuz. Bir ara bunu Karaahmetler yapmak istedi, Renault kesinlikle servis vermeyeceğini söyledi. Niye? çünkü, İran'dan getirilecek olan arabalar çok ucuz. Yani devlet sonuna kadar liberalizasyona gidemez. Giderse dengeler alt üst olur.

Bir de devlet kime kapısını açacak. ABD'ye açarsa öbür taraf iflas edecek. Bu rekabet bu kadar su yüzüne çıkmadığı için TÜİSAD kendi içinde bütündü. Ama şimdi TÜİSAD'ın içerisinde Alman, Fransız, ABD sermayesine entegre olmuş gruplar var. Ve şimdi bu gruplar çatışıyor.

Bunların kendi içlerinde bloke olmaları da bizim işimize yarıyor. Biz gücümüzü bu topraklardan alıyoruz, göbeğimizden bir yerlere bağlı değiliz. Biz derken, orta ölçekli sanayiciyi kastediyorum. Kendi gücüyle bu noktaya gelen orta ölçekli sanayici şimdi bir üst aşamaya atlamak istiyor.

Siz 2.Cumhuriyet'i sistemin yeniden organizasyonuna yönelik çabalar olarak değerlendiriyorsunuz. Ayrıca büyük sermayenin uluslararası sermaye ile entegrasyonunun bir yolu olarak görüyorsunuz. 2. Cumhuriyet'in diğer argümanları hakkında neler düşünüyorsunuz? Ceberrut devlet, Kemalizm eleştirisi, sivil topluma yaklaşan bir söylem vs...

"Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler ve bırakınız çocuklar da konuşsun" yaklaşımı bu. Bir bakıma havasını alıp, gerilimi düşürerek, "bakın herşey konuşuluyor canım" demenin yolu.

Ceberrut devlet değerlendirmelerine ise katılıyorum. Hiçbir zaman halka hizmet eden bir devlet ortaya çıkmadı. Halka tepeden bakan, onu eğitmeye çalışan, kendine sadakat yemini ettiren bir devlet söz konusu oldu. Laiklik adına Türkiye'de Kemalist bir teokrasi örgütlendi. Ne olursan ol sonuçta Kemalist olmak zorundasın. Bunun insan hakları, çağdaşlık, bilim ve ahlakla ilgisi yok. Bu da iflas etti artık. Bir çıkış yolu, bir çözüm yolu bulmak zorundalar.

Yıkılışı beklemek yerine yavaş yavaş indirip müzeye koymak daha akıllıca geldi sanırım. Yani zalim devlet imajını değiştirirken bir çatışmaya yol açmadan, uygun bir şekilde tasfiye etmek; yerine daha ılımlı, uluslararası güç merkezlerinin kendi çıkarları açısından tayin ettikleri standartlara uygun bir devlet modeli isteği... Yoksa Türkiye'deki bir takım dini etnik kimliklerin tanınarak onların talep ettikleri hukuk sistemini meşrulaştırmak olayına çok da olumlu yaklaştıklarını sanmıyorum. Bir takım kişiler herşeyi konuşalım diyorlar ama, bu tartışmanın bir adım gerisindeki kesimlerin işi oraya götüreceklerini sanmıyorum.

Bunlarla kimleri kastediyorsunuz?

Sırtında siyasi yük taşımayan, bu noktada hesapları olmayan aydınlar spekülasyon niteliğinde çok güzel şeyler söyleyebiliyorlar. Ancak, sonuçta bu işi icra edecek olan Turgut Özal değil mi? Taksim'de bir grubun düzenlediği Bosna mitinginde davetli kişilere bile konuşma hakkı vermiyen Özal mı yapacak bu işleri; Demirel mi?

Peki, egemen sınıflar bu reorganizasyon işini gerçekleştiremezlerse neler olacağını tahmin ediyorsunuz?

Çatışma olur. Kaosa sürükleniriz. Bu zorunlu bir istikamettir. Tarihin akışının yönünü değiştirmek mümkün değildir. Bu süreci iyi algılamak ve doğru yorumlamak zorundayız.

Bu tartışmalarda sivil toplumcu bir söylem öne çıkarılıyor. Siz geniş yığınlarda bunun gerçekten karşılığı olduğunu düşünüyor musunuz? Yoksa bu da Tanzimat ve Kemalist geleneğin Jakoben tavrına mı denk düşüyor?

Bu tartışmalar yapılıyor ama insanların buna pek ilgisi yok. Çok dar bir çerçevede tartışılıyor. Sokaktaki insana 2. Cumhuriyet dersen "yeni bir Cumhuriyet gazetesi mi çıktı" der. Çok korkunç bir cahilleşme söz konusu toplumda. Halk siyasetin dışına itilmiş, böyle bir talebi ve geleneği yok. İdeolojik sloganlar söyleyen parti çevresindeki insanların ise olayın felsefesi ile ilgisi yok. Pratik gündemle ilgili, sansasyonel şeyleri biliyorlar ama ayrıntılar yok. Dolayısıyla bunun topluma mal edilmesi zaman alacak bir süreç. İşte bu süreçte toplumla hesaplaşmaya giren dinamik kesimler var. Kürt hareketi,

İslâm entellektüeleri ve bir de yeni burjuva.

Mesela bu yeni kesimin okuma oranı çok yüksek. Bizde bu ay tespit edilen yayınevi sayısı 378, çıkan kitap sayısı ise 11,350. Bu sayı on sene önce 2 bin civarındaydı. Bunların hepsi bir soruya cevap arıyorlar, bir yerlere ulaşmak istiyorlar.

Yani siz sivil toplumun oluşması anlamında İslâmi kesimde ciddi atılımlar olduğunu söylüyorsunuz. Ve değişimin omurgasında da kendinizi görüyorsunuz...

Bu fiilen yaşanan bir durum.

Başkanlık sistemi hakkındaki düşünceleriniz neler?

Başkanlık sistemi mümkün, ancak niteliklerinin, anayasa içindeki yerinin açık ve net bir şekilde belirtilmesi gerekir. Krallık ve imparatorlukla demokrasi, faşizmle cumhuriyetçilik aynı anda mümkün olabiliyor. Dolayısı ile sistemlerin isimleri kadar, onların uygulanış biçimi, tarih içinde ifade ettiği anlam çok önemli. Türkiye'de bir çok şey gibi başkanlık sistemi de "küçük Amerika" olma hayallerinin bir ürünü gibi düşünülebilir.

Eyalet sistemi, valilerin seçimle işbaşına gelmesi konusunda ne düşünüyorsunuz? Ayrıca, size göre din-devlet ve ordu-devlet ilişkisi nasıl olmalı?

Eğer Türkiye Misakı Milli sınırlarının içine sıkışıp kalmak istemiyorsa, dışa açılmak, bölge ülkeleri ile askeri, sivil, siyasal, ekonomik entegrasyonlara gitmek istiyorsa, bunca ilişkileri tek bir merkezden yönetmek mümkün değildir. Çoğulculuk taleplerinin yükseldiği, ulustan çok

halkın konuşulduğu bir zamanda, modern devletin bürokratik yükünü azaltmak için yerinden yönetim kaçınılmaz bir tercihtir. Cumhuriyete karşı ve ona rağmen gelişen demokrasi talepleri, insan hakları, halkların hakları, barış ve özgürlük talebi bu süreci kaçınılmaz kılmaktadır.

Modern devletin bütün kavram ve kurumları yeniden gözden geçirilmelidir. Ben "Medine Sözleşmesi"ni savunuyorum.. Etnik ve coğrafi kimlik yanında, insanların hukuk seçme hakkının güvenceye kavuşturulması gerektiğini, devletin küçültülmesi gerektiğini düşünüyorum.

Böyle bir yapı içinde valiler, belediye başkanları seçimle gelebilir. Yerel parlementolar oluşturulabilir. Tabi dini ve etnik parlementolar da... Uluslararası topluma katılma konusunda da özgürlük standartlarının yükseltilmesi, örgütlü halk gücünün oluşturulması gerekir...

Ama sadece Batı'daki, ya da Amerika'daki gibi bir yerel yönetim mekanizmasının herşeyi çözmeye yeteceğini sanmıyorum. Özellikle bu değişim projelerinin halkın inanç ve tarihi ile bütünlük arzetmesi ve halkın talebine uygun olması gerekir.

Din-devlet ilişkisine gelince: Din, insanı insan yapan değerlerin başında gelir. Dolayısı ile devlet dini korumak zorundadır, ama yönetmek değil. Din, devletten daha üstündür. Devlet dinin de hizmetinde olduğu ölçüde kutsallık anlamı taşır. Kuşkusuz devlet, toplumu meydana getiren bütün dini topluluklar için aynı özeni göstermek ve onların haklarını, hukuklarını korumak zorundadır.

Asker- devlet ilişkisine gelince, askerin görevi, dış tehditlere karşı ülkeyi ve halkı kormaktır. Asker devletin hizmetinde olmak zorundadır. Devleti kuran ve onun gerçek sahibi gibi bir belirleyici rol devletin ve ordunun

meşruiyetini tartışma gündemine getirir.

Bu süreç içindeki açılımlardan birisi de Türkiye'nin emperyal bir vizyona sahip olduğu yönünde. Sizce Türkiye bu haliyle böyle bir misyonu yüklenebilir mi?

"Kahrolsun emperyalizmden, yaşasın emperyalizme" bir dönüş var. Emperyal vizyon dediğiniz zaman bu kendi kendini üreten bir süreçtir. Yani orada at oynattığınız zaman onları sömürecekseniz; bu süreç kendi kendini üretir. Ama bu ahlaki mi, doğru mu?

Tekrar bir başka noktaya sıçrayayım. Zorlamalarla yatağından saptırılan süreç kendi tarihini arıyor. Dengeler yeniden yerli yerine oturuyor. Paylaşım savaşının ardından şekillenen dünya yine eski konumuna geliyor. Uydurma devletler iflas ediyorlar. Burada Türkiye nasıl bir misyon üstlenebilir. Amerika bu bölgede güç sahibi olmak istiyor ve Avrupa'nın, Türkiye'nin desteğine ihtiyacı var. Türkiye kiminle iş ortaklığı yaparsa onların payından komisyon alacak. Yani Türkiye birinin şahı, fili olarak rol oynayacak. Bir koyacak üç alacak. Yani emperyal vizyon biraz ikinci sınıf imparatorluk, komisyoncu imparatorluk olacak. Türki cumhuriyetlerdeki itibarını pazarlayarak bu sömürüden pay alacak. Bu çokta ahım şahım bir vizyon değil.

Sorunun ahlaki boyutuna değindiniz, ayrıca sormak istiyorum Türkiye'nin böyle bir gücü var mı?

Türkiye bu misyonu yüklenirse bu gücü ona yüklerler. Bugünkü haliyle bakarsanız "kendisi himmete muhtaç dede nerdeki gayrıya himmet ede."

"Biz Avrupa'nın sınırlarını Çin'e kadar uzattık; bunları

sana satayım bana komisyon ver" diyorlar. Ayıb yahu. Avrupa ne? Avrupa kazın ızına geçen Tanrı efsanesinin emperyalist bir izdüşümü. Dünyaya iki dünya savaşı armağan etmiş, hava, toprak kirlenmiş, atom bombası. vs. Bizimkilerin boyları o kadar cüce ki. Ama tabii ki ağanın adamları her zaman ağadan daha zalimdir. Bunlar emperyalist kapıkullarıdır.

Peki bu arayışlarla Yeni Dünya Düzeni arasında nasıl bir bağ kuruyorsunuz?

Glasnost ve yeniden yapılanma, dalga dalga tüm dünyaya yayılıyor. Bu durum her ülkenin şartlarına uygun reform paketleri getiriyor. Kuveyt'te de parlamento kuruluyor. Böyle bir süreç yaşanıyor. Türkiye'nin payına düşen de bu. Ben bu süreci tümden olumsuzlamıyorum. En azından sözde de olsa bazı şeyler söylenebiliyor; ama bu süreç kendini de eleştiriye açabilmeli. Aksi halde cehenneme giden yol iyi niyet taşları ile döşenmiştir.

Peki bu süreç içinde siz kendinizi nereye koyuyorsunuz. Kısaca sizin açılımlarınız nelerdir?

Çok ütobik gelebilir ama herşeyin yeniden tanımlanması ve sorgulanması gerektiğini düşünüyorum. İnsanın, evrenin, Türkiye'nin, halkın, ulusun, milletin, ümmetin, devletin vs... Tarih bizim için referans alanı olmalı, tarih tekrarlanmaz, tarih övgü ve sövgü kitabı değildir; daha önce yaşanan tüm olaylardan ve masallardan ders almalıyız. Hatta bana göre; ders almak için sadece ulusların tarihi yetmez, insanlığın tarihi temel referanstır. Yani Sovyet, Fransız, ABD, Çin devrimlerinden Hind, Çin vs. uygarlıklarından yola çıkarak yeni bir ansiklopedik

çağa ihtiyacımız var. Bugün moda olan tüm devletler çöktü. Yani Batının tekrarlanma şansı yok. Bu teknolojinin daha fazla devam etme şansı yok. Bilimi yeniden tartışmamız lâzım, bilim yeniden şekillenmeli. Devlet ulusların hapishanesi olmaktan çıkarılmalı. Ben kendi seçtiğim hukuk sistemi içerisinde yaşamak istiyorum.

Devlet, etnik ve coğrafi temelin dışında, inanç ve hukuk federasyonları şeklinde örgütlenmeli. Yani bir toplumda aynı anda değişik hukuk sistemleri varolabilmeli. Birarada yaşamanın ilkesini de bu insanlar birlikte tespit etsinler. İnsanların üç dili olsun; anadili, ulus dili ve medeniyet dili. Yani bir Kürt'ün ana dili Kürtçedir, bu coğrafyada yaşıyorsa ulus dili Türkçedir, medeniyet dili ise Arapçadır. İnsanların etnik ve coğrafi kimliğini de tescil edelim. Devleti ele geçirme derdi bitsin. Böylece devleti kim ele geçirirse geçirsin, hukuku kendini bağlar, diğerlerini adam etme derdi kalmaz. Yani devleti küçültmemiz gerekiyor. Benim getirdiğim öneri **"Medine Sözleşmesi"**ne dayalı, çoğunluk sistemi. Çok kültürlü, farklılıklar içerisinde birarada yaşamayı hedef alan yeni bir toplum düzeninden sözediyorum. Kimse kimseyi adam etmesin ve kimse kimseyi ele geçirmeye çalışmasın. Herkes inandığı gibi yaşasın. Bunun dışındaki herşeyi aramızda halledebiliriz. Her an devlete bazı yetkililer verebiliriz ve her an da geri alabiliriz. Anarşik bir toplum düzeni gibi görünüyor ama sanırım başarılı olabilir.

Böyle bir modeli gerçekleştirmenin araçları neler olabilir?

Önce insanların faziletleri etrafında bir araya gelmesini sağlayacak bir ahlaki sürecin yaşanması lâzım. Yine in-

sanların bu çoğulcu toplum düzeninde kendini ve birlikte yaşadığı insanları tanıması gerekiyor. Bu tanıma, sadece Ali, Veli olarak değil; inançları, kimliği ile tanıma. İnsanların, kendi dışındakilerin varlığını ve varolma hakkını kabul etmesi gerekiyor. Bu tamamen bir toplumsal süreç, biz bu süreci başardığımız an, geri kalan herşeyi başarırız.

Burada iki tane hastalık var. Müslümanım diyen müslümanlığını, solcuyum diyen solculuğunu bilmiyor; ayrıca karşısındakini tanımıyor. Karşısındakinin varlığını yok etmeye çalışıyor; onun yokluğunda kendini var etmeye çalışıyor. Bu olumsuzlukları, bu ahlakı değiştireceğiz. Ben bu değişimin başlangıç noktası olarak da bireyi görüyorum. Bireye uluşmak için de gerekli olan okul, televizyon türü sivil kurumları oluşturmalıyız. Önemli olan devleti ele geçirerek toplumu adam etmek değil; toplumsal birikim ve sivil inisiyatifi topluma egemen kılmaktır.

Kavramlarınız İslâmi söylemden daha ziyade sivil toplum söylemine yakın...

Benzeyebilir.

Biraz önce Osmanlı toplum yapısından gelen geleneğin etkisiyle sivil toplum kurumlaşmasının şansının olmadığını söylediniz. Ama sivil inisiyatiflerin geliştirilmesinden söz ediyorsunuz...

Pratik durum bu. Ben bu yönde bir talebi ortaya koyuyorum. Ve kendi adıma da diyorum: Örgütleniyoruz. Toplumun böyle bir geleneği yok. Toplumun böyle bir talebi yok, toplum bu sancıyı çekmiyor. Biz topluma sancı

yüklemeye çalışıyoruz. Doğum için bu sancıya ihtiyacımız var. Toplum gelmezse ne olur? Helak oluruz, toplumu illâ ki kurtaracağım diye bir derdim yok. Eğer adam olacaksak oturup konuşalım, tanıyalım birbirimizi, belki birbirimizi severiz. İttifak ettiğimiz zaman birlikte hareket ederiz, itilaf ettiğimiz zaman da, sen sağ, ben selamet...

Sağ bırakma kavramının dünyada artık pek mümkün olduğunu düşünmüyorum. Sizin orta ölçekli burjuvaziyi düşündüm birden; bu burjuvazi kendisini geliştirmek istiyor, pay istiyor. Orta ölçekli burjuvazi şimdilik büyük burjuvaziye "sen sağ ben selamet" diyor ama, o da büyümek istiyor. Ekonominin bu biçimli ilişkiler üzerine konumlandığı yapılarda burjuvazi insanı pek "sağ" bırakmıyor. Her hareket büyümek için diğeriyle savaşmak zorunda ise, kimse kimseyi "sağ" bırakmaz.

Biz başkasına kural koymuyoruz. Başkası kendi cemaati için başka bir ekonomik model uygulamak isteyebilir. Deneyin, yaşayın. Ben komünist partinin kurulmasına aktif destek verdim. Siz faizli banka kurun işletin, biz faizsiz banka kurup işletelim. Herkes sonucu görsün. Bizim böyle bir tasavvurumuz var. Karşımdakini ikna etme derdim yok, emir de etmiyorum, söylüyorum. Sadece ve sadece tavsiye edebilirim. Siz düşündüğünüzü söylersiniz, ben de düşündüğümü söylerim. Herkes isteğine uygun bir hukuk sistemi oluşturur. Demokrasi ötesi bir toplumdan söz ediyorum.

Sayın Dilipak, bu görüşmeden bir müddet sonra Özal vefat etti. Bu gelişme bir ek soruyu beraberinde getirdi.

Özal'ın vefatı Türkiye'nin bundan sonraki siyasi gelişimini nasıl etkileyebilir? Ne düşünüyorsunuz?

Özal sonrası için bir şey söylemek çok kolay değil. Ama görünen o ki, kurulu düzeni büyük ölçüde sarstı. İktisadi liberalizme kapı araladı. Devletçiliği bitirdi. Bürokrasiyi aşağıladı. Militarizmi geri adım atmaya zorladı. Milliyetçilik yerine globalleşmeyi öne çıkarttı.

Önemli etkileri olduğu kuşkusuz. Biraz umursamaz ve vurdum duymaz bir kişi idi. İçi boşalmış kurumları biraz sarstı.

Hem hacı bir cumhurbaşkanı, hem de Malta şovalyesi idi. Zıtlıkları ustalıkla bağdaştırdı. ABD ile uygun adım siyaseti izledi.Yani Türkiye'de Amerika tipi demokrasi sürecini başlattı. Demokrasiyi Avrupacı çizgiden ABD çizgisine taşıdı.

Recep Tayyip ERDOĞAN

Demokrasi amaç değil, araçtır

İşletmeci. 26 Şubat 1954 İstanbul doğumlu. Evli. İstanbul İmam- Hatip Lisesi ve Marmara Üniversitesi İktisat Ticaret Fakültesi mezunu. Refah Partisi MKYK üyesi olan Recep Tayyip Erdoğan halen Refah Partise İstanbul İl Başkanlığı görevini yürütmektedir.

"...2. Cumhuriyet "Batılılaşma süreci" içerisinde bir harekettir. Batılılaşma dün Kemalist olmayı veya sosyalist olmayı gerektirirken; bugün, 2. Cumhuriyetçi olmayı gerektirmektedir. Kaldı ki 70 yıllık tarihimizi "cumhuriyet" olarak kabul eder ve rakamlarsak bu sayının ikiden de çok olması gerekir. Herşeyden önce Birinci Meclis, her yönüyle farklı bir dönemdir. İkinci Meclis'le çok partili döneme kadar olan süre ikinci aşamadır. DP iktidarı, 60 ihtilaline kadar ayrı bir özellik arzeder ve üçüncü olarak nitelenme hakkı vardır. 1960–83 arasını "Dördüncü Cumhuriyet" olarak numaralarsak, bu döneme de "Beşinci Cumhuriyet" diyebiliriz. Ancak gerek 2. Cumhuriyetçilerin gerek Yeni-Osmanlıcıların, toplumun düşünce ufuklarının genişlemesi, haklarının farkına varması ve bir kimlik arayışı içine girerek geçmişsiz, geleneksiz kimlik kazanmanın imkânsızlığını görmesi açısından büyük faydaları olmuştur. Bu sağlıklı bir gelişme olup bunu içeren değişimden yana olmak bir zorunluluktur..."

Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarının Türkiye Cumhuriyeti'nin 70 yıllık tarihindeki ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 70 yıllık tarihine çok kestirme bir biçimde, kuşbakışı baktığımızda rejimin yüz aklığı ile çıktığını söyleyemeyiz. Birinci Meclis hariç Türkiye Cumhuriyeti gerek temel hak ve özgürlükler açısından gerekse halkın egemenliği açısından üzerinde taşıdığı "demokrasi" ve "cumhuriyet" kavramlarının gereğini yerine getirmemiştir.

Rejimi kuran militarist ve sivil bürokrasi, demokrasi ve cumhuriyet kavramlarını kendi egemenliklerini ve dayatmalarını halka kabul ettirmek için aracı olarak kullanmıştır.

Bu bürokrasinin gözünde halk; birtakım hakları kullanmaya lâyık olamamıştır. Aksine halk her zaman gariban zavallı eğitilmeye muhtaç yaratıklardır. Ve, onları "adam etmek" için uygulanacak her yöntem meşru görülmüştür.

Demokrasi bugüne kadar bazen amaç bazen ise araç olarak görülmüştür. Hem amaç hem de araç olarak yorumlayanlar da olmuştur. Bize göre ise de demokrasi ancak bir araçtır. Hangi sisteme gitmek istiyorsanız, bu düzenlerin seçiminde bir araçtır. Yani demokrasi ile düzenler gelir, düzenler gider. Tabii bunun demokrasiyle gerçekleşmesi , halkın iradesinin tecelli etmesi güzel birşey. Ve bu noktada demokrasiyi halkın iradesinin tecellisi şeklinde tanımlayabiliriz. Fakat bugün ülkemizde demokrasi bir amaç olarak yorumlanıyor. Ve bir amaç olarak görülen demokrasi, ne yazık ki bugün Türkiye'de totaliter bir yapıyı gündemde tutuyor. Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasi adına bir dikta rejimi gö-

rüyoruz. Ne yazık ki demokrasi kavramı bizde tam olarak yerine oturmamıştır.

Halk iradesinin tecelli şekli dediniz. Eğer demokrasi sadece bir araç olarak tanımlanabilirse; halk iradesi adına iktidara yerleşmiş düşünce demokrasinin aleyhinde işlemeye başladığında, yani totaliter özellik kazandığında ne olacak? Kısaca tanımlamanız üzerinden konuşulduğunda; demokrasinin araç edinilmesiyle iktidara gelmiş bir totaliter rejimden vazgeçebilmenin şartları en azından demokratik yollardan mümkün görünmüyor....

Halka rağmen iktidar olunamaz. Tarihe baktığımız zaman totaliter rejimlerin hep halk tarafından yıkıldığını görürüz. Eğer halk totaliter bir rejimi istiyorsa buna saygı duymalıyız. Ama rejim geldi ve halk bundan memnun değil, bunu değiştirecek olan yine halktır.

Peki bu değişimin aracı sizce ne olabilir?..

Yine halk. Rejimlerin hiçbiri halka rağmen orada duramaz.

70 yıllık tarihin sonunda Türkiye Cumhuriyeti'nin temel problemleri neler? 70 yıllık tarihin taşıyıcısı Kemalizm, gelinen noktada kendini yenileyebilir mi? Toplumsal sorunlar karşısında yanıt verebilecek bir çekim merkezi olabilir mi?...

70 yıllık tarihinde Türkiye Cumhuriyeti katı bir üniter anlayışa sahip olmuştur. Her konuda "tekçi" olmuştur ve bu tek olan şeyi de kendisi seçmiştir. Hukuk halka so-

rulmadan bir yerlerden aktarılmış ve zorla halka dikte ettirilmiştir. Çağdaşlık anlayışı, ahlak anlayışı v.s. Hatta Türkiye, din konusunda da aynı anlayışı seçmiş; kendisine din olarak "Kemalizmi" almış ve başka hiç bir dine hayat hakkı tanımayarak kitlelere zorla dikte etmiştir.

Ancak hem dünyadaki değişim rüzgârları nedeniyle, hem de halktan kopuk olan sistemlerin uzun süre yaşayamayacağı gerçeğinin ortaya çıkmasıyla yoğunluk kazanan değişim dalgası sonucu resmi ideoloji taraftar bulamaz hale gelmiştir.

Ne yazık ki Türkiye'nin 70 yıllık tarihi boşa harcanmış bir zamandır. Bu süre içinde halkın refah seviyesi, diğer dünya devletleriyle eşit oranda artmamıştır.Temel halk ve özgürlükler konusunda Türkiye hâlâ bir Üçüncü Dünya ülkesidir. Her sene ilgili dünya örgütlerince azarlanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti 1923'dan bu yana sürekli olarak bir gerileyişin içindedir. Bunu bir kaç başlık altında toplamak istiyorum;

Ekonomide; 1923'te dünyada altıncı sıradayız. Bugün 46. sıraya düşmüşüz. 1924 yılında bir dolar doksan kuruş; sene 1993, bir dolar dokuz bin liranın üzerinde. Para ekonominin namusudur. Paramızın bu noktadaki durumu bizim nereye geldiğimizin ifadesidir. O gün istihdam noktasında açığımız yokken, bugün resmi açığımız 4.5 milyondur. O günü, o günkü dünya ölçülerine; bugünü ise, bugünkü dünya ölçülerine göre değerlendirmek durumundayız. Dolayısıyla o gün fabrikamız yoktu bugün var dememiz birşey ifade etmez.

Ekonominin yanında ahlaki düzenimiz bozuk. Bugün İstanbul'un göbeğinde fuhuş sektörü aldı başını gitti. Ahlaki olarak çöken bir toplumun bağımsızlığını kazanması imkansızdır. Yanlışlar doğru, doğrular yanlış

olarak takdim edilmeye başlandı. Bir devlet memuru rüşvet almasını bilmiyorsa ona aptal gözüyle bakılıyor.

İlmi düzende büyük bir çöküntü var. Eğitim var ama üretim yok. Üniversitelerimiz düşünce üretemiyor. Resmi ideolojinin tekelinden kurtarılmış bir eğitim, öğretim proğramı gerekiyor.

Bir diğer sorunumuz askeri bağımsızlığımızın da tehlikeye girmesi. NATO'nun baskısı elimizi kolumuzu bağlıyor. Bir diğer sıkıntımız da milli bütünlüğümüzün tehlikede olması. Bunu şu şekilde açayım; resmi ideoloji ırkçı bir kişilik taşıyor, bu yapısıyla da milli bütünlüğü koruması mümkün değildir. Şu anda Türkiye Cumhuriyeti'nde 27 etnik grup yaşamakta. Bu 27 etnik grubunda varlıklarının tanınması gerekmektedir. "Türkiye Türklerindir" gibi tezler yanlıştır. Türkiye, Türkiye'de yaşayan herkesindir. Bir inanç birlikteliği bu insanların bütünlüğünü sağlayabilir. Aksi takdirde milli bütünlüğümüzü sağlamak mümkün değildir. Temel sorunlarımız noktasında ana başlıklar olarak bunları söyleyebiliriz.

Milli bütünlüğün korunmasından söz ettiniz. Bu değişim süreci içerisinde eğer, ülke içinde yaşayan bazı grup insanlar milli yapı içerisinde kalmak istemezlerse ne olacak?...

Onun kararını yine halk verecek.

Örneğin Kürtler biz ayrı yaşamak istiyoruz diyebilirler...

Bu durumda belki Osmanlı eyaletler sistemi benzeri birşey yapılabilir..

Bağımsızlık isterlerse, tamamen ayrılmak isterlerse...

Bu toprak üzerinde böyle bir bağımsız yapıyı kurma kudreti varsa kurar. Ama kudreti yoksa....

Buna hakkı var mıdır? Kudreti olmayabilir....

Bu hakkı kimden isteyeceği önemlidir.

Hak istenmez. O hak meşrudur ya da değildir. Burada sorulan o; meşru mudur?..

Coğrafi bütünlük içerisinde evet, ama coğrafi ayrılık içerisinde hayır.

Coğrafi bütünlükten kastınız Misak-ı Milli sınırları mı?..

Ona orda hudut tayin edemem..

O zaman bu hakta meşru değildir diyorsunuz...

Eyaletler tarzı bir sistem içinde olabilir diyorum.

Ama bağımsız bir devlet olarak tasarlayamam diyorsunuz.

Tasarlayamam. Çünkü bu coğrafyanın mücadelesini veren sadece Kürtler olmamıştır ki...

Ama o coğrafyada yaşayan insanların böyle bir talebi olduğunda... "Biz kendi kimliğimizle , bayrağımızla, Kazakistan, Özbekistan gibi bir ülke olmak istiyoruz"

derlerse, siz bu hakkı meşru bulur musunuz; bunu öğrenmek istiyorum...

Onu meşru olarak görmüyorum.

Burada zikredilen milli tanımı, İslâmın ümmet kavramıyla çelişik gözükmüyor mu?.. Ayrıca bütünlüğünü çalışmaya uğraştığınız bu sınırlar içerisinde sizde söylediniz değişik etnik yapılar ve dinsel gruplar var. Bunları hem ümmet çerçevesinde hem de milli devlet içinde nasıl düşünebiliyorsunuz?...

Ümmet kavramı içerisinde düşünmüyorum ki, İslamın devlet planı içinde düşünüyorum. "Adil Düzen" dye tanımladığım bir devlet çerçevesinde ele alıyoruz. Ümmetin içinde zaten hıristiyanın, Yahudinin olması sözkonusu değil. Ama bu ümmet, hıristiyanla da, Yahudiyle de kendi hukuklarını belirleyerek yaşayabilir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 70 yıl sonunda karşısına çıkan temel problemleri kendinize göre ifade ettiniz ve resmi ideolojinin altını çizdiniz. Resmi idelojinin izdüşümü olarak görülen Kemalizm gelinen noktada kendini yeniden üretebilir mi; toplumsal sorunlara yanıt verebilir mi?..

Gelinen 70 yıllık sürenin sonuda Türkiye'nin GSMH'sı ne yazık ki bir Japon firmasının, bir ITT'nin yıllık cirosundan daha azdır. Yani Japonların veya Amerikalıların milyonu dahi bulmayan bir insan topluluğu ile gerçekleştirdiği üretimi, Türkiye 60 milyonla başaramamaktadır . Bunun suçlusu halk değil rejimdir.

Gelinen bu noktada; Türkiye tam bir kaosla karşı kar-

şıyadır. Rejim tıkanmıştır, çürümüştür, etrafa rahatsız edici kokular salmaktadır. Kimsenin rejime güveni kalmamıştır. Bu nedenle Türkiye'de bizzat rejimin kurum ve kuruluşlarında herşey illegal olarak işlemektedir. Örneğin: Her yıl Milli Eğitim Bakanı, okullara yeni kayıtlarda ücret alınmayacağını söyler ama, hiçbir aile para vermeden kayıt yaptıramaz. Esnaf vergisini dahi rüşvetsiz yatıramaz. vs.

Bütün bunlardan sonra Türkiye'nin yarınında artık "Kemalizme" veya başkaca herhangi bir resmi ideolojiye yer yoktur. Kemalizmin yeniden kendini üretmesi sözkonusu değildir. Çünkü böyle bir alt yapıya ve argümanlara sahip değildir. Aradan 70 yıl geçti. Artık, militarist ve sivil bürokrasi, "devleti biz kurduk, korumak ve kollamak görevi de bizimdir" diyemez. Çünkü insanlar böyle bir devleti istemiyor. En önemlisi de bu düşüncelerini açıkça dile getiriyorlar.

Bu bağlamda Kemalizmin kendini yeniden üretmesi söz konusu değildir. 2000'li yılların dünyasında ve büyük dünya ailesinin bir birimi olan Türkiye'de artık Kemalizme ve Kemalizm benzeri rejimlere, sistemlere yer yoktur. Eğer rejim, bu yeni şartlara, zamana ve mekana uygun yeni bir sistem geliştirirse, bu Kemalizmin yeniden kendisini üretmesi olmayacaktır. Artık o başka bir sistemdir. Ve hatta bu tür arayışlar da mevuttur.

Değişim taleplerini ve 2. Cumhuriyet tanımlamasının argümanlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?.

Yukarıda artık Kemalizmin devrini tamamladığını ve kendisini yeniden üretmesinin söz konusu olmadığını söylerken, insanların farklı bir sistem arayışı içinde olduğunu söylemiştik. İşte bu noktada, sisteme ilişkin yeni

ve evrensel bir kavramla karşı karşıya kalıyoruz; "DEĞİŞİM".

Özellikle 8. Cumhurbaşkanı Özal'ın ölümüyle, geriye doğru göndermeler yapılarak konuşulan, ama elitler ve okumuşlar katmanında daha önceden tartışılmaya başlanan bir kavram "değişim".

Biz bu kavrama iki yönden yaklaşmanın uygun olacağına inanıyoruz.

Birincisi: Kelimenin bizzat lugat anlamı açısından. Eğer değişim, doğada ve insan hayatında şu anın dünden, yarının bugünden farklı olacağını, olması lâzımlığını anlatmak için kullanılıyorsa; inanıyoruz ki herkesin değişimden yana olması gerekir. Çünkü doğada hiçbir şey sabit ve muhkem değildir. Az önce akan suyla bu su, az önce esen rüzgârla bu rüzgâr, az önce nefes aldığım havayla bıraktığım hava aynı şey değildir. Evrenin yapısı sürekli değişim ve hareket üzerinedir. Bu anlayış bize inancımızın sıkı sıkıya tenbihlediği bir şeydir...Allah'ın "ol" emri (ki herşey o emir mucibindedir) hem "külli"dir, hem de "sürekli"dir.Yani her an yeniden yaratılır ve birbirinden farklıdır. Yine Peygamerimizin biz müslümanlarca çok önem verdiği bir sözü de şöyledir: "Bir günü bir gününe eşit olan zarardadır".

Biz kendi inanç kaynaklarımızdan daha birçok örnek gösterebiliriz. Ancak uzatmamak için bu kadarla yetinerek şunları da söylemek istiyorum: Değişim, her zaman tekamül değildir. Arzulanan tekamülle örtüşen bir değişimdir. Ama pratik her zaman böyle olmaz, olmamıştır da.

İkinci nokta: "Değişim" kavramının bugünkü kullanılışı daha farklı boyutlar içermektedir. Herşeyden önce felsefi bir yönü vardır. Öyleyse bu felsefi düşüncenin kavranması gerekir. Bu konudaki dü-

şüncelerimizi birkaç madde halinde özetlemeye çalışırsak:

1– Kavram bizim üretimimiz olmayıp dışımızdan bir oluşumun bize dayatmasıdır.

2– Batı her ne kadar dün "demokrasi insanlığın ulaşabileceği en faziletli sistemdir" demişse de bugün, demokrasi de dahil bütün sistemlerde bir tıkanma vardır. Batı kendini yenileyebilmek, dünya hakimiyetini devam ettirebilmek için yeni kavramlar üretmektedir. En son üretimleri ise budur.

3– Bu özellikleri ile ve radikal değişimcilerin söyleyiş biçimleri ile "değişim" yeni bir din söylemidir. Çünkü insanları kalın çizgilerle en üst belirleyici olarak "değişimden yana olmak" ve "değişime karşı çıkmak– statükoculuk" biçiminde ikiye ayırmaktadır. Oysa biz müslümanlar için din "İslâmdır". En üst belirleyici islâmın ilkeleridir. Herşey ona göre belirlenir.

Bu mülahazalarla baktığımızda son yıllarda çokca gündeme gelen "İkinci Cumhuriyet", "Yeni–Osmanlılık", "tarihle barışmak" gibi söylemlere farklı bakışımız ve değerlendirmelerimiz vardır. Bu değerlendirme toptancı bir bakış değildir. Ne toptan red ne de körükörüne angaje olmak bizim tavrımız olamaz.

2. Cumhuriyetin temel argümanlarından birisi devletin ekonomideki payının azaltılması ve serbest piyasa ekonomisi. Bu arada iktisadi liberalizasyonun siyasi liberalizasyonu da beraberinde getireceği düşünülüyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?..

Özellikle Mehmet Altan'ın başını çektiği 2. Cumhuriyet "Batılılaşma süreci" içerisinde bir harekettir. Batılılaşma dün Kemalist olmayı veya sosyalist olmayı gerektirirken;

bugün, 2. Cumhuriyetçi olmayı gerektirmektedir. Kaldı ki 70 yıllık tarihimizi "cumhuriyet" olarak kabul eder ve rakamlarsak bu sayının ikiden de çok olması gerekir. Herşeyden önce Birinci Meclis, her yönüyle farklı bir dönemdir. İkinci Meclis'le çok partili döneme kadar olan süre ikinci aşamadır. DP iktidarı, 60 ihtilaline kadar ayrı bir özellik arzeder ve üçüncü olarak nitelenme hakkı vardır. 1960–83 arasını "Dördüncü Cumhuriyet" olarak numaralarsak, bu döneme de "Beşinci Cumhuriyet" diyebiliriz.

Ancak yine de gerek 2.Cumhuriyetçilerin gerek Yeni-Osmanlıcıların, toplumun düşünce ufuklarının genişlemesi, haklarının farkına varması ve bir kimlik arayışı içine girerek geçmişsiz, geleneksiz kimlik kazanmanın imkânsızlığını görmesi açısından büyük faydaları olmuştur. Bu sağlıklı bir gelişme olup bunu içeren değişimden yana olmak bir zorunluluktur.

Yeniden Türkiye'deki değişim isteklerine dönelim. Yeni Dünya Düzeni diye bir kavram sıkça teleffuz edilmeye başlandı. Yeni Dünya Düzeni'nden söz edilebilir mi? Böyle bir düzen bizim karşımıza nasıl çıkacaktır? Ne yazık ki Türkiye'deki değişim talepleri "Yeni Dünya Düzeni" talepleri ile paralellik içindedir. Bu bir nakısadır. Çünkü Yeni Dünya Düzeni uğruna ölünecek bir hülya değildir. Dünya egemen sisteminin bulaştığı bir patronaj biçimidir. Dün iki başlılık içinde sürdürülen bu sistem son değişimlele birlikte tek başlılığa dönüştürülmektedir.

Yeni Dünya Düzeni'nde ana espri hiç bir ülkenin tek başına ayakta kalmasına yetecek güçte ve kendi kendine yeter özellikte olmaması; aynı zamanda da, komşu olan ülkeler için, her ülkenin birbirleri ile sorunlarının olmasıdır. Bu sayede her ülke, geleceği için, " büyük abiye" muhtaç olmakta ve ona bağımlı kalmakta. Bizim açı-

mızdan önemli bir başka konuda "büyük abi" ailesini oluşturan devletlerin tamamının hıristiyan olmalarıdır ve ısrarla müslüman ülkelerde istikrarsızlık ve iktidarsızlık peşinde koşmalarıdır.

İktisadi liberalizasyonun siyasi liberalizasyonuda beraberinde getireceğini düşünüyor musunuz?

Ben getireceğine inanmıyorum. Eğer siyasi liberalizasyon olursa ekonomide de liberalizasyon olacaktır. Öncelikle siyasetin serbest bırakılması gerekmektedir.

Ama netice olarak siz ekonomik yapıda serbest piyasa ilişkilerinden yanasınız, onu savunuyorsunuz...

Serbest piyasayı savunuyorum.

Bu bağlamda da kapitalizmi savunmuş olmuyor musunuz?..

Hayır. Kapitalizmde bugün serbest piyasa ekonomisi kesinlikle yok. Güdümlü serbest piyasa onlar.

Benim açmaya çalıştığım bu ülkedeki işleyiş değil. Doktriner olarak soruyorum. Siz kapitalist üretim ilişkilerinden yana mısınız?

Kapitalist üretim ilişkilerinden yana değilim. Ancak, islâmi anlayışta da, kesinlikle sınır koymak mümkün değildir. Yani ne fiyatlara sınır koyabilirsiniz, ne üretime. Çünkü orada ahlak esastır. Nedir o? "Emronulduğu gibi dosdoğru ol." Üretimde çürüğü sağlam diye takdim ede-

mezsin, en iyisini yapmaya mecbursun. Kapitalizmin böyle bir kuralı yok ki. Dolayısıyla kapitalist üretimdeki serbest piyasa diye ortaya konulan olay eksiktir.

Şimdi düşünelim; bizde üretilen Tofaş'ların Almanya'da satılma şansı var mı? O çürük çarık malın Almanların pazarlarında satılma şansı yok. Alman pazarlarında savaşan otoların hepsi birbirinden kaliteli. Bu da İslamın "Dosdoğru ol" ilkesine denk düşüyor. Yani piyasa o ilkeyi yaşama geçiriyor.

Kapitalizm bunu İslam'dan almıştır.

Değişim tartışmaları yapılırken birbiriyle ilişkili iki değişik açılım daha ortaya çıktı. Bir tanesi Türkiye'nin emperyal bir vizyona sahip olabileceği iddiasını taşıyordu, buna bağlı olarak Neo-Osmanlılık tartışması yapıldı. Bu konularda ne diyeceksiniz?..

Türkiye'nin emperyal bir vizyon taşıyacak bir gücü vardır. Hatta eğer Türkiye 2000'li yılların dünya ailesinde saygın bir üye olarak yer almak istiyorsa (ki istemelidir) emperyal bir vizyon üstlenmeye mahkumdur. Bu mahkumiyetin gerekçeleri tarihindedir, coğrafyasındadır, etnik yapısındadır.

Yetişmiş eleman gücü, genç nüfusu Türkiye'yi bu yönde zorlamaktadır. Hatta böyle bir vizyonu üstlenmiş Türkiye, bu vizyonun kapsamına gerecek diğer ülkeler ve insanlar içinde tek kurtuluş kapısıdır. Bu nedenle biz hem dünya vatandaşı olarak, hem müslüman olarak, hem Ortadoğulu olarak hem de tüm ezilmişler olarak Türkiye'yi çok önemsiyoruz ve zaten Türkiyeliler olarakta buna mecburuz.

Başkanlık sistemi için neler söyleceksiniz.

Türkiye şimdilik buna hazır değil. Başkanlık sisteminin ortaya çıkışı bir özentinin sonucu ya da Amerikan emperyalizminin bize bir tavsiyesi. Bunun oluşması için siyasette serbest piyasanın oluşması lazım.

Peki son olarak konu dağılacak ama demokrasi ve islâm hukuku noktasında birşeyler sormak istiyorum. İnsanların benimsedikleri hukuk anlayışını terketme gibi bir şansları var mı?

Sormak istediğiniz şeyi anlıyorum. Sorunuza öncelikle tarafsız biri olarak hatta teknik bir anlayışla yaklaşmak istiyorum. Sorunuzun ikinci kısmında insanların benimsedikeri hukuk anlayışını terketme gibi bir şansları var mı diyorsunuz? Bu soruya olumsuz vevap vermek (garipsediğimi söyleyerek belirtmeliyim ki sizin sorunuzun içinde kendi cevabınızın bu yönde olduğuna dair şeyler seziyorum) her şeyden önce insanı bir varlık olarak tanımadığımızı ya da günümüz Türkiyelilerini hafife aldığımızı gösterir. İnsanların benimsedikleri birşeyi terketme şansı niçin olmasın. O zaman yukarıda sözünü ettiğimiz değişimin hiçbir anlamı kalmaz. Eğer bugünün Türkiye'sinde yaşayan sözüm ona laikliği benimsemiş insanların, bu anlaşını terkedip, İslâmi bir anlayışa ve hukuka geçmeleri mümkün müdür diye sormak istiyorsanız, öncelikle şunu hatırlatmak isterim: Bu insanların atalarının 100 yıl önce, 200 yıl önce hangi hukuk sisteminde yaşıyorlardı? Bugünkü hukuk sistemini kabullenmeleri ve adapte olmaları nelerin pahasına, hangi yöntemlerle gerçekleştirildi? Bundan 30 sene önce halkın islâma ilgisi ne kadardı, bugün hangi seviyede? Biz ina-

nıyoruz ki Türkiye'de insanların hemen hemen tamamı gerek varlık olarak fıtratları gereği, gerekse üzerinde yaşadıkları coğrafya ve tarihi misyon gereği zaten müslümandırlar. Ancak bu özelliklerini ortaya koymaları engellenmiştir. Cebri yollarla bastırılmıştır. Eğer insanların beyinlerindeki ipotekleri kaldırırsak onlar kendiliğinden islâmı seçecektir. Çünkü özlerinde inanç vardır.

Bu arada, biz inancımızı ve dinimizi başka sistemlerle mukayese etmekten hoşlanmasak da, sorunuzu cevapsız bırakmamak için demokrasi ve islâm noktasında da özetle düşüncelerimi söyleyeyim:

Biz Türkiyelilere ve insanlığa diyoruz ki, bu konuda gerek teorik gerekse pratik referanslarımız sayılamayacak kadar çoktur. Uzun sayılacak bir süredir müslamanlar bir fetret devri yaşamışlardı. Bu nedenle müslümanlar inançlarını, düşüncülerini çağın diline uygun bir söylemle ve çağdaş bir insanın algılayabileceği bir biçimde ortaya koyamamışlardır. Buna belki de iç fetretten daha çok dış dayatmalar, tuzaklar, hileler etkili olmuştur. Burada sırf müslümanlara reva görülenleri hatırlatmak yeterlidir: İstiklal Mahkemeleri vasıtası ile kurulan dar agaçlarında kimlerin ve hangi suçlamayla idam edildiğini nasıl izah edecekler? Tevhid-i Tedrisat kanunu nelerin önünü tıkamak, nelerin önünü açmak içindi. Harf ınkılabı vasıtası ile bir ülkenin tamamının bir anda sıfır okuryazar seviyesine indirgenmesi kimlere yaramıştır?

Bir fazilet rejimi olarak takdim edilen demokrasinin ana özelliği çoğunluğu elde etmektir. Yani %51, %49'a tahakmüm eder. Oysa bize göre %99'un, %1 üzerinde dahi tahaküm kurma hakkı yoktur. Bir ferdin dahi bir ülke menfaati için hakları elinden alınamaz. Bizim geçmişimiz bunun referansları ile doludur.

BASINDAN SEÇMELER

Orhan GÖKDEMİR

Gerçek Dergisi Haber Müdürü Orhan Gökdemir'in bu yazısı Evrensel Kültür Dergisi'nin 17. sayısında yayımlanmıştır.

"Tahiri Tarikatı"nın 2. Cumhuriyet çıkarması

Bu incelemenin konusu Kemal Tahir değil. Ancak bu incelemenin konusunu Kemal Tahir olmadan incelemek de mümkün değil. Son beş yılda tutuğu notlar ve cizitirdiği kağıtlar da dahil herşeyi basıldı. Bundan Kemal Tahir'in çok önemli mi olduğunu çıkaracağız?

Bir romancı olarak değeri olmadığı biliniyor. "Sahici kişiler, tarihsel gelişme üzerine alabildiğine paradoksal yorumlar ve kolay okunmayı sağlamak için bol bol 'uçkur havası'..." Onun romanı üzerine yazılanlar böyle başlıyor. Önemi nerde öyleyse? Şurda; Kemal Tahir'in romaları "yakın tarihimize ilişkin çok şey öğretiyor." Önemi buradan kaynaklanıyor. Artık kaç cilt tuttuğu bile bilinmeyen "notlar"ının basılmasından sonra iyi bir "Kemal Tahir çok şey öğrenenler kuşağı" yetiştiğinden emin olabiliriz. Bu kuşağın üyeleri kuşkusuz Kemal Tahir'den dolayı birer "yakın tarih" uzmanı oluyor.

Şimdi asıl soruya geliyoruz; Türkiye'de yakın tarih uzmanları ne iş yapar? Soru budur. İzleri sürüldüğünde büyük ölçüde gazeteci ve üniversitelerde "yakın Türkiye tarihi uzmanı" olduğu anlaşılacaktır. Sonnradan bir kısmı Kemal Tahir'i okuma ayrıcalığına sahip olmayan siyasetçilere danışman oldular. Ancak, gazeteci kimliklerini de taşıdılar. Kenan Evren'in sevgisine mazhar olup "Uzun" ünvanını alan Uzun Mehmet Barlas, içlerinde en fazla temsil yeteneği olandı. Yetişkin bir Tahiri olarak "yakın tarih uzmanlığı"nı başarıyla pazarladı. Üniversitelerde ikamet edenler ise yıldızlarının parladığı ana kadar Asya Tipi Üretim Tarzı teorisini geliştirerek kariyer yaptılar. Ancak Kemal Tahir'in ölümü ile tarikat başsız kalmıştı ve müridler dağıldı.

Yıldızın parladığı an Özal ile geldi. Turgut Özal yetenekleriyle neredeyse Kemal Tahir'in pratik bir tezahürüydü. İkisi de "tabu" devirmeyi iş edinmişti. İkisi de Osmanlıcıydı. İkisi de "uçkur havası"nı seviyordu ve ikincisi siyaset sahnesine "küçük Turgut"u sokmuştu. Üstelik ve bir şekilde belli bir iktidarı elinde tutuyordu. Müridler yeni peygamberi keşfetmekte gecikmedi.

Kendilerine "Cedid Grubu" adını veren bir grup sağcı ve Tahirinin "Türkiye Günlüğü" adını taşıyan bir dergide tartışmaya başlaması bugünlere rastladı. Cedid ya da Cedide, Türkçesiyle "yeni çıkma" Osmanlı cevabına yeni sorular sorarak Neo-Osmanlıcılığa varma anlamına geliyor. Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden diriltmek mümkün müdür? Cedid grubunun cedidesi budur.

Dolayısıyla Cedid Grubu'nun Cumhuriyet Türkiyesi'ne bir miktar kızması zorunludur. Sadece bütünüyle reddetmenin tehlikeleri nedeniyle değil, Tahiri oldukları için de Cumhuriyet'e kızıyorlar ve eskidiğini söylüyorlar. Cumhuriyet'in Neo–Osmanlıcılığı da kapsaması için sağa

doğru değişmesi gerekiyor ve eski adıyla Tahiri tarikatı, yeni adıyla Cedid Grubu buna İkinci Cumhuriyet adını takıyor. İkinci Cumhuriyet'i Tahiri tarikatı müridleri icad ediyor.

Çıkmaları yenider. Ancak söyledikleri yeni mi? *"Ebu Cehil Kemal Tahir bir gericidir. Bir Osmanlı sevdalısı, bir Osmanlıcıdır. Ebu Cehil Kemal Tahir bir Osmanlı sevdalısı, fakat aynı zamanda bir Mustafa kemal Paşa hayranıdır.Mustafa Kemal'i Osmanlıyı sürdüren bir paşa olarak gördüğü sürece bir MustafaKkemal Paşa hayranıdır. Aynı zamanda bir Ittihat ve Terakki hayranıdır. Ebu Cehil Kemal Tahir hem osmanlıcı, hem Ittihat ve Terakkici ve hem de yaşacıdır. çünkü bir cahildir." (1)*

Bunlar eski bir çalışmada yazılı. "Yeni çıkma grubu" için değil, sadece Kemal Tahir inceleniyor. Şimdi "Türkiye Günlüğü" yazarları hem Mustafa Kemal'e hem de Osmanlıya övgü düzmede yarışıyorlar.

Asya Tipi üretim Tarzı taraftarları Osmanlıda ve Cumhuriyet Türkiyesi'nde modern sınıfları bulamıyorlar. Kemal Tahir olmadığını söylüyor. Ancak, sınıfların olmadığı imparatorlukta geniş bir bürokrat bulunuyor. Şimdi, Cedid grubu bürokrasiye karşıdır. Dolayısıyla bu karşı oluşun arkasında bürokrasinin küçülmesiyle devletin küçüleceği varsayımı var. Bazıları, devletin küçülmesinde mutlak bir özgürleşme bulunduğuna da inanıyor. Ancak hiçbir örneğinde devlet güçlenmeden küçülmüyor. Ana fikri şu *"Osmanlılıkta bütün istihsal vasıtaları devletinder. Devlet, sınıfı olmadığı için, memur devleti olduğu için bir fasit daire içinde dönelen–debelenen sınıflaşmamış üç zümrenindir. Bu demek, bütün istihsal vasıtaları gerçekten sahipsizdir. Kiralayan gibi kiraya veren de gerçekten sahip değildir. Bunun için mülkiyet sahibi olmak atılımı Osmanlılıkta temelden sahip olmaya değil, günibirliğine, boğaz tokluğuna ya da biriktirip gizlemeyi götürür. Bu yüzden*

de Osmanlılıkta hiçbir ekonomik sosyal amaçlı halk hareketine rastlanmaz. Üretim araçları üzerinde geçici olarak yararlanmak ya da bunu paylaşmak boğuşması güdük, hadım, sığ olarak sürüp gider" (2)

Kemal Tahir uzun Osmanlı tarihinde "ekonomik–sosyal amaçlı halk hareketi" bulmadı ama arkasından gelen müridler Özal'ın kişiliğinde bunu bulduklarını düşündü. Bu inanış bir söylenceye dayanıyor. Bu söylence ise Turgut Özal'ın büyük çıkışında Murat Belge'nin çıkardğı "Yeni Gündem" dergisi tarafından yaratılmıştı. Yeni Gündem, Turgut Özal ve partisinin "Prens Sabahattin çizgisi"nin devamı olduğunu yazdı. Derin ve uzlaşmaz çelişkilerin belirlediği Osmanlı tarihinde "ekonomik–sosyal amaçlı bir halk hareketi" bulamamakla birlikte, Tahiri tarikatı, Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in sığ düşünce tarihinde bir "çizgi" bulabildiler. Bu "çizgi"yi Kemal Tahir yarattı ve birinci kuşaktan mürid İdris Küçükömer artık tekrarlana tekrarlana düşünmenin önünde bir engel haline gelen "Düzenin Yabancılaşması" adlı çalışmasında daha kolay anlaşılması için bir şemaya döktü. Bu şemaya göre, "Prens Sabahattin cizgisi"nden "İslamcı popülist" bir hareket çıktı. Bu harekette, iddia edildiğine göre mülkiyetçilik, liberalizm ve halk vardı. Ve elbette ikinci kuşak Tahiriler, idris Küçükömer'in soru işareti koyduğu yere Özal'ı ve köksüz anavatan Partisi'ni koymakta gecikmedi.Türkiye'nin en bürokrat partisi, birdenbire kendisini "laik–bürokratik gelenek"in karşısında buldu.

Yeni Çıkma Grubu'nun İkinci Cumhuriyet tanımı bu şemadan çıkıyor. *"Cumhuriyet'i bürokrasinin değil, halkın cumhuriyeti haline getirebilmek için demokratikleştirerek değiştirme önerisine 'ikinci Cumhuriyet' denmektedir."* Mehmet Altan'ın dolayısıyla Yeni Çıkma Grubu'nun en kısa tanımı bu.

Bu kısa tanıma göre Cumhuriyet Türkiyesi geniş bir bürokratik devlete sahip ve eğer bürokrasi sınırlanırsa, devlet de halkın devleti haline gelecek. Önermeyi doğrulamak üzere, Yeni Çıkma Grubu'nun zaman zaman ciddi tarihçilere başvurmak ihtiyacı hissettiği anlaşılıyor. Bu yönde alınan cevaplar Türkiye Günlüğü dergisinde var: ancak daha önce işin abecesine değin bir tanımı anımsamakta yarar var: *"Devlet, sınıf karşıtlıklarının uzlaşmazlığının bir ürünü ve yansımasıdır. Devlet, sınıf karşıtlarının uzlaşması nesnel olarak mümkün olmadığı anda, yerde ve ölçüde ortaya çıkar. Tersinden söylersek devletin varlığı, sınıf karşıtlıklarının uzlaşmazlığını kanıtlar."* (4) Demek ki sınıf çatışması ile devlet, devlet ile bürokrasi arasında sıkı bir ilişki var. Bu ilişki İkinci Cumhuriyet'te yok ve Türkiye Günlüğü dergisi İlber Ortaylı'ya bunun hangi entellektüel endişelerden kaynaklandığını soruyor. Ortaylı'nın hemen bütün tartışmayı bitiren cevabı şöyle: *"Bu entellektüel endişelerden kaynaklanmıyor; düşünce tembelliğinden çıkıyor. Çağdaş demokrasi anlayışı için gereken şeylerden birisi çok tezatlı gibi görünse de blürokratik geleneğin kuvvetli olması, bürokratik çalışma disiplinine sahip olmaktır."* (5)

İlber Ortaylı'nın söyledikleri önemli mi? Vahiylerle çelişen bir durum ortaya çıkarsa müridler ne yapar? Başlangıçta söylediğimiz gibi bu incelemenin konusunu Kemal Tahir olmadan incelemek mükün değildir. Dolayısıyla müridlerin ruh halini Kemal Tahir'e bakmadan anlamanın olanağı yok. Tarihçi Mete Tunçay "Yahuda İskariyot" başlıklı yazısında peygamberle tanışmasını şöyle anlatıyor: *"Ünlü romancı ile ilk tanışmam bende gayet canlı bir izlenim bırakmıştır. Daha elimi sıkmayı bitirmeden, bana 'Falancanın Entelicans Servis ajanı olduğunu biliyor musunuz?' diye sormuştu. Benim şaşkınlıkla, 'Nereden çı-*

karıyorsunuz' bunu demem üzerine, kanıtını açıkladı. Rahip Frew'la temastaymış! Daha sonra birçok benzerlerine tanık olacağım bu olay, bana Kemal Tahir'in düşünce üslubunu öğretmişti. Diyelim, Milli Mücadelede Ingilizlerin bir noktadan sonra bizim yenilmemizi istemedikleri gibi, resmi tarihte yeri olmayan bir gerçeği sezinliyor, fakat bu sezgisini –kafalarını ciddi olarak çalıştırmaktan hoşlanmayanların herhalde kolay ve sevimli buldukları–çılgın bir fanteziyle, öyleyse 'en baştak falanca mutlaka düşman casusudur' diye dile getiriyordu." (6) Mete Tunçay "Kemal Tahir'den çok şey öğrenenler kuşağı" için önemli bir değerlendirme yapmak üzere izlenimlerini yazmaya devam ediyor: *"O kadar çok şeyi aklından geçirmişti ki, bunlardan bazılarının doğru olmaması imkansızdı. Ancak, başkaldıra başkaldıra, başlangıçta başkaldırdıklarının tam yanına kadar gelmişti. "* Bu değişimin içinde en önemli görünen şu; Osmanlının Batı'ya benzemezliğine yönelik tezleri, onların Osmanlının olağanüstülüğüne olan inançlarını pekiştirdi ve Türk insanının benzemezliği üzerine garip bir milliyetçiliğe vardırdı. En son, Yeni Çıkma Grubu'nun Özal'ın başkanlığında yaptığı açık oturum "Başka Türkiye Yok" pankartı altında yapıldı.

Kemal Tahir bir yana, müridler aslında sorunu oldukça basitleştirmişti. Çıkan havaya göre Genelkurmay Başkanı'nın kimin önünde kimin arkasında duracağı kararlaştırıldığında sorun çözülmüş olacaktı. Şimdi tabloyu tamamlamak gerek: *"Son yemekte, merhuma 'Ben Kemal Tahir'den çok, Kemal Tahircilere kızıyorum' demiştim. Yaşasaydı o nasıl olsa–belki yenilerine kapılma pahasına– eski yanlışlarından cayacaktı. Müridlerin ise böyle bir yeteneleri yoktu. "* (7)

İkinci kuşak Tahirilerin böyle yetenekleri var mı? Yeni çıkma Grubu'nun "yeni soruları"na bakınca belli ce-

vaplara varmak mümkün. Bugün Türkiye'de İslamcı" bir hareket var, ancak "popülist" olduğu halde "bürokratik gelenek"in karşısında olduğu tartışmalıdır. Bu hareketin "bürokrasi"nin marifetli ellerinde hayat bulduğu henüz tarih olmamış yakın zamanın bir olayıdır ve bilinmektedir. Bu hareket, ne yazık ki büyük ölçüde "komünizme karşı yeşil kuşak" planları üzerinde duruyor. Ancak "komünizmin beklenmiyen çözülüşü" "İslamcı–popülist" hareketi ortada bıraktı ve bugün kontrolü gittikçe güçleşen bir akım olarak yaratıcılarını tehdit etmeye başladı. bu yanıyla belli yerlerde "eski cevaplara yeni sorular" sorulmuş olması ihtimali yüksektir. Neo–Osmanlılık, "İslamcı–popülist" hareketi evcilleştirmenin ve istenilen yöne yöneltmenin yeni cevabı olarak düşünülmüş olmalı. Bu, Yeni Çıkma Grubu'nun "yeni sorular"ının "ihraç" ürünü olması ihtimalini yükseltiyor.

İhraç ürünü sorular çerçevesinde "ılımlı" bir milliyetçilik ve islamcılığın, müridlerin büyük çıkışını kolaylaştırdığı anlaşılıyor. "Kemal Tahir düşüncesi" bu iki düşünceyi bir parça sosyalizmle bulaşık olarak içinde taşıyor. Osmanlılık ise sorunun en önemli öngörüsüne, "emperyal vizyon"una denk düşüyor. Türkiye'ye düşen rol, ABD'nin yeni "emperyal vizyon"u ile belirleniyor ve Neo–Osmanlılık ile birlikte, plana göre Sovyetler Birliği'nden ayrılan Türki Cumhuriyetler'i kontrol etmek Türkiye'ye bırakılıyor. Böylece Kemal Tahir'in düşünde görse hayra yormayacağı bir örtüşme oluyor. Turgut Özal'ın "olağan" ABD gezilerinden birinde start veriliyor ve tartışma başlıyor: *"Dünya üzerinde kutuplaşma siyasetinin yıkılışına tanıklık ediyoruz. Bunun anlamı, ikili, dolayısıyla 'ikici' bir anlayışın çökmekte oluşudur. Çift kutuplu şemanın olanağı nedir? Artık Türkiye'de de 'emperyal vizyon' tartışmalarıyla gündeme gelen bir tür 'odak'siyaseti söz ko-*

nusudur. Ikili şemanın ötesinde, çok merkezli bir yapılanmaya dayanan bu oluşum Ikinci Dünya savaşı sonrasındaki statik ve daha çok Avrupa'nın işine yarayan 'diyolojik'i büyük bir tehditle yüz yüze bırakmaktadır." Bu önermenin ileri sürüldüğü makale "Yeni Dünya Düzeni ikinci Cumhuriyet'ten Yana" başlığını taşıyor ve anlaşılacağı gibi "Yeni Dünya Düzeni" yerine "ABD" yazmak, anlamı değiştirmiyor.

Böylece bir taşla iki kuş vurularak hem tehlikeli hale gelen İslamcı hareketin kontrol edileceği, hem de muhtemel ABD İmparatorluğu'na bağlı olarak bir yeni Osmanlı İmparatorluğu'nun mümkün olacağı planlanıyor. Bu planla birlikte İkinci Cumhuriyet tartışmalarının alt başlıkları oluşmaya başlamıştır. Bu başlıklardan ilki Cumhurbaşkanı'nın seçimle gelmesi. Neo–Osmanlılar'a yeni bir imparator gerekiyor. İkinci başlığın öngörüsü ise ordunun mutlaka imparatorun emri altına girmesi. Genelkumay Başkanı'nın pozisyonu üzerine koparılan fırtınaları bu plan çerçevesinde anlamak gerek.

Türkiye Günlüğü ve Tahiri Tarikatı müridleri böylece bir büyük planın fiğuranlığına hazırlanıyor. Figuranlık için yetenek değil role uygunluk önemli görülüyor.

Trajik mi, komik mi? İkinci Osmanlı İmparatorluğu, "Adriyatik'ten Çin seddi'ne kadar" koca bir coğrafyayı tahiri Tarikatı kılavuzluğunda fethe çıkıyor.

1. Yalçın Küçük. Bilim ve Edebiyat.

2– Kemal Tahir, Notlar Batılılaşma

3– Türkiye'de çizgiler, İdris Küçükömer. Düzenin yabancılaşması

4– Lenin Devlet ve Devrim

5–Türkiye Günlüğü s:1 7

6– Mete Tunçay, Bilineceği bilmek.

7– Mete Tunçay, Dye. s.69

Güneri CIVAOĞLU

12 Şubat 1993 SABAH gazetesi

"Madraba"

Siyaseten yasaklı olduğu yıllarda Özal'dan şöyle bir söz dinlemişimdir: **"Demirel'in sırtında bu yasak - madrabadır-"** Konuyu açayım. Yarış kazanmış deneyimli atları, handikaplı yarışlarda, yarış kazanmamış atlarla eşit koşullara getirmek için eğer ceplerine madraba denilen kurşun ağırlıklar konur. Bunu yapan görevlilere de "madrabaz" denir.

Peki, böylesine "adil" olması gereken bir işi yapan madrabazlar neden zaman içinde anlamından saparak itibar yitirmişlerdir.Madrabaz kelimesi neden hilekarlık onlamına kullanılır olmuştur?

"Bırak o adamı, madrabazın tekidir" gibi ifadeler neden dilimize yerleşmiştir?

Çünkü, mdrabazlar zaman içinde adil olmaktan çıkmışlar, elaltından verilen menfaatlere göre atların eğerlerine haksız ağırlıklar koyabilir olmuşlardır.

Gene, Özal'ın sözlerine dönelim... Tarih 1984...

"Demirel yarışla kazanmış bir at gibidir. Kaç seçim

kazanmıştır. Türkiye'nin her yerinnde temelini attığı, açılışını yaptığı eserler vardır. Barajlar, fabrikalar, yollar. Halk O'nu çok iyi tanır. Ben dė o yatırımları yapıp, yarışlar kazanmış at haline gelinceye kadar, Süleyman Bey, sırtında siyasi haklar yasağını, tıpkı madraba denilen kurşun ağırlıklar gibi taşımalıdır. Biraz zaman geçsin. Ben de O'nun kadar yarışlar kazanayım. O zaman Süleyman Beyin sırtındaki ağırlıkları kaldırmayı belki düşünebilirim. Ama... önce eşit hale gelmeliyiz. Biz de otoyollar yapalım, barajlar kuralım, İstanbul'a bir köprü de biz kuralım. Bizim de hizmetlerimiz görülsün, halk bizi de tanısın..."

BU MU İKİNCİ CUMHURİYET

Özal bunları bana, Başbakanlık Konutu'ndaki bir söyleşimizde söylemişti. Sözlerini, o zaman yazdığım gazetede büyük başlıklarla aynen yayımlamıştım.

Özal'ın gerçekten iyi yaptığı şeylerin ötesinde bu demokrasi anlayışındaki çarpıklığına dikkati çekmiştim.

Bu olay birkaç yönden düşündürücüdür.

Önce Özal'ın kurdurtmaya çalıştığı, **İkinci Cumhuriyet Partisi** bağlamında düşünceler.

Görüşlerine katılınır veya katılınmaz, ama bir grup aydın dostumuz - birkaç Özal hafiyesi dışında- samimiyetle **İkinci Cumhuriyet** ilkesini ortaya atmışlardır. Özü şudur: **"Zengin, asker, bürokrat"** egemenliğine göre yapılanmış devletin, **özgürlükçü, halka dayalı, tam demokratik yani siyasette liberal..** Ve **ekonomide de** liberal devlete dönüşmelidir. Bunun için, **Cumhuriyet** yeni temellerin üzerinde bu kavramlara göre yeniden yapılanmalıdır. Bu da ancak ikinci **Cumhuriyet denemesi** ile olur.

Onların estirdiği bu rüzgârı Özal yakalamıştır. Kendi ihtiras gemisinin yelkenlerini doldurmak için kullanmaya çalışmaktadır. **Atatürk**'ün kurduğu Cumhuriyet yerine **Özal'ın kurduğu bir İkinci Cumhuriyet...**

Özal'ı seçilmiş padişah haline getirecek Başbakanlık sistemil... Başbakanı kaldıran, bakanları seçilmişler değil bürokratlar statüsünnde düzenleyen ve birer devlet sereteri haline getiren... Valileri seçimle işbaşına getirmeye dönük bir devlet yapısı... Ve bu yapıyı öngören Anayasa değişiklikleri ile siyaset arenasına inmek üzere Anavatan'dan istifa etmiş 19 parlamentere "kurun" işareti verilen **İkinci Cumhuriyet Partisi.**

Belirtmek isterim ki, bir grup aydının köklü yenilenme fikirlerini bir ölçüde benimsesek bile, Atatürk'ün Cumhuriyeti yerine oluşmasına gerek görmediğimiz **İkinci Cumhuriyet** ile Özal'ın ihtiraslarında doyumu amaçlayan **ikinci Cumhuriyet** farklıdır.

İlkeden ve içtenlikten yoksun gördüğüm ikincisidir. öyle ya...

Askeri ihtilalin Başbakan Yadımcılığını yapmış... Gerçek demokrasi ürünü partileri engellerken 12 Eylül rejiminin seçime katılması için icazet verdiği Anavatan'ı kurmuş ve iktidar olmuş... Bir hukuk maddesine ve mahkeme kararına da dayanmayan "siyasi yasaklarını" liderlerin siyasetçilerin sırtlarında mmadraba gibi taşımalarını içine sindirebilmiş... Hatta, **o ağırlıkların yerlerinde kalması için özel gayret gösteren bir kişi, şimdi ikinci Cumhuriyeti savunuyor!**

Yani ilkesi, asker, zengin ve bürokrat üçlüsü egemenliğine göre yapılandığı iddia ettikleri **Birinci Cumhuriyeti, asker devletten, sivil devlete geçirmektir.** Ama... Aslında sivil devlete geçişte mazisiyle bizzat Özal askeriye ve ihtilal ağırlıklıdır. Hangi **sivilleşme** bu? Nasıl

sivilleşme amaçlı ikinci Cumhuriyet bu?

BİR MAGRİP AKŞAMI

Nefis bir Magrip akşamı. Gök lacivert bir kadife gibi... Günün yakıcı sıcağının yerini tatlı bir serinlik almış. Palmiyeler, hurma ağaçları, manolyalar, rengarenk güller, yemşeşil çimenlerle Mağrip'te akşam dizelerini mırıldandığımız bir ortam.

Tunus sefaretindeyiz.

Özal'ın bir gezisi bu. Biz de gazeteci olarak oradayız.

özal birkaç işadamıyla söyleşiyor.

Onlara **"ben zengini severim"** diyor.

Muhabir arkadaşlar, bu lafı havada kapıyorlar. **"Ne demek istiyorsunuz efendim. Yoksa ülkenin büyük kısmını oluşturan dar gelirlilere, işçiye, memura karşı mısınız"** diye soruyorlar.

Özal hiç oralı olmuyor.

"Öyle... Öyle, ben varlıklıyı severim, fakiri değil" diye ısrar ediyor.

Ve şöyle bir izahat getiriyor.

"Peygamberimiz, veren el alan elden iyidir buyurmuştur. Yani zengin olacaksın ki vereceksin. Ben de peygamberimiz gibi düşünüyorum"

Tabii bu yorum konusu... Peygamberimiz, veren elin, alan elden daha iyi olmasını, veren ellerin çoğaltılması anlamında söylemiştir. Yoksa dar gelirli insanları, ikinci sınıf gördüğü için değil.

Peygamberimizin sözleriyle, Özal'ın mazisinden bugünlere uzanan Türkiye İşverenler Sendikaları yöneticiliği kafası birbirine karıştırılmamalıdır. Kaldı ki çağdaş işveren de giderek böyle bir ayırımın yanlışlığını görmektedir.

Yani... **Devleti asker, zengin, bürokrat üçlüsünün** egemenliğine dayalı yapılanmadan kurtarmak üzere, aradan zengin faktörünü çıkarmak ve halklaştırmak ilkesiÖzal ile gene havada kalıyor. Böyle bir Özal zihniyeti mi İkinci Cumhuriyet çerçevesinde yeralabilir.

MÜLKİYE... ECOLE NORMAL SUPERIEUR

Harbiye'den Özal hazeder mi bilmiyorum.

Karşı lafını pek duymadım ama methine de hiç tanık olmadım.

Fakat Özal Mülkiye'nin karşısındadır. Mülkiye'yi, Mülkiyelileri pek sevmez.

Hatta hiç sevmez.

Mülkiyeyi Devlet bürokrasisine simge olarak görür.

Mülkiye ve **Harbiye** de **İkinci Cumhuriyet**'in kurulmas için üçüncü nedense... Özal'ın bir düşünmesi gerekmez mi?

Eğer Fransa'da yarı başkanlık sistemini amaçlıyorsa, orada bürokrasinin temeli olan **Ecole normala superieur**'dur.

Eğer model **ABD** ise **West Point** askeri akademisi ile tıpkı Mülkiye gibi 100 yılı aşkın Ivy league(sarmaşıklılar)da yeralan **eski yüksek okullar ABD**'de sistemi taşırlar.

SONUÇ

İkinci Cumhuriyet'in fikir dokusunu oluşturan; bir grubun çoğunluğuna saygılıyım. İkinci Cumhuriyet'in gereğine değil ama öne sürdükleri çağdaşlaşma formüllerine, somut yaklaşımlarına tümüyle karşı olunamaz. desteklenmesi gereken ağırlıklıdır.

Ancak Özal bu **İkinci Cumhuriyet** ilkesini hazır bulmuştur. Ve tıpkı **iyi iş yapacak bir siyaset reklam sloganı** gibi kendi tek adam hedefine ambalaj olarak kullanmaktadır.

Türkiye de aklından zoru olmayan kaç kişi bulabilirsiniz ki...

Atatürk'ün Cumhuriyetinin bireyi olmayı, Özal'ın İkinci Cumhuriyeti'nin bireyi olmak uğruna bırakacak.

Mülkiyenin fiyakalısıdır. Daha yüksek memur yetiştirir.

Mehmet Ali BİRAND

1.8.1992 SABAH gazetesi

2. Cumhuriyet bir zorunluluktur

Uzunca bir süredir 2. Cumhuriyet tartışması yapılıyor.

Bir bölümüne göre 2. Cumhuriyet'e geçilmesini istemek züppeliktir. Atatürk'ün kurduğu cumhuriyete dokunmaya hiç gerek yoktur.Dünyadaki gelişmeler bu yapıyı yavaş yavaş değişterecek ve çağın hem de toplumun özlediği bir şekle sokacaktır.

Bu görüşü benimseyenler statükonun değişmesine karşı çıkıyorlar. Yani tutucu davranıyorlar. Devletin bugünkü şekliyle kalmasından iç dengelerin değişmemesinden yanalar.

"AGİK Anlaşması"na imza atan Türkiye'nin bu şekilde değişim sürecine gireceğini iddia ediyorlar.

Bunlara karşılık 2. Cumhuriyet yanlıları da:

Görüşleri yavaş yavaş kamuoyunda yaygınlaşmaya başlayan bir grup.

Bir de bu tartışmayı tam anlamayan sanki 2. Cumhuriyet ile 1.incisinin herşeyinin değişeceğini sanan kafası karışık toplum var.

2. CUMHURİYET NEDEN GEREKİYOR

Osmanlılardan sonra Atatürk'ün kurduğu cumhuriyet günün koşullarına uygundu. Son derece sıkı bir elbise giydirilmişti. Halk kimi seçerse seçsin, bazı temel unsurların zinde güçler tarafından kullanılması yani **"Devletin üstünlüğü, egemenliğinin"** sürmesi ilkesi geçerli kılınmıştı.

"Halk cahildir. Politikacılar tarafından aldatılırlar. Biz devleti korumalıyız" anlayışı yıllar içinde giderek yaygınlaştı ve koyulaştı.

Koruma kollama görevi de askerler ve bürokrasiye verilmişti. Yıllar içinde buna bir gçü daha eklendi: **Zenginler.**

Kapitalde **"kendine göre bir Türkiye düşünerek"** bu gruba katıldı.

Mehmet Altan çok iyi teşhis eti.Bunlara **"3'lü aristokratlar"** diyor.

Böylece halkın değil, bu üçlü egemen grubun dediği olmaya başladı. Onların kafalarında bir Türkiye anlayışı vardı ve bunu uygulattılar.

1920'lerde gereklyydi. Ancak bu üçlünün uyguladığı **"Türkiye görüşü"** zaman içinde aşınmaya başladı.

Atatürk'ün laiklik başta olmak üzere koyduğu bazı değerler kamuoyu tarafından artık değiştirilemeyecek şekilde benimsendi. Ancak katı bir devletçilik ve başka kimseye hayat hakkı tanımayan Türk üstünlüğüne dayanan yaklaşımlarla süslü elbisenin birçok yeri artık topluma dar geliyor. İşte değişmesi gereken de bu.

ARTIK BÖYLE GİDEMEZ

Türkiye'yi başbakanların, bakanların yani seçilmişlerin yönettiklerini sanıyorsak yanılıyoruz. Hükümetler bazı kararlar alıyorlar. Bazan tabuları yıkmak için cesur adımlar atıyorlar ancak zaman içinde öyle direnmelerle karşı karşıya kalıyorlar ki, bir de bakıyorsunuz sonunda bürokrasinin dediği olmuş... 3'lü aristokrasinin isteklerindeki direnme ayak sürüme inanılır gibi değildir...

Nice başbakanlara bakanlara sorun hemen aynı yanıtı alırsınız

-Aman kardeşim, yasalar çıkarmak için uğraştım ancak bürokrasinin girdabından kurtaramadım.

- Tüm yasaları çıkarmamıza rağmen yine uygulamayı gerçekleştiremedik.

Artık yeni bir yaklaşıma gereksinmemiz var:

Bürokrasinin, fosilleşmiş "Türkiye anlayışı" ile neleri, nasıl düşünmemiz gerektiğinden tutun, şirketlerin nasıl yönetilmesine kadar herşeye karışan yaklaşımıyla devam edemeyiz.

BUNDAN SONRA NE OLMALI?

Önemli olan bu konunun çağdaşlarla tutucular arasında bir kavgaya dönüştürmeden tartışılması, ardından gerekli adımların siyasi partiler tarafından atılmasıdır.

Yepyeni bir dünyada yaşıyoruz.

Belki 3'lü aristokratlar bunun farkında değiller. Ancak değişim sancıları Türk toplumunun hemen her kesimine yansımıştır. Özellikle gençler artık nefes almak ve ülkede söz sahibi olmak; yeni bir elbise ile ortaya çıkmak istemektedirler.

Ne zaman bu yönde bir adım atılmaya kalkışılsa tutucu grupların hırçın bağırtıları yükselmektedir. Merak etmeyin bir süre sonra bunlar da kanıksanacaktır. Eğer kısa sürede yumuşak bir geçiş yapılamazsa işin kavgaya dönüşme olasılığı vardır.

İşte asıl tehlike de budur.

Bizim 2. Cumhuriyet tartışmasından anladığımız kavram ve yaklaşım farkılılığıdır.Yoksa cumhuriyetin temellerinin yok edilmesi değil. Hatta adına 2. Cumhuriyet dahi denilmeyebilir.

Önemli olan genel bir yaklaşımı değiştirmektir.

O kadar.

Coşkun KIRCA

3.8.1992 MİLLİYET gazetesi

Uydur uydur saçmala!

Kimisine göre şimdiye kadar 1. Cumhuriyet'teymişisiz de, artık 2. Cumhuriyet'i kurmalıymışız. Kimisine göre de Türk milliyetçiliğinden vazgeçmeliymişiz ve "Yeni Osmanlılık" anlayışınını benimsemeliymişiz. Bu kadar boş lafın bir arada söylenişi boşuna değil. Bize kalırsa, bütün saçmalıklar devletin içine sızmış devlet yıkıcılığının telkinleriyle yayılıyor. Böyle olmasaydı bu delilik işaretleri karşısında kalemimizi kıpırdatmak ihtiyacını duymazdık bile. Fakat, hıyanet, delilik kisvesine bürünürse gülüp geçmekle yetinemiyorsunuz.

2. CUMHURİYET NE DEMEK?

Fransa'da bir aradan sonra yeni bir Cumhuriyet anayasası yapılınca, o döneme bir numara vermek âdet olmuştur. Böylece, Büyük Fransı Devrimi'nden bu yana beş adet cumhuriyet döneminden bahsetmek Fransa'da bir âdettir. Ama, bu âdetin herhangi bir hukuki temeli olduğunu sanmamak gerekir. Bu, sadece alışkanlığa dayanan bir slogandır.

Önemli olan, Fransa'da değişik cumhuriyet anayasalarının neyi değiştirdiği neyi değiştirmediğidir. Bu anayasalarda değişen, devlet organlarının aralarındaki ilişkilerin düzenlenmesiyle ilgilidir. 1. Cumhuriyet memleket içinde bir siyasi azınlığın devlete hâkim olmasını sağlayan bir meclis rejimi getirmiş ve daha sonra adım adım otoriter bir yönetime doğru kaymalar göstermişti. Napoleon tarafından kurulan 1. İmparatorluk bile, nazariyede, cumhuriyet yönetimini bir imparatora tevdi etmekle cumhuriyet rejimini muhafaza ediyordu. 2. Cumhuriyet bir başkanlık rejimi getirmişti ve kısa bir süre sonra başkanın kendisini imparator ilan etmesiyle son bulmuştu. 3. ve 4. cumhuriyet anayasaları ise parlamentoya üstünlük tanıyan ve bu açıdan klasik İngiliz parlamenterizminden ayrılan sistemler kuruyordu. 5. Cumhuriyet ise aslında başkanlık rejiminden hayli farklı olan kendisine özgü bir yarı başkanlık rejimi sayesinde bu ülkede siyasi sistem konusunda bütün partiler arasında tam denilebilecek bir beraberlik sağlamıştır.

Bunlar, Fransa'nın cumhuriyetlerinde değişen ögeyi gösteriyor. Ama, birden beşe kadar sıralanan bütün bu cumhuriyet anayasalarında hiç değişmeyen bir temel ilke var: "Cumhuriyet tektir ve bölünemez." Yani cumhuriyet tekil bir devlettir. Devletin tekilliği bu ülkede öylesine sağlamdır ki büyük devrimden sonra bugüne kadar kurulmuş cumhuriyet niteliği taşımayan rejimler de bu ilkeyi reddetmeyi akıllarından bile geçirmemişlerdir. Unutulmamalıdır ki Fransa'da tekil devleti kuran da devrim olmamıştır. Tekil Fransız devlet yüzyıllarca takip ettikleri sarsılmaz irade sayesinde krallar tarafından zaten kurulmuştu. Devrimin yaptığı, tekil devletin uygulamadaki ilkelerini mantık süzgecinden geçirerek açıklığa kavuşturmak olmuştur.

Bizdeki yeni cumhuriyet taraflıları, cumhuriyetin yenisi -ağızlarında ne kadar gevelerlerse gevelesinler– Türkiye Cumhuriyeti'ni Türk milletinin devleti olmaktan çıkararak bir Türk-Kürt federasyonu haline getirmeyi hayal ediyorlar. İyi bilsinler ki Fransa'nın beş adet cumhuriyeti, nasıl sadece Fransa milletinin ve Fransa vatandaşlarının devleti idiyse ve Korsikalı, Bask, Bröton, Oksitan, Flaman, Cermen kökenininden gelmek kişinin sırf özelliğinde kalıp toplumsal ilişkileri ilgilendirmiyorsa, Türkiye'de de böyle olmaya devam edecektir. Fransa'da bütün bu yerel adlarla geliştirilmek istenmiş bütün hareketler nasıl yarı aydın hoşnutsuzluğunu ya da sivrilik hevesini aksettiren ciddiyetsiz ve istikbalsiz icatlar olarak kalmışsa, Türkiye'de de aksini doğrulayan hiçbir gelişme yoktur; olguların kasıtlı çarpıtılmasından gayri...

Kaldı ki bu yolu denemek Türkiye'de mümkün dahi değildir. Çünkü, tekil devlet ilkesi değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif dahi edilemez. Bu açıdan Atatürk, Anıtkabir'de değil, anayasalarımızın ta özünde yatıyor.Bu zavallıların Türk halkının içinde hiçbir desteğe sahip olmadıklarını anlamak için halk arasında biraz dolaşmak yeter.

ANAYASADA REFORM İHTİYACI

Fakat, tekil devlet ilkesinin değişmezliği, anayasamızda reform ihtiyacının mevcut olmadığı anlamına gelmez.Bu ihtiyaç, insan hakları konusunda bazı makul düzeltmeler yapılması ve devlet organlarının aralarındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi suretiyle bu organların işlerliğinin ve seçmen kitlesinin devlet yönetimindeki katkısının arttırılması açılarından gereklidir. Ne var ki bu lüzumu iyi görenler, hıyanetin masum görünen sloganlar

yayma taktiğine kanmamalıdırlar. Fransa'da her cumhuriyet anayasası, cumhuriyeti reddeden bir rejimden sonra yapılmıştır. Türkiye'de böyle bir durum yoktur; olmayacaktır; olması için hiçbir sebep yoktur. Anayasamızda reform şarttır; ama Cumhuriyet Fransa'daki gibi tek ve bölünemez olmakla kalmayacak, Fransa'dakinin aksine zaman içinde de kısıntıya uğramayacaktır.

YENİ OSMANLICILIK'TAN KASIT NE?

"Yeni Osmanlıyız!" diye ortaya fırlayanların maksadı da farksızdır. Onlar da, tekil Türk Cumhuriyeti'ni etnik temellere dayalı bir federasyona çevirmek istiyorlar. Kendilerine "Yeni Osmanlı" sıfatını yakışır sanmalarının sebebi de Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik etnik grupları kapsayan bir devlet oluşundan kaynaklanıyor.

Ama benzeyiş bu kadarcıktan ibarettir. Osmanlı İmparatorluğu'nda kuşkusuz, değişik etnik kavimler yaşıyordu, fakat Osmanlı İmparatorluğu hiçbir dönemde bir federasyon olmadı. İmparatorluğun kurulma ve büyüme döneminde padişahın bütün devlet erklerini üzerinde toplayan mutlak bir hükümdar olarak kayıtsız şartsız egemenliği devletin bütün toprakları üzerinde istisnasız hakimdi. Coğrafyanın mesafeleri, o dönemlerde, elbette padişahın valilerine ve kumandanlarına geniş yetkiler tanınmasını gerektirmişti. Ama bu yetkiler sırf yetki genişliği ilkesine dayanmaktaydı.Tanzimat'ta bile İmparatorluk bir federasyon haline sokulmamış sadece Müslüman ahaliyle eşit durumda olmayan reayaya eşit haklar tanınmıştı.Meşruiyet anayasalarında da federatif bir yapı görmek asla mümkün değildir. Bu anayasalarda da tek bir

yürütme, tek bir yasama organı vardı.

Yanlışlık şuradan kaynaklanıyor. İmparatorluk sınırları içinde değişik etnik gruplar yaşıyordu, ama hakim öge Türk kavmiydi. Tarih boyunca bütün Türk devletleri gibi, Osmanlı İmparatorluğu da, Türk kavminin devletleşme iradesinin bir ürünüydü ve aynı zamanda bir cihan devletiydi. Bu sebepten de, Türk unsuru, imparatorluğun idaresinden Türklerden ya da Türkleştirilmiş diğer kökenlilerden başkasını kabul etmemişti. Tanzimat'tan sonra diğer etnik kökenlilerin de devlet idaresinde görev alışları ise Türk olmayanların Türklerle eşitliğini vurgulama amacını güden bir istisnadan ibaretti. Osmanlı Devleti'nin resmi dili Türkçeydi ve padişah Orta Asya'ya kadar uzanan kökenini vurgulamak amacıyla "Han" unvanını özenle kullanmaktan hiçbir zaman vazgeçmemişti. Çöküş döneminde bile devlet, reayayla ve diğer etnik gruplarla Türk kavminin eşitliğini vurgulamasına rağmen bunu Batı'dan gelen baskılar karşısında toprak bütünlüğünü muhafaza edebilmenin ümitsiz de olsa kaçınılmaz bir gereği olarak kabullenmiş ve Türk unsurununun üstünlüğünün esas olması ilkesinden hiçbir zaman vazgeçmemişti. İkinci Abdülhamid'in merhum Fethi Okyar'a ifadeleri bunun en güzel örneğidir.

Bütün bu tarihi olgularda Osmanlı Devleti ile federatif bir yapı arasında herhangi bir benzeyiş bulabilmek için ya tam anlamıyla bilgisiz olmak ya da mecnuncasına bir kavram kargaşasını sivrilme ihtirasının temeli haline sokmak lazımdır.

Yeni Osmanlılığa özenenler, aslında, imparatorluk içinde yaşayan ve en geniş 1. anlamında kültür açısından birbirinden çok farklı ve hatta bazıları tarih içinde devletleşme mertebesine erişmiş kavimlerin ondokuzuncu

yüzyılda milliyetçilik akımına kapılmış olmalarını Türk Devleti'ni de bekleyen akıbet olarak görüyorlar. Özentileri bundan kaynaklanıyor. Oysa bunlar farkedemiyorlar ki -Farsça'nın pek geri bir kolu olarak aynı ölçüde Türkçe ve Arapça kelimelerden oluşan şekilleriyle ülkemizde konuşulan ve birbirleriyle iletişim kuramayan -Kürtçe denilen yerel ağızlar vardır. Ama bu ağızlar uygarlık dili değildir. Kürt kökenlilere aittir denilen kültür ise musikide, folklorda, yaşama biçimlerinde Türk kültüründen farklı olmayan bir alt–kültürden ibarettir. Bu alt-kültür mimari gibi bazı en önemli kültür dallarında hiçbir eser vermemiştir. Fransa'da Bask, Bröton, Oksitan, Korsikalı, Cermen ve Flaman kültürleri ise birer alt–kültür oluşturmayacak kadar Fransız kültüründen farklı ve hayli zengin içeriğe sahiptir. Hatta bunların bazıları, Fransa dışındaki büyük uygarlık kültürlerinin uzantısıdır. Ne var ki tarih her etnik grubun millileşmesi ve devletleşmesi gerekmediğini ve değişik etnik grupların aynı milli üst-kültür içinde aynı millete mensup olma bilinci ve aynı devleti oluşturma iradesiyle birbirleriyle kaynaşmalarının mümkün olduğunu da gösteriyor. Osmanlı İmparatorluğu görkemli coğrafyasıyla bunu elbette başaramazdı. Zaten başarmayada çalışmamıştı. Fakat, içinde bulunduğu şartlarda Türkiye Cumhuriyeti'nin, Fransa'nın aksine, bunu başaramadığını, başaramayacağını iddia edenler, geçici tepkileri abartarak Türk Devleti'ni zayıflamış ve parçalanmış görmek acelesine kapılmış olanlardan ibarettir.

Sevr'in Türkiye'yi Anadolu'nun kaç bucağında bıraktığını ve Lozan'ın anavatanı hangi sınırlar içinde kurduğunu bile göremeyecek kadar gözleri ve akılları bulanmış bu fantezi erbabına bundan fazla satır ayırmak gerekmez. Fazla bile.

Çetin ALTAN

20.8.1992 SABAH gazetesi

1. Cumhuriyet'in çıkmaza düşeceği belliydi

1. Cumhuriyet'in en büyük sakatlığı, ciğerlerini büyütmek için gerekli oksijenden yoksun bırakılmış olmasıydı. Devlet kışla modeli üstüne yapılanmıştı. Bütçeden geçinen yöneticiler devleti temsi eden bir çeşit komutanlar konumandaydı. Geri kalan kalabalık ise devlete ve yöneticilere saygı göstermesi gereken emirerleri kategorisindeydi.

Gerçi **"köylü efendimizdir"** vecizesi her yerde dalgalanıyordu ama aslında köylülerin o hırpani kılıklarıyla başkentin ana caddelerine çıkma hakları bile yoktu.

Böyle bir perspektiften bakıldığında 1. Cumhuriyet'in sadece yöneticilerin yaşamlarını kolaylaştırmak üstüne kurulmuş her yanı gizli kapaklı bir **kabuk devlet** olduğu çıkıyor ortaya.

Bu kabuk devlet üç temel tavra önem veriyordu.

1– Farklı, balolu yapar bir görüntüye

2– Çatık kaşlı asık suratlı önemli kişi pozlarına

3– Hamasi abartmalara dayalı siyasal propagandaya...

Okullar olayları "eksi" ve "artılarıyla" inceleyip değerlendirmeye dönük, beyinselliği geliştiren merkezler olmak yerine sadece yöneticileri öven ve genç kuşaklara tapınmacılığı aşılayan propaganda ocakları durumuna sokulmuştu.

Sanat, bilim ve basın, yöneticilerin övgüsünü yapmakla yükümlü birer propaganda aracıydı.

Yani düşüncenin kendi kendini kanatlandırarak daha ötedeki gerçekleri arama dinamizmi dondurulmuş ve toplumun yaratıcılığı, ciğerlerini büyütmek için gerekli oksijenden yoksun bırakılmıştı.

Böyle cendere içine alınmış kavruk bir yapıyla ne çok hızlı bir serpilme ne de gelişme sağlanamayacağı ortadaydı.

15 Louis döneminde **"yergi özgürlüğü olmadan, övgü özgürlünün anlamı yoktur"** diyen Figaro'nun ünlü yaratıcısı Beaumarchais'nin yaşadığı 18. yüzyılın da gerisinden başlamıştı bizim "çağı yakalayacağını iddia eden" 1. Cumhuriyet.

Köylüler okur yazar olurlarsa, toplumun köylülüğü aşacağını sanan bir yığın kafasaz kravatlı dolanıyordu Ankara'da. Tarımsal üretimden, daha teknik üretimlere nasıl geçileceği dünya pastasından ne tür çatallarla ne kadar pay alınabileceği tutarlı ve evrensel bir hukuk düzeninin nasıl kurulacağı ve yönetilenlerin yaşamını kolaylaştıracak, saydamlığa dayalı "teknik bir devlet"in nasıl geliştirileceği konularında iki yudumluk bir fikri dahi yoktu ortalıkta.

Aradan **70 yıl geçtiği halde, hala daha köylülük neden**

aşılamadı; neden eğitim uygulaması tam bir fiyaskoyla sonuçlandı: **neden ihracatımız iki milyon nüfuslu Singapur'dan beş kat daha az;** neden kadastro sorunları hala çözümlenmiş değil, neden ülke sokaklarında, sokakların adlarını gösteren bir plaket bile yok.

Kısaca, neden hala daha yönetilenlerin yaşamlarını kolaylaştıracak, saydamlığa dayalı **"teknik bir devlet"**e dönüşmedik.

Bu soruların içine düştüğümüz çıkmazları özetleyen simgesel yanıtı şudur:

70 yıl içinde Hükümetlerin 1. Cumhuriyetle ilgili kaç yüz bin adet kitap satın aldığını biliyor musunuz? Şimdi sıkı durun, Hollanda Edebiyat Fakültesi Orta-Doğu Dilleri ve Kültürleri Bölümü Doçenti Erik Jan Zürcher, bu kitapların hepsini taradıktan sonra yazdığı **"Milli Mücadelede İttihatçılık"** adlı doktora tezinde bunlardan hiçbirinin sağlam ve objektif belgelere dayalı, bilimsel bir nitelikte olmadığını söylüyor.

70 yılda sadece övgü martavalları satın alınarak çok uzaklara gidilemeyeceği açıktır.

Cumhuriyet'in 22. yılında yani daha 1945'teki ilk seçim provasında o koca tek partinin gümbür gümbür sallanıvermesi boşuna değildi.

1950'de ise bir tek afiş yıktı o övgülelrle yere göre konamayan "halkçı" iktidarı. Altında "artık yeter" yazılı "dur" diye öne uzanmış bir el afişi...

Çeyrek yüzyıl içinde **"çağdaş Cumhuriyeti kuruyoruz"** diye nasıl sopa atıllmışsa köylülere, muhalefetin jandarma dayağına hayır sloganıyla **kimin işine ne kadar yaradığını kimsenin anlamadığı "6 ok"** iki parmak arasında çıtırdayarak kırılan kibrit çöplerine döndü.

Ne var ki yine de 1. Cumhuriyeti kimse, yönetilenlerin

yaşamlarını kolaylaştıracak, saydamlığa dayalı "teknik bir devlet"e çeviremedi.

Yine hep geri planda kalan adalet mekanizması; **yine hep bedavadan askere alınan köylüler**, yine iktidarların emrindeki bankalarda kredi soygunları; yine **750 bin memur fazlasına ödenen 50 trilyon;** yine bir türlü denetlenemeyen sınırlar; yine bir türlü modernize edilemeyen ordu; yine bir türlü güçlenemeyen belediyeler.

Çok insan da 1915'deki Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarını merak ediyor. Bir gazete, yahut bir dergi şayet rantabilitesi tutar da böyle bir haritayı okuyucularına armağan edebilirse, inanın o sayı en az bir milyon satacaktır.

Aslında kimse, ne idik de, ne olduğumuzu ve neden öyle olduğumuzu tam bilmiyor, ama artık öğrenmek de istiyor...

Bir devlet, kendi içinde yaptığı propaganda ve despotluk kadar değil, saydam olduğu kdar güçlüdür, saydam olduğu kadar geleceğe açıktır, saydam olduğu kadar asalaklara ve beleşçilere karşı savunmalıdır.

Reel sosyalizmin çözülüşü ile ortaya çıkan yeni durum, siyasal ve ekonomik politikalarını genellikle konjonktürel dalgalanmalara göre belirleyen Türkiye'yi de kaçınılmaz olarak etkiledi. Son zamanlarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de en çok telaffuz edilen sözcük "değişim" oldu. Sanki, yüzyıllar öncesinde Herakleitos'un; "Evren boyuna akan bir süreçtir, başı sonu olmayan bir değişmedir" sözünü yeni keşfediyoruz. Türkiye toplumu da dünyadaki bu değişim ve yönelimin içine girmiş bulunuyor.(!) Toplumun değişik kesim ve katmanlarından, yönleri farklı da olsa "değişim" talepleri dillendiriliyor. Değişim talebiyle ortaya çıkanlar programlarını çeşitli platformlarda ortaya koyarken, değişim yönündeki bu arayışlar içinde en popüler olma ve çokca tartışılma anlamında "2. Cumhuriyet" projesi basında ve diğer iletişim araçlarında kendisine ciddi sayılabilecek bir yer buldu.

125000TL